

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BULUŞ ÜZERİNDEKİ HAK SAHİPLİĞİ

Muhammet Ali GÜLER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. iur. Hayrettin ÇAĞLAR

DOKTORA TEZİ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

EYLÜL 2024

BULUŞ ÜZERİNDEKİ HAK SAHİPLİĞİ

Muhammet Ali GÜLER

DOKTORA TEZİ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EYLÜL 2024

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muhammet Ali GÜLER

12.08.2024

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Programı Muhammet Ali GÜLER öğrencisi tarafından hazırlanan Buluş Üzerindeki Hak Sahipliği başlıklı tez çalışması 11/09/2024 tarih ve 13:30 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak KABUL edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan Prof. Dr. Rıza AYHAN : Başkent Üniversitesi	☒	☐
Üye Prof. Dr. Hayrettin ÇAĞLAR : Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye Prof. Dr. Oğuz Sadık AYDOS : Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐
Üye Doç. Dr. Nurdan ORBAY ORTAÇ : Kırıkkale Üniversitesi	☒	☐
Üye Doç. Dr. Mehmet Çelebi CAN : Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	☒	☐

Buluş Üzerindeki Hak Sahipliği
(Doktora Tezi)
Muhammet Ali GÜLER
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Eylül 2024

ÖZET

Buluşun hukuk sistemlerince korunabilir hale gelmesi ile birlikte hangi buluşların korunacağı, buluşun kime ait olacağı, buluşu yapana hangi hakları bahşedeceği düzenlemelerin konusu olmuştur. Ülkemizde buluşa ilişkin temel düzenleme SMK'dır. Patentlenebilirlik şartları açısından buluş, yeni olmalı ve tekniğin bilinen durumuna dâhil olmamalı, buluş basamağını içermeli, sanayiye uygulanabilir olmalı, buluş olarak kabul edilmeyen veya patentlenemeyen konulara dâhil olmamalıdır. Ancak diğer şartları taşımakla beraber buluş basamağı içermeyen buluşlar da faydalı model ile korunabilirler. Buluş üzerindeki haklar, özel hukuka ilişkin konusu gayri maddi mal olan, ülkesel, belirli bir süreyle sınırlı ve soyut özelliktedirler. Buluş üzerinde maddi ve manevi haklar, buluşun meydana gelmesi ile birlikte buluşu meydana getirenin şahsında doğarlar. Buluşun yapay zekâ tarafından gerçekleştirilmesi halinde buluş üzerindeki hakların kime ait olacağı da tartışmalı konulardandır. Yapay zekâlara kişilik verilmesi hususu da bu açıdan tartışılmıştır. Yapay zekâlara elektronik kişilik tanınması önerilmiş olsa da henüz bu konuda bir kanunlaşma olmamıştır. Hukuk düzenlerince fikri mülkiyete konu olacak eser ya da buluşların insan tarafından ortaya çıkarılması gerekliliği devam ettirildiğinden yapay zekâlar tarafından ortaya çıkarılan buluşların da patentlenemeyeceği ileri sürülmektedir. Diğer taraftan yapay zekâlar hukuk düzenlerince eşya olarak kabul edilmektedir. Buluş ortaya çıkarılırken hangi yoğunlukta makine veya bilgisayarlardan yararlanabileceğine dair bir düzenleme olmadığından, yapay zekâyı kullanarak ortaya çıkarılan buluşlar, kullanıcısı tarafından, diğer şartları içermesi halinde, patentlenebilir. Buluş bir çalışan tarafından, iş ilişkisi dâhilinde, iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında ya da büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkmışsa hizmet buluşudur. Bunun dışındakiler serbest buluştur. Çalışan hizmet buluşunu işverene bildirmekle yükümlüdür. İşveren hizmet buluşu için tam veya kısmi hak talep edebileceği gibi hak talep de etmeyebilir. Tam hak talebi halinde buluş üzerindeki maddi haklar işverene geçecektir. Çalışanın ise teşvik ödülü ve makul bedel alma hakkı doğar. Tam hak talebinde, çalışanın izni, buluşun ticari sır olarak saklanmak istenmesi durumları hariç patent başvurusu yapmak zorunludur. Aksi halde buluş serbest hale gelir. Kısmi hak talebi halinde ise işveren sınırlı kullanma hakkını kazanmakla beraber buluş serbest hale gelir. Her durumda buluşu yapanın adının belirtilmesine ilişkin manevi hak çalışanda kalır. Serbest buluşlar da işverene bildirilmelidir. Yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanlarının, öğrencilerin ve stajyerlerin meydana getirdikleri buluşlar üzerinde yükseköğretim kurumu hak talebinde bulunabilir. Bu buluşlara özel hükümler dışında, çalışan buluşlarına ilişkin hükümler uygulanır. Yükseköğretim kurumu hak talebinde bulunursa buluştan elde edilen gelir, en az üçte biri buluşu yapana verilecek şekilde paylaşılabilecektir. Karşılıklı Ar-Ge sözleşmeleri, kamu destekli proje değildir. Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar üzerinde buluşu meydana getiren hak talebinde bulunabilir. Bu durumda destek veren kamu kurumunun kendi ihtiyaçları için buluşu kullanım hakkı doğar. Patent başvurusuna konu buluşun millî güvenlik açısından önem taşıdığı kanısına varılırsa, Milli Savunma Bakanlığı'na görüş sorulmakta, Bakanlığın cevabına göre gizlilik kararı verilebilmektedir. Bu engelleme karşılığında devlet tazminat ödemekle yükümlü olacaktır. Milli güvenliğe ilişkin sanayi ürünlerinin ne olduğu, 5201 sayılı Kanun kapsamında yayınlanan kontrole tabi malzeme listesi esas alınarak belirlenebilir. Ayrıca 5202 sayılı Kanun kapsamındaki gizlilik gereklerine de uyulmalıdır.

Bilim Kodu : 51501

Anahtar Kelimeler : Buluş, çalışanların buluşları, gizli patent, yapay zekâ.

Sayfa Adedi : 295

Tez Danışmanı : Prof. Dr. iur. Hayrettin ÇAĞLAR

Ownership on Invention
(Ph. D. Thesis)

Muhammet Ali GÜLER

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

September 2024

ABSTRACT

With the invention becoming protectable by legal systems, which inventions will be protected, who will own the invention, and what rights will be granted to the inventor have become the subject of regulations. The main regulation regarding invention in our country is the SMK. In respect of patentability, the invention must be new and not included in the known state of the art, must include an inventive step, must be industrially applicable, and must not include matters that are not accepted as inventions or cannot be patented. However, inventions that do not involve any inventive steps, although they meet other conditions, can also be protected with a utility model. Rights on inventions that the subject matter of private law are intangible property, territorial, limited to a certain period of time and abstract in nature. Material and moral rights over the invention arise in the person of the inventor as soon as the invention occurs. If the invention is made by artificial intelligence, who will own the rights to the invention is also a controversial issue. Today, there are deep learning artificial intelligences that can make inventions. Although it has been suggested to grant electronic personality to artificial intelligence, there has been no legislation on this issue yet. Since legal systems continue to require that works or inventions subject to intellectual property be created by humans, it is claimed that inventions created by artificial intelligence cannot be patented. On the other hand, artificial intelligence is accepted as goods by legal systems. Since there is no regulation regarding the intensity of machines or computers that can be used when creating inventions, inventions created using artificial intelligence can be patented by the user, provided that they meet other conditions. The higher education institution may claim rights on the inventions created by faculty members, students and interns in higher education institutions. Except for the provisions specific to these inventions, the provisions regarding employee inventions apply. If the higher education institution makes a claim, the inventor is not entitled to incentive awards and reasonable compensation, but the income obtained from the invention will be shared so that at least one third is given to the inventor. Mutual R&D contracts are not publicly supported projects. The inventor may claim rights on inventions that emerge in publicly supported projects. In this case, the supporting public institution has the right to use the invention for its own needs. If it is concluded that the invention subject to the patent application is important for national security, the Ministry of National Defense is asked for its opinion and a confidentiality decision can be made according to the Ministry's response. The state will be obliged to pay compensation for this obstruction. Industrial products related to national security can be determined based on the list of controlled materials published within the scope of Law No. 5201. Additionally, confidentiality requirements under Law No. 5202 must also be observed.

Science Code : 51501
Key Words : Artificial intelligence, employees' inventions, invention, secrecy.
Page Number : 295
Supervisor : Prof. Dr. iur. Hayrettin ÇAĞLAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
2. HUKUKİ DÜZENLEMELER VE BULUŞ KAVRAMI.....	9
2.1. Ulusal Mevzuat.....	9
2.1.1. Sınai Mülkiyet Kanunu.....	9
2.1.2. Diğer Kanunlar	12
2.1.2.1. 6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun...	12
2.1.2.2. 2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun Muafiyetleri Ve Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun.....	13
2.1.2.3. 1325 Sayılı Askeri Okullar, Askeri Öğrenciler, Askeri Fabrikalar Ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun.....	14
2.1.2.4. 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu.....	14
2.1.3. Kararname ve Yönetmelikler.....	14
2.1.3.1. 4 Sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	14
2.1.3.2. Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik	15
2.1.3.3. Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara Ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik.....	15
2.1.3.4. Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Avrupa Patent Sözleşmesinin Türkiye’de Uygulama Şekli Gösterir Yönetmelik.....	15
2.1.3.5. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Fikrî Mülkiyet Haklarının Yönetimine Ve Teknoloji Transferine İlişkin Yönetmelik	15
2.1.3.6. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Ar-Ge Temelli Kamu İhtiyaçlarına Yönelik Destek Programları Yönetmeliği.....	16

2.1.3.7.	Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik.....	16
2.1.3.8.	6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	16
2.1.3.9.	Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı Tarafından Yürütülen Programlara İlişkin Yönetmelik.....	17
2.1.3.10.	Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu İnsan Kaynakları Yönetmeliği.....	17
2.1.3.11.	Ulusal Deprem Araştırma Programı Proje Destekleme Esaslarına Dair Yönetmelik.....	18
2.1.3.12.	Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Araştırma, Etüt Ve Proje Yaptırma Usul Ve Esaslarına Dair Yönetmelik	18
2.1.3.13.	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Stratejik Araştırma Ve Geliştirme Projelerini Destekleme Yönetmeliği.....	18
2.1.3.14.	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Proje Destek Programlarına İlişkin Yönetmelik.....	19
2.1.3.15.	Millî Savunma Bakanlığı Ödül Yönetmeliği	19
2.1.3.16.	Türkiye Enerji, Nükleer Ve Maden Araştırma Kurumu Proje Destek Programlarına İlişkin Yönetmelik.....	19
2.1.3.17.	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Yönetmeliği.	20
2.2.	Uluslararası Antlaşmalar	20
2.2.1.	Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi.....	20
2.2.2.	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünü Kuran, 14 Temmuz 1967 tarihinde Stockholm’de İmzalanan Sözleşme.....	21
2.2.3.	Patent İşbirliği Antlaşması.....	22
2.2.4.	Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Avrupa Patent Sözleşmesi	23
2.2.5.	Uluslararası Patent Sınıflandırılması İle İlgili Strasburg Anlaşması	26
2.2.6.	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması	27
2.3.	Buluş Kavramı.....	27
2.3.1.	Buluş ve Keşif Kavramı Arasındaki Fark.....	32
2.3.2.	Buluş Türleri	34
2.3.2.1.	Ürün buluşları	35

2.3.2.2.	Usul buluşları	36
2.3.2.3.	Asıl buluş - ek buluş ayrımı	36
2.3.2.4.	Normal buluş, gizli patente konu buluş ayrımı	37
2.3.2.5.	Hizmet buluşu ve serbest buluş.....	38
2.3.3.	Patent ve Patentlenebilirlik Şartları	38
2.3.3.1.	Yenilik kavramı.....	42
2.3.3.1.1.	Tekniğin bilenen durumu	44
2.3.3.1.2.	Yeniliği ortadan kaldırmayan açıklamalar	47
2.3.3.2.	Buluş basamağı (aşıkâr olmama)	51
2.3.3.3.	Sanayiye uygulanabilir olma.....	55
2.3.3.4.	Buluş olarak kabul edilmeyen haller.....	57
2.3.3.4.1.	Keşifler, bilimsel teoriler ve matematiksel yöntemler	57
2.3.3.4.2.	Zihni faaliyetler, iş faaliyetleri veya oyunlara ilişkin plan, kural ve yöntemler.....	58
2.3.3.4.3.	Bilgisayar programları.....	58
2.3.3.4.4.	Estetik niteliği bulunan mahsuller, edebiyat ve sanat eserleri ile bilim eserleri	60
2.3.3.4.5.	Bilginin sunumu	61
2.3.3.5.	Patente konu olamayacak buluşlar	61
2.3.3.5.1.	Kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşlar	61
2.3.3.5.2.	Bitki çeşitleri veya hayvan ırkları ile bitki veya hayvan üretimine yönelik biyolojik işlemler.....	63
2.3.3.5.3.	Teşhis yöntemleri ile tedavi yöntemleri	63
2.3.3.5.4.	İnsan bedeni ve gen dizisi veya insan bedeninin öğelerinden birinin sadece keşfi.....	64
2.3.3.5.5.	İnsan klonlama işlemleri ve genetik kimlik değiştirme işlemleri.....	64
2.3.4.	Faydalı Model	64
2.3.5.	Buluşu Yapan ve Halefi.....	67
3.	HAK KAVRAMI VE BULUŞ ÜZERİNDEKİ HAK	71
3.1.	Genel Olarak Hak Kavramı	71
3.1.1.	Hak Çeşitleri	74
3.1.1.1.	Hukuk alanına göre haklar	74
3.1.1.2.	Devir kabiliyetine göre haklar.....	75

3.1.1.3.	Kullanılmasının etkisi açısından haklar	75
3.1.1.3.1.	Kurucu yenilik doğuran haklar	77
3.1.1.3.2.	Değiştirici yenilik doğuran haklar	78
3.1.1.3.3.	Bozucu yenilik doğuran haklar	79
3.1.1.4.	Niteliklerine göre haklar	79
3.1.1.4.1.	Mutlak haklar	79
3.1.1.4.2.	Nispî haklar	80
3.2.	Buluş Üzerindeki Haklar	80
3.2.1.	Buluş Üzerindeki Hakların Doğumu	82
3.2.2.	Buluş Üzerindeki Hakların Özellikleri	84
3.2.2.1.	Buluş üzerindeki hakkın soyutluğu	84
3.2.2.2.	Buluş üzerindeki hakkın konusunun gayri maddi mal olması	85
3.2.2.3.	Buluş üzerindeki hakkın özel hukuka ilişkin olması	85
3.2.2.4.	Buluş üzerindeki bazı haklar mutlak haklardandır	86
3.2.2.5.	Buluş üzerindeki hakların ülkesel olma özelliği	87
3.2.2.6.	Buluş üzerindeki hakların süre ile sınırlı olması	87
3.2.3.	Buluş Üzerindeki Manevi Haklar	88
3.2.3.1.	Buluş yapanın adının belirtilmesini talep hakkı	89
3.2.3.2.	Buluşu kamuya açıklama hakkı	91
3.2.4.	Buluş Üzerindeki Maddi Haklar	94
3.2.4.1.	Buluşun kullanılma hakkı	95
3.2.4.2.	Buluş için patent ve faydalı model başvurusunda bulunma hakkı	96
3.2.4.2.1.	Patent isteme hakkının gaspı	97
3.2.4.2.2.	Önceki kullanımdan doğan hak	100
3.2.5.	Buluş Üzerinde Ortaklık	102
3.2.5.1.	Ortaklığın hükümleri	103
3.2.5.2.	Ortaklığın sona ermesi	105
3.2.5.2.1.	Ortaklığın sınırlı sona erme halleri	105
3.2.5.2.2.	Ortaklığın tüm paydaşlar açısından sona ermesi	107
3.2.6.	Buluş Üzerindeki Hakların Devri, Mirasa ve Cebri İcraya Konu Olması	108
3.3.	Yapay Zekâ Tarafından Meydana Getirilen Buluşlar	110
3.3.1.	Yapay Zekâ Nedir?	112

3.3.2.	Yapay Zekâ Çeşitleri	118
3.3.3.	Yapay Zekâ Buluş Yapabilir mi?.....	123
3.3.4.	Yapay Zekânın Hak Süjesi Olması.....	125
3.3.4.1.	Genel olarak kişi kavramı	126
3.3.4.2.	Yapay zekâyâ kişilik tanınması.....	129
3.3.4.2.1.	Yapay zekânın insan ile karşılaştırılması	130
3.3.4.2.2.	Yapay zekânın eşya olarak kabul edilmesi.....	135
3.3.4.2.3.	Yapay zekânın köle olarak kabul edilmesi.....	137
3.3.4.2.4.	Yapay zekânın tüzel kişi olarak kabul edilmesi	138
3.3.4.2.5.	Yapay zekânın elektronik kişilik olarak kabul edilmesi	140
3.3.5.	Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşların patentlenebilmesi	142
3.3.5.1.	Yapay zekâların telif hukuku kapsamındaki durumu	142
3.3.5.2.	Yapay zekâların patent hukuku karşısındaki durumu	147
3.3.5.2.1.	Yapay zekâların yaptıkları buluşların patentlenebilirlik şartlarını taşıması.....	147
3.3.5.2.2.	Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda buluşu yapanın kim olacağı sorunu	149
3.3.5.2.3.	Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda patentin kime ait olacağı sorunu.....	155
4.	ÇALIŞANLARIN BULUŞLARI ÜZERİNDEKİ HAK SAHİPLİĞİ.....	159
4.1.	Çalışan Buluşları	159
4.1.1.	Çalışan Buluşlarına İlişkin Hükümlerin Emredici Niteliği	164
4.1.2.	Hizmet Buluşları.....	167
4.1.2.1.	Buluşun çalışan veya çalışan sayılan kişiler tarafından ortaya konması	168
4.1.2.1.1.	İşçiler.....	168
4.1.2.1.2.	Öğrenciler, stajyerler ve çıraklar	170
4.1.2.1.3.	Kamu görevlileri.....	171
4.1.2.2.	Buluşun iş sözleşmesi süresi dâhilinde ortaya konması.....	172
4.1.2.3.	Buluşun çalışanın iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında ya da büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkması	174

4.1.2.3.1.	Buluşun çalışanın iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında meydana gelmesi	175
4.1.2.3.2.	Buluşun çalışanın büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkması	177
4.1.2.4.	Çalışanın bildirim yükümlülüğü	180
4.1.2.4.1.	Bildirimin zamanı.....	182
4.1.2.4.2.	Bildirimin şekli.....	183
4.1.2.4.3.	Bildirimin içeriği	186
4.1.2.5.	İşverenin hak talebi	188
4.1.2.5.1.	Tam ve kısmi hak talebi	188
4.1.2.5.2.	Hak talebinin sonuçları.....	190
4.1.2.5.3.	İşverenin patent başvurusu yapma yükümlülüğü	193
4.1.2.6.	İşverenin hak talep etmemesi	198
4.1.2.7.	Hizmet buluşlarında çalışanın hakları.....	198
4.1.2.7.1.	Teşvik ödülü	198
4.1.2.7.2.	Hizmet buluşu bedeli.....	199
4.1.2.7.3.	Çalışanın adının belirtilmesi hakkı.....	203
4.1.2.7.4.	Çalışanın ön alım ve değiştirme hakkı	204
4.1.3.	Serbest Buluşlar	205
4.1.3.1.	Meydana geldikleri anda serbest olan buluşlar	206
4.1.3.1.1.	Serbest buluş bildirimi.....	206
4.1.3.1.2.	İşverenin itiraz hakkı	207
4.1.3.1.3.	İşverenin öncelik hakkı	208
4.1.3.2.	Sonradan serbest niteliğini kazanan buluşlar	210
4.1.4.	Gizlilik Yükümlülükleri.....	211
4.2.	Kamu Çalışanı Buluşları.....	213
4.3.	6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun Hükümlerine Tabi Buluşlar	214
4.4.	Yükseköğretim Kurumlarında Geliştirilen Buluşlar	216
4.4.1.	Yüksek Öğretim Kurumu Tanımı	221
4.4.2.	Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşları Meydana Getirenler	223
4.4.3.	Bildirim Yükümlülüğü.....	224

4.4.4.	Hak Talebi.....	226
4.4.4.1.	Buluşu yapanın hakları ve gelir paylaşımı	229
4.4.4.2.	Gizlilik yükümlülükleri.....	232
4.5.	Kamu Destekli Projelerde Geliştirilen Buluşlar	234
4.5.1.	Ar-Ge Projeleri	235
4.5.2.	Ar-Ge Sözleşmeleri.....	236
4.5.3.	Kamu Destekli Proje ve Buluş.....	239
4.5.4.	Proje Desteğinden Faydalanan ve Bildirim Yükümlüğü	241
4.5.5.	Hak Talebi.....	242
4.5.6.	Bilgi Verme ve Gizlilik Yükümlülükleri	245
4.5.7.	Lisans Hakları	246
4.5.7.1.	Ücretsiz lisans hakkı	246
4.5.7.2.	Üçüncü kişiler için lisans talebi	247
4.5.8.	Kamu Destekli Proje Buluşundan Doğan Gelirin Paylaşımı	248
4.5.9.	Yabancı Ülkelerin Kurum Ve Kuruluşlarıyla Yapılan İşbirliği.....	248
5.	GİZLİ PATENTE KONU BULUŞLAR	249
5.1.	Gizli Patente Konu Buluş Üzerinde Hak Sahipliği	249
5.2.	Patent Başvurusunun Gizli Olması Gerektiğine İlişkin Karar	253
5.3.	Gizli Patent Başvurusunun Patentlenebilirlik Açısından İncelenmesi	263
5.4.	Gizlilik Kararının Sonuçları	265
5.4.1.	Buluş için Patent Verilmemesi	265
5.4.2.	Bilgilerin Kamuya Açıklanamaması.....	266
5.4.3.	Buluşun Kullanılabilmesi	268
5.4.4.	Tazminat Talep Hakkı	270
5.4.5.	Gizlilik Süresi	273
5.4.6.	Yıllık Ücret Ödenmemesi	276
5.4.7.	Başka Bir Ülkede Patent Başvurusu Yapılamaması	276
6.	SONUÇ	281
	KAYNAKLAR	287
	ÖZGEÇMİŞ	295

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AR-Ge	: Araştırma Geliştirme
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz	: bakınız
CFR	: Code of Federal Regulations (ABD) Federal Mevzuat Kanunu
DPMA	: Deutsches Patent und Markenamt
DoD	: Department of Defense ABD’de savunmadan sorumlu devlet dairesi.
EPC	: European Patent Convention, Avrupa Patent Sözleşmesi
EPO	: European Patent Office, Avrupa Patent Ofisi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
IPC	: International Patent Classification, Uluslararası Patent Sınıflandırması
ISA	: International Search Authority, Uluslararası Araştırma Otoritesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
no.	: number
L&R	: The Office of License and Review, Lisans ve Değerlendirme Ofisi.
PCT	: The Patent Cooperation Treaty, Patent İşbirliği Antlaşması
sy.	: sayı
SMK	: Sınai Mülkiyet Kanunu
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
TRİPS	: Agreement On Trade-Related Aspects Of Intellectual Property Rights.
TTK	: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
TMK	: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
TTO	: Teknoloji Transfer Ofisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜRKPATENT	: Türk Patent ve Marka Kurumu

USC	: United States Code (ABD) Birleşik Devletler Kanunu
vd.	: ve devamı.
v.dğr.	: ve diğerleri
WIPO	: World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)

1. GİRİŞ

Sanayinin ve onunla bağlantılı olarak ekonomilerin gelişebilmesi yeniliğe, diğer bir deyişle inovasyona ihtiyaç duymaktadır. Yeni fikirler, temelde insan zekâsının ürünü olarak, insanoğlunun ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için birçok şekilde tezahür edebilir. Ortaya çıkan bu yenilikler ile yeni fikirlerin korunması ve sadece onu meydana getirene ait olması ihtiyacı hukuk alanında fikri mülkiyet terimini ortaya çıkarmıştır.

Fikri mülkiyet fikir ve sanat eserleri ile sınai mülkiyete konu insanın zihinsel yaratıcılığının ortaya çıkarmış olduğu yenilikleri içeren geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Buluş kavramı, fikri mülkiyet içinde yer alan konulardan birisidir. Buluş, teknik karaktere sahip, sanayiye uygulanabilir nitelikte yeniliklerdir.

Günümüzdeki hukuki buluş tanımına uymasa da, bir yenilik yapan veya yeni bir ürün ortaya çıkaranlara, devlet otoritesince, o yenilik üzerinde münhasır kullanma yetkisi tanınmasının eski tarihlere dayandığı görülmektedir. Buluş üzerinde tek hak tanınmasına ilişkin olarak, milattan önce VII-VI yüzyıllarda, eski Yunanistan'ın Sybaris kasabasında, bir yemeği ilk defa yapan aşçı lehine bir yıl boyunca sadece ona kullanma hakkının verildiğine ilişkin metinler bulunmaktadır¹. Ancak buluşların korunmasına ilişkin ilk hukuki enstrümanlar, günümüzdeki hukuki enstrümanlardan farklılık göstermekteydi. Tarihsel süreçte öncelikle üretime dayalı sınai mülkiyet hakları diğer adıyla imtiyazlar uygulanmış, daha sonra ürüne dayalı sınai mülkiyet hakları diğer adıyla patentler gündeme gelmiştir². 15. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nde buluşlara imtiyaz verilmesi sistematik olarak başlamıştır. Daha sonra Habsburg (Avusturya) Hanedanı ve İspanya İmparatorluğu, Hollanda ve İngiltere bu uygulamayı takip etmişlerdir³. Bu ilk dönemde, imtiyazlar açısından, fikri mülkiyet ile sınai mülkiyet ayırımı bulunmamaktaydı. İlk imtiyaz örneklerinden olan 1469 yılında

¹ Fülürya Yusifoğlu, *Patent Verilebilirlik Şartları*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014), 1.

² Mario Biagioli, "From Print To Patents: Living On Instruments In Early Modern Europe", *History of Science*, 44 (2006): 140, Yaşar Bülbül ve Rahmi Özbay, "Sanayi Devrimi'nin Tartışmalı Bir Kurumu Olarak Patent Ve Osmanlı'da İhtira Beratı Kanunu" *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 sy. 1 (2015): 39

³ Biagioli, "From Print To Patents" 140.

Venedik'te John of Speyer'a (Alman mülteci) basım baskı aleti (matbaa) için verilen imtiyaz 5 yıllıktı. Ancak bu imtiyaz, kitap basım iş hacminin büyümesi nedeniyle bir yıl sonra iptal edildi ve Venedik Senatosu matbaalar yerine kitaplara imtiyaz vermeye başladı⁴.

İngiltere uygulamasında imtiyazlar kralın mührü ile veriliyordu ve imtiyaza konu olan buluşların açıklamalarına ilişkin bir kural bulunmuyordu. Bu kapsamda ilk imtiyaz 1311 yılında ticaretini İngiltere de yapmak isteyen ve Flaman bir dokumacı olan John Kempe'e verilen imtiyazdır⁵. Birleşik krallıkta buluşa verilen ilk patent ise 1449 yılında mozaik cama ilişkin olarak yirmi yıllık münhasır yetki şeklinde VI Henry tarafından John of Utynama verilmiştir⁶. İngiltere'de 1623 yılında tekellere ilişkin nizamname, buluşlar üzerinde tekel verme yetkisini düzenlemek üzere çıkarıldı. Bu nizamname ile birlikte tüm diğer münhasır yetkiler ve öncelikler kaldırılmıştır. Buna göre buluşlar yeni olmalı ve on dört yıl süre ile tekel hakkı sağlamalıydı⁷. İmtiyaz başvuruları doğrudan krala veya kralın hukuk bürosuna yapılmaktaydı. 1852 tarihli "Patent Law Amendment Act" ile İngiltere'de, patent ofisi ile patent ofisi kütüphanesi kurulmuştur. Ancak o tarihlerde, patentlerdeki açıklamalar yeterli düzeyde değildi ve mühür krala aitti. 1883 tarihli "The Patents, Designs, and Trade Marks Act" ile açıklamaların ayrıntılı olması şartı getirilerek patentlerde kralın mührü yerine patent ofisinin mührünün yer almasına geçilmiştir. 1883 tarihli "The Patents, Designs, and Trade Marks Act" kanunun, aynı tarihte yapılan ve patent uygulamaları açısından uluslararası ilk metin kabul edilen 1883 tarihli "Sınai Mülkiyetin Korunmasına ilişkin Paris Konvansiyonu" hükümlerini etkilediği de ileri sürülmüştür⁸.

İngiltere'de bahsedilen kanuni düzenlemeler yanında modern patent kanunlarının ilk örneklerinin bir diğeri de 1790 tarihli Amerika Birleşik Devletleri patent kanunudur. Bu kanunda patent, "daha önce bilinmeyen veya kullanılmayan

⁴ Biagioli, "From Print To Patents" 141.

⁵ David I Bainbridge, *Intellectual Property*, (Harlow: Pearson Education Limited, sixth edition, 2007), 345.

⁶ Bainbridge, *Intellectual Property*, 346, Catherine Colston and Kirsty Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, (Abingdon: Cavendish Publishing Limited, 2006), 57.

⁷ Bainbridge, *Intellectual Property*, 346, Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 58, Lionel Bently and Brad Sherman, *Intellectual Property Law*, (New York: Oxford University Press, Third Edition, 2009), 337.

⁸ Bainbridge, *Intellectual Property*, 346-347.

herhangi bir faydalı sanat eseri, imalat, motor, makine veya cihaz veya bunlarda yapılan herhangi bir iyileştirme” ye verilmek üzere düzenlenmişti. Kanun ile patent ofisi kurulmamış, patentin şartlarının yerine getirilip getirilmediğini değerlendiren patent kurulu tanımlanmıştır⁹.

1791 tarihli Fransa patent kanunu da, ilk patent kanunlarından. Devamı yıllarda Avrupa’da birçok devlette patent kanunları kabul edilmiştir.

Ülkemizde Osmanlı Devleti döneminde, Avrupa’daki uygulamalara paralel olarak, imtiyaz uygulamaları bulunmaktaydı. İmtiyazlar ile belirli bir ürünün, belirli bir bölgede üretilme hakkı tekel olarak belirli kişilere verilmekteydi¹⁰. Patent ile ilgili ilk kanuni düzenleme ise 23 Mart 1879 (10 Mart 1226) tarihli “İhtira Beratı Kanun Muvakkati”dir. Bu Kanun ile sanayi ve zanaatta kullanılan her türlü buluş, keşif ve iyileştirmelere ilişkin hakların buluşçu, kâşif ve iyileştirmeyi yapanlara ait olduğu, bunların Devlettten tescil ve berat isteme hakkı bulunduğu düzenlenmiştir. Kanunda, buluşun tescili için yeni ve sanayide kullanılabılır olması yeterli kabul edilmiş, buluş basamağı olarak nitelendirilen tekniğin bilinen durumunun aşılması şartı aranmamıştır¹¹. Bu kanun, az miktardaki bazı hükümleri istisna olmak üzere, 5 Temmuz 1844 tarihli Fransız İhtira Beratı Kanunun bir tercümesi niteliğindedir¹². 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’nin¹³ 1995 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte 1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu 03.11.1995 tarih ve 4128 sayılı Kanunun birinci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır¹⁴. 22.12.2016 tarihli SMK¹⁵ ile

⁹ Sheldon W. Halpern, Craig Allen Nard and Kenneth L. Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law: Copyright, Patent and Trademark*, (Hague: Kluwer Law International, 1999), 182.

¹⁰ Bülbül ve Özbay, "Osmanlı’da İhtira Beratı Kanunu", 50-51.

¹¹ Talat Canbolat, *İşçi Buluşları*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2007), 12.

¹² Nuşin Ayiter, *İhtira Hukuku*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1968), 30 vd., Ernst Eduard Hirsch, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, (Ankara: Ar Basımevi, 1948), 76.

¹³ R.G. 27.6.1995, 22326.

¹⁴ 1879 tarihli İhtira Beratı Kanununa Cumhuriyet döneminde değişiklikler yapılmış, 1955 tarihinde çıkarılan Sınai Mülkiyet Mevzuatının Tatbiki Suretini Gösterir Talimatname ile buluşların tescil işlemlerine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’nin yürürlüğe girmesi ile 1879 tarihli (10 Mart 1296 tarihli) İhtira Beratı Kanunu doğrudan yürürlükten kaldırılmamış, 551 sayılı KHK’da değişiklikler de yapan 4128 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁵ RG 10.1.2017, 29944.

buluşlar ve patentlere ilişkin son düzenleme yapılmıştır¹⁶. Buluşlar ile ilgili olarak yürürlükteki temel mevzuat SMK'dir.

Yeniliklerin ortaya çıkması büyük bir çaba ve maliyet gerektirmektedir. Araştırmacıların, maddi ve manevi yatırım yaparak elde ettikleri bu yeniliğin kendilerine ait olması ve onun korunması talebi oldukça doğaldır. Mülkiyet hakkı, kişiye, kanunların öngördüğü sınırlar içinde, sahibi olduğu maldan ve malın hukuki ve doğal ürünlerinden yararlanma ve o mal üzerinde tasarruf etme yetkisi veren egemenlik hakkı olarak tanımlanabilir¹⁷. Bu tanımdaki mal tabirinden sadece maddi varlıkları değil gayri maddi varlıkları da anlaşılmalıdır. Buluşlar da bu anlamda gayri maddi mal sayılır. Mal üzerindeki kullanma, semerelerinden yararlanma ve tasarruf yetkisi fikri mülkiyette farklı şekilde tezahür etmektedir. Fikri mülkiyette kullanma, sadece ondan yararlanma değil aynı zamanda, fikri mülkiyet konusu olan maddi veya gayri maddi varlığın izinsiz olarak kopyalanmamasını içermektedir.

Özellikle anglo sakson hukuk sistemlerinde kullanılan fikri mülkiyet (intellectual property) terimi fikir ve sanat eserlerini de içine alan bir kavramdır. Türk hukukunda ise fikir ve sanat eserleri ile sınai mülkiyet ayrı kavramlar olarak kabul edilmektedir. Bu ayırım kanunlara da yansımıştır. Fikir ve sanat eserleri, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile korunurken, dağınık bir mevzuata sahip sınai haklar Sınai Mülkiyet Kanunu ile tek bir kanun içinde toplanarak koruma altına alınmıştır¹⁸. Fikri mülkiyete dair kanunlar, yeni fikirlerin, yeni eserlerin hukuki açıdan korunma ihtiyacının tezahürüdür.

Buluş, sözlük anlamı ile “*bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen yeni bir bulguya ulaşma veya yöntem geliştirme, icat*” olarak tanımlanmaktadır¹⁹. Diğer bir tanımda ise buluş (invention) “*Bilimsel araştırmalar veya rastlantı sonucunda insanoğlunun o güne değin bilmediği yeni bir mal, üretim yöntemi/tekniki ya da yeni bir madde veya malzeme gibi herhangi bir şeyin ortaya çıkarılması*”

¹⁶ 6769 sayılı Kanunun 191. maddesi ile 24/6/1995 tarihli ve 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁷ “T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü” 13.03.2020, <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/mulkiyet>.

¹⁸ Cahit Suluk, “6769 sayılı sınai mülkiyet kanununun getirdiği yenilikler”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 4 (2018): 92.

¹⁹ “Türk Dil Kurumu Sözlükleri” <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi, Mart 13, 2020,

şeklinde açıklanmıştır²⁰. Bu tanımların yanında tezimizin konusunu oluşturmayacak buluş tanımları da mevcuttur. Örneğin “*Konuda; duygu, düşünce ve imgelerde başkalarının etkisinden sıyrılış ve bunların işlenişinde yepyeni yol tutuş. yaratış*”²¹ şeklinde tanımlanan buluşlar üzerindeki hak sahiplikleri, tezimizde incelenmeyecektir. Tezimiz özel hukuk alanında yazılan bir tez olduğundan buluş kavramı da bu kapsamda (özel hukuk ile) sınırlanmalıdır. Tezimizin konusunu oluşturan buluş, SMK’de düzenlenen patent veya faydalı model ile korunabilen buluşlardır. Kanunda buluşun tam bir tanımı yapılmamıştır. Ancak patent veya faydalı model ile korunabilecek buluşların nitelikleri ve şartları düzenlenmiştir. Bu niteliklere ve şartlara haiz olmayan buluşlar tezimizin konusu dışında kalacaktır. Bu kapsamda tezimizde patent ve faydalı model alabilme şartları da incelenecektir.

Bir buluş meydana getirildiğinde buluşu yapana, patent veya faydalı model alma hakkı, bu hak üçüncü bir kişi tarafından haksız şekilde gasp edilmişse itiraz ve dava hakkı, buluşu kullanma hakkı, buluşu yapan olarak adının belirtilmesini isteme hakkı bahşetmektedir. Dolayısıyla, buluş üzerine maddi ve manevi haklar bulunmaktadır. Çalışmamızın konusu, buluş, buluşu yapana veya halefine bahşettiği haklar, buluş üzerindeki hak sahipliği durumları, buluş üzerindeki hakların sınırlandığı hallerdir. Buluşu yapan ve buluş üzerindeki hakların kime ait olacağının cevabı, bizi bu hakları kullanma yetkisinin kimde olduğuna götürecektir. Kanun bazı durumlarda buluşu yapan ile hak sahipliğini ayırmıştır. Diğer bir ifade ile buluşu yapana, buluş üzerindeki hakları kullanma yetkisi vermemiştir. Bu hallere ilişkin olarak buluşu yapanın hakları ile hak sahipliğinin yetkileri ayrıca irdelenecektir.

Buluşun korunması için, esas olarak, patent veya faydalı model başvurusu yapılmalıdır. Bu başvuruyu yapmak temel olarak buluşu yapana aittir. Ancak bazı durumlarda buluşu yapanın bu hakkı, içinde bulunan özel durum nedeniyle, başkalarına geçmektedir.

Buluşların insanların yaratıcılığının bir ürünü olduğu, fikri mülkiyetin konusunun insanlar tarafından oluşturulan yeni fikirlerin somutlaşmış hallerinin oluşturduğu belirtilmiştir²². Ancak teknolojinin ve özellikle yazılım sektörünün

²⁰ “İktisat Terimleri Sözlüğü – 2004” <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi, Mart 13, 2020,

²¹ “Yazın Terimleri Sözlüğü – 1974” <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi, Mart 13, 2020,

²² Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 1.

gelişmesi ile yapay zekâlar ortaya çıkmıştır. Yapay zekâ, insanların anlama, akıl yürütme, muhakeme ve problem çözme gibi yeteneklerini kullanarak yapabildiklerini taklit eden yazılımlar ve bu yazılımların çalıştığı makineler olarak tanımlanabilir. Yapay zekâlar, kendisini ortaya çıkaran yazılımcıdan bağımsız olarak yeni fikirler ya da sorunlara çözümler ortaya koyabilmekte, iş ve işlemler yapabilmektedirler. Yapay zekâ, hukukun her alanında yeni sorunlar ve tartışmalar ortaya çıkarmaktadır. Bu tartışmaları sorumluluk ve mülkiyet olarak iki ana kategoriye ayırmak mümkündür. Aynı şekilde fikri mülkiyet alanında da, yapay zekâların ortaya çıkardığı buluşların kime ait olacağı hususu yeni bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan buluş ya da eser, yapay zekâyı yapan yazılımcıya mı, yazılımı lisanslı veya lisansız olarak kullanana mı ya da yapay zekâyı tanıyacak bir kişilik ile yapay zekânın kendisine mi ait olacaktır? Yapay zekânın henüz bir hukuki kişilik olarak tanınması hukuk sistemlerinde yer bulmasa da bu husus tartışmalara konu oluşturmaktadır. Özellikle patent başvurusunda, gerçek buluşçunun belirtilmesi gerekmektedir. Bunun doğal sonucu da buluşçunun hukuken tanınan gerçek bir kişi olması gerekliliğidir. Ayrıca buluşçunun başvuru yapandan adının belirtilmesini isteme hakkı da bulunmaktadır. Bu kapsamda buluşçunun kim sayılacağı da önem arz etmektedir.

Buluş bir çalışan veya üniversite öğretim elemanı tarafından yapılmışsa, buluş için başvuru hakkı esas olarak, talep etmeleri halinde işveren veya yükseköğretim kurumuna geçmektedir. Bu halde buluşu yapan değil başka bir gerçek veya tüzel kişi hak sahibi olmaktadır. Buluşu yapanın ise manevi hakkı yanında sınırlı bir mali hakkı kalmaktadır. Ancak işveren veya yükseköğretim kurumu böyle bir talepte bulunmazlarsa, buluş yapan haklarını serbestçe kullanabilmektedir.

Kamu destekli projeler kapsamında ortaya çıkan buluşlarda ise hak sahipliği temel olarak buluşu yapana ait olmakla birlikte, buluşu yapan destek yapan veya müşteri kuruma buluşun ücretsiz kullanım hakkını sunmakla yükümlüdür. Kamu desteği kavramından ne anlaşılacağı, destek miktarının toplam proje bütçesine oranına ne olacağı hususları mevzuatta açık düzenlenmemiştir. Kamu kurumu bu durumda kendi ihtiyaçları için buluşu yapanın izni olmaksızın buluşu kullanabilecektir. Kendi ihtiyaçları kavramından da ne anlaşılması gerektiği de ayrı bir tartışma konusudur. Bu durumda da buluşu yapanın yanında yeni bir hak sahibi ortaya çıkmaktadır.

Buluş üzerindeki hakların kullanımı açısından sınırlayıcı bir durum ise buluşun, millî güvenlik açısından önem taşıması halinde ortaya çıkmaktadır. Bir buluşun millî güvenlik açısından önem taşıdığı Milli Savunma Bakanlığı tarafından hüküm altına alınırsa, bu buluşa patent veya faydalı model belgesi düzenlenemez. Buluş gizli olarak korunur. Buluşu yapanın buluşu kullanma hakkı, Milli Savunma Bakanlığının iznine tabidir. Buluşu yapana gizlilik kararı müddetince talebi halinde tazminat verilir. Bazı durumlarda ise buluşçunun, buluşun millî güvenlikle ilgili olup olmadığına kendisinin karar vermesi gerekmektedir. Bu hallerde nasıl bir yol izlenebileceği tezimizde tartışılacaktır.

İlk bölümde buluş kavramının ulusal mevzuattaki dayanakları, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası antlaşmalar hakkında bilgi verilecek, buluş tanımı, hangi buluşların patente konu olabileceği incelenecektir.

İkinci bölümde, buluş üzerindeki hakların doğumu incelenerek, buluşun hak sahibine, hangi hakları bahsettiği görülecektir. Aynı zamanda yapay zekâ kavramı tartışılacak, yapay zekâ tarafından buluş meydana getirilmesi ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşların hak sahipliğinin kime ait olacağı tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde, çalışan buluşları, yükseköğretim kurumlarında meydana gelen buluşlar ve kamu destekli projeler kapsamında ortaya çıkan buluşlar inceleme konusu olacaktır.

Dördüncü ve son bölümde, buluşun millî güvenlik açısından önem taşıması halinde devlet tarafından buluş üzerindeki hakların askıya alındığı gizli patente konu buluşlar irdelenecektir.

2. HUKUKİ DÜZENLEMELER VE BULUŞ KAVRAMI

Buluşlar, uygarlığın ilerlemesinde mihenk taşıdır. Medeniyetin gelişmesi ile birlikte buluşların korunması ve buluş üzerindeki hak sahipliğinin düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İlk başlarda, kralların imtiyazları ile korunan buluşlar, uluslararası düzenlemelere de konu olmuştur. Buluşun korunması, ülkesellik gereği ulusal mevzuatlara göre değişkenlik gösterirken, uluslararası düzenlemeler ile ulusal mevzuatlara yeknesaklık getirilmeye çalışılmıştır. Buluş üzerindeki hak sahipliğinin belirlenmesinde temel olan ve buluşların korunması ile ilgili ulusal mevzuat ve ayrıca Anayasanın 90. maddesi gereği kanun hükmünde olan uluslararası mevzuat incelenecektir.

2.1. Ulusal Mevzuat

Buluş ve patent ile ilgili olarak ilk ulusal düzenleme 23 Mart 1879 tarihli “İhtira Beratı Kanun Muvakkati”dir. Bu Kanun ile sanayi ve zanaatta kullanılan her türlü buluş, keşif ve iyileştirmelere ilişkin hakların buluşçu, kâşif ve iyileştirmeyi yapanlara ait olduğu, bunların Devletten tescil ve berat isteme hakkı bulunduğu düzenlenmiştir. 1956 tarihli Türk Ticaret Kanununda düzenlenen haksız rekabet hükümleri ile tescilsiz buluşların korunmasına ilişkin genel düzenleme mevcut olsa da, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’nin 1995 yılında yürürlüğe girmesi ile birlikte 1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu 03.11.1995 tarih ve 4128 sayılı Kanunun birinci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Diğer sınai mülkiyet hakları yanında buluş ve patenti düzenleyen SMK 10.1.2017 tarihinde yayınlanması ile birlikte yürürlüğe girmiş, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK yürürlükten kaldırılmıştır.

Aşağıda buluşu yapanın haklarını ilgilendiren mevzuat hakkında bilgi verilecektir.

2.1.1. Sınai Mülkiyet Kanunu

Marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adlarına ilişkin düzenlemelerin tek bir kanun içerisinde toplanması, bu hakların korunması ve bu suretle teknolojik, ekonomik ve sosyal ilerlemenin gerçekleştirilmesine katkı sağlanması amaçlarıyla hazırlanan SMK, 22 Aralık 2016 tarihinde kabul edilmiş ve 10 Ocak 2017 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun ile birlikte, 24 Haziran 1995 tarih ve 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK ve sınai mülkiyeti düzenleyen diğer KHK'ler yürürlükten kaldırılmıştır.

Kanunun Patent ve Faydalı Model başlıklı dördüncü kitabında buluşlar, patent ve faydalı model 82. madde ile 145. maddeler (bu maddeler dâhil) arasında düzenlenmiştir.

Kanun ile önceki düzenlemeden farklı hükümler getirilmiştir²³. Patent ve dolayısıyla buluş ile ilgili olarak en önemli başlıklar şu şekilde sıralanabilir.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'nin 60 ve 61. maddelerinde incelemesiz patent verilme sistemi düzenlenmişti. Başvuru sahibi, incelenerek patent verilmesi sistemini tercih ettiğini, araştırma raporunun kendisine tebliği tarihinden itibaren üç ay içinde Enstitüye bildirmekle mükellefti. Söz konusu süre içinde bu bildirimin yapılmaması halinde, incelemesiz patent verilmesi sisteminin tercih edildiği kabul ediliyordu. Enstitü, tekniğin bilinen durumu ile ilgili araştırma raporunu ve varsa üçüncü kişilerin araştırma raporuna ilişkin görüşlerini dikkate almaksızın, başvuru sahibinin raporla ilgili karşı görüşlerini bildirmesi için belirlenen süre dolduktan sonra, incelemesiz patent verilmesine karar verebiliyordu. İncelemesiz patent 7 yıl süre geçerli olmak üzere ve konusunun gerçekliği ve yararlılığı devletçe garanti edilmeden verilmekteydi. Buluşun yeni olması ve tekniğin bilinen durumunu aştığını belgelendiren araştırma raporunu dikkate almadan verilen, bu kapsamda patentin özgün yapısı ile çelişen incelemesiz patent SMK'de düzenlenmeyerek hukuk sistemimizden çıkarılmıştır.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'ye göre üçüncü kişiler, Kararnamenin buluşun bütünlüğü esası ile ilgili 45 inci madde hükmü hariç olmak üzere, 42. ile 63. maddelerinde belirtilen işlemlerde şekli eksiklikler yapıldığı gerekçesiyle, patentin verilmesine karşı Enstitü nezdinde itiraz edebiliyorlardı. SMK'de ise üçüncü kişilere, patentin verilmesi kararının Bültende yayımlanmasından itibaren altı ay içinde söz konusu patente;

a) Patent konusunun patent verilebilirlik şartlarını taşımadığı,

²³ 6769 sayılı Kanun ile getirilen yenilikler hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Suluk, "6769 sayılı sınai mülkiyet kanununun getirdiği yenilikler", 92 vd.

b) Buluşun, Kanuna göre yeterince açıklanmadığı,

c) Patent konusunun, başvurunun ilk hâlinin kapsamını aştığı veya patentin, bölünmüş bir başvuruya veya rüçhan hakkından yararlanarak aynı buluş için yeni bir patent başvurusuna dayanması durumunda en önceki başvurunun ilk hâlinin kapsamını aştığını ileri sürerek itiraz etme imkânı tanınmıştır. Bu imkân ile üçüncü kişilere itiraz imkânı sağlanarak patent sisteminde kalitenin artırılması ve dava sayılarının azaltılması hedeflenmiştir²⁴.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'ye göre patent verilemeyecek buluşlara ek olarak, usuller ve bu usuller sonucunda elde edilen ürünler ile kimyasal maddeler hakkında faydalı model belgesi verilemeyeceği düzenlenmişti. SMK'de ise kapsam genişletilerek, patentlenebilir olarak kabul edilmeyen buluşlara ek olarak, kimyasal ve biyolojik maddelere veya kimyasal ve biyolojik usullere ya da bu usuller sonucu elde edilen ürünlere, eczacılıkla ilgili maddelere veya eczacılıkla ilgili usullere ya da bu usuller sonucu elde edilen ürünlere, usuller veya bu usuller sonucu elde edilen ürünlere ilişkin buluşların ve biyoteknolojik buluşların faydalı model ile korunamayacağı, dolayısıyla faydalı modele konu olmayacağı hüküm altına alınmıştır.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'de faydalı modellere ilişkin olarak ayrıca talep edilmediği sürece araştırma raporu düzenlenmeyeceği hüküm altına alınmıştır. SMK'de ise faydalı modeller için de araştırma raporunun düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla araştırma raporu ile yeniliğin araştırılması daha etkin hale gelmiştir.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK işçi buluşları ile kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara buluşları arasında fark bulunmamaktaydı. SMK'de ise kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara buluşları için ödenecek bedelin, buluştan elde edilen gelirin üçte birinden az olamayacağı düzenlenerek bir fark oluşturulmuştur.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK üniversitelere bağlı fakülte ve yüksekokullarda bilimsel çalışma yapmakta olan öğretim elemanlarının yaptığı buluşları, serbest buluş saymıştı. Diğer bir ifade ile bu buluşların sahibi

²⁴ Suluk, “6769 sayılı sınai mülkiyet kanununun getirdiği yenilikler”, 98.

Üniversite değil öğretim elemanlarının kendileri olmaktadır. Üniversite buluşun ortaya çıktığı araştırma için harcama yapmışsa, kendisine yapılan bildirimden itibaren üç ay içinde talep etmek şartıyla, yapılan harcamayı aşmamak üzere, öğretim elemanının kazancından uygun bir miktar talep edebilmektedir. SMK'de ise 121. maddesindeki özel hükümler saklı olmak üzere, yükseköğretim kurumları ile Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar için çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacağı düzenlenmiştir. Çalışan buluşları ile yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar arasındaki önemli farklardan biri de buluşu yapanın maddi haklarıdır. SMK'ye göre buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu ve buluşu yapan arasındaki paylaşımında, buluşu yapana gelirin en az üçte biri verilecek şekilde belirlenecektir ancak çalışan buluşlarında buluşu yapan teşvik ödülü ve makul bedel alabilecektir. Kanunda ayrıca Üniversite ile yapılan Ar-Ge sözleşmeleri için de özel hüküm düzenlenmiştir. Bu tip Ar-Ge sözleşmeleri kapsamında ortaya çıkacak buluşlar üzerindeki hak sahipliğinin belirlenmesinde sözleşme hükümleri esas alınacaktır.

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'de kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar için özel bir düzenleme mevcut değil iken, SMK'de kamu destekli projeler sonucunda ortaya çıkan buluşların hak sahipliği ile ilgili olarak özel düzenleme yapılmıştır.

2.1.2. Diğer Kanunlar

Buluş üzerindeki haklara ilişkin temel kanun SMK olmakla birlikte diğer kanunlarda da buluş üzerindeki haklara ilişkin hükümler bulunmaktadır.

2.1.2.1. 6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun²⁵

6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunda, yükseköğretim kurumları bünyesinde, yetişmiş nitelikli insan gücü ile günün modern teknolojilerine dayalı makine-teçhizat, donanım ve yazılımı içinde bulunduran, Ar-Ge faaliyetlerinin yapıldığı ileri araştırma laboratuvarı, tematik araştırma laboratuvarı ile

²⁵ RG 10.7.2014, 29056.

merkezî araştırma laboratuvarı olarak sınıflandırılan birimler araştırma altyapıları olarak tanımlanmıştır.

SMK 113. maddesinin 6. fıkrasında, çalışan buluşları açısından, 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun kapsamında yeterlik alan araştırma altyapılarında gerçekleşen buluşlar hakkında 6550 sayılı Kanunda yer alan hükümlerin uygulanacağı, 6550 sayılı Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde bu Kanunun 121. maddesi hükmünün kıyasen uygulanacağı düzenlenmiştir.

6550 sayılı Kanunun 17. maddesinde de araştırma altyapısı tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan buluşların araştırma altyapısına ait olacağı ve bu buluşlar üzerindeki hakların kısmi veya tam olarak sözleşme yapılarak buluşu yapanın devredilebileceği düzenlenmiştir.

2.1.2.2. 2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun Muafiyetleri Ve Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun²⁶

2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun Muafiyetleri Ve Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanunun ek 2. maddesinde, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan buluşların Türkiye Atom Enerjisi Kurumuna ait olacağı düzenlenmiştir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun taraf olduğu sözleşmelere dayanarak yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkması muhtemel buluşlara ilişkin haklar sözleşmeyle düzenlenecektir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, elde edilen patent ve buluşlar ile ilgili olarak üretim ve satış yapabilecektir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumuna ait buluşların ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda, diğer bir ifade ile lisans verilmesi veya üretim sonucunda ürünlerin satışı ile elde edilecek gelirin en fazla yüzde ellisi yönetmelikle belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde buluşu yapana verilecektir.

²⁶ RG 13.7.1982, 17753.

2.1.2.3. 1325 Sayılı Askeri Okullar, Askeri Öğrenciler, Askeri Fabrikalar Ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun²⁷

1325 Sayılı Askeri Okullar, Askeri Öğrenciler, Askeri Fabrikalar Ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanunun ek 9. maddesinde, yeni projeler ortaya koyarak yeni buluşlar yapan askeri öğrencilere ödül verileceği düzenlenmiştir.

2.1.2.4. 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu²⁸

926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 202. maddesinde, yeni projeler ortaya koyarak yeni buluşlar yapan Türk Silahlı Kuvvetlerine mensup subay, astsubay, uzman erbaş, sözleşmeli erbaş ve erler ile erbaş ve erlere ödül verileceği düzenlenmiştir.

2.1.3. Kararname ve Yönetmelikler

SMK'nin uygulanmasına ilişkin iki yönetmeliğin yanında bazı kararname ve yönetmeliklerde de buluşlara ilişkin hükümler bulunmaktadır.

2.1.3.1. 4 Sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi²⁹

4 Sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 593. maddesinde, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan buluşların Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumuna ait olacağı düzenlenmiştir. Ancak Kurumun taraf olduğu sözleşmelere dayanarak yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkması muhtemel buluşların kime ait olacağının sözleşmeyle düzenleneceği de ayrıca belirtilmiştir. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumuna ait buluşlar veya patentlerin ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek gelirin en fazla yüzde ellisi yönetmelikle belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde buluşu yapana verilecektir.

²⁷ RG 07.8.1970, 13572.

²⁸ RG 10.8.1967, 12670.

²⁹ RG 15.7.2018, 30479.

2.1.3.2. Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik³⁰

Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, diğer sınai mülkiyet haklarının yanında buluşlar ile ilgili olarak temel ikincil mevzuattır.

Buluşların üzerindeki haklar açısından genel olarak SMK'nin tekrarı niteliğindedir.

2.1.3.3. Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara Ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik³¹

Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara Ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik ile çalışanların buluşları ile ilgili bedel tarifiesi ve uyuşmazlık halinde izlenecek tahkim usulü, yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlara ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen projelerde ortaya çıkan buluşlara ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

2.1.3.4. Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Avrupa Patent Sözleşmesinin Türkiye’de Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik³²

Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile İlgili Avrupa Patent Sözleşmesinin Türkiye’de uygulamasına yönelik olarak Patent ve Marka Kurumu nezdinde yapılacak başvuruların usul ve esasları Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Avrupa Patent Sözleşmesinin Türkiye’de Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

2.1.3.5. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Fikrî Mülkiyet Haklarının Yönetimine Ve Teknoloji Transferine İlişkin Yönetmelik³³

Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Fikrî Mülkiyet Haklarının Yönetimine Ve Teknoloji Transferine İlişkin Yönetmelik ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunun çalışanlarının yaptığı buluşlar ile Kurumca desteklenen projeler kapsamında ortaya çıkan buluşların hak sahipliği, hakların nasıl yönetileceği ve ödenmesi gereken bedellerin nasıl tespit edileceği düzenlenmiştir.

³⁰ RG 24.4.2017, 30047.

³¹ RG 29.9.2017, 30195.

³² RG 09.1.2001, 24282.

³³ RG 01.9.2016, 29818.

2.1.3.6. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Ar-Ge Temelli Kamu İhtiyaçlarına Yönelik Destek Programları Yönetmeliği³⁴

Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Ar-Ge Temelli Kamu İhtiyaçlarına Yönelik Destek Programları Yönetmeliği'nin 14. maddesinde ile proje ve programların gerçekleştirilmesi sürecinde veya sonucunda fikri mülkiyete konu olabilecek bir buluş ortaya çıkması halinde, buna ilişkin hususlar için Bilim Kurulu kararı ile kabul edilecek düzenlemeler doğrultusunda hareket edileceği düzenlenmiştir.

2.1.3.7. Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik³⁵

Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Projeleri Hakkında Yönetmelik'in 18. maddesinde gelir getirici, buluşun ortaya çıkması durumunda ortaya çıkacak gelirin dağılımının yükseköğretim kurumu yönetim kurulu tarafından belirlenen ilkelere uygun olarak gerçekleştirileceği, ancak ilgili mevzuatta hak sahiplerine ödenmesi öngörülen oranlar hakkında bir düzenleme bulunması halinde ise ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir.

2.1.3.8. 6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik³⁶

6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in 45. maddesinde göre ile araştırma altyapısı tarafından yürütülen faaliyetler sırasında ortaya çıkan her türlü buluş üzerindeki hakların araştırma altyapısına ait olacağı ve bu hakların kısmi veya tam olarak sözleşme yapılarak buluşu yapana devredilebileceği düzenlenmiştir. Ayrıca Araştırma altyapısına ait buluşun ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek gelirin en az %20'si en fazla %50'si buluşu yapana verilir.

³⁴ RG 02.2.2016, 29612.

³⁵ RG 10.4.2002, 24722.

³⁶ RG 28.8.2015, 29459 (RG 28.8.2015, 29459 (3. mükerrer) düzeltmesi vardır)

2.1.3.9. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı Tarafından Yürütülen Programlara İlişkin Yönetmelik³⁷

Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı Tarafından Yürütülen Programlara İlişkin Yönetmelik'in 15 maddesinde, yönetmelik kapsamında verilen burs ve desteklerin yürütülmesi aşamasında veya gerçekleştirilmesi sonucunda, ortaya çıkan/çıkması muhtemel sınaî mülkiyete konu olabilecek buluş üzerindeki hakkın aksi sözleşme/taahhütnamede belirtilmedikçe burs ve/veya destek verilen kişi/kurum/kuruluşa ait olacağı, bunun yanında TÜBİTAK'ın talebi halinde, bu buluşun TÜBİTAK'ın faaliyetlerinde kullanılabilmesi için ücretsiz olarak, inhisari olmayan, yer ve zaman sınırlaması olmaksızın ve geri alınamaz bir lisans hakkını TÜBİTAK'a verileceği düzenlenmiştir.

Düzenlemenin genel olarak SMK ile uyumlu olduğu söylenebilir.

2.1.3.10. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu İnsan Kaynakları Yönetmeliği³⁸

Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu İnsan Kaynakları Yönetmeliği'nin 80. maddesinde ile Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu personelin çalışmaları sonucunda meydana gelen buluşlar üzerindeki hakların Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumuna ait olacağı, diğer bir deyişle serbest buluş olarak kabul edilmeyeceği düzenlenmiştir. Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu buluşu yapanın adını da belirtmek suretiyle kendi adına patent alacağı da düzenlenmiştir. Patent hakkının karşılıksız olarak herhangi bir kurum/kuruluşa süreli veya süresiz devredilebilmesi için personelin de muvakkati gerekecektir.

Çalışan buluşuna ilişkin düzenlemelere uygunluğu bulunmaktadır.

³⁷ RG 19.2.2019, 30691.

³⁸ RG 10.7.2007, 26578.

2.1.3.11. Ulusal Deprem Araştırma Programı Proje Destekleme Esaslarına Dair Yönetmelik³⁹

Ulusal Deprem Araştırma Programı Proje Destekleme Esaslarına Dair Yönetmelik'in 9. maddesinde AFAD tarafından desteklenen çağrılı ve güdümlü projelerin yürütülmesi esnasında veya sonucunda ortaya çıkan buluşlar üzerindeki sınai ürünün mülkiyet hakkının AFAD'a ait olacağı düzenlenmiştir. Devamında AFAD tarafından desteklenen projelerin yürütülmesi esnasında veya sonucunda ortaya çıkan buluş üzerinde AFAD'ın bedelsiz bir lisans hakkına sahip olacağı düzenlenerek kendi içinde çelişki oluşturmuştur.

İlk düzenleme SMK ile uyumlu olmadığından iptal edilebilir. Ancak ikinci hüküm SMK ile uyumludur.

2.1.3.12. Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Araştırma, Etüt Ve Proje Yaptırma Usul Ve Esaslarına Dair Yönetmelik⁴⁰

Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Araştırma, Etüt Ve Proje Yaptırma Usul Ve Esaslarına Dair Yönetmelik'in 7. maddesinde AFAD tarafından yürütülen araştırma, etüt ve projeler esnasında veya sonucunda ortaya çıkan buluş üzerindeki sınai mülkiyet hakkının Başkanlığa ait olmasının esas olacağı düzenlenmekle birlikte devamında AFAD'ın bu nedenle bedelsiz bir lisans hakkına sahip olacağı düzenlemesi ile çelişki oluşturulmuştur.

Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından yürütülen projelere ilişkin olduğundan, ortaya çıkacak buluşlara da çalışan buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacaktır. Çelişki, Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın her bir olaya ilişkin vereceği karara göre giderilebilir.

2.1.3.13. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Stratejik Araştırma Ve Geliştirme Projelerini Destekleme Yönetmeliği⁴¹

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Stratejik Araştırma Ve Geliştirme Projelerini Destekleme Yönetmeliği'nin 12. maddesinde projelerin gerçekleştirilmesi sırasında veya sonucunda ortaya çıkan buluş üzerindeki fikri mülkiyet haklarının

³⁹ RG 27.4.2012, 28276.

⁴⁰ RG 10.1.2012, 28169.

⁴¹ RG 13.3.2018, 30359.

tamamının, ilgili proje sözleşmesinde aksine hüküm bulunmadığı hallerde, Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığına ait olacağı ve bunların ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucu elde edilecek gelirin ne şekilde paylaştırılacağı düzenlenmiştir.

Düzenlemenin SMK ile uyumlu olmadığından iptal edilebileceği değerlendirilmektedir.

2.1.3.14. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Proje Destek Programlarına İlişkin Yönetmelik⁴²

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Proje Destek Programlarına İlişkin Yönetmelik'in 12. maddesinde projelerin gerçekleştirilmesi sırasında veya sonucunda ortaya çıkan buluş üzerindeki fikri mülkiyet haklarının tamamının, ilgili proje sözleşmesinde aksine hüküm bulunmadığı hallerde, Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığına ait olacağı düzenlenmiştir.

Düzenlemenin SMK ile uyumlu olmadığından iptal edilebileceği değerlendirilmektedir.

2.1.3.15. Millî Savunma Bakanlığı Ödül Yönetmeliği⁴³

Millî Savunma Bakanlığı Ödül Yönetmeliği'nin 9. maddesinde yeni buluş yapanlara ödül verileceği düzenlenmiştir.

2.1.3.16. Türkiye Enerji, Nükleer Ve Maden Araştırma Kurumu Proje Destek Programlarına İlişkin Yönetmelik⁴⁴

Türkiye Enerji, Nükleer Ve Maden Araştırma Kurumu Proje Destek Programlarına İlişkin Yönetmelik'te, desteklenen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında veya sonucunda ortaya çıkan buluşların Türkiye Enerji, Nükleer Ve Maden Araştırma Kurumuna ait olacağı ve bu buluşların ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek gelirlerin ne şekilde dağıtılacağı düzenlenmiştir.

⁴² RG 22.10.2020, 31282.

⁴³ RG 08.4.2022, 31803.

⁴⁴ RG, 27.4.2022, 31822.

Düzenlemenin SMK ile uyumlu olmadığından iptal edilebileceği değerlendirilmektedir.

2.1.3.17. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Yönetmeliği⁴⁵

Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı İnsan Kaynakları Yönetmeliği Yönetmeliği'nin "Fikri Mülkiyet" başlıklı 35. maddesinde kurum personelinin çalışmaları sonucunda meydana gelen buluşlar üzerindeki hakların Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığına ait olacağı düzenlenmiştir.

2.2. Uluslararası Antlaşmalar

Buluşların korunması tescilli olup olmadıklarına göre hukuki açıdan farklılık göstermektedir. Tescilli buluşlar, patent veya faydalı model hükümlerine göre korunabilirken, tescilsiz buluşlar haksız rekabet hükümlerine göre korunabilmektedir. Buluşun tescil edilmesi, patent veya faydalı modele konu oluşturmaktadır. Patentlerin ya da faydalı modellerin korunması her ne kadar ülkesellik özelliğini taşısa da, tescil başvurularında bürokrasinin azaltılması, korumanın kapsamında yeknesaklığın sağlanması gibi amaçlar ile uluslararası antlaşmalar yapılmıştır.

2.2.1. Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi

Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Sözleşme⁴⁶, ilk olarak 20 Mart 1883 tarihinde Paris'te 11 ülke arasında imzalanmıştır. Bu nedenle uygulamada ve öğretilde kısaca Paris Sözleşmesi olarak adlandırılmaktadır. 14 Aralık 1900'de Brüksel'de, 2 Haziran 1911'de Washington'da, 6 Kasım 1925'te La Haye'de, 2 Haziran 1934'te Londra'da, 31 Ekim 1958 Lizbon'da ve son olarak da 14 Temmuz 1967'de Stockholm'de revize edilmiştir. Türkiye, Sözleşmeye ilk olarak Lozan Sulh Antlaşmasının eki olan Ticaret Mukavelenamesinin 14. maddesi ile 2 Haziran 1911 tarihinde Washington'da tadil edilen hali ile katılmayı taahhüt etmiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Sulh Antlaşmasının eki olan Ticaret Mukavelenamesi, 23 Ağustos 1923 tarihli Kanun ile kabul ve tasdik olunmuştur. Bu taahhüt 10 Ekim 1925 tarihinde yerine getirilmiştir. 6 Kasım 1925'te La Haye'de

⁴⁵ RG 16.11.2022, 32015

⁴⁶ Sınai Mülkiyetin Himayesine İlişkin Paris İttihadı Mukavelenamesi.

yapılan değişiklik metni ise 29 Mayıs 1930 tarihinde resmi gazete yayınlanan 1619⁴⁷ sayılı Kanun ile kabul edilmiştir. 2 Haziran 1934'te Londra'da yapılan değişiklik metni ise 7 Şubat 1957 tarihli resmi gazetede yayınlanan 6894⁴⁸ sayılı Kanun ile kabul edilmiştir. 14 Temmuz 1967'de Stockholm'de revize edilerek son halini alan Paris Sözleşmesinin 1. ile 14. maddelerine çekince koyarak 8 Ağustos 1975 tarih ve 7/10464⁴⁹ sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile katılmıştır. Paris Sözleşmesinin 1. ile 14. maddelerine konulan çekinceler, 29 Temmuz 1994 tarih ve 94/5903⁵⁰ sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kaldırılmıştır.

Paris Sözleşmesine göre sınai hakların korunması, patentler, faydalı modeller, endüstriyel tasarımlar, ticaret markaları, hizmet markaları, ticaret unvanları, menşe adları ve mahreç işaretleri, haksız rekabetin önlenmesi gibi hususları kapsar. Sözleşme ile üye devletler arasında bir birlik kurulması amaçlanmaktadır. 1883 tarihli Paris Sözleşmesi ve 1886 tarihli Bern Sözleşmesi gereğince uluslararası bürolar kurulmuştur. Bu bürolar 1893 yılında bir araya gelerek İsviçre'nin Berne kentinde BIRPI (The United International Bureaux for the Protection of Intellectual Property) kurulmuştur. BIRPI daha sonra WIPO'ya dönüşmüştür.

2.2.2. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünü Kuran, 14 Temmuz 1967 tarihinde Stockholm'de İmzalanan Sözleşme.

Türkiye'nin taraf olduğu Sınai Mülkiyetin Korunmasına dair 1883 tarihli Paris Sözleşmesi çerçevesinde kurulmuş bulunan Büro'nun görevlerini devralan bir teşkilât olarak 14 Temmuz 1967 tarihinde Stockholm'de yapılan bir sözleşme ile teşkil edilen Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilâtına Ülkemizin üyeliğini sağlamak üzere, Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilâtını kuran sözleşmeye, bu sözleşmenin 14. maddesinin 2. fıkrası uyarınca 14.08.1975 tarih ve 7/10540⁵¹ sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile katılmıştır⁵².

⁴⁷ Kanun numarası 29 Mayıs 1930 tarihli resmi gazetede 1616 olarak yayınlanmış, 31 Mayıs 1930 tarihli Resmi Gazetede ise 1619 olarak düzeltilmiştir.

⁴⁸ RG 07.2.1957, 9529.

⁴⁹ RG 20.11.1975, 15418.

⁵⁰ RG 23.9.1994, 22060.

⁵¹ RG 19.11.1975, 15417.

⁵² RG 19.11.1975, 15417.

(WIPO-OMPI) merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrinde olan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütüdür. Her ne kadar, anlaşmaya ve örgüte katılmaya ilişkin Bakanlar Kurulu kararında “teşkilat” terimi kullanılsa da, mevcut kullanım hali ile “örgüt” terimi kullanılmaktadır. Devletlerarası bir kuruluş olan WIPO, 1974'ten itibaren Birleşmiş Milletler'in teşkilat yapısı içinde yer alan, fikri mülkiyet üzerine uzmanlaşmış kuruluşlardan biri olmuştur.

WIPO'nun temel amacı, fikri mülkiyet haklarının bütün dünyada etkin biçimde korunmasına yönelik çalışmalar yapmak ve WIPO tarafından yönetilen anlaşmalar gereği kurulan fikri mülkiyet birlikleri arasındaki idari işbirliğini sağlamaktır. Bu bağlamda WIPO, ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmakta, söz konusu haklara ilişkin anlaşmalar hazırlamakta ve bunların yürürlüğe girmesini sağlamaktadır. WIPO bugün itibariyle örgütün Kuruluş Sözleşmesi ile on yedi sınai mülkiyet ve sekiz telif hakkı anlaşması olmak üzere toplam 25 anlaşmanın koordine ve yürütülmesinden sorumludur. Bu amaçlar doğrultusunda WIPO ayrıca; kanun çalışmaları, hukuki ve teknik konularda ülkelere yardım, fikri mülkiyet korumasını geliştirmeyi amaçlayan uluslararası anlaşmalar hazırlanmasını özendirme, bu alana ilişkin bütün bilgileri toplama ve yayımlama, uluslararası sınıflandırma, standartlaştırma ve tescil faaliyetleri gibi çalışmalar da yapmaktadır⁵³.

2.2.3. Patent İşbirliği Antlaşması

19 Haziran 1970 tarihinde Washington'da imzalan Patent İşbirliği Antlaşması, 2 Ekim 1979 ve 3 Şubat 1984 tarihlerinde tadil edilmiştir. Antlaşmaya 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere katılmamız, 7 Temmuz 1995 tarih ve 4115⁵⁴ sayılı Kanuna dayalı olarak 5 Ocak 1996 tarih ve 96/7772⁵⁵ sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile olmuştur.

Bilindiği üzere buluşların patent ile korunması, ülkesellik özelliği gösterir. Buluş korunması talep edilen her bir ülkedeki patent siciline tescil edilmelidir. Bu karmaşık ve birbirinden farklı bürokratik işlemlerin, sadeleştirerek azaltılmasını sağlamak üzere Patent İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.

⁵³ <https://www.telifhaklari.gov.tr/Dunya-Fikri-Mulkiyet-Orgutu-WIPOOMPI>, erişim tarihi, Ekim 15, 2022.

⁵⁴ RG 12.7.1995, 22341.

⁵⁵ RG 08.2.1996, 22548.

Antlaşmanın 62. maddesinin 1. fıkrasında belirtildiği üzere, Antlaşmaya taraf olabilmek için Sınai Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesine üye olmak zorunluluğu bulunmaktadır.

Antlaşmaya göre patent başvuruları ulusal olabileceği gibi uluslararası da olabilir. Uluslararası başvurular antlaşmaya göre yapılan başvurulardır. Antlaşmanın 9. maddesine göre, uluslararası başvurular antlaşma devletlerinin uyruğunda olan veya bu devletlerden birinde ikametgâhı bulunan kişiler tarafından yapılabilir. Antlaşmanın 10. maddesine göre, başvuru, üye devletlerin ulusal patent ofisleri olabileceği gibi uluslararası büroya (WIPO⁵⁶) da yapılabilir. Antlaşmaya göre Avrupa Patent Ofisine yapılan başvuru da geçerli bir başvuru olacaktır. Bu anlamda Türkiye’de PCT’ye göre başvuru, TÜRKPATENT’e yapılacaktır.

Başvuru, Antlaşma devletlerinin yerel bürolarına yapılması halinde, başvurunun şekli şartları taşıyıp taşımadığı incelenir. Bu incelemenin sonucu olumlu olması halinde başvurunun bir nüshası WIPO’ya, diğer nüshası da araştırma kuruluşlarına gönderilir⁵⁷. Araştırma kuruluşu uluslararası düzeyde yenilik araştırması yapar.

Bu anlaşma ile buluşu yapan tek bir başvuru ile seçeceği üye ülkelerin tamamında başvuru yapmış olacaktır. Ancak bu başvurudan sonra patent verilebilirlik şartları yine ulusal mevzuata ancak uluslararası yenilik raporuna göre tetkik edilecektir. Bu yöntemin başvuru sahipleri için büyük kolaylık sağlayacağı ve iktisadi olarak da avantaj doğuracağı açıktır.

2.2.4. Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Avrupa Patent Sözleşmesi

Fikri mülkiyet hukuku, rekabete dayalı ekonomilerde anahtar rol oynamaktadır. Avrupa Birliği Komisyonuna göre Avrupa’daki ticari işlerin %44 ile %75’i fikri mülkiyet ile ilişkilidir⁵⁸.

⁵⁶ Antlaşmanın “Kavramların Tanımlanması” başlıklı ikinci maddesinin xix alt maddesine göre Uluslararası Büro’dan, var olduğu sürece Fikri Mülkiyetin Korunması İle İlgili Uluslararası Birleşik Büro (BIRPI) anlaşılır. Ancak 1970 yılında BIRPI, yerini WIPO’ya bırakmıştır. PCT başvurusunda uluslararası büro bu kapsamda WIPO’dur.

⁵⁷ Türkiye’de araştırma başvurusunun seçimine bağlı olarak TÜRKPATENT tarafından ya da Avrupa Patent Ofisi tarafından yapılır. Araştırma, tekniğin bilinen durumuna göre, istemler esas alınarak yenilik araştırmasıdır.

⁵⁸ Katharina Kaesling, "The European Patent with Unitary Effect - A Unitary Patent Protection for a Unitary Market," *UCL Journal of Law and Jurisprudence*, 2, (2013), 87.

Buluşların korunması konusunda Avrupa Devletleri arasındaki işbirliğini güçlendirmek ve üye ülkelerde patentlerin tescilinin tek bir prosedürle sağlanması ve verilen patentler için standart kuralların oluşturulması amacıyla 5 Ekim 1973 tarihinde, Münih'te Avrupa Patent Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme ile 01 Kasım 1977 tarihinden itibaren yapılacak tek bir başvuru ile üye ülkelerde geçerli Avrupa patentinin alınabileceği ve alınan bu patentin ulusal patentler gibi koruma sağlayacağı düzenlenmiştir.

27 Ocak 2000 tarih ve 4504⁵⁹ sayılı Kanuna dayalı olarak Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile İlgili Avrupa Patent Sözleşmesi ve ekleri olan Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile İlgili Sözleşmenin Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik, Avrupa Patent Sisteminin Merkezileştirilmesi ve Sunulması Hakkında Protokol-Merkezileştirme Protokolü, Bir Avrupa Patentinin Verilmesi Hakkı ile İlgili Kararların Yargı Yetkisi ve Tanınması Hakkında Protokol-Tanıma Protokolü, Avrupa Patent Organizasyonunun Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Hakkındaki Protokol-Ayrıcalık ve Dokunulmazlık Protokolü ve Ücretlere İlişkin maddelere katılmamız 7 Haziran 2000 tarih ve 2000/842⁶⁰ sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kararlaştırılmıştır.

Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile İlgili Sözleşmenin Değiştirilmesine İlişkin Anlaşmaya ise 3 Mart 2007 tarih ve 5598⁶¹ sayılı Kanuna dayalı olarak 13 Ağustos 2007 tarih ve 2007/12570⁶² sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile katılma kararı alınmıştır.

Avrupa patentinin verilmesine ilişkin yönetmelik de⁶³ çıkarılmıştır.

Bir Avrupa Patenti, verildiği her üye ülkede, o ülkede verilen bir ulusal patentin sağladığı hakların aynısını patent sahibine sağlamaktadır. Eğer Avrupa patentine konu olan buluş usule ilişkin ise, sağlanan koruma, bu usul ile doğrudan elde edilen ürünü de kapsar. Avrupa patentinin ihlali, halinde patent sahibi, ulusal kanunlara göre hakkını, ulusal patentlere sağlanan haklar çerçevesinde arayabilecektir.

⁵⁹ RG 29.1.2000, 23948.

⁶⁰ RG 12.7.2000, 24107.

⁶¹ RG 17.3.2007, 26465.

⁶² RG 31.8.2007, 26629.

⁶³ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan “Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile İlgili Avrupa Patent Sözleşmesinin Türkiye’de Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik” 09.01.2001 tarih ve 24282 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Patenti, ulusal başvuru ile patent alma yolunu ortadan kaldırmamaktadır. Buluşu yapan, başvuru yapmak istediği Avrupa Patentine üye ülkeler için tek süreçle koruma sağlayan Avrupa Patenti yolunu ya da her ülkeye ayrı ayrı ulusal başvurular yaparak koruma elde etme yolunu seçme hakkına sahiptir.

Avrupa patentine PCT kapsamında da başvuru yapılabilir. Eğer ön inceleme talebi olmaksızın Avrupa Patent Ofisine başvuru yapılırsa, EPO, PCT anlamında “Belli Edilmiş Kurum” olarak anlaşmanın birinci kısmına göre işlem yapacaktır. Eğer ön inceleme talebi ile Avrupa Patent Ofisine başvuru yapılırsa, EPO, PCT anlamında “Seçilmiş Kurum” olarak anlaşmanın ikinci kısmına göre işlem yapacaktır.

Bir Avrupa patenti, bir veya daha fazla Üye Devlet için talep edilebilir.

Avrupa Patentinin verilmesine ilişkin ilanın yayımı tarihinden itibaren, patentin verildiği üye ülkelerde patentin sahibine, o ülkede verilmiş olan bir ulusal patentin verdiği aynı hakları sağlar.

Avrupa patenti alındığında patent sahibi, patent hakkı ile ilgili olarak belirlenmiş, üye Devletlerin hepsinde veya bunların egemenlik alanının bir kısmında, kısmen veya tamamen lisans sözleşmesi yapabilir. Diğer bir ifade ile patent sahibi isterse başvuru kapsamındaki tüm üye ülkeler için geçerli geniş bir lisans sözleşmesi yapabileceği gibi bir veya birkaç üye ülke için geçerli olmak üzere lisans sözleşmesi de yapabilir. Örneğin Almanya ve Fransa için lisans verebilirken İtalya için lisans vermeyebilir.

Avrupa patentinin, tek pazar tek koruma açısından tam olarak fonksiyon icra ettiği söylenemez. Avrupa patentinin sınai mülkiyet korumasının geniş bir coğrafya için geçerli olması açısından buluşlar için önemli bir ilerleme olduğu tartışılmazdır. Diğer taraftan yirmi beş üye ülkenin yerel mevzuatları halen geçerlidir. Avrupa patentine, özellikle koruma, zorunlu lisans, patent hakkının tükenmesi ve patentli malın serbest dolaşımı açısından üye ülkelerin yerel mevzuatları uygulanacaktır. Çalışan buluşlarında ve diğer buluşlar için buluşu yapanın hakları da yine aynı şekilde yerel mevzuatlara göre belirlenecektir.⁶⁴

⁶⁴ Kaesling, "The European Patent with Unitary Effect", 93 vd.

2.2.5. Uluslararası Patent Sınıflandırılması İle İlgili Strasburg Anlaşması

Strasburg Anlaşmasının konusu, patent sınıflandırılması konusunda uygulamaların yeknesaklığının sağlanmasıdır. Patent, Avrupa patentini saymazsak ulusal düzeyde alınabilmektedir. Patentlerin sınıflandırılmasında yeknesaklık sağlanmazsa, yenilik ve buluş basamağı araştırmalarında sorunlar oluşabilecektir.

Strasburg Anlaşması ile oluşturulan IPC, patentlerin ve faydalı modellerin, teknolojinin farklı alanlarına göre sınıflandırılması için, sembollerden oluşan hiyerarşik bir sistem oluşturmaktadır. Bu sistem sembollerden oluştuğu için farklı dillerdeki kelimelerin oluşturabileceği karışıklığın da önüne geçmektedir. Ayrıca ulusal patent ofislerinin kullanabileceği farklı sınıflandırma sistemlerine yeknesaklık getirmekte, patent dokümanları tek ve aynı şekilde sınıflandırılmakta, farklılıklar nedeniyle ortaya çıkabilecek problemleri bertaraf etmektedir.

IPC, yaklaşık 70.000 alt grup ile teknolojiyi sekiz bölüm olarak sınıflandırmaktadır. Her bir alt grupta, rakamlar ve harflerden oluşan bir sembol yer almaktadır.

Patent dokümanlarının her birinde, buluşun ilgili olduğu alana ait uygun IPC sembolleri bulunmaktadır. Buluş için başvuru yapıldığında, IPC sembollerini, patent dokümanını yayınlayan ulusal veya bölgesel patent ofisleri vermektedir. Patent İşbirliği Antlaşması kapsamında hazırlanan patent belgeleri için ise, IPC sembolleri, ulusal veya bölgesel patent ofisleri tarafından değil ISA tarafından verilmektedir.

Teknoloji her geçen gün değişmekte ve gelişmektedir. IPC sembolleri de bu kapsamda sürekli gözden geçirilerek güncel tutulmaktadır. IPC'nin yeni versiyonları düzenli olarak WIPO tarafından yayınlanmaktadır⁶⁵.

Anlaşma 24 Mart 1971'de hazırlanmış, 2 Ekim 1978 'de tadil edilmiştir. Anlaşmaya 12 Temmuz 1995 tarih ve 95/7094⁶⁶ sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile katılmıştır.

⁶⁵ IPC'nin güncel versiyonuna <http://www.wipo.int/classifications/ipc/ipcpub> adresinden ulaşılabilir.

⁶⁶ RG 13.8.1995, 22373.

2.2.6. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Agreement On Trade-Related Aspects Of Intellectual Property Rights, kısa adı ile TRIPS Anlaşması 1994 tarihinde Dünya Ticaret Örgütüne üye ülkeler arasında, geniş anlamı ile fikri mülkiyet hukukunun üye ülkeler tarafından asgari düzenleme biçimlerine ilişkin standartları belirlemek, yeknesaklaşmayı sağlamak üzere akdedilmiştir. TRIPS fikri mülkiyet konusunda bugüne kadar ki en kapsamlı anlaşma olarak tanımlanabilir.

TRIPS anlaşması 1986-1994 yılları arasında sürdürülen Uruguay Turu müzakereleri sırasında DTÖ'nün kurucu anlaşmasına ek olarak kabul edilmiştir. Anlaşmanın amacı; uluslararası ticaretteki engelleri ve düzensizlikleri azaltmak, fikri mülkiyet haklarının uygulanmasına ilişkin usul ve önlemlerin, ticaret için bir engel teşkil etmemesini sağlamak üzere fikri mülkiyet haklarının tanınması, gerekli korumanın sağlanması, üye ülkelerin ulusal planda ve birbirlerine ait fikri mülkiyet haklarını korumaları açısından asgari standartların belirlenmesidir.

TRIPS Anlaşmasının uygulanması için Anlaşmanın 4. maddesi gereğince Dünya Ticaret Örgütü dâhilinde Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi diğer adı ile TRIPS Konseyi oluşturulmuştur. Konsey, üye ülkelerin ulusal mevzuatlarını gözden geçirme ve TRIPS ile belirlenen standartlara uyulup uyulmadığını denetlemekle görevlidir.

Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasının Ek1C'sinde yer alan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması, DTÖ Kuruluş Anlaşmasının, onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin 26.01.1995 tarih ve 4067⁶⁷ sayılı Kanuna dayalı olarak çıkarılan 03.02.1995 tarih ve 95/6525⁶⁸ sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanarak 31.12.1994 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir.

2.3. Buluş Kavramı

Çalışmamızın ismi, buluş üzerinde hak sahipliğidir. Çalışmamızın doğru zemine oturması açısından, buluş kavramını tanımlamalı ve hangi buluşların çalışmamızın konusunu oluşturduğu belirlenmelidir. Buluş, yukarıda belirtildiği üzere, sözlük anlamı ile bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen yeni bir bulguya

⁶⁷ RG 29.1.1995, 22186.

⁶⁸ RG 25.2.1995, 22213.

ulaşma veya yöntem geliştirme, icat olarak tanımlanmaktadır. Her türlü buluş üzerindeki hak sahipliği değil, hukuk açısından korunan buluşlar, bu çalışmanın konusunu oluşturacaktır. Bu anlamda çalışmamızın konusuna sadece patentlenebilir buluşlar değil, faydalı modele konu olan buluşlar da dâhildir. Bir buluşun patente konu olabilmesi için buluş basamağını aşması gerekirken, buluşun faydalı modele konu olması için teknik katkı sağlaması yeterlidir. Her ikisi için ise, buluşlar, mutlaka yeni ve sanayiye uygulanabilir olmalıdırlar. Patent, belge sahibine, başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl süreyle bir koruma sağlarken, faydalı model, belge sahibine başvuru tarihinden itibaren on yıl süreyle bir koruma sağlamaktadır.

Buluş kavramının mevzuatlarda ve uluslararası anlaşmalarda tanımı yapılmamakta, patentlenebilme veya faydalı model verilebilme şartları düzenlenmektedir. Diğer taraftan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, WIPO, tarafından yayınlanmış olan gelişmekte olan ülkeler için buluşlar hakkında kanun modelinde buluş tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre buluş, teknoloji alanındaki belirli bir probleme uygulamada çözüm sağlayan buluşçu fikridir⁶⁹.

EPC 52. maddesindeki “*Avrupa patentleri; yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması koşuluyla, teknolojinin tüm alanlarında, herhangi bir buluş için verilir*” hükmü bize buluş nedir veya ne değildir sorusuna yöneltmektedir

Ulusal ve uluslararası mevzuatta, buluşun açık bir tanımı yapılmadığından buluş, birçok akademik çalışmanın da konusu olmuştur. Buluşun öğretilde farklı tanımları yapılmıştır.

Buluş, teknik bir ilerleme meydana getiren ve bir netice halinde somutlaşmış olan fikir olarak tanımlanmıřtır⁷⁰.

Buluş, kanun koyucunun aradığı patent verilebilirlik şartlarını taşıyan gelişme olarak anlamlandırılabilir⁷¹.

⁶⁹ WIPO Model Law for Developing Countries on Inventions, Volume I, Patents, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_840_vol_i.pdf, erişim tarihi, Ağustos 20, 2021.

⁷⁰ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 31.

⁷¹ Özgür Öztürk, *Türk Hukukunda Patent Verilebilirlik Şartları*, (İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti, 2008), 60.

Buluş, sanayide ve zanaatta yararlanması mümkün olan ve yeniden bulunan her netice, eser ve usul olarak da tanımlanmıştır⁷².

Buluş, bilinmeyen, farkında olunmayan bir şeyi (bir usulü veya ürünü) ortaya çıkarmak olarak ifade edilebilir⁷³.

Bir başka tanıma göre buluş, insan zekâsının ürünü olan, özel, teknik bir problemin çözümünü sağlayan yenilik unsuru taşıyan fikirdir. Bu fikir ürüne veya usule ilişkin olabilir⁷⁴.

Uygulamada buluşun, mevcut probleme yeni bir teknik çözüm getiren veya bir şeyin yeni bir yapılış yolunu gösteren fikir ve öğretiler olarak kabul edildiği belirtilmiştir⁷⁵.

Bir diğer tanıma göre buluş, teknik bir problemi çözen ve yenilik özelliği taşıyan insan fikridir⁷⁶.

Geniş bir tanımlama ile buluş, teknik ilerleme meydana getiren ve bir sonuç halinde somutlaşmış fikir, doğa güçlerinin ve maddelerinin teknik bir sonuca yönelik kullanılmasını gösteren kural, ürün ya da usul şeklinde, bir şeyin farklı biçimde yapılması ya da bir soruna teknik çözüm getirilmesi, sınai alanda kullanılmaya elverişli olan ve sürekli tekrarlandığında belli bir teknik sonuç elde edilen soyut ilke olarak da tanımlanmıştır⁷⁷.

Diğer bir yazara göre buluş, insan zihninin yaratıcı kisvesinden doğan ve daha önce meydana getirilmemiş veyahut meydana getirilen bir olguda gerçek ve işe yarar bir yenilik sağlayan teknik olgular bütünüdür⁷⁸.

Bir başka tanıma göre ise buluş, bir kuramın (fikrin/doktrinin/kuralın) ortaya koyduğu veya meydana getirdiği, yeniliğe haiz olup teknik alanda ilerleme sağlayan

⁷² Ali Necip Ortan, *İşçi Buluşları*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1987), 41.

⁷³ Erdal Noyan, *Patent Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Baskı, 2015), 215.

⁷⁴ Feyzan Hayal Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1998), 7.

⁷⁵ İlhami Güneş, *Sınai Mülkiyet Kanunu Işığında Uygulamalı Patent ve Faydalı Model Hukuku*, (Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 32.

⁷⁶ Cahit Suluk, Rauf Karasu ve Temel Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Yenilenmiş 4. Baskı, 2020), 231.

⁷⁷ Erdal Baş, *Buluşun Faydalı Model Belgesi ile Korunması*, (Ankara: Yetkin Basımevi, 2013), 27.

⁷⁸ Deniz Kayatekin, *Patentin Hükümsüzlüğü*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013), 10-11.

bir sonuç halinde kendisini gösteren çözüm olarak ifade edilmiş⁷⁹, diğer bir ifadeyle ise buluş, bir beşeri gereksinim olarak ortaya çıkan soruna teknik alana giren, uygulanabilir bir öğreti ile çözüm getiren, fikri bir ürün olarak da açıklanmıştır⁸⁰.

Buluş genel olarak, teknik alandaki bir soruna, uygulanabilir ve tekrarlanabilir nitelikte yeni bir çözüm getiren fikri bir ürün olarak da tanımlanmıştır⁸¹.

Buluş, düşünen ve çözüm üreten bir varlık olan insanın, zihinsel çalışmaları sonucu ortaya koyduğu yenilik veya çözüm olduğundan soyuttur⁸². Buluşun bu niteliği hak gibi hukukun diğer soyut kavramlarından farklı olarak somutlaştırılabilen bir soyutluğu ifade eder. Buluşun teknik özellikte olması, onu somutlaştırılabilmesine olanak sağlar. Teknik özelliği olmayan düşünsel faaliyetler buluşa hayat veremeyecek, önerme düzeyinde kalacaktır. Buluşun ürün veya usul olarak teknik alanda yerini alınca somutlaşması onun soyutluğuna halel getirmez⁸³. Buluş, üzerinde somutlaştığı ürün veya usulden farklıdır ve bu onun maddi bir varlık olmamasının doğal bir sonucudur⁸⁴.

Birçok ulusal ve uluslararası düzenlemelerde olduğu gibi buluş teriminin anlamı, patent hukuku açısından mevzuatın ön gördüğü koşulları sağlayıp sağlamadığına göre belirlenmektedir⁸⁵. Patent hukukunda geçerli ana ilke ise ülkeselliktir⁸⁶. Bu ilke

⁷⁹ Ünal Tekinalp, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, (İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, Dördüncü Bası, 2005), 13.

⁸⁰ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 494.

⁸¹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 49.

⁸² Canbolat, *İşçi Buluşları*, 50, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 13, Kayatekin, *Hükümsüzlük*, 29.

⁸³ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 13.

⁸⁴ Kayatekin, *Hükümsüzlük*, 29.

⁸⁵ Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 76, Rıza Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 210, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 6.

⁸⁶ Ülkesellik ilkesinin aşılabilmesini teminen ilk çalışmalar 1883 tarihli Paris Konvansiyonu ile başlamıştır. Konvansiyonun iki temel kuralı bulunmaktadır. Birinci kural; konvansiyona üye olan ülkeler, diğer üye ülke vatandaşlarına, patent hukuku açısından kendi vatandaşlarına sağladıkları hakları sağlamakla mükelleftir. İkinci kural; Üye ülkelerden birinde patent, faydalı model veya tasarım başvurusunda bulunan kişi, ilk başvuru tarihinden itibaren patent ve faydalı modeller için 12 ay, tasarımlar için 6 ay içinde başka bir üye ülkede başvuruda bulunursa, ikinci başvurunun tarihi, ilk başvurunun tarihi olarak kabul edilir. Bu rüçhan hakkının belirtildiği gibi, ilk başvuru tarihinden itibaren patent ve faydalı modeller için 12 ay, tasarımlar için 6 ay içinde kullanılması gerekmektedir.

Patent hukukunda yeknesaklık ve tek başvuru yönündeki çalışmalar, 1970 tarihli Patent İşbirliği Sözleşmesidir. [The Patent Cooperation Treaty (PCT)] Bu anlaşma ile buluşu yapan tek bir başvuru ile seçeceği üye ülkelerin tamamında başvuru yapmış olacaktır. Ancak bu başvurudan sonra patent verilebilirlik şartları yine ulusal mevzuata göre tetkik edilecektir.

uyarınca patentlenebilirlik şartları ulusal mevzuatlara göre belirlenecek ve kural olarak patent başvuruları ülkelerde ayrı ayrı yapılacaktır. Mevzuatlar arasındaki farklılıklar da dikkate alındığında buluş teriminin ülkelere göre farklılık arz edebileceği görülmektedir. Kaldı ki ulusal mevzuatlar da durağan değil, değişkendir. Mevzuatlarda yapılan değişiklikler buluş kavramından ne anlamamız gerektiğini de değiştirebilecektir⁸⁷. Tarihsel süreçte de buluş kavramına yüklenen anlamda değişiklikler olmuştur⁸⁸. Amerika Birleşik Devletlerinde, 1952 tarihli Patent Kanununda (Code Title 35) patent verilebilirlik şartları 10. bölümde açıkça düzenlenmiştir. 1836 tarihli Patent Kanununda ise bu şartlara ilişkin açıklık bulunmuyordu. O dönemde bu açıklık, mahkeme içtihatları ile giderilmekteydi. 1836 tarihli Kanun, patent verilebilirlik şartları konusunda oldukça genel bir dil kullanıyordu. Bu durum, mahkemelerin buluşlar için patent verilebilirlik şartlarına pek çok farklı yorum yapmasına ve içtihat yığınının yol açmıştı. Her yeni davada, mahkemeler önceki kararlara dayanarak yeni yorumlar yapıyor ve bu da buluşların patentlenebilmesini için hukuki belirsizliği artırıyordu.⁸⁹

Her yenilik, buluş olarak kabul edilmeyebilir. Bazı alanlarda yapılan yenilikler, patent hukuku açısından buluş olarak kabul edilmez. Örneğin bilgisayar programları hakkında bir yenilik ortaya koyduğunuzda bu SMK açısından buluş olarak kabul edilmeyecektir⁹⁰.

Tam yeknesaklaşma ise 1973 tarihli Avrupa Patent Konvansiyonudur. [Convention on the Grant of European Patents – (European Patent Convention)(EPC)]. EPC hem başvurunun hem de incelemenin tek bir merkezden yapılmasını sağlamıştır. Böylece buluşların, patent başvuruları ve patentlenebilirlik şartları tek bir merkezden ve yeknesak kurallara göre yapılmakta ve incelenmektedir. Avrupa patenti alan buluş sahipleri haklarını seçtiği ve tescil ettiği ülkelere kullanabilecekler.

⁸⁷ Mülga 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'nin 60. ve devamındaki maddelerde düzenlenen incelemesiz patent sistemi, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununda düzenlenmediğinden ortadan kalkmıştır.

⁸⁸ İngiliz Patent Kanunu serüveninde, 1623 tarihli “Tekeller Tüzüğü”nden, 1977 tarihli “Patent Kanunu”na kadar buluş kavramının anlamında çeşitli değişiklikler olmuştur. Justine Pila, *The Requirement for an Invention in Patent Law*, (New York: Oxford University Press, 2010), 2-4.

⁸⁹ Frank D. Prager, “Standards of Patentable Invention from 1474 to 1952”, *The University of Chicago Law Review*, 20 No. 1 (1952), 76.

⁹⁰ Bu husus dünyadaki her ülke için geçerli değildir. Dünyada bilgisayar programlarının korunması hususunda üç model bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde bilgisayar programları için de patent alınabildiği gibi telif hukuku kapsamında da korunabilmektedir. EPC ve Berne Konvansiyonu kapsamında bilgisayar programları yazılı eserler gibi telif hukuku kapsamında korunmaktadır. Ancak bilgisayar programlarının gömülü olduğu teknik parçalar, teknik bir çözüm ürettiği sürece diğer şartlar saklı olmak üzere patent korumasından faydalanabilmektedir. Filipinler Kanununa göre ise bilgisayar programları sadece yazılı eserler gibi telif hukuku kapsamında korunmaktadır ve hiçbir surette patent

Bazı konularda yapılan buluşlar için ise patent belgesi düzenlenememektedir. Örneğin kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı bir konuda bir buluş yaptığınızda bu patente konu olmayacaktır. Bu hususlar SMK 82. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu konulardaki buluşlar üzerindeki hak sahipliği çalışma kapsamında olmayacaktır.

Diğer bir konu ise buluşun milli güvenlik açısından önem taşıması halidir. Eğer bir buluşun milli güvenlik açısından önem taşıdığına karar verilirse, buluş gizli olarak korunabilir. Gizli patentin, normal patentten farklılıkları bulunmaktadır.

Uluslararası literatürde fikri mülkiyet kavramı hem fikir ve sanat eserleri hukukunu hem de sınai mülkiyet hukukunu içine alan bir terimdir. Türk Hukuk sisteminde ise sınai mülkiyet ile fikir ve sanat eserleri hukuku, ticaret hukuku ana bilim dalı altında bulunan, ancak farklı kanunlarda düzenlenmiş olduklarından, ayrı hukuk alt bilim dallarıdır. Buluş, fikri mülkiyet içinde yer alan, sınai mülkiyet hukukunu ilgilendiren bir terimdir. Sınai mülkiyet hukuku ise marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adlarını içeren alandır. Buluş kavramı, fikri mülkiyet hukukunda incelenen ve düzenlenen bir terimdir.

Buluş teriminin tanımı, hukukumuzda sınai mülkiyeti düzenleyen 6769 sayılı SMK’de, buluşa koruma sağlayan birçok ülkenin mevzuatında olduğu gibi⁹¹, açıkça düzenlenmemiştir. Ancak hangi buluşların patent veya faydalı model başvurusuna konu olabileceği, diğer bir ifade ile hangi buluşların hukuki açıdan korunabileceğinin şartları düzenlenmiştir. Kanundaki şartları içeren bir buluş tanımı yapılabilirdi ancak böyle bir yöntem, şartlardaki her değişikliğin tanım değişikliğine de neden olacağından yararlı olmayabilirdi. Ayrıca patent ve faydalı model için ayrı ayrı buluş tanımları yapma zorunluluğu da ortaya çıkabilecekti. Kanunda tanım yerine şartların belirlenmesi, gelişen, dinamik hukuk açısından faydalı görülmektedir.

2.3.1. Buluş ve Keşif Kavramı Arasındaki Fark

Buluş ve keşif kavramları birbirlerine yakın olan iki terimdir. Bu kavramlar sıklıkla birbirleri ile karıştırılabilirler. İki kavramının birbiri ile karıştırılmasının

korumasından yararlanılamazlar. Guido Noto La Diega, “Internet Of Things and Patents: Towards The IoT Patent Wars?”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 3. sy. 2, (2017), 48-49, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 241.

⁹¹ Baş, *Faydalı Model*, 27.

nedeni her ikisinin de yenilik ihtiva etmesinden kaynaklanmaktadır. Her yenilik içeren durum hukuk açısından korunmaya değer görülmeyebilir. Diğer taraftan gerek kelime anlamıyla gerekse teknik açıdan her iki kavram da birbirinden farklıdır.

Keşif kavramının anlamına sözlükte⁹² baktığımızda “ortaya çıkarma, meydana çıkarma” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Keşif doğada var olmayan değil, var olanın ancak daha önce bilinmeyenine ortaya çıkarılmasıdır. Keşifle objektif yeni bir şey yaratılmamakta, sadece var olan bir fenomen açığa vurulmaktadır⁹³. Örneğin doğada var olan ancak henüz bilinmeyen bir maddenin keşfi buluş sayılmayacaktır. Bu maddenin daha önce kimse tarafından bilinmemesi bu durumu değiştirmez. Bu yeni maddenin belirli bir kullanımı ile teknik alanda yenilik ortaya konulması ise buluş olacaktır⁹⁴.

Keşifte herhangi bir zihinsel aktivite olmaksızın, deneysel çalışmalar yapılmaksızın, doğada var olan bir husus bulunmaktadır. Buluşta ise zihinsel aktivite veya deneysel çalışmalar ile sanayiye uygulanabilir yeni bir durum ortaya konmaktadır. Yeni bir vitaminin bulunması keşif iken bu vitaminin belirli bir dozunun belirli hastalıklara iyi geldiğinin ortaya konması ise buluş sayılacaktır. Keşiflerin de sezgi ve zekânın zihinsel bir sonucu olduğu kabul edilse dahi, keşifler üzerinde tekeli nitelikte bir hakkın tanınması, toplumsal yarar düşüncesiyle kabul edilmemektedir⁹⁵.

İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, “*buluş, faydalı bir etki ve ilerleme kaydedilmek için doğal kuvvetleri yeni ve orijinal bir şekilde kombine eden bir kişinin, teknik alandaki yaratmasıdır. Bir keşfin uygulanması buluş olarak kabul edilemez. Örneğin, elektriğin bir “güç” olarak kullanılması bir buluş değildir. Buluş, doğal kuvvetlerin kendisi veya onun doğrudan doğruya uygulaması olmayıp, doğal kuvvetlerin kullanımı sonucunda, sanayiye uygulanabilen teknik sonucu ortaya koyan soyut kuraldır.*” şeklinde buluş ile keşif arasındaki farkı ortaya koymuştur⁹⁶.

⁹² <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi, Eylül 17, 2022)

⁹³ Ortan, *İşçi Buluşları*, 47.

⁹⁴ Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 22.

⁹⁵ Ortan, *İşçi Buluşları*, 47.

⁹⁶ ATF 95 I 579 = JDT 1970, 620. (Naklen Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 22)

2.3.2. Buluş Türleri

Buluş türleri, buluş üzerindeki hakların kullanımı açısından önemlidir. Hukukta türler, ayırımın yapıldığı ölçüte göre farklılık gösterir. Buluş da bu yönden çeşitli ölçütlere göre ayırlara tabi tutulabilir. Bu ayırım ölçütlerine göre ortaya farklı buluş türleri çıkmaktadır. Buluş üzerindeki hak sahipliği ile buluşçunun hakları da bu türlere göre farklılık gösterebilmektedir.

Konularına göre ayırırda buluşları, ürün buluşları ve usul buluşları olmak üzere ikili bir tasnife koyabiliriz. SMK de açık olarak ürün ve usul buluşları şeklinde bir ayırım olmasa da, 89. maddesinin 7. fıkrasındaki “...Özellikle ürün veya usulün sahip olduğu ilave özelliklerin patentte açıklanan örneklerde bulunmaması...” ibaresi, 141. maddesinin 2. fıkrasındaki “Patent konusunun, bir ürün veya maddenin elde edilmesine ilişkin bir usul olması hâlinde mahkeme...” ibaresinden buluşların konuları açısından iki türü olduğu sonucuna varılmaktadır.

Diğer bir tasnif ise asıl buluş ve ek buluş ayırımıdır. Asıl buluş, patent başvurusuna konu oluşturacak temel buluştur. Asıl buluşu mükemmelleştiren veya geliştiren ve asıl buluşun konusu ile bütünlük içinde bulunan buluşların ek buluş olarak tanımlanabilir.

Kamuya açık olup olmama açısından da normal buluş ve gizli patente konu buluş ayırımında bulunabilir. Bültende yayımlanabilen buluşlar normal buluş olarak kabul edilir. Millî güvenlik açısından önem taşıdığına karar verilen bu nedenle bültende yayınlanamayan ve gizli tutulan buluşlara da gizli patente konu buluş denmektedir.

Buluşu ortaya koyan buluşçular açısından da serbest buluş, çalışan buluşu, yükseköğretim kurumu buluşları, kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar da ayrı bir sınıflama olacaktır.

Bir diğer ayırım ise patente konu oluşturacak buluşlar ve faydalı modele konu oluşturacak buluşlardır. Faydalı modele konu oluşturacak buluşlarda, buluş basamağı şartı aranmayacaktır. Ayrıca sahibine farklı korumalar sağlayacaklardır.

Farklı ayırımlar olsa da her buluş türünün de ortak özellikleri, yeni, soyut ve sanayiye uygulanabilir olmalarıdır⁹⁷.

⁹⁷ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 495-496.

2.3.2.1. Ürün buluşları

Ürün, işlevsel bir bütünlük arz eden maddi bir nesne olup özellikleri yapısı, nitelikleri veya şekliyle diğer nesnelerden ayrılır⁹⁸.

Ürün doğadaki saf haliyle buluşa konu olamaz. Ancak doğadaki ürünler işlenerek yeni ürünlere konu olabilir. Örneğin yeni keşfedilen bir kristal patente konu oluşturmayacak ancak bu kristal kullanılarak yeni bir zırh çeliği karışımı yapılırsa, yeni zırh çeliği ürün olarak buluşa konu oluşturabilecektir. Bitki çeşitleri veya hayvan ırkları ile bitki veya hayvan üretimine yönelik esas olarak biyolojik işlemler de buluşa konu oluşturamazlar. Diğer taraftan mikrobiyolojik işlemler veya bu işlemler sonucu elde edilen ürünler, şartlarını taşıması halinde buluş olarak kabul edilebilir.

Ürün buluşlarında, sanayiye uygulanabilir yenilik bir ürün halinde somutlaşmaktadır⁹⁹. Ürün buluşlarında, ürünün özelliği bir şeyin imali veya kullanılması tarzında değil, özellikleri ve içeriğindedir¹⁰⁰. Burada patente veya faydalı modele konu oluşturan buluş nihai ürün şeklindedir. Ürün buluşunun da yeni olması ve sanayiye uygulanabilir olması gerekmektedir.

Ürünün ne olacağı ile ilgili bir sınırlama bulunmamakla birlikte SMK'daki sınırlar içinde kalmalıdır. Örneğin genel ahlaka aykırı bir ürün patente konu oluşturulamayacaktır. Ürün buluşu, kimyasal bir ürün olabileceği gibi teknik bir ürün de olabilir. Bu anlamda ürün, insanlarda saç çıkarmaya yarayan yeni bir kimyasal birleşik olabilir ya da elektrikli araçlarda kullanılan daha kapasiteli pil de olabilir. Karmaşık bir yapıya sahip olabileceği gibi yalın bir halde de olabilir.

Ürün temel olarak, makine, madde bileşimi veya malumat olabilir. Makine, çalıştırıldığında bir ya da daha fazla mekanik güç yardımıyla işleyişi sırasında daha önceden tespit edilmiş olan fiziksel etkileri meydana getiren aletler bütünü olarak tanımlanabilir. Madde bileşimi ise, birden fazla farklı maddenin belirli oranlarda kimyasal reaksiyon sonucu bir araya gelmesiyle oluşan yeni maddedir. Beşer

⁹⁸ Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 57

⁹⁹ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 40, Ortan, *İşçi Buluşları*, 54, Noyan, *Patent Hukuku*, 217, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 542.

¹⁰⁰ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 221, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 86.

tarafından ortaya konulan, makine ve madde bileşimi olarak tanımlanamayacak her şey mamulat olarak tanımlanabilir.¹⁰¹

2.3.2.2. Usul buluşları

Usul buluşları, bir ürün ve bazen yan ürünler de oluşturan veya ürün niteliği taşımayan sonuçlar meydana getiren teknik ve sıralı olguların düzenini ve bu düzende kullanılan maddeleri, yöntemi belirleyip içeren yeni bir çözüm olarak tarif edilebilir¹⁰². Bir diğer ifade ile bir ürünü veya bir sonucu meydana getiren veya bunların ortaya çıkarılışını engelleyen uygulama ve yöntemler usul buluşları olarak adlandırılır¹⁰³. Ürün buluşlarında ortada fiziki bir nesne var iken usulde ortada bir yöntem bulunmaktadır. Usul buluşları ile illaki bir ürün ortaya çıkmak zorunda değildir. Yeni bir enerji türünü ortaya koyan yöntem de usul buluşunu ortaya çıkarabilir. Usul buluşlarında önemli olan üründen ziyade o ürünün elde edilmesindeki yöntemdir¹⁰⁴.

Usul buluşları, üretim usulü ve sonuç usulü olarak ikiye ayrılabilir¹⁰⁵. Usul, bir ürünün üretim yöntemine ilişkin ise üretim usulü olarak adlandırılır. Örneğin, demirin diğer metaller ile karıştırılarak, belirli bir süreçten geçirilmesi sonucunda daha dayanıklı çeliğin ortaya konması yönteminin tanımlandığı buluş üretim usulü buluşu olarak adlandırılabilir. Sonuç usulünde ise bilim alanında, genellikle de fizik ve kimya alanında kullanılacak, etkiler doğuran bir sonuç elde olunur. Örneğin, İsviçre'deki Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi (CERN) laboratuvarlarında yer alan büyük hadron çarpıştırıcısı ile elde edilen usuller, sonuç usulü buluşlarına konu oluşturabilir¹⁰⁶.

2.3.2.3. Asıl buluş - ek buluş ayrımı

Tek başına bir patente veya faydalı modele konu oluşturabilecek buluşları asıl buluş olarak tanımlayabiliriz. Yukarıda tanımını verdiğimiz buluşlar esas olarak asıl buluşlardır.

¹⁰¹ Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 74-78.

¹⁰² Ayiter, *İhtira Hukuku*, 44, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 87, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 234, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 542.

¹⁰³ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 234.

¹⁰⁴ Ayhan v.dğr., *Sinaî Mülkiyet Hukuku*, 221.

¹⁰⁵ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 44,

¹⁰⁶ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 234, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 542, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 62-63.

Asıl buluşu mükemmelleştiren veya geliştiren, asıl buluşun konusu ile bütünlük içinde bulunan buluşlara ek buluş denir.

SMK 123. maddesine göre ek buluşlar, asıl buluşlar ile korunacak ve patente konu oluşturacaktır. Ek buluşlar, ek patente konu oluşturursa, ek patent başvurusunun araştırma raporu, asıl patent başvurusunun araştırma raporu ile birlikte ya da daha sonra düzenlenecektir. Ek patent başvurusu için buluş basamağının değerlendirilmesinde, asıl patent başvurusu tekniğin bilinen durumu olarak dikkate alınmayacaktır. Ek patentin koruma süresi, ek patentin başvuru tarihinden itibaren başlayacak ve asıl patentin süresinin bitiminde son bulacaktır. Diğer bir ifade ile ek patentlerin koruma süresi asıl patentlerin koruma süresini aşamazlar. Buluşu yapan, ek patent başvurularında ayrı bir ücret ödemeyecekleri gibi ek patentleri için ayrı yıllık ücret de ödemekle yükümlü olmayacaklardır

Faydalı modele konu oluşturacak buluşlarda ise ek buluş söz konusu olmayacaktır.

2.3.2.4. Normal buluş, gizli patente konu buluş ayrımı

Bir buluşun millî güvenlik açısından önem taşıdığına Millî Savunma Bakanlığı tarafından karar verilmesi halinde buluş gizli patente konu olur. Diğer buluşları ise normal veya sıradan buluş olarak tanımlayabiliriz. Hangi buluş alanlarının gizli patente konu oluşturabileceğine 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun¹⁰⁷, un 4. maddesi gereğince yayınlanan “5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tâbi Tutulacak Harp Araç Ve Gereçleri İle Silah, Mühimmat Ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askerî Patlayıcı maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste” yardımcı olabilecektir. Örneğin bu listeye göre tekerlekli zırhlı muharebe araçları kontrole tabi liste kapsamındadır. Zırhlı muharebe araçlarında kullanılabilecek yeni bir zırh çeliğine ilişkin buluş gizli patente konu olabilecek, milli güvenlik açısından önem taşıyan buluş olarak tanımlanabilecektir. Tabi ki bu tanımlamayı yapmaya Milli Savunma Bakanlığı yetkilidir.

Gizli patente konu buluş, normal buluş ayrımı patent başvurusunun yapılması sırasında ortaya çıkabilir. Zira bir buluşun milli güvenlik açısından önem taşıdığına,

¹⁰⁷ RG 03.07.2004, 25511.

TÜRKPATENT dahi karar verememekte, Milli Savunma Bakanlığı karar vermektedir. Ancak SMK 124. maddesinin 9. fıkrasına göre Türkiye’de gerçekleştirilen bir buluş millî güvenlik açısından önem taşıyorsa, söz konusu buluş için başka bir ülkede patent başvurusunda bulunulamaz. Buluşa başvuru sırasında gizlilik onayı verilmişse, Millî Savunma Bakanlığının izni olmadan, söz konusu buluş için başka bir ülkede patent başvurusu yapılamaz. Bu hükümden Türkiye’de başvuru yapmadan, doğrudan yurtdışında patent başvurusu yapacak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından buluşun millî güvenlik açısından önem taşıyıp taşımadıklarını, diğer bir deyişle buluşun gizli patente konu buluş olup olmadığına karar vermeleri beklenmektedir.

2.3.2.5. Hizmet buluşu ve serbest buluş

Çalışanın, bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği ya da büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak, iş ilişkisi sırasında yaptığı buluş, hizmet buluşudur. Çalışan, özel hukuk sözleşmesi veya benzeri bir hukuki ilişki gereğince başkasının hizmetinde olan ve bu hizmet ilişkisini işverenin gösterdiği belli bir işle ilgili olarak kişisel bir bağımlılık içinde ona karşı yerine getirmekle yükümlü olan kişiler ile kamu görevlilerini ifade etmektedir Çalışan terimi geniş anlamda kullanılmış olup hem özel hukuk hükümlerine hem de kamu hukuku hükümlerine göre çalışanları kapsamaktadır. Hizmet buluşlarında çalışanın buluş üzerindeki maddi hakları, tam hak talep edilmesi halinde işverene geçmektedir.

Hizmet buluşunun dışında kalan buluşlar ise serbest buluş olarak kabul edilmektedir. Ayrıca işverenin hak talep etmemesi ya da bazı yükümlüklerini yerine getirmemesi hallerinde hizmet buluşu serbest buluş niteliğini de kazanabilir. Buluşu yapanın herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın buluş üzerindeki maddi hakları da kullanabildiği buluşlar da serbest buluştur.

2.3.3. Patent ve Patentlenebilirlik Şartları

Her yenilik buluş sayılmadığı gibi, her buluş da patente konu oluşturmaz. Çalışmamızın konusu olan buluşlar ise patente konu oluşturabilecek buluşlardır. Doğal olarak bu buluşların patent başvurusuna konu olması zorunluluğu bulunmamaktadır. Buluşu yapan, buluşunu ticari sır olarak da saklama yolunu seçebilir. Buluşun her ne kadar patent belgesi ile korunması, ona daha fazla koruma sağlasa da, buluşun patent ile birlikte yayınlanması sonucunda buluş aleni hale gelecek ve süresi sonunda hukuki

korumadan muaf duruma düşecektir. Bu nedenle özellikle ticari olarak gizli kalması istenen bazı buluşların patente konu olması yerine ticari sır olarak kalması, işletmenin menfaati açısından tercih edilebilir.

Buluşun patentlenebilirlik şartlarının tespiti ile birlikte ülkedeki patent belgesi vermeye yetkili kuruluş¹⁰⁸ tarafından tescili patente vücut verir. Patent, kendine özgü ve en güçlü fikri mülkiyet hakkıdır¹⁰⁹. Patent, buluşun belirli şartları taşıması sonucunda tescili ve belgeye bağlanmasıdır. Bunun sonucunda buluşu kullanma yetkisi başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl¹¹⁰ süre ile sadece patent sahibine ait olur.

Özel hukuk açısından ise buluş sözcüğü teknik bir terimdir. Özel hukukun alt dallarından olan patent hukukunun temel terimlerinin başında buluş gelmektedir. Bu anlamda her yenilik veya icat, hukuk açısından buluş değildir. Hukuk açısından bir yeniliğin buluş sayılabilmesi için bazı unsurları taşıması beklenir.

Hukuk kuralları, birçok alanda yeknesaklaştırma çalışmaları olsa dahi, ulusal düzenlemeler açısından birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca teknolojinin ilerlemesi ile yeni buluş alanlarının ortaya çıkması da buluş kavramının tanımına yenilikler katabilmektedir. Bu açıdan buluş kavramının tanımı da zamana ve hukuk sistemlerine göre de değişiklik arz edebilmektedir. Örneğin 1959 tarihli ve 121 sayılı Japon Patent Kanunun, 2. maddesinin 1. fıkrasına göre buluş, “*doğa yasalarını kullanan son derece gelişmiş teknik fikirler yaratımı*” olarak tanımlanmıştır¹¹¹. Aynı kanunun patentlenebilirlik şartlarını düzenleyen 29. maddesinde ise hangi durumlarda buluşa patent verilemeyeceğini sayılarak, patentlenebilirlik şartları, bizim kanunlarımızdan farklı bir usulle düzenlenmiştir¹¹².

1952 tarihli Amerikan Patent Kanununda buluşu ilk yapanın hak sahibi olacağı ilkesi, 2011 tarihli Leahy-Smith Amerika Buluşlar Kanunu (The Leahy-Smith

¹⁰⁸ Ülkemizde buluşların patentlenebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığına karar verme ve patentleri tescile TÜRKPATENT yetkilidir.

¹⁰⁹ Bainbridge, *Intellectual Property*, 343, Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 57.

¹¹⁰ Bu süre faydalı model için on yıldır.

¹¹¹ <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?id=3693&vm=04&re=01> erişim tarihi, Eylül 24, 2021.

¹¹² Örneğin, anılan kanunun 29. maddesinin 1. fıkrasının birinci bendinde, patent başvurusunun yapılmasından önce Japonya’da veya yabancı bir ülkede kamuya açık olan bir buluşun patentlenemeyeceği düzenlenmiştir.

America Invents Act) ile ilk başvuru yapan buluşçunun hak sahibi olacağına dönüşmüştür¹¹³. Amerika Birleşik Devletlerinde, 1836 tarihli patent kanununda patentlenebilirlik şartları açık şekilde düzenlenmediğinden, mahkemelerin buluşlar için patent verilebilirlik şartlarına dair farklı yorumlar yapmasına ve içtihat yığımına neden olmuştur¹¹⁴. 1952 tarihli Patent Kanununda ise patent verilebilirlik şartları açık şekilde düzenlenmiştir. Kanada’da ilk başvuru yapan buluşçunun hak sahibi olacağına dair sistem değişikliği 1989 yılında gerçekleşmiştir. ABD Hukukunda, patentlenebilirlik şartları yenilik, buluş basamağı içermek, sanayiye uygulanabilir olmak ve buluşun, patent verilecek konular dışında olmaması olarak düzenlenmiştir¹¹⁵.

Kanunlarımızda buluşun tanımı açık şekilde yapılmamış olup, patent verilebilirlik şartları düzenlenmiştir. 1995 yılına kadar yürürlükte olan 1879 tarihli İhtira Beratı Kanununa göre yeni ve sanayiye uygulanabilir olan buluşlara patent verilebiliyordu. İhtira Beratı Kanununda buluşun tekniğin bilinen durumunu aşması şartı, buluşun patentlenebilir olması açısından aranmamaktaydı. 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’da ise yeni, tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir olan buluşların, patent verilerek korunacağı düzenlenmiştir. Yürürlükte mevzuat ise hangi yeniliklerin buluş sayıldığı ve hangi buluşların patente konu oluşturacağı, diğer bir ifade ile patentlenebilirlik şartları SMK 82. ve 83. maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre bir buluşa, teknolojinin hangi alanında olursa olsun yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması koşuluyla patent verilebilir. Ayrıca buluşun belirli konularda olmaması da bir başka şart olarak belirlenebilir.

¹¹³ Bahse konu kanun ile 1952 tarihli ABD Patent Kanununda köklü değişiklikler yapılmıştır. Kanunun uygulamaya konması 16 Mart 2013 tarihinde gerçekleşmiştir.

¹¹⁴ Prager, “Standards of Patentable Invention”, 76.

¹¹⁵ Colin R. Davies, “An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights - Artificial Intelligence and Intellectual Property”, *Computer Law & Security Review*, 27, (2011), 605, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 186.

Buluşun tescili için bazı yazarlar¹¹⁶ ve yargı içtihatlarında¹¹⁷ patentlenebilirlik şartları üç olarak sayılırken bazı yazarlar¹¹⁸ bu şartların dört adet olduğunu belirtmişlerdir. Patentlenebilirlik şartlarının üç adet olduğunu ileri sürenler de patentin belirli konularda olmaması koşulunu ayrıca açıklamaktadırlar.

Uluslararası mevzuatta da SMK'deki paralel düzenlemeler mevcuttur. Avrupa Patent Sözleşmesinin 52. maddesine göre Avrupa patenti, teknolojinin tüm alanlarındaki buluşlara, yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması şartlarını taşıması halinde verilebilir. TRIPS 27. maddesine göre ise patentler, yeni olmaları, bir buluş basamağını içermeleri ve sanayide uygulanabilmeleri koşuluyla, teknolojinin her alanında, ürünlerle veya usullerle ilgili her türlü buluş için verilebilecektir. Ayrıca Patent İşbirliği Antlaşmasının "Uluslararası Geçici İnceleme" başlıklı 33. maddesinde uluslararası geçici incelemenin konusunun, ileri sürülen buluşun yeni, tekniğin bilinen durumunun aşılması (aşikâr bir şekilde değilse) ve sanayide uygulanabilir olup olmadığı hakkında bağlayıcı olmayan geçici bir bilirkişi raporunun hazırlanması olduğu düzenlenmiştir. Bu bakımdan PCT'ye göre patentlenebilirlik şartları, buluşunun yeni olması, tekniğin bilinen durumunun aşılması ve sanayiye uygulanabilirlik olduğu söylenebilir.

¹¹⁶ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 211, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 75, Hayrettin Çağlar, "Patent Hukukunda Ön Kullanım Hakkı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10.1-2 (2006), 78, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 80, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 140, Hırş, *Fikri ve Sinai Haklar*, 78, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 241, Noyan, *Patent Hukuku*, 247, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 10, Yusufoglu ayrıca teknik karakter başlığı altında, buluşların patentlenebilmesi için teknik karakter taşıması gerektiğini de belirtmiştir. Bazı yazarlarda yenilik, sanayiye uygulanabilir olma ve buluş basamağını doğal patentlenebilirlik şartları olarak kabul etmektedirler, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 160, Pıla, *The Requirement for an Invention*, 1.

¹¹⁷ 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'nin uygulandığı bir olayla ilgili olarak Yargıtay 11. HD 2018/302 E. ve 2019/3175 K. sayılı 24.4.2019 tarihli kararında "Olaya uygulanacak mülga 551 Sayılı Patentlerin Korunması Hakkında KHK'nin 5. maddesi uyarınca, Yeni, tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir olan buluşlar, patent verilerek korunur. Diğer bir anlatımla patent koruması için "yenilik", "buluş basamağı" ve "sanayiye uygulanabilirlik" ölçütlerinin her üçünün de bulunması zorunludur" şeklinde hüküm vererek patentlenebilirlik şartlarının üç olduğunu belirtmiştir. <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/11hd-2018-302.htm> erişim tarihi, Aralık 10, 2020.

¹¹⁸ Bainbridge, *Intellectual Property*, 374, Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 391, Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 109, Tekinalp, buluş basamağını patent verilebilirlik şartları arasında saymamakla beraber buluş konusunun mevzuatta sayılan ve buluş niteliğinde sayılmayan hususlar arasında yer almamasını bir şart olarak belirtmiştir. Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 498.

2.3.3.1. Yenilik kavramı

Yenilik, fikri mülkiyete konu olan eser ve buluşların korunması açısından genel bir şarttır. Fikri mülkiyette yenilik kavramı ile ulaşılmak istenen amaç, fikrî üründe ortaya çıkan belli bir düzeydeki gelişmenin, daha önce toplum tarafından bilinmiyor olması, diğer bir anlatımla toplum yönünden alenileşmemiş olması veya bilinenlerden belli bir düzeyde farklılık taşıması şeklinde tezahür etmektedir¹¹⁹. Sahibinin hususiyetini taşıma, yeniliği ifade etmektedir. Bir eserde onu meydana getirenin hususiyeti bulunmuyorsa, başka birinin fikri emeği tekrar, taklit veya kopya edilmiştir demektir. Başka birinin fikri emeğinin tekrarında, kopyalanmasında veya taklit edilmesinde ise yenilik unsuru bulunmamaktadır.¹²⁰ Farklı bir deyişle, toplum tarafından bilinmekte olan fikrî mülkiyete konu olan bilgiler, yeni olarak nitelenemeyecektir. Hak talep tarihinde var olan, alenileşmiş bu bilgiler, farklılık taşımayan sonraki fikrî ürünlerin yeniliğini kaldırır ve hakkın verilmesine ve dolayısıyla tescile engel olurlar¹²¹.

Buluş meydana getirmek suretiyle ortaya çıkan yenilik, kanun koyucu tarafından korunmaktadır. Bu aşamada yeninin ne olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Sıfat olan yeni kavramı sözlükte “*Kullanılmamış veya az kullanılmış olan, eski karşıtı*”, “*oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan*”, “*en son edinilen*”, “*işe henüz başlamış*”, “*O güne kadar söylenmemiş, görülmemiş, gösterilmemiş, düşünülmemiş olan*”, “*tanınmayan, bilinmeyen*”, “*daha öncekilerden farklı olan*” anlamları ile tanımlanmıştır¹²². SMK 83. maddesinin 1. fıkrasına göre ise yeni kavramı, tekniğin bilinen durumuna dâhil olmayan demektir. Diğer bir ifade ile buluş, tekniğin bilinen durumuna dâhil değil ise yeni kabul edilecektir.

Patentlenebilirlik şartlarından olan yenilik, tarihsel süreç ve farklı devlet uygulamaları göz önüne alındığında temel koşul olarak kabul edilmektedir. Patentin ilk uygulamalarından kabul edilen Antik Yunandaki yeni yemek tarifi sahiplerine verilen ayrıcalıkta, temel koşul yeni olmasıydı. İlk patent yasasını uygulamaya konan Venediklerde de buluşların korunmasındaki amaç yeniliği teşvik etmektir. ABD patent

¹¹⁹ Zeki Geven, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Yenilik Ve Orijinallik”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2. sy. 2, (2011), 347.

¹²⁰ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 5. Baskı, 2019), 79.

¹²¹ Geven, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Yenilik Ve Orijinallik”, 348.

¹²² “Türk Dil Kurumu Sözlükleri” 17.03.2020, <https://sozluk.gov.tr/>.

yasasının 101. maddesi işlem, makine, ürün veya madde bileşimine ilişkin yeni ve faydalı buluşların, diğer şartları da taşıması halinde patentlenebileceğini düzenlemiştir. 1977 tarihli İngiltere Patent Kanununa göre de yenilik (Novelty) patentlenebilirlik şartlarından temel olanıdır. EPC 52. maddesinde teknolojinin her alanındaki yeni buluşların, diğer şartları da taşıması halinde patentlenebileceği düzenlenmiştir.

Bir buluşun yeni olduğunun tespitinde üç adım vardır. İlk adım olarak buluşa ilişkin kamuya açıklanmış bilginin bulunmasıdır. İkinci adım patent ya da faydalı model talep edilen buluşun spesifikasyonun, yenilik incelemesindeki sınırların belirlenmesi açısından tespit edilmesidir. Son adımda ise kamuya açık mevcut bilgi ile buluşa dair bilgi karşılaştırılarak, buluşun kamuya açık mevcut bilgi dâhilinde olup olmadığı tespit edilecektir. Başvurusu yapılan buluş, istisnalar saklı kalmak üzere başvuru tarihinden önceki geçmiş bilgi dâhilinde değilse yeni olarak kabul edilecektir.¹²³

Patent başvurusuna konu olan buluş, başvuru tarihi itibarıyla dünyanın herhangi bir yerinde kamuya sunulmamışsa yeni olarak kabul edilecektir. Bir buluşun kamuya sunulması, hukuki bir fiil olup herhangi bir sınırlama veya sır saklama yükümlülüğü olmayan kişilere buluşun açıklanmasıdır¹²⁴. Sır saklama yükümlülüğü olan kişilere buluşun açıklanması, yeniliğin belirlenmesi anlamında, buluşun kamuya sunulması olarak kabul edilmeyecektir.

Yenilik, belirli bir kişi veya zümreye göre belirlenmeyecektir. Diğer bir deyişle yenilik sübjektif değil, objektif olarak ele alınmalıdır. Diğer taraftan yenilik mutlak olmalıdır. Bu anlamda yeniliğin derecesi bulunmamakta, kesin olarak varlığı ya da yokluğu sorgulanmaktadır¹²⁵. Dolayısıyla buluş ya yenidir ya da değildir.

Bilginin dünyanın herhangi bir yerinde açıklanmış olması yeterlidir. Her ne kadar patent bölgesel koruma sağlasa da, yeniliğin incelenmesinde herhangi bir coğrafi sınırlama bulunmamaktadır¹²⁶. Yeniliğin belirlenmesinde, bilginin daha önce var olup

¹²³ Bainbridge, *Intellectual Property*, 378, Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 471, Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 152.

¹²⁴ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 242.

¹²⁵ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 213, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 81, Hırş, *Fikrî ve Sinai Haklar*, 81, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 499, Yusufoğlu, *Patent Verilebilirlik*, 166.

¹²⁶ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 466, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 81.

olmadığı araştırılmamakta, bilginin daha önce topluma herhangi bir şekilde açıklanmış olup olmadığı ve toplumca erişebilirliği sorgulanmaktadır. Örneğin, sadece belirli bir laboratuvarındaki araştırmacıların ulaşabildiği, topluma açıklanmamış, toplumun ulaşamadığı bilgi yeniliğin değerlendirilmesinde dikkate alınmayacaktır. Buluşu yapanın, bilginin topluma açıklandığının bilip bilmemesinin de önemi bulunmamaktadır. Eğer bilgi kamuya açıklanmışsa artık tekniğin bilinen durumuna dâhil olacaktır. Buluşu yapanın bilginin kamuya açıklandığını bilmediğini ileri sürerek patent talep hakkı bulunmamaktadır.

Yenilik kavramı, buluş basamağından da farklıdır. Buluş basamağı yeniliğin üzerinde bir kavram olduğundan, buluş basamağı olmayan bir başvuru için yenilik kavramının irdelenmesinin gereksiz olacağı ileri sürülmüştür¹²⁷. Ancak buluş basamağı olmayan fakat yeni olan bir başvuru faydalı model ile korunabilir. Buluş için bir başvuru yapıldığında buluş basamağı ve yenilik incelemelerinin ayrı ayrı yapılması, yenilik incelmelerinin ise öncelikle yapılması uygun olacaktır.

Yeni kavramının değerlendirilmesinde, tekniğin bilinen durumu esas alındığından bu kavramın ne olduğunun da irdelenmesi önem taşımaktadır. Zira tekniğin bilinen durumuna girmeyen hususlar yeni kabul edilecektir.

Tekniğin bilinen durumunu incelemeyen önce bir hususu daha belirtmekte fayda vardır. Yenilik incelemesi, patent başvurusunda belirtilen istemler üzerinde yapılır. Bir istemin yeniliği, içerdiği tüm asli unsurların aynı anda tekniğin bilinen durumun dâhilinde olmaması halinde geçerli olacaktır¹²⁸.

2.3.3.1.1. Tekniğin bilinen durumu

Tekniğin bilinen durumu bir buluşun yeni olup olmadığını belirlemedeki temel kavramdır. Tekniğin bilinen durumu, patent başvurusu yapıldığı tarih esas alınarak, bu tarihten önce başvuru konusu buluş hususunda, dünyanın herhangi bir yerinde, herkesin erişimine açık şekilde, yazılı veya sözlü tanıtım yoluyla ortaya konulmuş veya kullanım ya da başka yollar ile açıklanmış bilgiler ile başvuru tarihinden önce

¹²⁷ Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 149.

¹²⁸ Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 242 vd.

yapılmış patent başvurularıdır¹²⁹. Tekniğin bilinen durumunun tespitinde, bilginin topluma sunulması şeklinin veya yerinin herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Önemli olan toplumun bu bilgiye ulaşabilir olmasıdır, kaç kişinin bu bilgiye ulaştığı veya bildiği de tekniğin bilinen durumunun tespitinde önem arz etmeyecektir. Bilgiyi kimin sunduğu ise önemlidir. Buluşu yapanın başvuru öncesinde bilgiyi topluma sunması, belli durumlarda, tekniğin bilinen durumuna dâhil edilmeme sonucunu doğurabilir.

Tekniğin bilinen durumundan ne anlaşılması gerektiği patente ilişkin mevzuatlara göre belirlenecektir. SMK 83. maddesinin 2. fıkrasına göre tekniğin bilinen durumu, başvuru tarihinden önce dünyanın herhangi bir yerinde, yazılı veya sözlü tanıtım yoluyla ortaya konulmuş veya kullanım ya da başka herhangi bir biçimde açıklanmış olan toplumca erişilebilir her türlü bilgiyi kapsar. Bu tanım ile SMK’de de mutlak yenilik ölçütünün kabul edildiği görülmektedir¹³⁰. Dünya patent sistemlerinde ise tekniğin bilinen durumunun tanımı konusunda ortak bir yaklaşımın olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, bir buluşun PCT’ye üye olan ülkelerde dolayısıyla dünyanın en büyük üç patent ofisi olarak kabul edilen Avrupa, ABD ve Japon patent ofislerinde tescil edilebilmesi için aranan yenilik şartlarında hemen hemen tam bir yeknesaklık bulunmaktadır¹³¹. Nitekim yeniliğin ve dolayısıyla tekniğin bilinen durumunun şartlarının düzenlendiği, 35 Sayılı ABD Patent Kanunun 102. maddesinin, 121 sayılı Japon Patent Kanunun 29. maddesinin, EPC’nin 54. maddesinin ve SMK’nin 83. maddesinin uyum içinde olduğu görülmektedir¹³².

¹²⁹ Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 154, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 84, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 186, 195-196, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 499.

¹³⁰ Mutlak yenilik ölçütü, bilginin dünyanın herhangi bir yerinde açıklanmamış olmasını ifade eder. Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 152-153, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 89 vd., Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 10, Yusufoğlu, *Patent Verilebilirlik*, 170 .

¹³¹ Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 153, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 151.

¹³² “35 U.S. Code § 102 - Conditions for patentability; novelty

(a) Novelty; Prior Art.—A person shall be entitled to a patent unless

(1) the claimed invention was patented, described in a printed publication, or in public use, on sale, or otherwise available to the public before the effective filing date of the claimed invention”

“Patentlenebilirlik koşulları; yenilik

(a) Yenilik; - Kişi, aşağıdaki durumlar dışında bir patent hakkına sahip olacaktır:

Patentin başvuru tarihinde veya bu tarihten sonra yayımlanmış olan ve başvuru tarihinden önceki ulusal patent ve faydalı model başvurularının ilk içerikleri tekniğin bilinen durumuna dâhildir. Burada daha önce yapılan başvurular korunmuş olmaktadır. Buluşun patent ile koruma süresi başvuru tarihi ile başladığından, ilk başvuru yapılan buluş yeni kabul edilecektir. Sonraki başvurunun önceki başvurunun içeriğinden haberdar olup olmamasının önemi yoktur. Aynı şekilde PCT uyarınca yapılan uluslararası patent başvurularından, şartlara uygun olarak ulusal aşamaya giriş yapan patent ve faydalı model başvuruları ile EPC gerekliliklerini sağlayan, uluslararası başvuruya dayanan Avrupa patent başvuruları ve Türkiye'nin belirlendiği ve ilgili belirleme ücretinin ödendiği Avrupa patent başvuruları da tekniğin bilinen durumuna dâhildir. PCT uyarınca yapılan uluslararası patent başvurularında hangi ülkenin ulusal aşamasına giriş yapıldığı önemli değildir. Bu anlamda PCT'ye göre

(1) Talep edilen buluşun, patentinin alınmış, basılı bir yayında açıklanmış veya kamu kullanımına ya da satışa sunulmuş veya başvuru tarihinden önce başka bir şekilde toplumun erişimine sunulmuş olması”

“Japan 121 Patent Act

Article 29(1) (Requirements for Patentability)

Any person who has made an invention which is industrially applicable may obtain a patent for said invention, except in the case of the following inventions: (i) inventions that were publicly known in Japan or a foreign country, prior to the filing of the patent application; (ii) inventions that were publicly worked in Japan or a foreign country, prior to the filing of the patent application; or (iii) inventions that were described in a distributed publication, or inventions that were made publicly available through an electric telecommunication line in Japan or a foreign country, prior to the filing of the patent applications

Madde 29(1) (Patentlenebilirlik Gereksinimleri)

Sınai olarak uygulanabilir bir buluş yapan herhangi bir kişi, aşağıdaki buluşlar haricinde, söz konusu buluş için patent alabilir: (i) Patent başvurusu yapılmadan önce Japonya'da veya yabancı bir ülkede alenen bilinen buluşlar; (ii) Patent başvurusu yapılmadan önce Japonya'da veya yabancı bir ülkede kamuya açık olarak çalışılan buluşlar veya (iii) Dağıtımı yapılan bir yayında açıklanan buluşlar veya patent başvuruları yapılmadan önce Japonya'da veya yabancı bir ülkede bir elektrikli telekomünikasyon hattı aracılığıyla kamuya sunulan buluşlar.”

“Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Sözleşme (Avrupa Patent Sözleşmesi-EPC)

Madde 54 - Yenilik

1) Buluş, tekniğin bilinen durumuna dâhil değilse yeni sayılır.

2) Tekniğin bilinen durumu, Avrupa patent başvurusunun başvuru tarihinden önce, yazılı veya sözlü açıklama yoluyla, kullanım veya başka herhangi bir yolla toplumca erişilebilir olan her şeyi kapsar.

3) Buna ek olarak, başvuru tarihi fıkra 2'de belirtilen tarihten önce olan ve bu tarihte veya daha sonra yayınlanmış olan Avrupa patent başvurularının içeriği, tekniğin bilinen durumu içinde sayılır.”

“6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu 83. maddesi Yenilik, buluş basamağı ve sanayiye uygulanabilir olma

(1) Tekniğin bilinen durumuna dâhil olmayan buluşun yeni olduğu kabul edilir.

(2) Tekniğin bilinen durumu, başvuru tarihinden önce dünyanın herhangi bir yerinde, yazılı veya sözlü tanıtım yoluyla ortaya konulmuş veya kullanım ya da başka herhangi bir biçimde açıklanmış olan toplumca erişilebilir her şeyi kapsar”

daha önce başvurusu yapılan buluş yeni kabul edilmektedir. Patent başvurularında sunulan bilgiler her ne kadar topluma başvuru tarihinde açık olmasa da yayınlanma tarihinde toplumun erişimine açılmaktadır. Burada ilk başvuru yapanın hakkının korunması açısından sonradan toplumun erişimine açılan bilgi, daha önceki tarih itibarıyla tekniğin bilinen durumuna dâhil edilmektedir.

2.3.3.1.2. Yeniliği ortadan kaldırmayan açıklamalar

Yeniliği ortadan kaldıran açıklama, toplumca ulaşılabilir bir açıklama olmalıdır. Açıklamanın şekli makale, gazete haberi, sergi ve satışlar, kitaplar, çizimler, el yazmaları, internette yayınlanan bilgiler, sirkülerler, konferanslar, açık oturum beyanları vb. aracılığı ile olabilir. Bilginin dili veya alfabenin şekli de önemli değildir. Bilginin fiilen bilindiği ya da okunduğunun kanıtlanması beklenmemekte, bilgiye erişimin mümkün olması yeterli kabul edilmektedir¹³³. Diğer bir ifade ile bilgiye ulaşılabilir olması yeter şarttır.

Bilgiye toplumun ulaşması kısıtlanmışsa, bu bilgi toplum açısından ulaşılabilir kabul edilmemektedir. Gizli bilgiler bu anlamda toplumca ulaşılabilir değildir. Bilginin gizliliğinin metinden veya durumdan anlaşılması yeterlidir. Bir bilginin gizli olduğu doğal olarak onu iddia eden tarafından ispatlanmalıdır. Aynı şekilde gizlilik anlaşması ile diğer tarafa sağlanan bilgilerin, bu anlaşmaya aykırı şekilde topluma açıklanmasının da tekniğin bilinen durumuna dâhil edilmemesi gerekir¹³⁴.

Savunma Sanayii Güvenliği Yönetmeliği'nin 7. maddesine göre Savunma sanayii ile ilgili bilginin, belgenin gizlilik derecesi, bunları üreten veya sahip olan kişi, kurum veya kuruluş tarafından, bu Yönetmelikte tanımlanan gizlilik derecelerine uygun olarak belirlenir. Aynı yönetmeliğin 8. maddesine göre ise savunma sanayii alanındaki herhangi bir gizlilik dereceli bilgi, belge ve malzeme ya da gizlilik dereceli projeye; sadece bunların gizlilik derecesine uygun Kişi Güvenlik Belgesine sahip şahıslar tarafından, bilmesi gereken prensibine göre nüfuz edilebilir. Ayrıca; bahse konu proje, uygun seviyeli Kişi Güvenlik Belgesi bulunmayan şahıslara ya da Tesis Güvenlik Belgesi olmayan kuruluşlara verilemez ve açıklanamaz. Bu hükme aykırı hareket edenler hakkında cezai hükümler bulunmaktadır. Aynı şekilde ticari gizlilik

¹³³ Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 84, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 152 vd., Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 500, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 170.

¹³⁴ Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 180 vd., Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 183.

açısından da bir bilginin gizli olması, onu üreten tarafından belirlenecek bir husustur. Ticari gizlilik içeren bir bilginin açıklanmasında uygulanacak hükümler ise açıklayan kişinin, ticari gizli bilginin sahibi ile arasındaki ilişkiye bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Ticari gizli bilgi hizmet sözleşmesi veya gizlilik sözleşmesi kapsamında verilmiş olabilir. Bu durumda, gizliliğin niteliği sözleşmenin hükümlerine göre belirlenecektir. Uygulamada ifşa etmeme anlaşması¹³⁵ ya da taahhütnamesi olarak yapılan metinlerde, gizliliğe uyulmaması halinde ödenecek cezai şart veya maktu tazminatı düzenleyen hükümler bulunmaktadır. Sözleşme özgürlüğü çerçevesinde yapılan bu anlaşmaların ihlali halinde sözleşmedeki yaptırımlar uygulanacaktır. Ticari gizli bilgi herhangi bir hukuki ilişki olmaksızın elde edilmişse, haksız rekabet veya haksız fiil hükümleri uygulama alanı bulabilecektir.

Buluşu yapan tarafından yapılan açıklamalar, başvuru tarihinden önceki on iki ay içinde veya rüçhan hakkı talep edilmişse rüçhan hakkı tarihinden önceki on iki ay içinde yapılmışsa buluşa, patent veya faydalı model verilmesini etkilemeyecek, diğer bir deyişle yeniliği ortadan kaldırmayacaklardır. Örneğin buluşu meydana getiren tarafından sergi yoluyla yapılan açıklamalar¹³⁶, tanıtımlar, sunumlar, buluşçu tarafından yazılan bir kitapta buluştan bahsedilmesi, bahse konu on iki aylık süre içinde yapılması halinde tekniğin bilinen durumuna dâhil edilmeyecektir. Buluşu yapanın yetkili kıldığı (örneğin vekil tayin ettiği) kişi tarafından yapılan açıklamalar, buluş yapan adına veya namına yapılmışsa, açıklama buluş yapan tarafından yapılmış sayılacaktır¹³⁷.

Paris Sözleşmesi veya Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasına taraf herhangi bir devlette, buluşu için patent veya faydalı model almak üzere usulüne uygun bir başvuruda bulunmuş herhangi bir kişi veya halefi, aynı buluş için Türkiye’de

¹³⁵ Uluslararası uygulamada kısaca NDA (Non-Disclosure Agreement) olarak yapılan sözleşme veya taahhütnameler ile verilen bilgilerin gizli kalması sağlanmaya çalışılmaktadır.

¹³⁶ Resmi veya resmi olarak tanınan milletlerarası sergilerde yapılan teşhirler, gerek Paris Sözleşmesi gerekse EPC açısından gerekli diğer şartların varlığı halinde buluşun yeniliğini ortadan kaldırmayan açıklamalar arasında sayılmıştır. Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 206 vd., Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 229 vd. Ayrıca Türkiye’de açılan ulusal veya uluslararası sergiler ile Paris Sözleşmesine taraf ülkelerde açılan resmî veya resmî olarak tanınan uluslararası sergilerde, patent veya faydalı model konusunu kapsayan ürününü teşhir eden gerçek veya tüzel kişiler, sergideki teşhir tarihinden itibaren on iki ay içinde Türkiye’de patent veya faydalı model almak için başvuru yapma konusunda rüçhan hakkından yararlanabilir.

¹³⁷ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 501, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 225.

başvuru yapmak amacıyla, ilk başvurunun yapıldığı tarihten itibaren on iki aylık süre içinde, rüçhan hakkından yararlanılır¹³⁸. İlk başvuru Paris Sözleşmesine taraf olamayan bir devlette de yapılabilir. Ancak bu durumda rüçhan hakkından yararlanılabilmek için başvuru yapanın Paris Sözleşmesine üye ülkelerden birinin uyruğu veya vatandaşı olması gerekmektedir. Bu şekilde ilk başvurunun yapılacağı ülkeler, başvurunun Paris Sözleşmesine üye ülkelerinin uyruğu veya vatandaşı tarafından yapılması halinde genişletilmiş olmaktadır¹³⁹.

Buluşu yapanın bilgisi ve izni olmadan yapılan açıklamalarda, açıklamanın patent başvurusu yapılan bir merci tarafından yapılmış olması ve bu merci tarafından açıklanan bilginin;

1) Buluşu yapanın başka bir başvurusunda yer alması ve söz konusu başvurunun ilgili merci tarafından açıklanmaması gerektiği hâlde açıklanması.

2) Buluşu yapandan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bilgiyi edinmiş olan üçüncü bir kişi tarafından, buluşu yapanın bilgisi veya izni olmadan yapılan başvuruda yer alması.

halinde, bu açıklamalar, başvuru tarihinden önceki on iki ay içinde veya rüçhan hakkı talep edilmişse rüçhan hakkı tarihinden önceki on iki ay içinde yapılmışsa yine tekniğin bilinen durumuna dahil edilmeyecek ve yeniliği ortadan kaldırmayacaktır.

¹³⁸ Paris Sözleşmesi veya Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasına taraf herhangi bir devletin ulusal mevzuatına göre veya yine bu devletlerin oluşturduğu ikili veya çok taraflı anlaşmalara ya da SMK'ye göre, usulüne uygun yapılmış ulusal başvuruya eşdeğer her başvurunun rüçhan hakkı doğuracağı kabul edilmektedir. Usulüne uygun yapılmış ulusal başvuru, başvurunun yapıldığı tarihi, başvuru tarihi olarak almaya yeterli bir başvurudur. Usulüne uygun yapılan başvurunun kabulü veya reddi sonucu etkilemeyecektir.

Aynı devlete yapılmış aynı konuda iki başvuru olması halinde, önceki başvurunun kamunun incelemesine açılmadan ve geride herhangi bir hak bırakmadan geri çekilmesi, geri çekilmiş sayılması veya reddedilmesi ve bir rüçhan hakkı talebine temel oluşturmaması şartıyla rüçhanın belirlenmesinde ikinci başvuru ilk başvuru olarak kabul edilecektir. Bu halde önceki başvuru rüçhan hakkı talebi için dayanak oluşturamaz. İlk başvuru, Paris Sözleşmesi veya Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşmasına taraf olmayan bir devletin sınai mülkiyet makamına yapılmamakla birlikte başvuru yapılan devlet veya makam, Paris Sözleşmesinde belirtilenlerle eşdeğer etkiler ve şartlar altında, Türkiye'ye yapılan bir ilk başvurunun rüçhan hakkı doğurduğunu kabul etmesi durumunda, karşılıklılık ilkesi uyarınca bu başvuru hakkında da başvuru tarihinden itibaren 12 aylık süre ile rüçhan hakkı doğacaktır. Türkiye'de açılan ulusal veya uluslararası sergiler ile Paris Sözleşmesine taraf ülkelerde açılan resmî veya resmî olarak tanınan uluslararası sergilerde, patent veya faydalı model konusunu kapsayan ürününü teşhir eden gerçek veya tüzel kişiler, sergideki teşhir tarihinden itibaren on iki ay içinde, aynı yukarıda belirtildiği şekilde üye ülkelerde patent veya faydalı model belgesi başvurusu yapmış gibi Türkiye'de patent veya faydalı model almak için başvuru yapma konusunda rüçhan hakkından yararlanılır.

¹³⁹ Yusufoğlu, *Patent Verilebilirlik*, 226.

Patent başvurusu yapılan merci evveliyatla TÜRKPATENT'tir. TÜRKPATENT'in yetkilendirdikleri de merci olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan merciin resmi olmasının şart olmadığı, örneğin yeniliğin varlığını incelemede tekniğin bilinen durumunu araştıran ve rapor hazırlayan özel bir büronun da merci kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır¹⁴⁰.

Birinci durumda bilgi, buluşu yapanın rızası dâhilinde yapılan başka bir başvuru ile mercie verilmektedir. Ancak merci buluşu yapanın rızası dışında, açıklamaması gereken bir hususu açıklamaktadır. Bilgiyi açıklayanın, merciin bilgiyi verdiği veya gönderdiği bir makam tarafından yapılması da aynı etki ve sonucu doğuracaktır¹⁴¹. Örneğin bir buluşun gizli patente konu olup olmayacağına Milli Savunma Bakanlığı karar vermektedir. Milli Savunma Bakanlığı başvurusu yapılmış bir buluş hakkında açıklama yapmaması gereken bir hususu açıklarsa da, merciin açıklama yapması gibi işlem yapılacaktır.

Birinci durumla ilgili olarak SMK'de diğer başvurunun, patent için yapılmış olması hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Bizim de katıldığımız görüşe göre buluşu yapanın başka bir başvurusu, herhangi bir sınai mülkiyet hakkı için yapılmış olabilir¹⁴². Diğer başvurunun sadece patent için yapılmış olanlar ile sınırlı kabul edilmesi dar bir yorum olacaktır.

Bilginin, üçüncü bir kişi tarafından buluşu yapandan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak edinilmesi buluşu yapanın rızası dâhilinde veya rızası dışında olabilir. Burada önemli olan başvurunun, buluşun gerçek sahibinin bilgisi veya izni olmadan yapılmış olmasıdır. Bilgi, buluşu yapan ile ilgisi olmayan farklı bir kişiden edinilmiş ise bu hüküm kapsamında değerlendirilmeyecek ve tekniğin bilinen durumuna dâhil edilerek yeniliği ortadan kaldıracaktır.

Açıklamanın buluşu yapandan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bilgi elde eden üçüncü kişi tarafından yapılmış olması halinde de buluşu yapan on iki aylık süreden yararlanabilir. Burada iki önemli husus vardır. Birincisi, bilgi, buluşu yapanın

¹⁴⁰ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 502, karşı yöndeki görüş için bkz., Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 211.

¹⁴¹ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 502, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 212.

¹⁴² Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 212-213.

rızası ile veya dışında, doğrudan veya dolaylı olarak bilgi sahibinden edinilmelidir. İkinci husus ise açıklamayı buluşu yapanın rızası dâhilinde yapmamalıdır. Zira buluşu yapanın rızası dâhilinde ve onun adına yapılan açıklamalar zaten buluşu yapanın açıklaması sayılacağından¹⁴³ SMK 84. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi kapsamında sayılacaktır.

2.3.3.2. Buluş basamağı (aşikâr olmama)

Mülga 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK'nin 5. maddesi “*Yeni tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir olan buluşlar, patent verilerek korunur*” hükmüne haiz iken bu mevzuatı ortadan kaldıran ve halen yürürlükte olan SMK'nin 82. maddesinin 1. fıkrası “*Teknolojinin her alanındaki buluşlara yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması şartıyla patent verilir*” hükmünü içermektedir. Buluşun patent alabilmesi için buluş basamağını içermesi SMK döneminde açıkça ifade edilmesine karşın, 551 sayılı KHK zamanında da patent verilmesi için buluşun, buluş basamağını içermesi şartı tekniğin bilinen durumunun aşılması anlamında var olduğu öğretide kabul edilmekteydi¹⁴⁴.

Buluş basamağı, patentin oluşması ve gelişmesindeki tarihsel süreçte ortaya çıkan bir şarttır¹⁴⁵. Buluşun, buluş basamağına haiz olup olmadığı, patent alınması sürecinde yapılan incelemede dikkate alınmasının yanı sıra, başvuru ya da patent için açılacak hükümsüzlük davalarında da, diğer bir ifade ile patentin ömrü boyunca¹⁴⁶ incelenecektir¹⁴⁷.

SMK 83. madde 4. fıkrasına göre tekniğin bilinen durumu dikkate alındığında, ilgili olduğu teknik alandaki uzmana göre aşikâr olmayan buluşun, buluş basamağı içerdiği kabul edilir. Bu açıdan buluş basamağının varlığının incelenmesinde, sıradan bir kişinin değil buluş ile ilgili bir alanda uzman olan kişinin bilgisi esas alınmaktadır.

¹⁴³ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 502, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 217.

¹⁴⁴ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 504, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 249, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 11, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 264.

¹⁴⁵ Buluş basamağının ortaya çıkması hususundaki tarihsel süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 243 vd., Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 10-11, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 263.

¹⁴⁶ SMK 138. maddesinin 5. fıkrasına göre hükümsüzlük davası patentin koruma süresince veya hakkın sona ermesini izleyen beş yıl içinde açılabilir.

¹⁴⁷ Bainbridge, *Intellectual Property*, 390, Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 166, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 264.

Buluş basamağı, buluşun patentlenebilirlik incelemesinde kalitenin yüksek tutulduğunu göstermektedir¹⁴⁸. SMK 83. maddesinin gerekçesinde “...buluş, ilgili olduğu teknik alandaki bir uzman tarafından tekniğin bilinen durumundan kolayca çıkarılmayan bir faaliyet sonucu gerçekleşmişse, patentlenebilirliğin diğer bir şartı olan buluş basamağı kriterini içerdiğinin kabul edildiği belirtilmiştir. Bu şartın varlığını belirlemede, önceden genel bir ölçü verilemeyeceği için, bunu belirleme görevi, uygulama ve mahkeme kararlarına düşmektedir. ... teknik alandaki uzman ibaresi ile, tekniğin ilgili alanındaki genel bilgiye sahip ve tekniğin bilinen durumundaki her şeye erişebilen, rutin araştırma ve uygulamaları yapabilme kapasitesine sahip, buluş yapma yeteneği olmayan dikkatli bir uygulayıcı kastedilmektedir” denmektedir. Gerekçe bize buluş basamağından ne anlamamız gerektiğini gösterirken, kilit terimin teknik alandaki uzman olduğuna işaret etmektedir. Burada herhangi bir alandaki teknik uzman değil, buluşun ilgili olduğu teknik alandaki bir uzmandan söz edilmektedir. Teknik alandaki uzmanın nitelikleri ise gerekçede açık şekilde tanımlanmıştır.

Tekniğin bilinen durumunun incelenmesinde başvuru tarihinde veya bu tarihten sonra yayımlanmış olan ve başvuru tarihinden önceki TÜRKPATENT’e yapılan patent ve faydalı model başvurularının ilk içerikleri, Patent İşbirliği Antlaşması uyarınca yapılan uluslararası patent başvurularından şartlara uygun olarak ulusal aşamaya giriş yapan patent ve faydalı model başvurularının ilk içerikleri, Avrupa Patentlerinin Verilmesi ile İlgili Avrupa Patent Sözleşmesine göre uluslararası başvuruya dayanan Avrupa patent başvurularının ve yine Avrupa Patent Sözleşmesine göre Türkiye’nin belirlendiği ve ilgili belirleme ücretinin ödendiği Avrupa patent başvurularının ilk içerikleri dikkate alınırken, bunlar buluş basamağının değerlendirilmesinde dikkate alınmaz.

EPC 56. maddesine göre buluş, ilgili olduğu teknik alandaki bir meslek erbabı tarafından, tekniğin bilinen durumu dikkate alınarak kolay bir şekilde çıkarılamıyorsa buluş basamağını içerdiği kabul edilmektedir. Aynı maddeye göre özellikle önceki tarihli başvurular gibi dokümanlar, buluş basamağının değerlendirilmesinde dikkate alınmayacaktır. SMK’deki uzman terimine karşılık, EPC’de meslek erbabı terimi kullanılmıştır. Meslek erbabı, uzman teriminden farklı olarak buluşu uygulayan daha

¹⁴⁸ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 504.

alt düzeydeki bilgi birikimi olan örneğin tekniker, ortalama bir mühendis veya temel bilimlerde ortalama bilgi düzeyine sahip kişidir¹⁴⁹.

ABD’de patentlenebilirlik şartlarından birisi de aşikâr olmamadır (nonobviousness). ABD patent kanunun 103. maddesinde düzenlenen aşikâr olmama şartı, birçok patent başvurusunun yüzleştiği zorlukların başında gelmektedir¹⁵⁰.

Birleşik Krallıkta temyiz mahkemesi, buluş basamağının tespitinde dört aşamalı bir inceleme yürütmektedir. Birinci aşama, davadaki patentte yer alan buluş kavramının tanımlanmasıdır. Bundan sonra mahkeme, başvuru öncesindeki teknikte normal vasıflara sahip ancak hayal gücü olmayan kişi rolünü üstlenmeli ve ona o tarihte söz konusu teknikte genel olarak bilinenleri atfetmelidir. Üçüncü adım, "bilinen veya kullanılan" olarak tanımlanan bilgi ile dava konusu buluş arasında varsa ne gibi farklılıklar bulunduğu belirlenmesidir. Son olarak mahkeme, dava konusu buluşa ilişkin herhangi bir bilgi olmadan bakıldığında mevcut bilgilerin teknik kişi için açık olan adımlar oluşturup oluşturmadığını veya herhangi bir derecede buluşa ilişkin bilgiye gereksinip duyulup duyulmadığını kendisine soracaktır¹⁵¹.

Buluş basamağının değerlendirilmesinde objektif olunmalı, buluşun sahip olduğu özellikler objektif bir şekilde tekniğin bilinen durumu ile karşılaştırılmalıdır¹⁵². Bu anlamda buluşu yapanın kişilik özellikleri, eğitimi veya daha önceki çalışmaları dikkate alınmayacaktır. Buluşun ticari başarısı da buluş basamağının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmayacaktır¹⁵³. Her ne kadar uzman kişinin sübjektif değerlendirme riski olsa da, teknikteki sıradan bir ustalığın yetenek seviyesi belirlenerek bu risk ortadan kaldırılabilir¹⁵⁴.

Aşikâr olmadan; teknolojinin normal işleyiş sürecinin ilerisine geçmeyen, sadece tekniğin bilinen durumunu izleyen, farklı bir söyleyiş ile teknik alandaki bir

¹⁴⁹ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 493, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 244, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 278.

¹⁵⁰ ABD uygulamasında aşikâr olmama şartı hakkında geniş bilgi için bkz., Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 219 vd.

¹⁵¹ Bainbridge, *Intellectual Property*, 399, Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 494 vd., Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 168.

¹⁵² Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 251-252, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 270-271.

¹⁵³ Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 107.

¹⁵⁴ Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 11.

uzmandan beklenen bilgi ve yeteneğin ötesinde başka bir özellik gerektirmeyen uygulamalar anlaşılmalıdır¹⁵⁵.

Yargıtay’a göre¹⁵⁶ bir patentin buluş basamağı taşıdığını söyleyebilmek için her şeyden önce, konu itibarıyla patentlenebilir bir buluşun varlığı gerekmektedir. Buluş basamağından söz edebilmenin diğer bir şartı ise buluşun “teknik bir alana ilişkin” olmasıdır. Teknik alana ilişkin olmak, buluşun teknik bir karakterinin bulunmasını ve önceki tekniğe nazaran daha ileri bir teknik etkinin elde edilmiş olmasıdır. Bir buluşun, tekniğin bilinen durumunu (seviyesini) aşmış olduğunu tespit için de öncelikle buluşa konu ilgili teknik alanda ulaşılan en son bilgileri içeren dokümanın tespiti ve buradaki bilgiler referans (esas) alınarak, bu alandaki farazi uzman kişinin görüşüne göre tekniğin bilinen durumunun aşılmış olduğunu tespiti gerekir. Görüşü dikkate alınacak farazi uzman kişi, bu alandaki her şeyi bilen kişi olmadığı gibi sıradan bir işçi de değildir. Farazi uzman kişi, bu alanda genel teknik bilgi ve tecrübeye sahip; ancak nispeten donanımlı kişidir. Tekniğin mevcut durumunu bildiği kabul edilen genel bilgi düzeyine sahip farazi uzman kişi, patent başvurusuna konu teknik soruna önerilen çözümü önceki bilgi durumu itibarıyla kolaylıkla anlayabilecek ve başvuruda önerilen çözüme kolaylıkla ulaşabilecek ise ortada yeni bir teknik ilerlemenin bulunduğu ve buluş basamağından söz edilemeyecektir. Bu duruma ek olarak, uzman kişi teknik soruna ilişkin patente konu çözüme, bir takım özel araştırmalar, deneyler, emek ve çaba sonucu ulaşabilecekse ortada bir buluşun (buluş basamağının) bulunduğu ve söz edilebilir. Buluş basamağının tespitinde ilgili teknik alanda uzman farazi kişinin en yakın dokümandaki bilgiyi bildiği kabul edilmeli ve buradaki bilgilerden hareketle, patente konu teknik çözümün buluş basamağının var olup olmadığı incelenmelidir. En yakın tarihli dokümana konu patent ile buluş basamağı sorgulanan patent karşılaştırılırken öncelikle her iki patentin de aynı teknik soruna çözüm arayış aramadığına bakılmalı, teknik sorunların farklılığı halinde, önceki dokümanın yenilik ve buluş kısıtıcı özelliğinin bulunmadığı kabul edilmelidir. Bununla birlikte her iki patentte de aynı teknik soruna çözüm bulunmaya çalışıldığının kabulü halinde ise aynı teknik soruna aynı çözümün önerilip önerilmediğine bakılmalıdır. Şayet aynı çözüm

¹⁵⁵ Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 222-223, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 277.

¹⁵⁶ Yargıtay 11. HD 10.1.2023 tarih ve E. 2021/3267 K. 2023/128 sayılı kararı, www.kazanci.com.tr, 18.08.2022

önerilmiyor ise mevcut bilgilerinden hareketle bu defa uzman kişinin sonraki çözümü “kolaylıkla” öngörüp öngöremeyeceğine (aşıkâr olmayan) bakılmalıdır.

Yargıtay’ın “*Bu duruma ek olarak, uzman kişi teknik soruna ilişkin patente konu çözüme, bir takım özel araştırmalar, deneyler, emek ve çaba sonucu ulaşabilecekse ortada bir buluşun (buluş basamağının) bulunduğundan söz edilebilir*” görüşü ile madde gerekçesinde geçen ve teknik alandaki uzmanın özelliklerinden biri olarak ifade edilen “*buluş yapma yeteneği olmayan dikkatli bir uygulayıcı*” ibaresinin uyumlu olmadığı değerlendirilmektedir. Nitekim Yargıtay’ın bu değerlendirmesi uzman kişinin buluş yapma yetkisine de sahip olması gerektiği sonucuna götürebilir. Bu tanımın buluşun ortaya çıkmasına ilişkin süreci tarif ettiğini düşünmekteyiz. Yargıtay bir başka kararında¹⁵⁷ da tekniğinde uzman kişinin, kendisinin genel bilgisine göre incelemeye tabi buluşu gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği hususunu buluş basamağı olarak tarif etmiştir.

Faydalı model belgesi için yapılan başvurularda ise buluş basamağı incelemesi yapılmayacaktır. Buluş, buluş basamağını içermese de, yeni ve sanayiye uygulanabilirse faydalı model belgesi ile koruma altına alınabilir.

2.3.3.3. Sanayiye uygulanabilir olma

Patente veya faydalı modele konu oluşturacak buluş, soyut önermeler değil somutlaştırılabilinen çözüm olmalıdır. Bu anlamda buluş, tarım dâhil sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya kullanılabilir nitelikte ise somutlaşabilecektir. Sanayinin herhangi bir dalında üretilemeyen veya kullanılamayan bir buluş soyut önerme düzeyinde kalacaktır. Sanayiye uygulanabilirliği gösterme ihtiyacı aynı zamanda patentlenebilir buluşun somut ve teknik bir karaktere sahip olduğu imgesini de yansıtmaktadır¹⁵⁸.

SMK 83. maddesinin son fıkrasına göre buluş, tarım dâhil sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya kullanılabilir nitelikteyse, sanayiye uygulanabilir olduğu kabul edilmektedir. Bir buluşun sanayiye uygulanabilir olması, tekrar edilebilir olmasına ve tekrar edildiğinden aynı sonucu vermesine diğer bir ifade ile seri olarak

¹⁵⁷ Yargıtay 11. HD 24.6.2022 tarih ve E. 2022/1919 K. 2022/5234 sayılı kararı, www.kazanci.com.tr. erişim tarihi, Ağustos 22, 2022.

¹⁵⁸ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 392.

üretilebilir olması anlamına gelmektedir¹⁵⁹. Dolayısıyla, ürün buluşlarında, buluş konusu ürün tekrar üretilebilir olmalı, usul buluşları, uygulandıkça aynı sonucu vermelidir.

Avrupa patenti açısından da buluşun sanayiye uygulanabilir olması aranmaktadır. EPC 57. maddesi de SMK'ye paralel şekilde tarım dâhil sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya kullanılabilir buluşların sanayiye uygulanabilir olduğunu kabul etmektedir. Ancak ABD patent kanununda açıkça sanayiye uygulanabilir olma şartından söz edilmemektedir. 35 sayılı ABD patent kanunun 101. maddesi, SMK ve EPC'den farklı şekilde “yararlı”¹⁶⁰ olmak koşulunu aramıştır. Buluşun faydalı olması pratik anlamda bir değer taşıması gerektiği, dolayısıyla pratikte kullanılması şartına sahip olması şeklinde değerlendirilebilir¹⁶¹. Buluşun faydalı olmasının, sanayiye uygulanabilir olma şartı olarak kabul edilmesi gerektiği de belirtilmiştir¹⁶².

Dar anlamda sanayi, ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü; işleyim, uran, endüstri olarak tanımlanmaktadır¹⁶³. Buluşun patentlenebilirliği açısından sanayi ise hammaddelerin çıkarılması, arıtma, üretim, hizmet sektörü, lojistik ve dağıtım, tasarım ve geliştirme gibi tüm alanları kapsamaktadır¹⁶⁴. Bu anlamda sanayi terimi dar yorumlanmamalı, geniş şekliyle anlaşılmalıdır. Önemli olan buluşun kullanılabilir veya üretilebilir olmasıdır¹⁶⁵.

Buluşun sanayiye uygulanabilir olma koşulunu yerine getirmesi için kullanılabilir veya üretilebilir olması yeter şarttır, yoksa verimli olması

¹⁵⁹ Ayhan v.dğr., *Snai Mülkiyet Hukuku*, 217.

¹⁶⁰ Madde metninde “useful” terimi kullanılmıştır.

¹⁶¹ Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 216 vd., Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 12.

¹⁶² Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 217, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 327.

¹⁶³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri” <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi, Temmuz 15, 2022

¹⁶⁴ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 246, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 504, Öztürk, *Patent Verilebilirlik Şartları*, 328, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 372.

¹⁶⁵ Avrupa patenti açısından da sanayi terimi geniş olarak yorumlanmaktadır. Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 174.

beklenmemektedir¹⁶⁶. Uygulanmasının veya üretilmesinin yüksek maliyetler getirmesi veya çok zahmetli olmasının bir önemi bulunmamaktadır.

Sanayi kavramı her ne kadar avcılık, finans, turizm gibi hizmet sektörünün birçok alanına kapsasa da muhasebecilik, avukatlık, hekimlik, müşavirlik gibi serbest meslek alanlarını kapsamamaktadır¹⁶⁷.

2.3.3.4. Buluş olarak kabul edilmeyen haller

Patentin gelişimi sırasında her yenilik buluş kabul edilmemiş, bazı konulardaki buluşlar patentlenemeyeceği düzenlenmiştir. Hukuki, kültürel, politik ve sosyal bazı nedenlerden dolayı bazı durumlar patent ile koruma altına alınamazlar¹⁶⁸. Bu konular genel olarak ülkeler açısından benzerlik gösterse de farklılık içeren hususlar da vardır. SMK’de buluş olarak kabul edilmeyen durumlar ve patent alamayacak buluşlar, 82. maddenin 2. ve devamındaki fıkralarda düzenlenmiştir.

Buluşun aşağıda açıklananlar ile ilgisi olması halinde, buluşun tamamı değil, sadece bu konu veya faaliyetlerin kendisi patentlenebilirliğin dışında kalacaktır.

2.3.3.4.1. Keşifler, bilimsel teoriler ve matematiksel yöntemler

Keşif, zihni bir faaliyet olmaksızın var olanın bulunmasıdır. Bu açıdan diğer insanlar tarafından bilinmese dahi yeni değildir. Sadece varlığı ortaya çıkarılmıştır. Diğer bir ifade ile dünya üzerinde mevcut olanın saptanması buluşa vücut vermez¹⁶⁹. Örneğin yeni madenin bulunması patent hukuku açısından buluş kabul edilmeyecektir¹⁷⁰. Ancak bu madenin sanayide kullanılarak yeni ürünler geliştirilmesi buluş olabilecektir.

Teori, yalnızca akli ve zihni esaslara dayandırılan fikir, ilmin uygulaması olmayan yönü şeklinde ifade edilmektedir¹⁷¹. Bilimsel teoriler ve matematiksel yöntemler de sanayiye uygulanabilir olmaz ise diğer bir deyişle soyut alanda kalmışsa

¹⁶⁶ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 246, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 504.

¹⁶⁷ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 504, karşı görüş için bkz, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 246.

¹⁶⁸ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 392.

¹⁶⁹ Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 60, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 505.

¹⁷⁰ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 421.

¹⁷¹ Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 60.

buluş olarak kabul edilmeyecektir. Yoksa teknik bir soruna çözüm getiriyorsa buluş olarak kabul edilecek ve patente konu oluşturabilecektir¹⁷².

2.3.3.4.2. Zihni faaliyetler, iş faaliyetleri veya oyunlara ilişkin plan, kural ve yöntemler

Soyut alanda kalan zihni faaliyetler de buluşa vücut vermez. Zihni faaliyetin somutlaştırılması, üretilebilir veya kullanılabilir hale gelmesi sonucunda buluş ortaya çıkacaktır. Avrupa patent ofisi, dil öğrenme metotlarını, bulmaca çözme tekniklerini, kart oyunu kurallarını, ofis yönetim şemalarını bu kapsamda değerlendirmektedir¹⁷³.

Salt iş faaliyetleri de buluş olarak kabul edilmez. İş faaliyetleri belli bir bilgi birikimini, dolayısıyla o işletmenin işleyiş tarzını ortaya koyar. Teknik bilgi¹⁷⁴, bir işletmenin sahip olduğu bilgi, ticari yöntemler ve pazarlama stratejileri gibi özgün ve ticari değeri olan unsurları ifade eder. Teknik bilginin korunması işletmelerin sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etmesini sağlar. Teknik bilgi buluşa vücut vermediği için sınai mülkiyete dair korumadan yararlanmaz ancak haksız rekabet hükümlerine göre korunabilir.

Yeni bir oyunun ortaya çıkarılması, mevcut oyunlara ilişkin strateji üretimi, planları ortaya konulması da buluşa vücut vermeyecektir. Örneğin, futbola ilişkin yeni bir oyun dağılımı ortaya çıkarılsa, bu da patente veya faydalı modele konu oluşturacak bir buluşa vücut vermeyecektir. Aynı şekilde yeni bir satranç başlangıç açılımı da patentlenebilir bir buluş olarak değerlendirilmeyecektir¹⁷⁵.

2.3.3.4.3. Bilgisayar programları

Fikir ve Sanat Eserleri Kanuna göre bilgisayar programları, bir bilgisayar sisteminin özel bir işlem veya görev yapmasını sağlayacak şekilde düzene konulmuş bilgisayar emir dizgesini ve bu emir dizgesinin oluşum ve gelişimini sağlayacak hazırlık çalışmalarını ifade eder.

¹⁷² Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 122-123, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 505.

¹⁷³ Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 124.

¹⁷⁴ İngilizce know how terimi, bir işletmede ya da bir meslek kolunda edinilen bilgi ve tecrübeler birikimini ifade eder. Türkçe de teknik bilgi veya bilgi birikimi şeklinde ifade olunmaktadır.

¹⁷⁵ Bainbridge, *Intellectual Property*, 407.

Avrupa ve Türk Hukukunda bilgisayar programları, diğer adıyla yazılım, fikir ve sanat eseri olarak korunmaktadır. Zira bilginin derlenmesi, düzenlenmesi, sunulması ve iletilmesi ile ilgili teknik yönü olmayan usuller patentlenememektedir¹⁷⁶. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinin 23 Nisan 2009 tarih ve 2009/24/EC sayılı Direktifine¹⁷⁷ göre bilgisayar programlarının her türlü Edebi ve Artistik Eserlerin Himayesi İçin Bern Sözleşmesi kapsamında korunacaktır. Diğer bir ifade bu direktif kapsamında Avrupa’da, bilgisayar programları, fikir ve sanat eseri olarak kabul edilmektedir. Bu direktife temel teşkil eden 14 Mayıs 1991 tarih ve 91/250/EEC sayılı direktifinde de aynı yönde hüküm bulunmaktaydı. Diğer taraftan bilgisayar parçaları, patentlenebilirlik şartlarını taşıması halinde patente konu oluşturabilecektir¹⁷⁸.

Amerika Birleşik Devletleri Hukukunda ise durum farklıdır. Amerika Birleşik Devletlerinde, bilgisayar programları yeni gelişmeye ve kamuoyuna çıktığı 1970’lerde patentlenemiyordu. 1972 tarihli Gottschalk ve Benson davasında bilgisayar programlarının patentlenebilirliği tartışılmış ve matematiksel formül olarak kabul edilen bilgisayar programlarının patentlenemeyeceğine hükmedilmiştir¹⁷⁹. 1981 yılına gelindiğinde ise Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi Diamond ve Diehr davasında bilgisayar programlarının patentlenebileceğine hükmetmiştir¹⁸⁰. Amerika Birleşik Devletlerinde Mahkemesi Diamond ve Diehr davasından sonra, günümüze kadarki uygulamalarda bilgisayar programlarının, diğer şartları sağlaması halinde, patent almasına müsaade edilmektedir.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun 2. maddesinin 1. fıkrasına göre her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları ilim ve edebiyat eseri sayılarak koruma altına alınmıştır. Uluslararası uygulamalara uyumlu olarak bilgisayar programlarının ara

¹⁷⁶ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 424, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 241.

¹⁷⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0024&qid=1693295790644> , erişim tarihi Mart 2, 2022.

¹⁷⁸ Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 114.

¹⁷⁹ Sherly Elizabeth Abraham, "Software patents in the United States: A balanced approach." *Computer Law & Security Review* 25. no. 6 (2009): 555, Michael Guntersdorfer, "Software Patent Law: United States and Europe Compared." *Duke Law & Technology Review* 2. no. 1 (2003): 4,

¹⁸⁰ Abraham, *Software Patents*, 555, Guntersdorfer, *Software Patent Law*, 4-5.

yüzüne temel oluşturan düşünce ve ilkeleri de içine almak üzere, bir bilgisayar programının herhangi bir ögesine temel oluşturan düşünce ve ilkeler eser sayılmamakta ve korunmamaktadır¹⁸¹.

Ülkemizde bilgisayar programlarının, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanuna dayanılarak çıkarılan Fikir Ve Sanat Eserlerinin Kayıt Ve Tescili Hakkında Yönetmelik'in 7. maddesine göre sahiplerince sunulacak başvuru formu, bilgisayar programı üzerinde hak sahipliğini gösteren ve aksinin ispatı halinde her türlü hukuki ve cezai sorumluluğun üstlenildiğini gösterir taahhütname ve kayıt ve tescil ücretinin ödendiğine dair banka dekontu ile birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı nezdinde kayıt ve tescili yapılabilir.

Bilgisayar programları ülkemizde buluş olarak kabul edilmemekte ve patentlenememektedir. Bilgisayar programları EPC açısından da patentlenebilir değildir¹⁸². Aynı şekilde İngiltere'de de bilgisayar programları patente konu buluş olarak kabul edilmemekte, copy right korumasından yararlanmaktadır¹⁸³. Ancak bilgisayar programları patentlenebilirlik şartlarını taşıyan bir buluş ile iç içe geçmişse, örneğin bir CNC tezgâhını çalıştıran yazılım varsa o buluş ile birlikte patentlenebilir¹⁸⁴.

2.3.3.4.4. Estetik niteliği bulunan mahsuller, edebiyat ve sanat eserleri ile bilim eserleri

Estetik niteliği bulunan mahsuller, edebiyat ve sanat eserleri ile bilim eserleri, şartları oluşmuşsa, 5846 sayılı Fikir Ve Sanat Eserleri Kanununa göre koruma altına alınmıştır. Bunlar ayrıca patente konu oluşturmazlar, çünkü buluş olarak kabul edilmezler. Bunların buluş olarak kabul edilmemesinin temeli teknik değil estetik özelliklerinin esas unsurları olmasıdır.

¹⁸¹ Bilgisayar programlarının Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında korunması hakkında geniş bilgi için bkz. Canan Küçükali, "Bilgisayar Programlarının Fikri Mülkiyet Kapsamında Korunması", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 Bahar (Özel Ek), 109 vd.

¹⁸² Bainbridge, *Intellectual Property*, 409 vd., Pila, *The Requirement for an Invention*, 233.

¹⁸³ Bainbridge, *Intellectual Property*, 408-409,

¹⁸⁴ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 241.

Ancak bunlara ilişkin ögeler bir makinenin ya da usulün parçası iseler dolaylı olarak patentlenebilirler¹⁸⁵.

2.3.3.4.5. Bilginin sunumu

Salt bilginin sunumu da buluş olarak kabul edilmemektedir. Ancak teknik bir katkı bulunuyorsa ve diğer şartları da taşıyorsa buluş patente konu oluşturabilecektir¹⁸⁶.

2.3.3.5. Patente konu olamayacak buluşlar

Buluş olarak kabul edilmekle birlikte patent verilemeyecek konular da bulunmaktadır. Bu hususlarda tekniğin bilinen durumunu aşan yenilikler ortaya konsa, bu yenilikler sanayiye uygulanabilir olsa dahi patente konu oluşturamayacaklardır.

2.3.3.5.1. Kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşlar

Kamu düzeni ve genel ahlak her ne kadar sınırları kesin olarak çizilemese de hukuk düzeni içerisinde genel kabul görmüş kuralları içerir. Patent başvurusunun bu nedenle reddini gerektirecek durumlarda, somut olayın özelliklerine göre değerlendirilme yapılması gerekmektedir. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nın (TRİPS) "Patent Verilebilir Konular" başlıklı 27. maddesinin 2. fıkrasına göre üyeler, kamu düzenini veya genel ahlakı korumak için gerekli olan durumlarda, bu hususları, patent verilebilir buluşlar dışında bırakabilmektedirler. SMK'de de kamu düzeni ve genel ahlaka aykırı olan buluşlara patent verilmeyeceği düzenlenmiştir.

EPC 53. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre ticari kullanımı toplumsal düzene veya genel ahlaka aykırı olan buluşlara Avrupa patenti verilmez. Ancak buluşun ticari kullanımının taraf devletlerin tamamı veya bir kısmında sadece yasa veya yönetmelikle yasaklanmış olması, onun toplumsal düzene veya genel ahlaka aykırı olduğu sonucunu doğurmayacaktır. SMK'den farklı olarak EPC, buluşun

¹⁸⁵ Bainbridge, *Intellectual Property*, 406.

¹⁸⁶ Bainbridge, *Intellectual Property*, 407, Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 433, Colston and Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, 126.

kendisinin değil ticari kullanımının kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olmasını patentlenememe sonucuna bağlamıştır¹⁸⁷.

Kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşların münhasıran diğer bir deyişle bütün olarak kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olmasının aranması gerekmektedir¹⁸⁸. Örneğin, yeni bir radar sisteminin trafik denetlemelerini tespit etmesi halinde, bu yeni teknoloji sadece bu işe yarıyorsa kamu düzenine aykırılık nedeniyle patent alamaması gerekir, Ancak bu yeni teknoloji kamu düzenine veya genel ahlaka aykırılık içermeyen farklı fonksiyonlara da hizmet ediyorsa, örneğin, askeri radarların etkinliğini arttırıyorsa genel ahlaka veya kamu düzenine aykırılık içeren fonksiyonlara da hizmet etmesi nedeniyle patentlenebilirlik özelliğini kaybetmeyecektir.

Bir husus kanuna uygun ise kamu düzenine veya genel ahlaka aykırılık teşkil etmez. Kanuna aykırılık ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Afrika’da yabani ağaçlarda yetişen bir bitki olan gat, ülkemizde uyuşturucu olarak kabul edilmektedir. Aynı bitki farklı ülkelerde uyuşturucu olarak kabul edilmemekte ve kullanımı serbest bırakılmaktadır. Bu bitkiden daha iyi yararlanabilmek adına geliştirilen bir teknoloji ülkemizde kamu düzenine aykırılık teşkil edecekken, gatın kullanımının serbest olduğu ülkelerde kamu düzenine aykırılık teşkil etmeyecektir. Diğer taraftan bir hususun kanuna aykırı olması, buna ilişkin hususların doğrudan kamu düzenine aykırı olması sonucunu da doğurmaz. Örneğin, belli bir emisyonun üzerinde olan motorların kullanımı yasakken, buna ilişkin yeni bir teknoloji patentlenebilir buluşa vücut verebilir. TRIPS ve EPC’deki hükümler de bu yöndedir¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Bently and Sherman, *Intellectual Property Law*, 455.

¹⁸⁸ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 505.

¹⁸⁹ TRIPS 27. maddesinin 2. fıkrasına göre kamu düzenine ve genel ahlaka aykırı buluşlar patentlenebilirliğin dışında bırakılabilir. Ancak bu dışta bırakma yalnızca patentten yararlanmanın kendi yasaları ile yasaklanmış olması nedeniyle gerçekleştirilmemelidir. Aynı yönde EPC 53. maddesine göre ticari kullanımı toplumsal düzene ve genel ahlaka aykırı olan buluşlara Avrupa patenti verilmez. Ancak buluşun ticari kullanımının taraf devletlerin tamamı veya bir kısmında sadece yasa veya yönetmelikle yasaklanmış olması onun doğrudan toplumsal düzene ve genel ahlaka aykırı olduğu sonucunu doğurmaz.

2.3.3.5.2. Bitki çeşitleri veya hayvan ırkları ile bitki veya hayvan üretimine yönelik biyolojik işlemler

Bitki çeşitleri veya hayvan ırkları ile bitki veya hayvan üretimine yönelik biyolojik işlemlere ilişkin buluşlar da patentlenemez.

Bir veya birden fazla genotipin ortaya çıkardığı bazı özellikleri ile tanımlanan, aynı tür içindeki diğer genotiplerden en az bir tipik özelliğiyle ayrılan ve değişmeksizin çoğaltılmaya uygunluğu bakımından bir birim olarak kabul edilen en küçük taksonomik kısım içerisinde yer alan bitki grubu bitki çeşidi olarak kabul edilmektedir. İnsandan farklı olan ve duyumsama ve devinme yeteneği olan dil ve akıldan yoksun canlı yaratıklar hayvan olarak tanımlanabilir. Bitki çeşitleri, 08.01.2004 tarih ve 5042 sayılı, Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanuna¹⁹⁰ göre korunmaktadır. Kanuna göre yeni, farklı, yeknesak ve durulmuş olduğu tespit edilen bitki çeşitleri, Kanundaki diğer şartların yerine getirilmesi kaydıyla, ıslahçı hakkı verilerek korunmaktadır. Hayvan ırkları ise 11.06.2010 tarih ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda Ve Yem Kanununa¹⁹¹ göre korunmaktadır. Kanuna göre, Tarım ve Orman Bakanlığı, hayvan ırklarının tescili ile ilgili iş ve işlemleri belirler ve yürütür. Tescil edilen hayvanların sınai mülkiyet hakları bunları tescil ettiren gerçek ve tüzel kişilere veya onların kanuni temsilcilerine aittir.

Bitki çeşitleri veya hayvan ırkları ile ilgili olarak mikrobiyolojik işlemlere ve bu işlemler sonucu elde edilen ürünlere ilişkin buluşlar ise patentlenebilecektir. Zira madde gerekçesinde de belirtildiği gibi biyoteknoloji alanındaki çalışmalar yüksek maliyetli ve uzun solukludur. Bu nedenle, biyoteknoloji alanındaki çalışmalar, bitki çeşitleri ve hayvan ırklarına ilişkin patent verilmeme yasağının dışında bırakılmıştır. Bu hükmün EPC 53. maddesi ve TRIPS 27. maddesi ile uyumlu olduğu söylenebilir.

2.3.3.5.3. Teşhis yöntemleri ile tedavi yöntemleri

İnsan veya hayvan vücuduna uygulanacak teşhis yöntemleri ile cerrahi yöntemler dâhil tüm tedavi yöntemlerine ilişkin buluşlara patent verilmemektedir. Kamu sağlığı açısından teşhis yöntemleri ile cerrahi yöntemlerin uygulanabilirliği

¹⁹⁰ RG 15.01.2004, 25347.

¹⁹¹ RG 13.06.2010, 27610.

önemlidir. Patent ile bunların belirli bir süre için olsa dahi birilerinin tekeline bırakmak, toplum sağlığı açısından uygun olmayacaktır. TRİPS 27. madde de bu hükme cevaz vermektedir.

2.3.3.5.4. İnsan bedeni ve gen dizisi veya insan bedeninin öğelerinden birinin sadece keşfi

Oluşumunun ve gelişiminin çeşitli aşamalarında insan bedeni ve bir gen dizisi veya kısmi gen dizisi de dâhil olmak üzere insan bedeninin öğelerinden birinin sadece keşfine ilişkin buluşlar patentlenemez. Eşey hücreler dâhil olmak üzere, insan bedeninin oluşumunun ve gelişiminin çeşitli aşamalarına ilişkin buluşlar patent ile korunamamaktadır. Aynı şekilde bir gen dizisi veya kısmi dizisi de dâhil olmak üzere, insan bedeninin öğelerinden birinin keşfi de patent ile korunmaz. Ancak doğal ortamdan izole edilen insan bedeni öğelerine ilişkin buluşlar, yeni olması, sanayiye uygulanabilir olması koşuluyla patentlenebilir. Burada sadece doğada bulunanın keşfi değil sanayiye uygulanabilir bir yeniliğin ortaya konulması bulunmaktadır.

2.3.3.5.5. İnsan klonlama işlemleri ve genetik kimlik değiştirme işlemleri

İnsan klonlama işlemleri, insan eşey hattının genetik kimliğini değiştirme işlemleri, insan embriyosunun sınai ya da ticari amaçlarla kullanılması, insan ya da hayvanlara önemli bir tıbbi fayda sağlamaksızın hayvanlara acı çektirebilecek genetik kimlik değiştirme işlemleri ve bu işlemler sonucu elde edilen hayvanlara ilişkin buluşlar da patentlenemeyecektir.

Bu durumlar her ne kadar biyoteknolojik alana dâhil olsa da Kanun gereği patentlenebilirliğin dışında tutulmuştur. Bunun sebebi toplumun kabul ettiği mevcut etik değerlerdir. Mevcut etik değerlere göre insanın klonlanması kabul edilir değildir.

2.3.4. Faydalı Model

Faydalı modelin konusu da aynı patent de olduğu gibi buluştur. Küçük buluş olarak adlandırılabilir olan faydalı model, yeni ve sanayiye uygulanabilir olan ancak buluş basamağı içermeyen buluşların tescil edilmesi ile korunmasıdır. Diğer bir tanımla faydalı model, sanayiye ve üç boyutlu bir ürüne uygulanan yenilik basamağına haiz bulunmayan, basit bir çözümü içeren küçük bir buluştur¹⁹². Faydalı model belgesi,

¹⁹² Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 671.

buluşun faydalı model olarak tescili sonucunda verilen belge, yeni olmakla birlikte buluş basamağı içermeyen ancak sanayide fayda sağlayıcı ürüne ilişkin teknik öğretilere verilmektedir¹⁹³. Bir sınai mülkiyet hakkı olan faydalı model, patente kıyaslandığında hem daha kısa sürede hem de daha az masrafla alınabilmektedir¹⁹⁴.

Faydalı model patente karşın daha yeni bir kavramdır. Faydalı modele ilişkin ilk kanun Almanya'daki 1 Ekim 1891 tarihli Kullanma Modeli Kanunudur¹⁹⁵. Ülkemizde ise faydalı model kavramı, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkındaki KHK ile hukukumuza girmiştir.

Bir buluşun faydalı model olarak tescil edilebilmesi için yeni olması gerekmektedir. Ancak buluşun, faydalı model açısından yenilik incelenmesinde, buluş konusuna katkı sağlamayan teknik özellikler dikkate alınmayacaktır. Faydalı model için buluşun yeniliğinin değerlendirilmesinde buluş basamağı incelemesi yapılmayacaktır. Bu açıdan patentlerin aksine faydalı model için yenilik incelenmesinde, buluşun tekniğin bilinen durumunu aşması da beklenmemekte, tekniğin bilinen durumunun uzman tarafından kapsamlı bir şekilde araştırılması yerine, tekniğin bilinen durumuna dâhil olmadığının bir şekilde algılanabilir olması yeterli görülmektedir¹⁹⁶. SMK 142. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, buluş konusuna katkı sağlamayan teknik özelliklerin, faydalı modelin yenilik değerlendirilmesinde dikkate alınmaması, küçük farklılıklar içeren buluşların değil, yenilik içeren teknik geliştirmelerin faydalı modelle korunabilmesi imkânı sağlamıştır.

Bazı buluşlar faydalı model ile koruma altına alınamamaktadır. SMK 142. maddenin 2. fıkrasına göre;

a) Kimyasal ve biyolojik maddelere veya kimyasal ve biyolojik usullere ya da bu usuller sonucu elde edilen ürünlere ilişkin buluşlar,

b) Eczacılıkla ilgili maddelere veya eczacılıkla ilgili usullere ya da bu usuller sonucu elde edilen ürünlere ilişkin buluşlar,

¹⁹³ Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 40, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 667.

¹⁹⁴ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 286.

¹⁹⁵ Özlem Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması ve Faydalı Modelin Korunmasına Uygulanacak Hukuk*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2011), 8, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 667.

¹⁹⁶ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 287, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 672.

c) biyoteknolojik buluşlar ve

ç) En önemlisi, usuller veya bu usuller sonucu elde edilen ürünlere ilişkin buluşlar

faydalı model ile korunamazlar¹⁹⁷. Çünkü faydalı model küçük geliştirmelerin korunmasına kullanılan bir enstrümandır. SMK 142. maddenin 2. fıkrasının (a) ve (b) bendindeki “usul” düzenlemeleri, usul buluşlarının faydalı model ile korunmayacağı (ç) bendinde düzenlenmesi karşısında gereksiz tekrar olmuştur. Usul buluşları faydalı model ile korunamayacağından sadece ürün buluşları faydalı modele konu oluşturabilir.

Faydalı modelin korunabilmesi için sanayiye uygulanabilir olması da gerekmektedir. Bu açıdan faydalı modele konu olacak buluşun tarım dâhil sanayinin herhangi bir alanında üretilebilir ve kullanılabilir olması sanayiye uygulanabilir olma koşulunun gerçekleştiği anlamına gelecektir¹⁹⁸.

Aynı kişiye veya halefine, aynı buluş konusunda, aynı koruma kapsamıyla, birbirinden bağımsız olarak birden fazla patent veya faydalı model ya da bu belgelerin her ikisi verilmez. Diğer bir ifade ile bir buluş için ya da patent başvurusu yapılması ya da faydalı model başvurusu yapılması gerekmektedir. Ancak yapılmış bir patent başvurusu şartlarını taşıması halinde ve süresi içinde faydalı model başvurusuna, yapılmış bir faydalı model başvurusu da süre içinde gerekli şartların yerine getirilmesi hâlinde patent başvurusuna dönüştürülebilir.

Faydalı model ile koruma altına alınmak istenen buluşun aynı zamanda üç boyutlu ürüne uygulanabilir nitelik taşıması gerekir. Bu unsur ve gereklilik SMK’de açıkça düzenlenmemekle birlikte “model” sözcüğünden ortaya çıkmaktadır¹⁹⁹. Diğer taraftan faydalı model sadece sınırlı durumdaki ürün buluşları için geçerli olduğundan ve ürün de doğal olarak üç boyutlu olacağından, faydalı model ile koruma altına alınmak istenen buluşun da üç boyutlu olarak uygulanabilir olması gerekecektir.

¹⁹⁷ Kimyasal ve biyolojik maddelere, eczacılıkla ilgili maddelere ilişkin buluşlar ile biyoteknolojik buluşlar basit, küçük, pratik, kolaylık sağlayan buluşlar için değerlendirilmesinin mümkün olamaması dolayısıyla faydalı model ile korunamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca usullerde de yeniliğin tespiti daha derin ve ayrıntılı bir incelemeyi gerektirdiğinden usul buluşları faydalı model ile korunamayacaktır. Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 672.

¹⁹⁸ Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 106.

¹⁹⁹ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 673.

Faydalı modele konu buluşlar için ek faydalı model başvurusu yapılamaz. Patente konu olan buluşlar için ek patent başvurusu yapılabilirken, faydalı modeller için bu söz konusu değildir.

Faydalı model koruma süresi, başvuru tarihinden itibaren on yıldır. Bu süre de patent koruma süresinde olduğu gibi uzatılamaz. Onuncu yılın sonunda faydalı modele konu olan buluş artık kamunun malı haline gelecek ve serbestçe herkes tarafından kullanılabilir.

SMK’de faydalı modele ilişkin açık bir hüküm bulunmadığı ve faydalı modelin özelliği ile çelişmediği takdirde patentler için öngörülen hükümler, faydalı modeller hakkında da uygulama alanı bulacaktır.

2.3.5. Buluşu Yapan ve Halefi

Buluşu yapan, yaptığı çalışmalar ve denemeler sonucunda buluşu meydana getiren kişidir. Bir diğer tarife göre ise buluşu yapan, buluşu oluşturan yaratıcı fikre sahip olan veya buluş kabul edilen ilgili teknik öğretiyi bulan kişi olarak tanımlanmaktadır²⁰⁰. Mevzuatta²⁰¹ ve uygulamada bazı durumlarda buluşu yapan yerine buluş sahibi terimi de kullanılmıştır.

SMK 109. maddeye göre patent isteme hakkı, buluşu yapan veya onun haleflerine ait olup 90. maddesine göre patent başvurusu sırasında buluşu yapan başvuruda belirtilir. SMK 109. maddesinde buluş yapanın gerçek kişi olması zorunluluğu ile ilgili açık bir düzenleme yapılmamış olmakla birlikte maddenin gerekçesinde “*Buluş, fikri bir faaliyetin ürünü olduğu için, tüzel kişiler buluş sahibi olamaz, buluş sahibi gerçek kişidir. Buluş sahibi olmayan kişi buluş üzerindeki hakkı, devir yoluyla alabilir, yani aslen orijinal bir kazanım söz konusu değildir. Maddede, gerçek buluş sahipliği ilkesinden hareket edilerek, patent isteme hakkının ilke olarak buluşu yapana ait olduğu kabul edilmiştir. Bu hak, buluşu yapanın kişilik hakkı saklı kalmak kaydıyla devri mümkün bir haktır*” denmek suretiyle buluşu yapanın gerçek kişi olması gerektiği açıkça beyan edilmiştir.

²⁰⁰ Tahir Saraç, “551 Sayılı KHK’nın 11. Maddesine Göre Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, *Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı*, 1, (2001), 524.

²⁰¹ Örneğin 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun’un 17. maddesinde buluş sahibi terimi kullanılmıştır.

Öğretide de kabul edildiği üzere, buluşu yapan ancak gerçek kişi olabilir²⁰². Buluş, fikri bir ürün, diğer bir deyişle yaratıcı faaliyetin bir sonucu olduğundan sadece gerçek kişiler buluşu yapan sıfatını kazanabilir. Tüzel kişi buluşu yapan olamaz, buluşu yapanın halefi olabilir. Tüzel kişi buluşu yapandan ya kanunen²⁰³ ya da bir hukuki işlem ile patent isteme hakkını kazanabilir²⁰⁴. Tüzel kişiler işlemlerini organları vasıtasıyla yerine getirirler. Bu açıdan tüzel kişilerin buluşu yapan olması mümkün değildir. Buluşu yapan buluşun ortaya çıkmasında bilfiil emek veren ve çalışan gerçek kişidir. Buluşu yapanın, tek kişi olmasına gerek bulunmamaktadır. Buluş müşterek bir çaba ve birden çok kişinin emeği ile ortaya çıkmışsa, buluşu yapan bu topluluğu oluşturan her bir bireydir.

Fikri mülkiyet hukukunda, gerçek hak sahipliği ilkesine göre fikri ürünü geliştiren, o fikri ürünün sahibi²⁰⁵. Hem fikir ve sanat eserleri hukukunda hem de sınai mülkiyet hukukunda geçerli olan bu ilke patent hukuku açısından SMK 109. maddede kendini göstermektedir. SMK 109. maddesinin 1. fıkrasına göre patent isteme hakkı, buluşu yapana veya onun haleflerine aittir. Bu ilkenin istisnası ise aynı anda, birbirinden bağımsız şekilde bir buluşun ortaya çıkarılması halidir. Bu durumda SMK 109. madde 3. fıkrasına göre patent isteme hakkı, önceki tarihli başvurunun yayımlanmış olması şartıyla daha önce başvuru yapana aittir. Diğer bir deyişle bu durumda buluş üzerinde hak sahibi olarak önce buluşu ortaya çıkaran değil buluş için patent başvurusu yapan kabul edilmektedir. Bir çalışan buluş meydana getirdiği zaman, buluş üzerindeki haklar ilk olarak o çalışanın nezdine doğmaktadır. SMK 115. maddesinin 2. fıkrasına göre, işveren buluşa ilişkin tam hak talebinde bulunması

²⁰² Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Cahit Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521, Tekinalp, “Yeni Patent Hukukunda ‘Buluş Sahibi İlkesi’ Ve Gasp Davalarına İlişkin Bazı Sorunlar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55. sy. 4, (2011), 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114

²⁰³ Çalışan buluşlarında işveren tüzel kişi ise ve tam hak talebinde bulunması halinde kanunen patent isteme hakkını kazanacaktır.

²⁰⁴ Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 130.

²⁰⁵ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

hâlinde, bununla ilgili bildirimin çalışana ulaşması ile buluş üzerindeki tüm maddi haklar işverene geçmiş olur. Kanunun bu hükmü ile ortaya çıkan devire yasal iktisap veya temlik de denilmektedir²⁰⁶.

ABD uygulamasında da buluşu yapanın gerçek kişi olması zorunluluğu bulunmaktadır. Amerikan Patent Kanunu, buluşu yapanı buluşun konusunu icat eden veya keşfeden birey olarak tarif etmektedir. Tüzel kişiler ABD’de buluşu yapan olarak kabul edilmezler ve ancak normal bir insan buluşu yapan olarak kabul edilebilir²⁰⁷.

EPC 60. maddesinin 1. fıkrasına göre bir Avrupa Patentine ilişkin hak, buluşu yapana veya onun halefine aittir. Görüldüğü üzere EPC de buluş üzerine haklar açısından gerçek hak sahipliği ilkesini kabul etmiştir.

Buluşun ortaya çıkması ile buluş üzerindeki haklar, buluşu meydana getirenin şahsında doğacağından²⁰⁸, buluşçunun bu hakları kazanması için herhangi bir irade açıklamasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Nitekim buluş, bir hukuki işlem değil maddi bir fiildir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak buluşu yapanın fiil ehliyetine sahip olması gerekli değildir²⁰⁹. Bazı kısıtlıların üstün zekâlı olmaları ve buluş ortaya koymaları da mümkündür.

Buluşu yapanın halefi, buluşu yapandan sonra, buluş üzerindeki maddi haklara sahip olan kişidir. Buluşun patent belgesine bağlanması halinde buluşu yapanın adının yazılması hakkı hiçbir şekilde devredilemediğinden, buluşu yapanın halefi olmak için

²⁰⁶ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 71, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 219, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 162, Ece Kaya, “Türk ve Alman Hukukundaki Düzenlemelere Göre Çalışanların Hizmet Buluşları”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 15. sy. 163, (2020), 589, Derya Keskin, “Hizmet Buluşları”, *Prof. Dr. Ergun Önen’e Armağan*, (2003), 210, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 44, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 130.

²⁰⁷ Ryan Abbott, “I Think, Therefore I Invent: Creative Computers and the Future of Patent Law”, *Boston College Law Review*, 57. no. 4 (2016), 1092, Rachel L. Schwein, “Patentability and Inventorship of AI-Generated Inventions” *Washburn Law Journal*, 60. no. 3, (2021), 585.

²⁰⁸ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikri ve Sinai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

²⁰⁹ Arslan Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 55. sy. 4 (2011), 174, Ortan, *İşçi Buluşları*, 91, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 525, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 35, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 511, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 130, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 115.

bu hakka ihtiyaç bulunmamaktadır. Buluşu yapanın halefinin gerçek kişi olması da gerekmemektedir. Tüzel kişiler de buluşu yapanın halefi olabilir.

Buluşu yapanın kendi mülkiyetinde olan buluş hakkı daha sonra bir başka kişiliğe devredilebilir²¹⁰. SMK 90. maddesine göre buluşu yapan patent başvurusunda belirtilir. Ancak buluşu yapan, adının gizli tutulmasını da isteyebilir. Başvuru sahibinin buluşu yapan olmaması veya buluşu yapanlardan sadece biri veya birkaçı olması hâlinde bu kişiler, patent başvuru hakkını ne şekilde elde ettiklerini başvuruda açıklamak zorundadır.

Kural olarak patent isteme hakkı, buluşu yapana veya onun haleflerine aittir. Ancak buluşu yapan patent isteme hakkını başkalarına devredebilir. Diğer bir ifade ile patent isteme hakkı da dâhil olmak üzere buluş üzerindeki maddi hakların devri mümkündür.

Hizmet buluşlarında, buluşu yapan işçi iken halefi işveren olabilir²¹¹. Yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda bir buluş gerçekleştiğinde buluşu yapan, öğretim elemanı iken halefi Yükseköğretim kurumu olabilir²¹².

Patent almak için ilk başvuran kişi, aksi ispat edilinceye kadar, patent isteme hakkının sahibidir. Diğer bir ifade ile patent almak için TÜRKPATENT'e başvuru yapılması halinde başvuruyu yapan buluşu yapan ya da halefi sayılır. Bu durumun aksi ispat edilebilir. Buluşu yapanın rızası dışında patent almak için başvuru yapılmışsa, buluşu yapan hakkını TÜRKPATENT nezdinde arayamaz. TÜRKPATENT'e bu yönde yapılacak başvurular, yetkisizlik nedeniyle reddedilecektir. Buluşu yapan bu durumda, haksız olarak buluşu için patent başvurusu yapan kişiye karşı dava açabilir.

²¹⁰ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1092.

²¹¹ SMK 115. maddesine göre işveren, hizmet buluşu ile ilgili olarak tam veya kısmi hak talep ettiğini çalışanın bildirimiminin kendisine ulaştığı tarihten itibaren dört ay içinde yazılı olarak çalışana bildirmezse veya hak talebinde bulunulmadığına dair bildirim yapılması hâlinde, hizmet buluşu serbest buluş niteliği kazanır.

²¹² SMK 121. maddesine göre yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda bir buluş gerçekleştiğinde yükseköğretim kurumu, buluş üzerinde hak sahipliği talebinde bulunması durumunda, patent başvurusu yapmazsa buluş, serbest buluş niteliği kazanır.

3. HAK KAVRAMI VE BULUŞ ÜZERİNDEKİ HAK

Hukuk düzeni tarafından buluş üzerinde sahibine bahşedilen hakları ve bu hakların özelliklerini incelemeden önce hak kavramına değinmekte fayda görülmektedir.

3.1. Genel Olarak Hak Kavramı

Hak kavramı, kişi kavramı ile birlikte hukuk düzeninin temelini oluşturur. Hakkın ne olduğuna, kişinin ne olduğuna ve kimlerin kişi sayılacağına hukuk düzeni karar verir. Hukuk, bu iki kavram çevresinde gelişen bir düzendir.

Hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı ve koruduğu menfaattir²¹³. Diğer bir tanım ile hak, hukukun, hukuk sùjelerine tanıdığı yetkidir²¹⁴. Bir diğer tanıma göre ise hak, hukuken korunan yarara ilişkin dava edilebilen yetkiler, kısaca kişiye özgün, objektif hukuka dayanılarak verilen, onun yararına ilişkin pozisyonlardır²¹⁵. Her menfaat hak olarak kabul edilmez. Bir menfaatin hak olarak sayılabilmesi için hukuk düzeninin bunu tanınması ve koruma altına alması gerekmektedir²¹⁶. Ayrıca hakkın da sınırları mevcuttur. Hakkın sınırları, objektif hukukça belirtilmiş bir şeyi yapma veya yapmamayı talep edebilme yetkisidir²¹⁷.

Tarihte hak kavramının sürekli bir değışim içerisinde olduğu görülecektir. Örneğın, insan üzerindeki mülkiyet hakkı yakın tarihe kadar kölelik kavramı ile birlikte korunurken, günümüzde korunmamaktadır. Demokratik haklardan olan seçme ve seçilme hakkı, tarihin belirli zamanlarında belirli kişilere tanınırken, monarşı veya oligarşinin hâkim olduğu zamanlarda kimseye tanınmamaktaydı. Kadınlar ise bu haklara son yüzyıl içinde sahip olabilmıştır.

Hak kavramı, öğretilerde irade, menfaat ve karma görüşler ile açıklanmaya çalışılmıştır.

²¹³ İhsan Erdoğan ve Dilşad Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, (Ankara: Gazi Kitabevi, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, 2020) 133, Kemal Oğuzman, Nami Barlas, *Medeni Hukuk*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, Yirmibeşinci Bası, 2019), 135.

²¹⁴ Mukbil Özyörük, *Hukuka Giriş*, (Ankara: Ege Matbaası, 1959), 32.

²¹⁵ O. Gökhan Antalya ve Murat Topuz, *Medeni Hukuk Giriş Temel Kavramlar Başlangıç Hükümleri Cilt: I*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, Genişletilmiş 4. Baskı, 2021), 115.

²¹⁶ Özyörük, *Hukuka Giriş*, 209-210.

²¹⁷ Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 18. Baskı, 2017) 49.

İrade görüşüne göre hak, kişilerin iradeleri ile oluşturdukları ve başkalarını da kendi iradesine göre zorlayabildikleri alan olarak ifade edilebilir²¹⁸. Hukuk düzeni de irade ile oluşturulan bu alanı korur. Diğer bir ifade ile bir kişi iradesini bir başkasına karşı ileri sürebiliyorsa, hukuk düzeni de bu durumu koruyorsa, o kişinin hak sahibi olduğu kabul edilebilir. Bu görüş, iradesi olmayanların durumunu açıklayamaması, hakkın dış görünüşünü ifade etmesi ve hakkın içeriğini belirtememesi açılarından eleştirilmiştir²¹⁹. Ayrıca insanların hukuk kurallarındaki emirlere uymaları, birisine karşı bir şeyi yapmak ya da yapmamak mükellefiyeti altında bulunmaları, o emirlerden veya yükümlülüklerden fayda gören kişinin irade üstünlüğünden değil, kanun metninin iradesinin üstünlüğünden dolayıdır²²⁰.

Menfaat görüşüne göre hak, kişilerin hukuk düzenlerince korunan menfaatleri olarak tanımlanmaktadır²²¹. Hangi menfaatlerin korunacağına ve bu korumadan kimlerin yararlanacağına hukuk düzeni karar verir. Menfaatin para ile ölçülmesi şart değildir. Bütün maddi ve manevi faydalar, bütün hürriyetler ve dokunulmazlıklar, menfaat kavramının içindedir. Bir kişinin, hukuki korumadan yararlanmasını ve bunun üzerinde tasarruf edebilmesini sağlayan ilişki, menfaat ilişkisidir. Bu görüş de hak kavramını tüm sonuçları ile açıklayamadığından, sadece menfaati dikkate alması, iradeye önem vermemesi, her menfaatin hukuk düzeni tarafından koruma içine alınmaması açılarından eleştirilmiştir²²².

Karma görüş ise adından da belli olacağı üzere hem irade teorisini hem de menfaat teorisini ele alarak sentezlemektedir. Bu görüşe göre hak, hukuken korunan ve sahibine korumadan yararlanma yetkisi bahşeden menfaat olarak

²¹⁸ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 115, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 134, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 144.

²¹⁹ Vedat Buz, *Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar*, (Ankara: Yetkin Basımevi, 2005), 23, Fikret Eren, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 16. Baskı, 2014), 46, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 134, Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 49-50, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 144136, Özyörük, *Hukuka Giriş*, 207-209.

²²⁰ Özyörük, *Hukuka Giriş*, 209.

²²¹ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 115, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 135, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 144.

²²² Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 23, Eren, *Borçlar Hukuku*, 46, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 135, Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 50, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 144-145136-137, Özyörük, *Hukuka Giriş*, 209-2012.

tanımlanmaktadır²²³. Diğer bir ifade ile hak, sahibinin menfaatlerini korunması hususunda sahip olduğu yetkidir ki bu yetki sadece sahibinin iradesi ile kullanılabilir²²⁴. Karma teoriye göre hak, öyle bir menfaattir ki, onu temsil edecek ve koruyacak bir iradeye tanınan kudret aracılığıyla korunur. Bu teoriye göre menfaati temsil edecek ve koruyacak olan iradenin, menfaat sahibine ait olması şart değildir. Bu irade, menfaat sahibinden başkasına da ait olabilir²²⁵.

Daha yeni bir görüş ise hakkı açıklamada hukuki ilişki kavramını kullanmaktadır. Bu görüşe göre hak, sahibine bu ilişkiye katılan kişi veya kişiler karşısında tanınan bir ayrıcalık diğer bir ifade ile imtiyazlı bir durumdur. Bu görüş kapsamında hak, hukuki ilişkinin bir unsuru olup, sahibi lehine imtiyazlı bir durum yaratırken, diğer kişiler için de bir kısıtlama, yükümlülük meydana getirmektedir. Hakkın, hak sahibine verdiği imtiyaz, diğer kişilere yükümlülük getiren davranış sorumluluğundan ibarettir. Bu şekilde üçüncü kişiler, hak sahibinin, hakkından tam ve düzgün şekilde yararlanabileceği usulde davranmakla yükümlü olacaklardır.²²⁶

Buluş hakkı da sahibinin buluş üzerindeki hukuk düzenlerince korunan menfaatleri olarak tanımlanabilir. Buluşu yapanın, buluşun başkaları tarafından izinsiz olarak kullanılmaması, patent veya faydalı model belgesi başvurusunu sadece kendisinin yapabilmesi, buluşu yapan olarak adının belirtilmesi hususlarında menfaati olduğu açıktır. Bu hakların korunabilmesi için tabi ki sahibinin iradesine ihtiyaç duyulmaktadır. Buluşu yapanın izni olmadan, başkaları tarafından yapılan patent başvurusu, ancak gerçek sahibinin irade açıklaması ile durdurulabilecektir. Buluş üzerinde buluşu yapana sağlanan haklar, inhisari bir nitelik arz eder ve buluşu yapanın sahip olduğu yetkileri ifade eder²²⁷.

²²³ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 115, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 136, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 145.

²²⁴ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 24, Eren, *Borçlar Hukuku*, 46, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 136, Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 51, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 145, Özyörük, *Hukuka Giriş*, 212-214.

²²⁵ Özyörük, *Hukuka Giriş*, 214.

²²⁶ Eren, *Borçlar Hukuku*, 46-47.

²²⁷ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 28.

3.1.1. Hak Çeşitleri

Hak kavramı çeşitli açılardan tasnif edilebilir. Özellikle hukukun hangi alanını ilgilendirdiği, devredilip devredilememesi, para ile ölçülüp ölçülememesi ve nitelikleri açılarından tasnifler yapılmaktadır.

3.1.1.1. Hukuk alanına göre haklar

Hukuk, roma hukukundan itibaren kamu hukuku ve özel hukuk şeklinde temel olarak ikiye ayrılır. Kamu hukuku, devletin bir başka devletle veya devletin kişi ile olan ilişkilerini ve haklarını düzenleyen hukuk disiplini. Özel hukuk ise kişilerin ve hukukun kişi saydığı yapıların (tüzel kişilerin) aralarındaki ilişkiyi ve hakları düzenleyen disiplin olarak tanımlanabilir.

Kamu hukukundan doğan hakları, kamu hakları olarak tanımlayabiliriz. Seçme ve seçilme hakkı, adil yargılanma hakkı, toplantı ve yürüyüş hakkı, eğitim hakkı bu hakların başlılarıdır. Özel haklar, hukukun kişilere ve kişi saydığı yapılara tanıdığı ve diğer kişilere karşı ileri sürülebilen haklardır. Devlet de bu haklar bakımından tüzel kişilik olarak özel hukukun muhatabı olabilmektedir.²²⁸

Buluş üzerindeki haklar, hem maddi haklar hem de manevi haklar bakımından özel haklardandır. Sınai mülkiyet hakları, fikri mülkiyet hukukunun ve üst disiplin olarak özel hukukun iştigal alanlarındandır. Her ne kadar patent veya faydalı model başvurusu devlet teşkilatı içerisinde yer alan TÜRKPATENT'e yapılsa da burada bir hak ileri sürülmemekte, hakkın görünümü değiştirilmektedir. Buluş üzerindeki haklar artık farklı bir koruma düzeninden faydalanmak üzere patent veya faydalı model belgesine bağlanmakta ve haklar patent veya faydalı model hakkı olarak yeni bir görünüme kavuşmaktadır.

Buluş üzerindeki hak, ancak devletin bu hakkın kullanılmasını engellemesi karşısında, tazminat talep edilebilmesi açısından kamu haklarından sayılabilecek midir? Buluş üzerindeki hak, patent başvurusu sırasında, milli güvenliğe ilişkin addedilirse ve gizli patente konu oluştursa, devlet buluş üzerindeki hakların kullanımını engelleyebilir. Bu durumda buluşu yapana, hakların kullanılamamasına karşılık tazminat talep etme hakkı verilmektedir. Ancak bu hak da özel hukuka ilişkin olduğu ve tazminat miktarında anlaşma sağlanamaması, tazminat ödenmemesi

²²⁸ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 126, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 138-139.

durumlarında işlem idare ile ilgili olmasına karşılık dava özel hukuk mahkemelerinde görüleceğinden, tazminat talep etme hakkı da özel haklardan sayılacaktır.

3.1.1.2. Devir kabiliyetine göre haklar

Bir hukuki işlem ile başkasına devredilebilen ve sahibinin tasarrufu ile terkedilebilen, sahibinin ölümü halinde mirasçılara geçebilen, cebri icraya konu teşkil edilebilecek haklar devredilebilen haklar olarak tanımlanır. Sadece sahibi tarafından kullanılabilen, başkalarına devredilemeyen, miras yolu ile intikal etmeyen, diğer bir ifade ile kişiliğe sıkı sıkıya bağlı haklar ise devri kabil olmayan haklar olarak isimlendirilebilir.²²⁹

Buluş üzerindeki maddi haklar, devredilen haklardandır. Patent alma hakkı, lisans hakkı, maddi haklardandır. SMK 109. maddeye göre patent isteme hakkı, buluşu yapana veya onun haleflerine ait olup bu hakkın başkalarına devri mümkündür Buluşu yapanın adının patent veya faydalı modelde belirtilmesini isteme hakkı ise devredilemeyen manevi hakkıdır. SMK 90. maddesine göre buluşu yapanın başvuru veya patent sahibinden buluşu yapan olarak tanınmasını ve adının belirtilmesini isteme hakkı vardır. Bu hakkı devredilemez, miras yolu ile geçmez ve haczi mümkün değildir.

3.1.1.3. Kullanılmasının etkisi açısından haklar

Bir hak kullanılmak ile yeni bir durum ortaya çıkarıyorsa yenilik doğuran haklar, çıkarmıyorsa alelade veya yalın haklar olarak tanımlanabilir²³⁰. En temel haklardan olan mülkiyet hakkınızı kullanarak taşınmazında ikamet etmeniz, yeni bir hak ortaya çıkarmayacaktır. Çalışanın buluş meydana getirmesi durumunda işverenin tam hak talep etmesi halinde ise yeni bir hukuki durum ortaya çıkacaktır.

Yenilik doğuran hakların bir kısmı hukuki ilişkinin karşı tarafına yöneltilen bir irade beyanı ile ortaya çıkarken, bazılarında ise yeni hukuki durumun ortaya çıkabilmesi bir kamu kurumuna veya mahkemeye müracaat etmeye bağlıdır. İrade

²²⁹ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 185, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 140.

²³⁰ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 178, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 142, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 166.

beyanının karşı tarafa ulaşması ile yenilik doğurucu sonuç, kendiliğinden meydana gelmekte, muhatabın bu beyanı kabul etmesi şartı aranmamaktadır²³¹.

Bazı yenilik doğuran haklar, alacaklılık, borçluluk veya bir sözleşmenin tarafı olma gibi hak sahibinin daha önceden mevcut olan bir hukuki durumundan bağımsız olarak ortaya çıkabileceği gibi, hak sahibinin daha önceden mevcut bir hukuki durumuna bağlı olarak da ortaya çıkabilir²³².

Yenilik doğuran haklar, bir defa kullanılmakla tükenmektedir²³³. Bu haklar, alacak hakkı olmadıkları için bir edimi kapsamamaları sonucu olarak zamanaşımına tabi olmayıp hak düşürücü süreye tabidirler²³⁴. Yenilik doğuran hakları kullandıktan sonra dönme imkânı bulunmamaktadır. Tarafların rızası, diğer bir deyişle anlaşmaları veya yenilik doğuran hakkı kullananın sonrasına bundan feragati hak sahibine dönme imkânı sunmamaktadır. Tarafların anlaşması ile dönme sonucunu doğuracak yeni bir hukuki durum oluşturmaları, yeni oluşturulacak hukuki duruma kanunun izin vermesi halinde mümkündür²³⁵. Bu hakları kullanırken şart da ileri sürülemez, diğer bir deyişle bu haklar şarta bağlanamaz²³⁶. Yenilik doğuran haklar kullanılırken dürüstlük kuralına uygun hareket edilmelidir²³⁷. Kanunlardan doğan istisnalar hariç olmak üzere, kural olarak yenilik doğuran haklar devredilebilir. Miras yolu ile devredilemeyen, kişiye sıkı sıkıya bağlı yenilik doğuran haklar devredilemez. Bağımlı yenilik doğuran haklar da asıl ilişki ile birlikte devredilebilir²³⁸.

İşverenin hizmet buluşuna ilişkin tam hak talebinde bulunması hâlinde bununla ilgili bildirimin çalışana ulaşması ile buluş üzerindeki tüm haklar işverene geçecektir.

Patent verilmesini isteme hakkı kural olarak buluşu yapana aittir. Ancak bu hak bir başkası tarafından gasp edilmiş olabilir. Patent verilmesi işlemleri sırasında, patent isteme hakkının gerçek sahibi olduğunu iddia eden kişi, başvuru sahibine karşı

²³¹ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 178, Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 183 vd., Eren, *Borçlar Hukuku*, 66, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 167.

²³² Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 195-196.

²³³ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 180, Eren, *Borçlar Hukuku*, 67.

²³⁴ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 180-181, Eren, *Borçlar Hukuku*, 67-68.

²³⁵ Eren, *Borçlar Hukuku*, 68, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku*, 22.

²³⁶ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 179-180, Eren, *Borçlar Hukuku*, 69, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku*, 22.

²³⁷ Eren, *Borçlar Hukuku*, 69.

²³⁸ Eren, *Borçlar Hukuku*, 69-70.

bu hakkını sadece dava yolu ile ortaya koyabilir. Davaya ilişkin kararın kesinleşme tarihine kadar patentin verilmesi işlemleri mahkeme tarafından durdurulabilir. Hak sahipliğine ilişkin dava sonucunda verilecek kararın davacı lehine kesinleşmesi hâlinde, dava açan gerçek buluşu yapan, geçerliliği devam eden başvuru için kararın kesinleşme tarihinden itibaren üç ay içinde patent başvurusunun kendi başvurusu olarak kabul edilmesini ve yürütülmesini, TÜRKPATENT'ten isteyebilir. Görüldüğü üzere gerçek buluşu yapan bu yenilik doğuran hakkını önce mahkemeye sonra da TÜRKPATENT'e yönelteceği beyan ile kullanabilmektedir.

3.1.1.3.1. Kurucu yenilik doğuran haklar

Hakkın kullanılması sonucunda yeni hukuki durum veya yeni hak meydana geliyorsa kurucu yenilik doğuran haktan söz edilir²³⁹.

Çalışan, bir hizmet buluşu yaptığında, bu buluşunu yazılı olarak ve geciktirmeksizin işverene bildirmekle yükümlüdür. İşveren, hizmet buluşu ile ilgili olarak tam veya kısmi hak talep edebilir. İşverenin hizmet buluşuna ilişkin tam hak talebinde bulunması hâlinde bununla ilgili bildirimin çalışana ulaşması ile buluş üzerindeki tüm haklar işverene geçmiş olur. İşverenin buluş üzerinde tam hak talebinde bulunması, kurucu yenilik doğuran haklardandır²⁴⁰.

Yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda bir buluş gerçekleştiğinde buluşu yapan, buluşunu yazılı olarak ve geciktirmeksizin yükseköğretim kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Patent başvurusu yapılmışsa yükseköğretim kurumuna, başvuru yapıldığına dair bildirim yapılır. Yükseköğretim kurumu, buluş üzerinde hak sahipliği talep ederse bunu buluşu yapana

²³⁹ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 179, Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 192, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 142, Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Turhan Yayınevi, 16. Bası (İlave Bası), 2012), 21, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 167.

²⁴⁰ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 206, Keskinci, "Hizmet Buluşları", 211, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 175, Ortan, *İşçi Buluşları*, 157, Turgut Öz, "Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları", *Prof. Dr. M. İlhan Uluhan'a Armağan Cilt III*, (2016), 595, Tahir Saraç, "Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Patent Kime Verilecektir?", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9. sy. 2, (2004), 271, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 516, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 173.

bildirecektir. Yükseköğretim kurumunun buluş üzerinde hak sahipliği talebinde bulunması kurucu yenilik doğuran haklardandır²⁴¹.

Gerek çalışan buluşunda gerekse yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar ve araştırmalar sonucunda ortaya çıkan buluşlarda, hak sahipliği talebinde bulunulmasından önce haklar buluşu yapana ait bulunmaktadır. Hak sahipliği talebi ile yeni bir hukuki durum oluşturulmakta, buluş üzerindeki tüm haklar işverene veya yükseköğretim kurumuna geçmektedir. Buluşu yapanda ise buluş üzerindeki sadece manevi haklar kalmaktadır. Bunun yanında bu yeni hukuki durum ile buluşçunun daha önce olmayan bedel talep etme, tazminat talep etme veya gelirden pay isteme hakları ortaya çıkmaktadır.

3.1.1.3.2. Değiştirici yenilik doğuran haklar

Hakkın kullanılması sonucunda mevcut hak devam ediyor ancak başka bir hukuki duruma dönüşüyorsa, diğer bir ifade ile hakkın kullanılması mevcut hukuki ilişkide değişik meydana getiriyorsa değiştirici yenilik doğuran haktan söz edilmektedir²⁴². Bir sözleşmede alacaklıya seçimlik haklar tanımlanmışsa, bu haklardan birinin seçilmesi değiştirici yenilik doğuran hak olarak karşımıza çıkar. Borçlu temerrüde düşmüşse alacaklı sözleşmeden doğan ifa yerine geçen cezai şart hakkını kullanırsa sözleşme ilişkisinde artık ifa yerine getirilmeyeceği için değişiklik olacaktır. Bu değişiklik ile alacaklının mevcut hakkı cezai şartı talep hakkı olarak değişecektir.

Çalışan bir buluş yaptığı ve işverenin de tam hak talebinde bulunduğu durumda, buluş üzerindeki haklar işverene geçecektir. Bu durumda iken işveren iflas ederse çalışan buluşundan doğan bedel alacağı, imtiyazlı alacaklardan olacaktır. İflas idaresi bu nitelikteki birden çok bedel alacağını, alacaklılar arasında alacakları oranında dağıtacaktır. Ancak çalışan, bedel alacağı yerine buluşunun serbest buluşa dönüşmesini talep edebilir. Bu durumda çalışan buluş üzerindeki hakkın tam sahibi olacaktır. Çalışanın bedel isteme alacağı, buluş üzerindeki tüm hakların

²⁴¹ Melis Abacıoğlu Viskuşenko ve Osman Umut Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşların ve Tasarımların Sınai Mülkiyet Kanunu Kapsamında Hukuki Rejimi”, *Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 22. sy. 23, (2021), 14.

²⁴² Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 179, Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 192, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku*, 21, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 168-169.

kullanılabilmesi şeklinde değişmiş olacaktır. Çalışanın bu hakkını kullanması değiştirici yenilik doğuran hak niteliğindedir.

3.1.1.3.3. Bozucu yenilik doğuran haklar

Hakkın kullanılması ile mevcut hukuki ilişki bozuluyorsa ya da sona eriyorsa bozucu yenilik doğuran haktan söz edilir. Sözleşmenin haklı olarak ya da haksız olarak feshedilmesi halinde hukuki ilişki sona ermektedir. Yine vekâlet akdi de azıl ile sona ermektedir²⁴³.

Patentin verilmesi işlemleri sırasında, patent başvuru hakkı gasp edilmişse, patent isteme hakkının gerçek sahibi olduğunu iddia eden kişi, başvuru sahibine karşı bu hakkını dava yolu ile ortaya koyabilir. Davaya ilişkin kararın kesinleşme tarihine kadar patentin verilmesi işlemleri mahkeme tarafından durdurulabilir. Hak sahipliğine ilişkin dava sonucunda verilecek kararın davacı lehine kesinleşmesi hâlinde, dava açan gerçek buluşu yapan, geçerliliği devam eden başvuru için kararın kesinleşme tarihinden itibaren üç ay içinde patent başvurusunun reddedilmesini TÜRKPATENT'ten isteyebilir. Bu durumda başvuru ortadan kalkacaktır.

3.1.1.4. Niteliklerine göre haklar

Niteliklerine göre, diğer bir ifade ile ileri sürülebilecek çevre açısından hakları mutlak haklar ve nispi haklar olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

3.1.1.4.1. Mutlak haklar

Mutlak haklar, hak sahibine en geniş yetkileri sağlayan haklar olup hakkı ihlal etmesi ihtimali olan herkese karşı ileri sürülebilir. Hak, eşya üzerinde veya kişinin maddi ya da manevi varlığı üzerinde tezahür edebilir. Eşya üzerindeki mutlak haklar, aynı hak olarak isimlendirilir ve kişinin eşya üzerindeki hâkimiyetinin meşruiyet kaynağıdır. Herkesin mutlak haklara riayet etme ve saygı gösterme yükümlüğü, mutlak hakkın muhatabının herkes olmasından doğar. Mutlak haklar, hak sahibine,

²⁴³ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 179, Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 193, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 143, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku*, 22, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 169.

hakkın konusu olan maddi veya gayri maddi varlık üzerinde, tekel şeklinde tasarruf yetkisi bahşeder. Kişilik hakları ve fikri haklar da mutlak haklardır.²⁴⁴

Buluş üzerindeki hak, maddi mallar üzerindeki bir hak olmayıp, gayri maddi mal olarak kabul edilen fikri mülkiyetten doğan bir haktır. Fikri haklar olarak gerek sınai mülkiyet hakları, gerekse fikir ve sanat eserleri, sahiplerine doğrudan doğruya bir egemenlik sağlamak ve bu kapsamda da herkese karşı ileri sürülebilmektedir²⁴⁵. Buluşun meydana getirilmesi ile buluşu yapan üzerinde herkese karşı ileri sürülebilen bazı mutlak haklar doğar²⁴⁶. Buluşu yapan, bu hakları herkese karşı, münhasıran ve tekel şeklinde ileri sürebilir. Herkesin de buluşu yapanın mutlak haklarına riayet etmesi gerekmektedir.

3.1.1.4.2. Nispî haklar

Bir hukuki ilişkide tarafların sadece birbirlerine karşı ileri sürebildikleri haklara nispî haklar denir. Bu haklara, sadece hakkın kendilerine karşı ileri sürülebildiği kişiler riayet etmekle yükümlü olacaktır.²⁴⁷

Çalışan bir buluş yaptığı ve işverenin de tam hak talebinde bulunduğu durumda buluş üzerindeki haklar işverene geçecek ancak çalışanın mevzuata uygun şekilde bir bedel talep etmek hakkı doğacaktır. İşçi bu hakkını sadece işverene karşı ileri sürebilir.

3.2. Buluş Üzerindeki Haklar

Buluşu yapan veya halefine hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatlere buluş üzerindeki haklar denir²⁴⁸.

Buluş üzerindeki haklar ile patentten doğan haklar birbiri ile karıştırılmamalıdır. Buluş üzerindeki haklar kural olarak buluşu yapanın şahsında ve buluşun ortaya

²⁴⁴ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 168, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 143-145, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 162.

²⁴⁵Yusufoğlu, *Patent Verilebilirlik*, 79.

²⁴⁶ Kural olarak bu durum, buluş üzerindeki maddi haklar açısından serbest buluşlar için geçerlidir. Hizmet buluşlarında, buluş yapılması ile doğan maddi hakları buluşu yapan, buluş serbest buluş halini almadıkça kullanamayacaktır. Buluşu yapanın adının belirtilmesine ilişkin manevi hak ise her hâlükârda buluşun yapılması ile birlikte buluşçunun şahsında doğacak ve herkese karşı da ileri sürülebilecektir.

²⁴⁷ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 170, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 145-146, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 163.

²⁴⁸ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 258.

çıkarılması ile birlikte herhangi bir işleme gerek kalmaksızın doğmaktadır²⁴⁹. Hâlbuki patentten doğan haklar için ise tescil ilkesi geçerlidir²⁵⁰.

Buluş üzerindeki hak, buluşun meydana getirilmesi, patent veya faydalı model başvurusunun yapılması ve patent ya da faydalı model belgesinin alınmasından sonraki aşamalar açısından farklılık arz etmektedir. Aşağıda ilk aşama kapsamındaki haklar ele alınacaktır. Buluşun başkaları tarafından kullanılmasının engellenebilmesi ancak buluş için yapılan başvurunun, patent belgesinin alınması şartına bağlı olarak, bültende yayınlanması ile birlikte mümkün olacaktır²⁵¹. Ancak Patent başvurusu sahibinin izni olmadan başvuru konusu buluşu kullanan kişi, patent başvurusu ve kapsamından haberdar edilmişse başvurunun, patent belgesinin alınması şartına bağlı olarak, bültende yayınlanması ile birlikte ortaya çıkan koruma, başvurunun yayımlandığı tarihten önce de söz konusu olacaktır.

Buluş üzerindeki haklar, buluşun ortaya çıkarılması ile birlikte kanunen kazanılan ve sahibine mali nitelikte olan veya olmayan bir takım yetkiler veren objektif bir durum olarak nitelendirilebilir²⁵².

Buluş üzerinde çeşitli haklar bulunmaktadır. Bunlar, patent veya faydalı model isteme hakkı, diğer bir deyişle patent veya faydalı model başvurusunda bulunma hakkı, hak sahibi dışında kişiler tarafından yapılan başvuruya itiraz ve gasp davası açma hakkı, kullanma hakkı ve manevi hakları içerir²⁵³.

²⁴⁹ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

²⁵⁰ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 259-260, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 96-97, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 595-596,

²⁵¹ Patent başvurusunun geri çekilmesi, geri çekilmiş sayılması veya reddedilmesi hâlinde başvurunun bültende yayınlanması ile birlikte ortaya çıkan koruma haklarına ilişkin sonuçlar doğmamış sayılır.

²⁵² Buluş üzerindeki hak, mülkiyet ve gayri maddi mal üzerindeki hak, sırf şahsiyet hak kuramları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu her iki kuramında tatminkâr bir sonuç vermeyeceği ortaya çıkınca, buluş üzerindeki hakkı ius sui generis, kendine münhasır ve hak olarak tanımlayan kuram da ileri sürülmüştür. Ancak bu kuramın da mahsurları ileri sürülerek, buluş üzerindeki hakkın, buluşun ortaya çıkarılması ile birlikte kanunen kazanılan ve sahibine mali nitelikte olan veya olmayan bir takım yetkiler veren objektif bir durum olduğu savunulmuştur. Ernst Eduard Hırş, “Eser Sahipliği Fikri Ve Sınai Hakların Mahiyeti Hakkında Yeni Bir Görüş” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. sy. 3, (1944), 333 vd.

²⁵³ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 265 vd, Ortan, *İşçi Buluşları*, 75, Noyan, *Patent Hukuku*, 216, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522 vd.

Buluş üzerindeki hak, malvarlığına bağlı haklar ve kişiliğe bağlı haklar olmak üzere iki bölüme ayrılır. Diğer bir tanımlama ile buluş üzerindeki haklar manevi yetkiler ve mali haklar olarak iki kategoride incelenebilir²⁵⁴. Mali haklar devredilebilirken, manevi hak buluşu yapanın üzerinde kalır.

3.2.1. Buluş Üzerindeki Hakların Doğumu

Fikri mülkiyete ilişkin hakların doğumu bakımından genel ilke “yaratma ilkesidir”. Bu ilkeye göre eser sahibi, eseri meydana getirdiği anda eserle ilgili mali ve manevi haklar, eser sahibinin kişiliğinde ortaya çıkar ve ona sahip olur²⁵⁵. Fikri ürünlerin alt dalı olan fikir ve sanat eserlerinde, bu ilke her durumda geçerlidir. Diğer ifade ile fikir ve sanat eserlerine ilişkin fikri haklar, eserin meydana getirilmesi ile birlikte eser sahibinin kişiliğinde, kanun gereğince ortaya çıkar. Aynı şekilde 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 27. maddesi “*Herkesin kendi yarattığı olan bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır*” şeklindedir.

Buluş üzerindeki maddi ve manevi haklar da buluşun meydana getirilmesi ile birlikte kendiliğinden buluşu yapanın kişiliği üzerinde doğar²⁵⁶. İpso iure doğan bu hakların ortaya çıkması için buluşun meydana getirilmesi yeterli olup ayrıca herhangi bir işleme gerek olmamaktadır²⁵⁷. Buluş, bir hukuki işlem değil maddi bir fiildir. Buluş üzerindeki hakların doğumu için buluşu yapanın bir irade açıklamasına ya da hukuki bir işleme, tescile ihtiyaç bulunmamaktadır. Buluş üzerindeki bu haklar kural olarak buluşu yapana aittir. Buluşun ortaya çıkarılması ile birlikte, buluş üzerindeki haklarının ipso iure buluşu yapanın şahsında ortaya çıkması kuralı çalışan buluşları içinde geçerlidir. Bir çalışan ortaya bir buluş çıkardığı zaman, buluş üzerindeki haklar

²⁵⁴ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522-523.

²⁵⁵ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Mustafa Zorlu, “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 142, (2019), 320, Ortan, *İşçi Buluşları*, 85, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 12.

²⁵⁶ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

²⁵⁷ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 103, Ortan, *İşçi Buluşları*, 85, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 69, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 526, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521.

ilk olarak o çalışanın nezdine doğmaktadır. SMK 115. maddesinin 2. fıkrasına göre, işveren buluşa ilişkin tam hak talebinde bulunması hâlinde, bununla ilgili bildirimin çalışana ulaşması ile buluş üzerindeki tüm maddi haklar işverene geçmiş olur.

Genel ilke bu olmakla birlikte buluş aynı anda iki kişi tarafından meydana getirilmişse, buluş üzerindeki hakların doğumu buluşu yapanlar açısından farklılık gösterecektir. Böyle bir durumda, buluş üzerindeki maddi ve manevi haklar sadece başvuru yaparak patent belgesini almaya hak kazanan buluşu yapanın nezdinde doğacaktır. Diğer buluşu yapan ise yalnızca önceki kullanımdan doğan hakka sahip olacaktır. İkinci buluşu yapanın, diğer bir deyişle patent başvurusu yapma hususunda geç kalanın, patent başvurusu yapma ve patent üzerinde adının belirtilmesini isteme hakkı olmayacaktır. Eş zamanlı meydana getirilen buluşlarda, her ne kadar buluşların ortaya çıkarılması ile buluş üzerindeki haklar buluşu yapanların şahsında doğsa da, buluş için ilk tescil başvurusunda bulunulması, diğer buluşu yapanın haklarını ortadan kaldırır. SMK 87. maddesine göre, patent başvuru tarihinde veya bu tarihten önce buluşu iyiniyetli olarak ülke içinde kullanmakta olan veya kullanım için ciddi ve gerçek tedbirler almış kişilere karşı, patent konusu buluşu aynı şekilde kullanmaya devam etmelerini veya alınmış tedbirlere uygun olarak kullanmaya başlamalarını, patent başvurusu veya patent sahibinin önleme hakkı bulunmamaktadır.

SMK’de sınai mülkiyet açısından geçerli olan ilke, gerçek buluşçu prensibidir²⁵⁸. Bu prensibe göre buluşun kime ait olacağı sorunu gerçek buluşu yapan lehine çözülür. Bu çözüm yolu adaletin gereklerine uygun olduğu gibi, fikir ve sanat eserleri alanında geçerli olan kişilik haklarına ilişkin prensiplerin de, buluş açısından sınai haklar alanına yansımaları ifade eder. Ancak buluşun aynı anda iki kişi tarafından yapılması halinde bu ilke ile birlikte başvuru ilkesi geçerli olur. Bu ilkeye göre ilk başvuru yapan gerçek buluşu yapan, hakkın sahibi olacaktır. Başvuruyu yapan gerçek buluşu yapan değilse gerçek buluş hakkı sahibi, gasp davası açma hakkına sahip olacaktır. Diğer bir ifade ile ilk başvuruyu yapan gerçek buluşu yapan değilse dahi gasp davası ile gerçek buluşu yapana hakkı teslim edilecektir.

²⁵⁸ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 526, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

Buluşun üzerinde, patent veya faydalı model belgesi verilmesinden önce de haklar bulunmaktadır. Buluşun üzerinde patent veya faydalı model belgesine bağlanması ile ortaya çıkacak sınai mülkiyet hakkından farklı olarak maddi ve manevi haklar bulunmaktadır.

Buluş üzerindeki hakların, münferit hakların bir toplamından oluşmadığı, orijinal bir fikrin ortaya konulması sonucunda kanunen kazanılan ve sahibine mali ve manevi mahiyette bazı salahiyetler veren objektif durum olduğu belirtilmiştir. Buluş üzerindeki hakların sübjektif haklardan değil, hukuki bir durum olduğu ve bu hukuki durumdan hakların doğduğu da savunulmuştur.²⁵⁹

3.2.2. Buluş Üzerindeki Hakların Özellikleri

Buluş üzerindeki hakların, fikri mülkiyet temelli olmalarından neşet, kendine has özellikleri bulunmaktadır. Buluş üzerindeki hakkın konusu da gayri maddi maldır. Buluşun kendisi gayri maddi mal özelliği taşıdığından, üzerindeki hak da soyuttur. Buluş üzerindeki hak özel hukuka dâhil olup bazı haklar mutlak haklardandır. Bu hak sahibine, eğer tescil edilirse, tekel biçiminde yararlanma hakkı tanır.

3.2.2.1. Buluş üzerindeki hakkın soyutluğu

Buluş üzerindeki hak soyuttur. Fikirlerin nesnelerden uzaklaştırılması sürecine soyutlanma denmekte, bir nesnenin herhangi bir özelliğini, diğerlerinden ayırarak, tek başına işleme sokan zihni faaliyet soyutlama olarak tanımlanmaktadır²⁶⁰. Buluş üzerindeki hakkın soyutluğu, medeni hukuk ile borçlar ve kıymetli evrak hukukundaki soyutluktan farklı şekilde tezahür eder²⁶¹.

Buluş tamamen zihni bir faaliyet olduğundan, buluş üzerindeki haklar da soyuttur. Maddi bir varlığa sahip eşyadan farklı olarak, fikri ürünlerin maddi bir varlığı yoktur²⁶². Buluşun soyutluğu onun bir teknik çizimle ifade edilmesi sonucunda gerçek dünyada görülebilir kılınmasından etkilenmez. Buluş tamamen insan aklının, teknik bir soruna çözüm bulması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Buluş ortaya çıktığı anda

²⁵⁹ Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 73.

²⁶⁰ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 16.

²⁶¹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 50, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 5.

²⁶² Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 46, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 2.

herhangi bir nesneye bağılı olmaksızın, diğerk bir anlatımla bir nesnede bağımsız olarak soyut biçimde oluşmaktadır.

3.2.2.2. Buluş üzerindeki hakkın konusunun gayri maddi mal olması

Buluş, soyut olmasının da bir neticesi olarak, gayri maddi bir olgudur. Buluş her ne kadar teknik çizimle ifade edilse dahi varlığı tamamen insan aklında ortaya çıkmaktadır. Klasik eşya hukukunda mülkiyet hakkı sadece maddi mallar üzerinde kurulabilir ancak günümüzde özellikle sanal varlıkların ortaya çıkması ile birlikte mülkiyet kavramının sanal varlıklar üzerinde de olabileceğı kabul edilmelidir. Zaten fikri mülkiyetin gelişmesi ile birlikte mülkiyetin sadece maddi mallar üzerinde değil gayri maddi mallar üzerinde de olabileceğı görülmüştür. İşte buluş üzerindeki haklarda, buluş bir gayri maddi varlık olduğundan, gayri maddi mal üzerindeki hak biçiminde hukuk dünyasında tezahür eder²⁶³. Her ne kadar gayri maddi mallar üzerinde de eşya hukuku düzenlemelerindeki gibi bir mülkiyet ve zilyetlik durumundan bahsedilemeyeceğı öğretilir²⁶⁴ savunulsa da günümüzdeki meta evren (metaverse) ve sanal para alanındaki gelişmeler, mülkiyet kavramının tekrar ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Mülkiyet ve zilyetlik kavramları, gayri maddi eşya üzerinde de var olmaktadır. Bu kavramları, konservatif şekilde ele almak, sanal cüzdandaki değerlerin hak sahipliğini açıklamakta yetersiz kalacaktır. Hukuk sürekli gelişen ve yenilenen bir disiplin olmalıdır. Bu kapsamda eşya hukuku disiplinin, mülkiyet ve zilyetlik kavramlarını, gayri maddi malları da kapsayacak şekilde yeniden yorumlamasına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.2.2.3. Buluş üzerindeki hakkın özel hukuka ilişkin olması

Sınai mülkiyet hakları ve özelinde buluşa ilişkin haklar, özel hukukun, Ticaret Hukuku disiplini altında Fikri Mülkiyet Hukukuna ilişkin bir bölümdür²⁶⁵. Buluşun patent hakkında bağlanması her ne kadar devlet kontrolünde olsa ve devletin özellikle milli güvenlik gerekçesi ile bu hakkı sınırlandırmaya veya askıya almaya yetkisi bulursa dahi sınai mülkiyet hakları, özel mülkiyete ilişkin olarak gayri maddi mallar üzerinde kurulan haklardandır. SMK 156. maddesindeki açık düzenleme karşısında da

²⁶³ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 16, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 46, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 2.

²⁶⁴ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 16, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 50, Hırş, *Fikri ve Sınai Haklar*, 70 vd., Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 5-6.

²⁶⁵ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 16-17.

sınai mülkiyetten doğan uyuşmazlıklara ilişkin davalar, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesinde görülecektir.

TÜRKPATENT'in SMK hükümlerine göre aldığı bütün kararlara karşı açılacak davalarda ve TÜRKPATENT'in kararlarından zarar gören üçüncü kişilerin TÜRKPATENT aleyhine açacakları davalarda görevli ve yetkili mahkeme, Ankara Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesidir. Diğer bir ifade ile TÜRKPATENT bir kamu idaresi olsa da onun alacağı kararlara karşı açılacak davalar, idare mahkemelerinde değil özel hukuk mahkemesinde açılacaktır.

3.2.2.4. Buluş üzerindeki bazı haklar mutlak haklardandır

Mutlak haklar, hak sahibine en geniş yetkileri sağlayan haklar olup, hakkı ihlal etmesi ihtimali olan herkese karşı ileri sürülebilir. Diğer bir ifade ile herkes bu hakkı ihlal etmeme yükümü altındadır. Buluş üzerindeki bazı haklar, hakkın niteliğine göre mutlak haklardandır²⁶⁶. Buluş üzerindeki, patent veya faydalı model için başvuru hakkı, bu hakkı gasp eden herkese karşı sürülebilir. Aynı şekilde buluşu gasp ederek patent alanlara karşı patent gaspı ve hükümsüzlük davaları buluşun gerçek sahibi tarafından açılabilir. Ancak buluşun üçüncü kişilerce kullanılmasını engellenebilmesi için patent veya faydalı model belgesine bağlanması gerekecektir. Bu durumda kanunda belirlenen süre boyunca buluş sadece patent hakkı sahibince kullanılabilir veya kullanılabilecektir. Ayrıca buluşun bağlandığı patent hakkı, sadece tescil edildiği sınırlar dâhilinde korunabilecektir. Diğer bir ifade ile sadece tescil olduğu devletin sınırları dâhilindeki herkese karşı ileri sürülebilecektir. Buluşun patente veya faydalı modele bağlanmadığı durumlarda ise buluşu kullanma hakkı, her ne kadar haksız rekabet hükümlerine göre korunabilse de, mutlak hak niteliğini göstermeyecektir. Bu açıdan buluş üzerindeki tüm hakların mutlak haklardan olduğu söylenemez.

Diğer taraftan buluş üzerindeki hakların, buluşun topluma mal olması durumunda kendiliğinden ortadan kalması mümkündür. Buluş üzerindeki hakların hukuk düzenlerince korunabilmesi, onun yeni olmasına bağlıdır. Buluş, yeniliğini

²⁶⁶ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 50-51, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 70, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 70, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 7.

kaybederse özellikle patent ve faydalı model alma hakkı ortadan kalkacaktır. Bu durumda buluş hukuk düzenince korunmayacaktır.

3.2.2.5. Buluş üzerindeki hakların ülkesel olma özelliği

Buluş üzerindeki haklar, ülkesel olma özelliği gösterir. Sınai haklardan olan buluş üzerindeki hakların sadece hakkın varlığını tanıyan ülkede korunmasına ülkesellik diğer ifade mülkîlik ilkesi adı verilmektedir²⁶⁷. Buluş üzerindeki en temel hak olan patent için başvurma hakkı, her ülkede kullanılamamaktadır. Ülkemizde buluşa ilişkin olarak patent veya faydalı model başvurusu Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yerleşim yeri olan veya sınai ya da ticari faaliyette bulunan gerçek veya tüzel kişiler, Paris Sözleşmesi veya 15/4/1994 tarihli Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması hükümleri dâhilinde başvuru hakkına sahip kişiler, karşılıklılık ilkesi uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti uyruğundaki kişilere patent hakkı koruması sağlayan devletlerin uyruğundaki kişiler tarafından yapılabilmektedir. Bu yelpaze oldukça geniş olsa da dünyadaki tüm ülkeleri kapsamamaktadır. Örneğin Vatikan bu anlaşmalara taraf değildir. Diğer taraftan buluşun patent veya faydalı model belgesine bağlanması halinde ülkesel olma özelliği tam olarak ortaya çıkmaktadır. Zira patent veya faydalı model tescil edilmediği bir ülkede sahibine koruma sağlamayacaktır.

3.2.2.6. Buluş üzerindeki hakların süre ile sınırlı olması

Buluş üzerindeki haklar kural olarak yenilik ortadan kalkıncaya kadar veya patent ya da faydalı model belgesine bağlanıncaya kadar devam edecektir. Yenilik ortadan kalkınca, buluş topluma mal olduğu için artık üzerinde de bir hak kalmayacaktır. Zira artık patent veya faydalı model talep hakkı da olmayacak ve buna bağlı olarak manevi hakların da hükmü kalmayacaktır.

Patent veya faydalı modele bağlanan buluş ise artık belirli bir süre için korumaya sahip olacaktır. Buna göre patent başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl, faydalı model ise başvuru tarihinden itibaren on yıllık bir koruma sağlayacaktır. Bu süre sonunda buluş topluma mal olacak ve insanlar serbestçe kullanabilecektir. Diğer bir ifade ile patentin başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl, faydalı modelin başvuru tarihinden

²⁶⁷ Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 253, Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 18-19, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 46.

itibaren on yıl geçmekle beraber üzerindeki haklar ortadan kalkacaktır. Patentin tarihsel gelişiminde, sahibine tekel niteliğinde haklar bahşetmesi belirli süreler ile sınırlı tutulmuştur. Patentin ya da faydalı modelin uzun süre veya süresiz olarak patent sahibi veya haleflerinin tekelinde tutulması, içinden çıkılmaz problemlere neden olabilir²⁶⁸. Yeniliklerin de belirli süreler sonunda toplumun sahipliğine terkedilmesi, teknolojinin ve uygarlığın gelişimi açısından elzemdir.

ABD’de koruma süresi, Haziran 1995 öncesinde patentin verilmesinden itibaren 17 yıl iken TRIPS ile birlikte bu süre başvurudan itibaren 20 yıl olarak düzenlenmiştir²⁶⁹.

3.2.3. Buluş Üzerindeki Manevi Haklar

Buluş üzerinde, buluşu meydana getirenin maddi haklarının yanında manevi hakları da bulunmaktadır. Buluşu yapanın, buluş üzerindeki manevi hakları, adının belirtilmesini talep etmek hakkı ve kamuya açıklama hakkı olarak ifade edilmiştir²⁷⁰. Bu manevi haklar, buluşun yapılması ile birlikte buluşu yapanın şahsında doğmaktadır²⁷¹. Bunun için herhangi bir işleme de gerek bulunmamaktadır.

İnsanın zihni çalışmasıyla meydana getirdiği fikri mülkiyete konu haklarda olduğu gibi, buluş üzerinde de, buluşu yapanın bir şahsiyet hakkı doğar. Bu şahsiyet hakkı sahibine sıkı sıkıya bağlıdır. Buluş herhangi bir şekilde devredilse, ya da çalışan buluşlarında olduğu gibi kanuni olarak buluş üzerinde başkası hak sahibi olsa dahi şahsiyet hakları devir ve ferağ edilemeyeceğinden, buluşu yapanın buluş üzerindeki manevi hakları devam edecektir.²⁷²

²⁶⁸ Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, 178.

²⁶⁹ Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 252-253.

²⁷⁰ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 265 vd., Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522.

²⁷¹ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikri ve Sinai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

²⁷² Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, 174.

3.2.3.1. Buluş yapanın adının belirtilmesini talep hakkı

Buluşu yapanın adı, SMK 90. maddesinin 5. fıkrasına göre patent başvurusunda belirtilmek zorundadır. Buluşu yapanının adının patent başvurusunda belirtilmesi, buluşu yapanın gerçek kişi olması zorunluluğunun bir yansımasıdır. Aynı zamanda insanların topluma yararlı bir eser bırakma arzusu ve insanlığa hizmet eden şahısların isimlerinin kayıt altına alınması ihtiyacının karşılığıdır. Buluşu yapanın bu manevi hakkı, özellikle buluşun devredilmesi ve çalışan buluşlarında ortaya çıkmaktadır ki bu buluşlar için patent başvurusu yapacak olan esas olarak buluşu yapan değildir²⁷³.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle ABD'de, patent başvurularında buluş yapanların isimlerinin belirtilmesi giderek daha fazla uygulandı. 1920'ler ve 1930'lar boyunca, patent başvurularında buluş yapanların adlarının belirtilmesi konusunda artan bir talep vardı. Bu talepler, kısmen, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilim insanların karşılaştığı ekonomik zorluklara bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. ABD'de, bilim insanların çalışma koşulları Avrupa'dakilere göre daha iyiydi ve araştırmaları daha iyi finanse ediliyordu. Bu durum, bilim insanların patent başvurularında isimlerinin belirtilmesi konusunda daha az ısrarcı olmalarına yol açmış olabilir. Yine de o dönemde ABD'de bile, mucitlerin adlarının patentlerde yer alması gerektiği yönünde bir fikir birliği vardı.²⁷⁴

1934'te Paris Sözleşmesi'ne mükerrer 4. maddesi ile patentlerde buluş yapanların isimlerinin belirtilmesine yönelik manevi haklarını koruma altına almak zorunlu kılındı. Günümüzde, patent başvurularında buluş yapanların isimlerinin belirtilmesi, hem ABD'de hem de diğer birçok ülkede standart bir uygulama haline gelmiştir²⁷⁵.

SMK 90. maddesinin 6. fıkrasında ise buluş yapanın başvuru veya patent sahibinden buluşu yapan olarak tanınmasını ve adının belirtilmesini isteme hakkı olduğu açıkça düzenlenmiştir. Bu hak buluşu yapanın şahsına sıkı sıkıya bağlı bir hak olup devredilmesi mümkün değildir. Diğer bir ifade ile buluşu yapan bu hakkını devrederek bir başkasının buluşu yapan olarak tanınmasını sağlayamaz.

²⁷³ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522.

²⁷⁴ Graham Dutfield, "Collective Invention and Patent: Origins and Functions of the Inventor's Right of Attribution", *The WIPO Journal*, 5. no. 1, (2013), 30.

²⁷⁵ Dutfield, "Collective Invention and Patent ", 30 vd.

Ancak buluşu yapan bu hakkını kullanmak zorunda değildir. Buluşu yapan, adının gizli tutulmasını isteyebilir. Bu durumda buluşu yapanın adı onun rızasına uygun olarak başvuruda gösterilmeyecektir. Buluşu yapanın adının belirtilmesini isteme hakkı olduğu gibi adının gösterilmemesini isteme hakkı da bulunmaktadır. Birden fazla buluşu yapan olması durumunda, buluşu yapanlardan adının gizli tutulmasını talep edenlerin adları gizli tutulacak ve bunların adı patentin yayımında yer almayacaktır.

Patent başvurusu veya patent dosyaları, SMK 102. maddesi hükmü kapsamında, ilgili ücretin ödenmesi koşuluyla üçüncü kişilerce bu dosyaların üzerinden veya bunların kaydedildiği diğer teknik araçlar vasıtasıyla incelenebilir. Henüz yayımlanmamış patent başvurularının incelenebilmesi için kural olarak sahibinin yazılı izni olmalıdır. Başvuru sahibinin, başvurunun sağladığı haklarını kendilerine karşı ileri sürmek istediğini ispat edebilen üçüncü kişiler, başvuru sahibinin izni olmadan da, henüz yayımlanmamış patent başvurusunu inceleyebilirler. Bu durumlarda dahi adının patent başvurusunda ve patentte belirtilmesi hakkında feragat etmiş olan buluşu yapanın kimlik bilgileri, gizli tutulacak ve inceleme kapsamı dışında olacaktır. SMK ve alt mevzuat, buluşu yapanın adını açıklanması hakkında feragat etmesi ve adının gizli tutulmasına saygı göstermekte, gizliliğini korumaktadır.

Buluşu yapanın adının belirtilmesinden vazgeçmesinin geçersiz olduğu ileri sürülmüştür²⁷⁶. Ancak Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 107. maddesinde, adının patentte belirtilmesi hakkında feragat etmiş olan buluşu yapandan bahsedilmektedir. Bu hüküm çerçevesinde, buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkında feragatini geçerli saymak gerekir. Ancak, buluş ortaya çıkmadan, özellikle çalışan buluşlarını meydana getirenler ile yapılan sözleşmelerde, buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkında vazgeçmenin geçersiz olacağı söylenebilir. Buluş meydana getiren çalışan, hizmet buluşlarında patent verilmesi için yapılacak başvurudan, serbest buluşlarda ise çalışanın işverene yapacağı bildirim yükümlülüğünden sonra adının belirtilmesi hakkında feragat edebilir. Diğer durumlarda ise buluşu yapan, buluş ortaya çıktıktan sonra bu hakkında feragat edebilir.

²⁷⁶ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 266, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522.

Buluşu yapanın, başvuru veya patent sahibinden buluşu yapan olarak tanınmasını ve adının belirtilmesini isteme hakkı vardır. Adının belirtilmesi istemi, başvuru sırasında yapılabileceği gibi patent alındıktan sonra da yapılabilir. Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 82. maddesine göre başvuruda buluşu yapan olarak belirtilmeyen bir kişi, daha sonrasında buluşu yapan olarak sicile eklenmesini isterse, patent sahibiyle birlikte buluşu yapanların yazılı onaylarını aldıktan sonra başvuru yapması gerekecektir. Ancak bu kişiler, buluşu yapanın adının yazılmasına rıza göstermezlerse, buluşu yapan, mahkemeye başvurarak alacağı karar ile buluş yapan olarak adının yazılmasını TÜRKPATENT'ten talep edebilir. Bu halde TÜRKPATENT mahkeme kararının gereğini yerine getirecek ve o kişiyi buluşu yapan olarak Sicile kaydedecektir.

Bir kişi buluşu yapan olmadığı, buluşa herhangi bir katkı sağlamadığı halde buluşu yapan olarak patent başvurusunda veya patentte yanlışlıkla belirtilmişse bu kayıt ancak o kişinin rızası ve patent başvuru aşamasındaysa başvuru sahibinin, patent verilmişse patent sahibinin talebi ile düzeltilebilir. Kişi bu hatanın düzeltilmesine rıza göstermezse her halükarda mahkeme kararı ile yanlış kaydın düzeltilmesi mümkün olacaktır.

ABD uygulamasında da patent başvurusunda gerçek buluşu yapanın adının belirtilmesi gerekmektedir. Eğer birden fazla buluşu yapan varsa hepsinin adı patent başvurusunda yer alacaktır. Buluşun yapılmasında hangisinin daha fazla katkısının olduğunun adın belirtilmesi açısından bir önemi bulunmamaktadır²⁷⁷.

3.2.3.2. Buluşu kamuya açıklama hakkı

Buluşun kamuya açıklanması ya da sunulması, buluşun temelini oluşturan düşüncenin dış dünyaya ile tanıştırılmasını anlamını taşır. Bu durumun bir konferansta, toplantıda ya da her hangi bir görüşme sırasında açıklanması, yayınlanması, görüntülenmesi, resmedilmesi veya buluşun temelini oluşturan düşüncenin vücuda geldiği nesnenin mesela makinenin ya da maddenin ortaya

²⁷⁷ Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 209.

konması ya da usul buluşlarında usulün uygulanması veya tanımlanması buluşun kamuya açıklanması ya da sunulmasıdır.²⁷⁸

Buluşun ilk defa alenileştirilmesi, diğer bir ifade ile kamuya açıklanması, buluşun yeniliğini kural olarak kaldıracağından ve buluşu kamunun malı haline getireceğinden bu hak buluşu yapana verilmiştir²⁷⁹. Aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere buluş milli savunma yönünden önem arz eden bir konuya ilişkin ise buluşu kamuya açıklama hakkı buluşu yapandan belirli bir süre için alınmaktadır. Bu süre için de buluş kamuya açıklanamamaktadır. Buluşun kullanılması dahi izne tabi olmaktadır. Ayrıca çalışan buluşlarında, yükseköğretim kurumları buluşlarında ve kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda buluşun kamuya açıklanması ile ilgili özel hükümler vardır. Bu ayrık durumlar dışında buluşu kamuya açıklama yetkisi kural olarak buluşu yapana verilmektedir.

Manevi hakkın temelini oluşturan kişilik hakkı, kişiliği oluşturan değerlerin tümü üzerindeki haktır²⁸⁰. Diğer bir tanıma göre ise kişilik hakkı, kişinin kişiliğini oluşturan ve hukuken korunan değerler bütünüdür²⁸¹. Kişilik haklarının ortak özelliklerinden biri de kişiye sıkı sıkıya bağlı hak olmasıdır²⁸². Kişilik hakkı, ancak sahibi tarafından kullanılabilir ve kişilik hakkından feragat edilmesi, başkalarına devredilmesi mümkün değildir²⁸³.

Buluşun kamuya açıklanması hakkı, öğretide²⁸⁴ manevi haklar kategorisi altında incelenmektedir. FSEK 14. madde de eserin kamuya sunulması yetkisinin eser sahibinin manevi haklarından olduğunun düzenlendiği gibi SMK'de buluşun kamuya sunulmasının buluşu yapanın manevi haklarından olduğu yönünde bir düzenleme bulunmamaktadır. SMK 90. maddesinin 6. fıkrasında buluşu yapanın başvuru veya patent sahibinden buluşu yapan olarak tanınmasını ve adının belirtilmesini isteme hakkı olduğu düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere karşılık, buluşun kamuya açıklanıp

²⁷⁸ Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 131.

²⁷⁹ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 265.

²⁸⁰ Dilşat Keskin, *Objektif Manevi Zarar Teorisi Açısından Manevi Zarar*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 162.

²⁸¹ Oğuz Usta, *Kişilik Hakkı Bağlamında Unutulma Hakkı*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 21.

²⁸² Keskin, *Manevi Zarar*, 167 vd., Usta, *Unutulma Hakkı*, 46 vd.

²⁸³ Keskin, *Manevi Zarar*, 167, Usta, *Unutulma Hakkı*, 47.

²⁸⁴ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 265, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522.

açıklanmaması ve bunun zamanının belirlenmesinin TMK 24. maddesi açısından kişilik haklarından olduğu belirtilmiştir²⁸⁵. Buluşun kamuya açıklanması hakkı ile maddi haklardan olan patent için başvuru yapma hakkı birbiri ile sıkı ilişkilidir. Zira patent başvurusu yapılması ile buluş, gizli patent durumu saklı olmak üzere, kamuya açıklanmış olacaktır. Çalışan buluşlarında ise SMK 114. maddeye göre buluşu ortaya çıkaran çalışan, hizmet buluşunu, serbest buluş niteliği kazanmadığı sürece gizli tutmakla yükümlüdür. Aynı şekilde SMK 116. maddesine göre çalışan buluşu söz konusu ise ve işveren, kendisine bildirim yapılan hizmet buluşu için tam hak talebinde bulunmuşsa, patent verilmesi amacıyla ilk başvuruyu TÜRKPATENT'e yapmakla yükümlüdür. Diğer bir ifade ile buluşu yapanın rızası aranmaksızın buluşu kamuya açıklama ile yükümlü olmaktadır. Bu yükümlülüğünden iki halde kurtulabilmektedir. Birincisi çalışanın, buluşu için başvuru yapılmamasına rıza göstermesidir. Başvuru için çalışanın rızası aranmamakta ancak başvuru yapmamak için çalışanın rızası aranmaktadır. Aynı düzenlemeye göre işveren, işletme menfaatleri gerektiriyorsa, ya da işletme sırlarının korunması için patent başvurusu yapmaktan kaçınabilir. Farklı bir deyişle işveren işletme açısından buluş için patent başvurusu yapmamanın daha avantajlı olduğu değerlendirirse yine buluşu yapanın rızası aranmaksızın buluşu kamuya açıklama anlamına gelen patent başvurusunda bulunmayabilir. SMK 114. maddesinin 6. fıkrası yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar hakkında da uygulanacağından, buluşu yapan öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci, buluş serbest buluş niteliğini kazanana kadar gizli tutmakla yükümlüdür. Kamu destekli Proje desteğinden faydalanan, buluş konusu üzerinde hak sahipliği talep edip etmediği konusundaki tercihini kamu kurum ve kuruluşuna bildirene kadar buluşa patent veya faydalı model verilmesini etkileyecek nitelikte açıklamalarda bulunamayacaktır. Proje desteğinden faydalananın hak talebinde bulunmaması halinde ise buluşa ilişkin bilgileri ifşa etmeme yükümlülüğü, usulüne uygun buluş bildirimini yaptığı tarihten itibaren bir yılın bitimine kadardır. Bu düzenlemeler değerlendirildiğinde, buluşu kamuya açıklama hakkının serbest buluşlar için geçerli olduğu, çalışan ve yükseköğretim kurumu buluşu ile kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda bu hakkın buluşu yapana tanınmadığı sonucuna ulaşılabilir.

²⁸⁵ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522.

3.2.4. Buluş Üzerindeki Maddi Haklar

Buluş üzerindeki maddi hakların en temeli kullanma hakkıdır. Buluşun kullanım hakkı kural olarak onu bulana aittir. Ancak bu temel kural çalışan buluşları, yükseköğretim kurumu buluşları ile kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda değişim göstermektedir. Buluşun kullanılması için patent veya faydalı model belgesi alınma zorunluğu da bulunmamaktadır. Buluşun kullanılması onun sanayiye uygulanmak suretiyle üretimde kullanılması olabileceği gibi buluşu geliştirerek yeni buluşlar ortaya çıkarmak suretiyle de yapılabilir. Buluş, patent veya faydalı model ile tescil edilmeden ancak haksız rekabet hükümlerine göre korunabilecektir²⁸⁶.

Buluş üzerinde bir diğer maddi hak, patent veya faydalı model için başvurma, diğer bir deyişle patent veya faydalı model talep etme hakkıdır. Bu hak mutlak haklardan olup herkese karşı ileri sürülebilir. Bir buluş için hak sahibi olmayanlar tarafından patent başvurusu yapılmışsa, diğer bir ifade ile patent başvurusu hakkı gasp edilmişse gerçek hak sahibi SMK 110. maddesinin 1. fıkrasına göre bu hususu TÜRKPATENT nezdinde ileri süremez. Patent başvurularında, başvuruyu yapanın gerçek hak sahibi olduğuna dair karine vardır. Bu karine ancak gerçek hak sahibinin açacağı bir dava ile ortadan kaldırılabilir. Patent gasp davası açma hakkı ve yetkisi sadece gerçek hak sahibine ait olduğu için maddi haklardandır.

Buluşun, aynı zaman diliminde, iki veya daha fazla kişi tarafından ortaya çıkarılması halinde, ilk başvuruyu yapan kişi patent almaya hak kazanacaktır. Ancak buluşu daha önce kendi çabası ile elde eden veya başka bir şekilde zilyedi olan iyi niyetli kişilerin önceki kullanımdan doğan hakkı bulunmaktadır. Buluşu yapanın, patent için başvuru yapmaması ve başkasının hukuka uygun şekilde başvuru yaparak patent alması durumunda ortaya çıkacak önceki kullanımdan doğan hakkını kullanabilmesi için buluşu kullanması veya kullanım için ciddi ve gerçek tedbirler almış olması gerekmektedir. Buluşu henüz kullanmamışsa veya kullanım için ciddi ve gerçek tedbirler almamışsa, sadece daha önceki kendi çabası ile buluşu ortaya çıkardığını kanıtlaması bu hakkın doğumu için yeterli olmayacaktır.

²⁸⁶ Karaman Odabaşı, Fatma, *Uygulamada Fikri Mülkiyet Haklarının Haksız Rekabete Konu Olması*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2015), 186, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 523, Yusufoğlu, *Patent Verilebilirlik*, 29-31.

Çalışan buluşlarında işverenin tam hak talep etmesi halinde buluşu yapanın teşvik ödülü ve bedel ödenmesi hakları doğmaktadır. Yükseköğretim kurumunda meydana gelen buluşlarda ise yükseköğretim kurumunun hak talep etmesi halinde buluşu yapanın gelirden pay alma hakkı ortaya çıkmaktadır. Bu haklar, aşağıda ayrıntılı şekilde inceleneceğinden, bu bölümde ayrıca bahsedilmeyecektir

3.2.4.1. Buluşun kullanılma hakkı

Buluşu kullanma hakkı, buluş üzerindeki maddi haklardandır. Buluş için patent veya faydalı model alınma zorunluluğu bulunmamaktadır. Buluşu yapan, buluşunu ticari sır olarak da saklayabilir. Bu durumda kanunun patente sağladığı haklardan da mahrum olacaktır. Ancak diğer taraftan buluşunun patent koruma süresi sonunda kamuya ait olmasının da önüne geçecektir. Buluş için patent alınmaması halinde ortaya çıkabilecek bir diğer risk ise aynı buluşu bir başkasının da ortaya koyması ve onun patente başvurmasıdır. Bu durumda buluşu ilk meydana getirdiği halde patente başvurmayanın elinde önceki kullanımdan doğan hakkı kalacaktır.

Tescilsiz olarak kullanıldığı durumlarda buluş, sahibine tekel niteliğinde kullanma hakkı bahşetmez²⁸⁷. Tescilsiz buluşlar, TTK²⁸⁸ haksız rekabet hükümlerine göre korunabilirler²⁸⁹.

Çalışanlar tarafından yapılan hizmet buluşlarında da, tam hak sahipliğinde bulunan işverenin patent verilmesi amacıyla ilk başvuruyu TÜRKPATENT'e yapmakla yükümlü olmasına karşılık, bu yükümlüğü işletme menfaatleri gerektirmesi halinde ortadan kalkmaktadır. İşveren, hizmet buluşunda tam hak sahipliği talebi ile buluş üzerindeki maddi hakları elde etmişse, işletme menfaatleri buluş için patent başvurusunda bulunmamayı gerektiriyorsa, buluşu patent almadan da kullanabilecektir.

Buluşu kullanma, endüstriyel şekilde üretimde kullanılması anlamına gelebileceği gibi buluşun geliştirilmesi suretiyle yeni buluşlar ortaya çıkarılması anlamına da gelebilir. Her iki hak da buluşu yapana ait olacaktır.

²⁸⁷ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 523.

²⁸⁸ RG 14.2.2011, 27846.

²⁸⁹ Karaman Odabaşı, *Fikri Mülkiyet Haklarının Haksız Rekabete Konu Olması*, 186, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 523, Yusufoglu, *Patent Verilebilirlik*, 29-31

3.2.4.2. Buluş için patent ve faydalı model başvurusunda bulunma hakkı

Buluş için patent veya faydalı model başvuru yapmak buluşu yapana aittir. SMK 109. madde 1. fıkrasına göre buluş için patent isteme hakkı, buluşu yapana veya onun haleflerine aittir. Bu hakkın başkalarına devri ise mümkündür. Diğer bir ifade ile buluş için patent başvurusunda bulunma hakkı devri kabil bir haktır.

Buluşu yapan, alacağı patent veya faydalı model ile belirli bir süre, buluş üzerinde tekel niteliğinde hak sahibi olacaktır. Patent ve faydalı model başvurusu ile buluşu yapan, patentin verilmesine şartına bağlı olarak patenti kullanma hakkını mutlak bir hakka dönüştürmüş olacaktır²⁹⁰.

Buluş için patent veya faydalı model talep hakkının hukuki niteliği konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. İlk görüşse göre patent veya faydalı model isteme hakkı, ilgili buluşun tescil edilmesine yönelik talep yetkisi, belge almak için yetkili mercie müracaat etme yetkisi olarak tanımlanmaktadır²⁹¹. Diğer bir görüşe göre ise, buluşu yapan, buluş fiili ile birlikte buluşuna bağlanan mutlak haklar kazanmakta ve bu mutlak hakların başında da belge için müracaat hakkı gelmektedir²⁹². Aynı yöndeki bir başka görüşe göre ise, buluşu yapanın, buluşu ortaya çıkarması ile üzerinde sahip olduğu hak, buluşçu hakkı olarak nitelendirilebilir ki, bu hakkın en önemli uzantısı patent veya faydalı model belgesi isteme hakkıdır²⁹³.

Buluş birden fazla kişi tarafından ortaya çıkarılmışsa patent isteme hakkı, başka bir şekilde kararlaştırılmamış olması koşuluyla hak sahiplerinin tamamına aittir. SMK 147. maddesi halinde buluş birden fazla kişiye aitse geri çekme ve vazgeçme talebi hariç olmak üzere, patent vekili atanmadığı durumlarda TÜRKPATENT nezdindeki patent başvurusu hak sahiplerince ortak temsilci olarak atanan hak sahibi tarafından yürütülür. Hak sahipleri tarafından ortak temsilci atanmaması durumunda, başvuru formunda adı geçen ilk hak sahibinin, ortak temsilci olduğu kabul edilecektir.

Buluş birden fazla kişi tarafından ancak birbirinden bağımsız şekilde ortaya konmuşsa patent başvurusu hakkı her ikisinde de başlangıçta bulunmaktadır. Bu

²⁹⁰ Patentin sahibine bahsettiği hakların niteliği hakkında bkz. Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, 175 vd.

²⁹¹ Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 519-520.

²⁹² Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, 174.

²⁹³ Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 109.

durumda önce başvuru yapan hak sahibi olacak başvuru konusunda gecikme yaşayan ise önceki kullanımdan doğan hakkı hariç buluş üzerindeki tüm maddi ve manevi haklarını kaybedecektir. SMK 109. maddesinin 3. fıkrasına göre buluş birden fazla kişi tarafından ancak birbirinden bağımsız şekilde ortaya konmuşsa patent isteme hakkı, önceki tarihli başvurunun yayımlanmış olması şartıyla daha önce başvuru yapana ait olduğu kabul edilmektedir. Burada buluşu hangisinin daha önce ortaya koyduğu değil patent başvurusunun hangisi tarafından önce yapıldığı önem kazanmaktadır. İkinci yapılan başvuruya patent verilmeyeceği için patent ve dolayısıyla buluş üzerinde önceki kullanımdan doğan hakkı dışında, hakkı kalmayacaktır. SMK ayrıca bu durumu destekleyici olarak 109. maddesinin 4. fıkrasında patent almak için ilk başvuran kişinin patent isteme hakkının sahibi olduğu yönünde mutlak olmayan bir karineyi de kabul etmiştir. Bu karine mutlak olmadığından, patent başvurusu sahibinin patent isteme hakkının sahibi olmadığı kanıtlanırsa, gerçek buluşu yapan patent isteme hakkının da sahibi olacaktır.

Çifte buluş olarak da adlandırılan bu durum buluş üzerindeki ortaklıktan farklı bir durumdur. Buluş üzerinde ortaklıkta, sadece bir buluşun ortada olması söz konusu iken çifte buluşlarda, ayrı buluş yapanlar tarafından ortaya konmuş aynı konuda birden fazla buluş söz konusu olmaktadır²⁹⁴.

Aynı buluş için buluşu yapan ya da halefi aynı koruma kapsamıyla birden fazla patent ya da faydalı model başvurusu yapma hakkına sahip değildir. SMK 145. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen bu hükme göre aynı kişiye veya halefine, aynı buluş konusunda, aynı koruma kapsamıyla, birbirinden bağımsız olarak birden fazla patent veya faydalı model ya da bu belgelerin her ikisi verilmeyecektir. Aynı buluş için buluşu yapan ya da halefine aynı koruma kapsamıyla birden fazla patent ya da faydalı model verilmemesine buluşun tekliği denmektedir²⁹⁵.

3.2.4.2.1. Patent isteme hakkının gaspı

Patent isteme hakkı, buluşu yapana veya onun haleflerine aittir. Patent isteme hakkının başkalarına devri mümkündür. Buluşu yapan dışında bir kişinin patent

²⁹⁴ Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 540, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 58-59.

²⁹⁵ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 270.

başvurusunda bulunması halinde, buluşu buluş yapandan hukuk sistemi tarafından koruma altına alınmış bir yol ile elde etmiş olmalıdır²⁹⁶.

Buluşu yapan dışında bir kişinin başvuruda bulunması veya buluşu yapanlardan sadece biri veya birkaçının başvuruda bulunması durumunda, SMK 90. maddesinin 5. fıkrasına göre bu kişiler, patent başvuru hakkını ne şekilde elde ettiklerini başvuruda açıklamak zorundadır.

Buluşu yapan veya haleflerinin ya da onların patent isteme hakkını devrettiklerinin dışında, diğer bir ifade ile hak sahibi olmayan bir kişi tarafından patent başvurusu yapılmışsa patent hakkının gaspı söz konusu olur. Patent hakkı gasp edilen hak sahibi, TÜRKPATENT nezdinde bu hakkını arayamaz. Zira gerek SMK 109. maddesinin 4. fıkrası, gerekse 110. maddesinin 1. fıkrasının ikinci cümlesine göre patent başvurusu yapan kişi aksi ispatlanıncaya kadar patent isteme hakkının sahibi olduğu kabul edilir. Bu karine aksi ispatlanabilir bir karinedir, diğer bir ifade ile mutlak bir karine değildir. Bu karinenin aksi TÜRKPATENT nezdinde değil Mahkeme nezdinde ispatlanabilir.

ABD’de buluşu yapanı, başvuru hakkını gasp edenlere karşı, inceleme aşamasında, sadece gasp davaları ile korumakla kalınmamakta, patent başvurusu esnasında başvuru yapan gerçek buluşu yapan olup olmadığını belirlemek adına gerçek buluşu yapan olduğuna dair yemin ettirilmektedir²⁹⁷. Bu kapsamda ABD’deki sistemin gerçek buluşu yapan ilkesine dayalı olduğu belirtilmiştir²⁹⁸.

Bir patent başvurusuna ya da verilmiş bir patente ilişkin olarak gerçek hak sahibi olduğunu ileri süren kişi gerçek hak sahibi olduğunu ispatlamak amacıyla gasp davası açacaktır. Bu dava başvurusu aşamasında açılmışsa patent başvurusunun gaspı davası, patent verildikten sonra açılmışsa patentin gaspı davasıdır.

Gasp davasını sadece buluşu yapan ya da halefi açabilir, buluşun zilyedi bu davaya açamaz. Buluşun zilyedi, buluşun teknik bilgilerinin emanet edildiği ya da çalışması veya üretmesi için kendine bırakılan kişidir. Zilyet halef değildir. Halefiyet

²⁹⁶ Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 65.

²⁹⁷ 35 USC § 115, madde kapsamında başvurunun hak sahibi veya onun yetkilendirdiği kişi tarafından yapıldığını ve kişinin başvuru konusu buluşun gerçek buluşçusu ya da ortak buluşçusu olduğuna inandığını içerir beyan veya yemin başvuru ile birlikte yapılmalıdır.

²⁹⁸ Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 126, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 131.

kanundan veya sözleşmeden doğarken, zilyetlik fiili durumdan oluşmaktadır. Zilyetlikte, buluş üzerindeki hakların devri söz konusu değildir. Buluşu yapanın ya da halefinin dava açmadığı durumlarda zilyedin de dava açabilmesi gerektiği savunulmuştur²⁹⁹.

Gasp davası, ifa sonucu doğurmasına karşın, davanın sonucunda gerçek hak sahibinin davayı açanın mı yoksa patent başvurusunda bulunanın mı olduğunu belirleyeceğinden, özünde bir tespit davasıdır³⁰⁰. Dava sonucunda başvuranın mı yoksa gasp davası açanın mı gerçek buluşu yapan olduğu belirlenmektedir.

Patent başvurusunun gaspı davası açıldıktan sonra durum TÜRKPATENT'e de bildirilir. Davayı gören mahkeme, dava sonuçlanıncaya kadar, patentin verilmesine ilişkin işlemleri askıya alabilir. Patent başvurusunun gaspı davasında, davayı açanın buluşun gerçek hak sahibi olduğu ispatlanırsa, seçimlik hakları ortaya çıkar. Gerçek buluşu yapan, davanın lehine sonuçlanması ve kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde geçerliliği devam eden başvuru için, patent başvurusunun kendi başvurusu olarak kabul edilmesini ve yürütülmesini TÜRKPATENT'ten isteyebilir veya varsa aynı rüçhan hakkından yararlanarak aynı buluş için yeni bir patent başvurusu yapabilir, ya da başvurunun reddedilmesini TÜRKPATENT'ten talep edebilir. Gerçek buluşu yapan bu süre için bu seçimlik haklarından birini kullanmalıdır. Bu süre içinde herhangi bir talepte bulunulmazsa, hakkında gasp davası açılan başvuru geçersiz sayılacaktır. Diğer bir ifade ile herhangi bir seçim yapmaz ise üçüncü seçimlik hakkını seçmiş sayılacaktır. Patent başvurusu için açılan gasp davası sırasında mahkeme tarafından patentin verilmesi işlemleri durdurulmaz ise ve patent verilirse dava patentin gaspı davasına evrilir. Birlikte bir buluşun ortaya konması halinde, buluş sahiplerinden bazıları hak sahibi olarak gösterilmemesi halinde de patent başvurusunun gaspı davası açılabilir. Bu durumda mahkeme kişinin de hak sahibi olduğuna karar verirse, patent başvurusuna yeni hak sahibinin de adı eklenecektir. Bu halde patent üzerinde paylı mülkiyet esasına göre kısmi hak sahipliği tanınmış olacaktır.

Patent başvurusunun gaspı davası açılması halinde, ilk başvuru sahibinin patent başvurusunu geri çekme hakkı ortadan kalkacaktır. Ancak mahkeme sonucunda

²⁹⁹ Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 523-524, Tekinalp, "Yeni Patent Hukuku", 132.

³⁰⁰ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 272, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 524.

davayı açanın hak sahibi olmadığına karar verilmesi durumunda ilk başvuru sahibi, başvurusunu geri çekebilecektir.

Patentin verildiğine ilişkin yayım tarihinden itibaren iki yıl içinde patentin gaspı davası açılabilir. Ancak patentin sahibi, patente ilişkin buluşun kendisine ait olmadığını biliyor veya bilmesi gerekiyor ise diğer bir ifade ile kötü niyetli ise patentin gaspı davası koruma süresi olan başvuru tarihinden itibaren yirmi yıl içinde de açılabilir.

Mahkeme tarafından verilen karar, kesinleşmesinden sonra sicile kaydedilerek bültende yayımlanır. Mahkemenin kararı iyiniyetli kişilere karşı ancak bu tarihten sonra hüküm ve sonuçlarını doğuracaktır. Bu tarihten önce hak sahibi görünen kişiden alınan lisanslar, kararın sicile kaydedilip bültende yayınlanmasına kadar devam edecektir. Lisans sahiplerinin, buluşu kullanmaya devam etmek istemeleri halinde yeni hak sahibi ile yeniden lisans sözleşmesi imzalamaları gerekecektir.

Ancak önceki lisans sahipleri ile gasp davası açılan önceki patent sahibi iyiniyetli ise ve buluşu kullanmaya başlamışsa veya kullanım için ciddi hazırlıklara başlamış bulunuyorlarsa, yeni hak sahibinin sicile kaydedildiğinin kendilerine tebliğinden itibaren, lisans sahipleri dört ay, önceki patent sahibi ise iki ay içinde başvurmak şartıyla kendilerine inhisari olmayan bir lisans verilmesini talep edebilirler. Lisans sözleşmesinin şartları zorunlu lisans verilmesine ilişkin SMK hükümlerinin kıyasen uygulanması suretiyle belirlenecektir. Gasp davası açılan iyi niyetli olsa dahi iyi niyeti korunmamaktadır. Ancak kendisine yukarıdaki şartlara uygun olarak inhisari olmayan bir lisans verilmesini talep edebilmektedir.

3.2.4.2.2. Önceki kullanımdan doğan hak

Buluşun birden çok kişi tarafından yapılması ya da sözleşme ile birden fazla kişiye ait olması halinin birbirinden bağımsız kişilerin aynı zamanda aynı buluşu yapmaları hali ile karıştırılmaması gerekir³⁰¹. Böyle bir halde, aksi kanıtlanmadıkça, patent isteme hakkı önceki tarihli başvurunun yayımlanmış olması şartıyla daha önce başvuru yapana ait olacaktır.

Önceki kullanımdan doğan hak SMK 87. maddede düzenlenmiştir. Maddeye göre önceki kullanımdan doğan hak, patent başvurusu tarihinde veya bu tarihten önce

³⁰¹ Tekinalp, Fikri Mülkiyet, 512.

buluşu iyiniyetli olarak Türkiye içinde kullanmakta olan veya kullanım için ciddi ve gerçek tedbirler almış kişilere karşı, patent konusu buluşu aynı şekilde kullanmaya devam etmelerini veya alınmış tedbirlere uygun olarak kullanmaya başlamalarını, patent başvurusu veya patent sahibinin önleme hakkının olmamasıdır. Diğer bir ifade ile önceki kullanımdan doğan hak, bir başkası tarafından usulüne uygun olarak tescil ettirilerek koruma altına alınmış bir patent konusu buluşu, tescil veya rüçhan tarihinde kullanmakta olan veya kullanmak için ciddi hazırlıklar yapan kişiye bu kullanımının veya hazırlığının karşılığı olarak sınırlı bir şekilde kullanabilmesi amacıyla tanınan nispi bir haktır³⁰². Önceki kullanımdan doğan hak ile patente bağlanan hakların sınırlandırılması, patent konusu buluşu fiilen kullanmaya başlamış iyiniyetli şahsın hali hazırdaki iktisadi değerlerini kullanmasının engellenmesinin hakkaniyete uygun olmayacağı düşüncesine dayanmaktadır³⁰³.

Önceki kullanımdan doğan hak kapsamında buluşu kullanmanın bir sınırı bulunmaktadır. Önceki kullanımdan doğan hak sahibi, buluşu ancak sahip olduğu işletmenin makul ihtiyaçlarını giderecek ölçüde kullanabilir. İşletmenin makul ihtiyaçları ile anlatılmak istenen, o işletmenin normal bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan işletim tarzı içerisinde kullanımdır³⁰⁴. SMK, önceki kullanımdan doğan hak sahibine buluşun makul olmayacak şekilde aşırı kullanımına izin vermemektedir. Bu ölçüyü aşan bir kullanım, patent sahibi tarafından engellenebilir. Bu kapsamda önceki kullanımdan doğan hak sahibi lisans veremez. Ancak işletmesini devretmek isterse işletme ile birlikte bu hakkını da devredebilir.

Önceki kullanımdan doğan hak sahibi olunabilmesi için kişinin iyiniyetli olması gerekmektedir. Buradaki iyi niyet, hak sahibinin buluşu hukuka uygun şekilde edinmesi şeklindedir. Kişinin buluşu, patent başvurusunda bulunandan bağımsız şekilde, eş zamanlı olarak kendisinin de bulması, onun iyiniyetli olduğuna dair karine teşkil edecektir. Kişi hukuka aykırı şekilde buluşu elde etmişse, önceki kullanımdan doğan hakka sahip olamayacaktır. Aynı şekilde kişi buluşu, patent sahibinin kamuya açıklaması sırasında öğrenmişse yine iyiniyetli sayılamayacaktır.

³⁰² Çağlar, “Patent Hukukunda Ön Kullanım Hakkı”, 81.

³⁰³ Kaya, “Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar”, 195.

³⁰⁴ Çağlar, “Patent Hukukunda Ön Kullanım Hakkı”, 87.

Önceki kullanımdan doğan hakkının ortaya çıkabilmesi için iyiniyetli kişinin buluşu Türkiye içinde önceden kullanması veya kullanmak için ciddi ve gerçek tedbirleri almış olması zorunludur. Kullanmak, buluşun uygulanmasıyla ticari amaçlı ürün elde edilmesi, üretilen ürünün piyasaya sunulması, satılması, ticaret alanına çıkarılması veya bir usul buluşu söz konusuysa bunun uygulanmasıyla elde edilen ürünün piyasaya sürülmesidir³⁰⁵. Buluş kullanılmamakla birlikte, kullanmak amacıyla ciddi ve gerçek tedbirler alınmış ise yine önceki kullanımdan doğan hak ortaya çıkacaktır. Kişinin buluşu kullanmak üzere hammadde alması, makine siparişi vermesi, tanıtım yapması ciddi ve gerçek tedbir olarak kabul edilebilir.

Önceki kullanımdan doğan hakkının doğabilmesi için zaman şartı da bulunmaktadır. Başvuru tarihinde veya bu tarihten önce buluşun kullanılması ya da kullanılmak amacıyla gerçek ve tedbirler alınması kanun tarafından korunmaktadır. Bu tarihten sonra yapılan kullanımlar ise korunmamaktadır.

SMK 87. maddesinin gerekçesinde önceki kullanımdan doğan hakkın eş zamanlı buluş sahiplerini korumak amacı “...aynı konuda birbirinden habersiz buluş yapılması durumunda, patent başvurusu yapmak yerine buluşu ticari sır olarak kullanmayı tercih eden veya buluşu kamuya açıklamaksızın kullanmaya başlayan söz konusu kişilerin, o buluşlar ilgili yaptığı veya yapacağı yatırımları değerlendirerek buluşu kullanmasına imkân sağlanmıştır” cümlesi ile açıklanmıştır.

Önceki kullanımdan doğan hak sadece sahibine patent konusu buluşu kullanım hakkı tanıyan nispi bir hak olduğundan, bu hak sahibi, buluşun üçüncü kişiler tarafından haksız kullanımını engelleyemez. Bu hak sahibi tarafından üretilerek satışa sunulmuş ürünler de patentin sağladığı koruma kapsamı dışında kalmaktadır. Diğer bir ifade ile önceki kullanımdan doğan hak, buluşun kullanılarak üretildiği ürünlerin piyasaya sürülmesi ile tükenmiş olur³⁰⁶.

3.2.5. Buluş Üzerinde Ortaklık

Günümüzde araştırma geliştirme çalışmalarının şirket temelli olması ve şirketlerde araştırmaların bilim insanlarından oluşturulan gruplar tarafından icra

³⁰⁵ Çağlar, “Patent Hukukunda Ön Kullanım Hakkı”, 85.

³⁰⁶ Çağlar, “Patent Hukukunda Ön Kullanım Hakkı”, 90-91.

edilmesi, buluşu tek kişinin meydana getirmesinin nadir görülmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır³⁰⁷. Buluş, birden fazla kişinin ortak çalışması sonucu ortaya çıkmışsa müşterek buluş sahipliğinden söz edilebilir. Bunun için, ortak bir fikre katılarak buluş fikrine varmada yaratıcı katkıda bulunan kişilerin, buluşu ortaya çıkarırken birbirlerine üstünlüğü veya önceliği bulunmamalıdır.

Buluşu birden çok kişi, ortak çaba ile meydana getirmiş ya da buluşun ortaya çıkmasına temel teşkil eden bir Ar-Ge sözleşmesinin hükümleri gereği buluş birden fazla kişiye ait olabilir. Bu durumda buluş üzerinde birden çok kişinin pay sahipliği, diğer bir ifade ile ortaklığı söz konusu olacaktır. Buluş ile illiyet bağı içinde olan, bağımsız ve zihni nitelikli her katkı, buluş üzerindeki ortaklığa vücut verecektir³⁰⁸. Müşterek bir buluştan söz edebilmek için birden fazla kişinin buluş konusu olan fikre birlikte varmış olmaları gerekir³⁰⁹. Bir diğer durum ise buluşu yapanın veya patent sahibinin ölümüdür. Bu durumda buluş üzerindeki haklar SMK 18. maddesine göre mirasçılara geçecektir. Ortaya çıkan bir buluş birden fazla kişi tarafından da satın alınabilir. Bu durumda da buluş üzerinde ortaklık söz konusu olabilecektir. Sonuç olarak buluş üzerinde birden çok kişinin hak sahibi olması, kanun gereği³¹⁰ veya taraf iradelerine dayalı olarak³¹¹ ortaya çıkabilir.

3.2.5.1. Ortaklığın hükümleri

Müşterek buluş sahipleri arasındaki ilişkiler, emredici hukuk kurallarına aykırı olmamak şartıyla sözleşme ile düzenlenebilir³¹². Ortakların, birbirleri arasındaki ilişkilerine öncelikle uygulanması gereken hükümler, emredici hükümlere aykırı olmayan sözleşme hükümleridir.

³⁰⁷ Dutfeld, “Collective Invention and Patent”, 26 vd.

³⁰⁸ Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 532-533, Ortan, *İşçi Buluşları*, 94.

³⁰⁹ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 66-67, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 533.

³¹⁰ Mehmet Akçaal, *Eşya Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 346, Mehmet Ayan, *Eşya Hukuku, II, Mülkiyet*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 10. Baskı, 2020), 62, Fikret Eren, *Mülkiyet Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 6. Baskı, 2021), 92, Turhan Esener, Kudret Güven, *Eşya Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 8. Baskı, 2019), 206-207, Halûk Nami Nomer ve Mehmet Serkan Ergüne, *Eşya Hukuku*, (İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 8. Bası, 2020), 215, Lâle Sirmen, *Eşya Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 9. Baskı, 2021), 304, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 57.

³¹¹ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 67, Akçaal, *Eşya Hukuku*, 345, Ayan, *Eşya Hukuku*, 63, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 90-91, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 206, Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 214-215, Noyan, *Patent Hukuku*, 582, Sirmen, *Eşya Hukuku*, 302, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 57.

³¹² Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 34.

Patent başvurusu birden çok kişiye aitse, başvuru üzerindeki ortaklığa ilişkin hükümler taraflar arasındaki anlaşmaya göre belirlenir. TMK³¹³'da iki tane birlikte mülkiyet hali düzenlenmiştir. Bunlar paylı mülkiyet ve elbirliği mülkiyetir³¹⁴. Buluşun birden çok kişiye ait olması halinde aralarında bir anlaşma yoksa paydaşlık ilişkisi TMK'deki paylı mülkiyete ilişkin hükümlere göre belirlenecektir. Buluş üzerinde ortaklaşa mülkiyette, ortaklar, buluşun tamamına belli paylar ile maliktiler.

Paylı mülkiyet TMK 688. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir. Madde hükmü *“Paylı mülkiyette birden çok kimse, maddî olarak bölünmüş olmayan bir şeyin tamamına belli paylarla maliktir”* şeklindedir. Buna göre paylı mülkiyette tek bir mülkiyet hakkı vardır. Bu tek mülkiyet hakkı aynı yetkiler ve yükümlülükler ile birden fazla kişiye ait olmaktadır. Paylı mülkiyette paydaşların, paylı mülkiyete konu olan şey üzerinde sahip bulundukları pay, fiili olarak bölünmüş olmayan, fikri soyut bir payı ifade eder³¹⁵.

Buluşun ortaklaşa mülkiyetinde patent başvurusu, patent vekili aracılığı ile yapılabilir. Patent vekili atanmadığı durumlarda hak sahiplerince ortak temsilci olarak atanan hak sahibi tarafından patent başvurusu yapılabilecektir. Hak sahipleri tarafından ortak temsilci atanmaması durumunda, başvuru formunda adı geçen ilk hak sahibinin, ortak temsilci olduğu kabul edilecektir. Bu karinenin aksi yazılı olarak ispatlanabilir. Başvuru formunda adı geçen ilk hak sahibinin değil kendisinin temsilci olduğunu iddia eden paydaş yazılı bir belge ile bunu ispatlayabilir. Temsil yetkisinin verilmesi yazılı şekle tabidir ayrıca resmi şekil aranmaz. Ortak temsilcinin yerleşim yerinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olmaması durumunda, işlemler ancak marka veya patent vekili vasıtasıyla yapılabilecektir.

Ortak temsilcinin tek başına yapamayacağı işlemler de bulunmaktadır. Ortak temsilci, patent başvurusunun geri çekilmesi veya patent hakkından vazgeçilmesi talebini tek başına yapamaz. Olağanüstü iş olarak kabul edilebilecek bu işlemde tüm ortakların oybirliği aranmaktadır. Bu durumda geri çekilme veya patent hakkından vazgeçilme talebi tüm ortaklar tarafından imzalanır.

³¹³ RG 08.12.2001, 24607 (RG 12.12.2001, 24611 düzeltmesi vardır).

³¹⁴ Paylı mülkiyet TMK 688 ile 700. maddeleri arasında, elbirliği mülkiyeti ise 701 ile 703. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

³¹⁵ Akçaal, *Eşya Hukuku*, 344-345, Ayan, *Eşya Hukuku*, 60, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 86, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 205, Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 213, Sirmen, *Eşya Hukuku*, 301.

3.2.5.2. Ortaklığın sona ermesi

Buluş üzerindeki ortaklık ilişkisi bir veya birkaç paydaş için sona erebileceği gibi tüm paydaşlar açısından da sona erebilir.

Buluş üzerindeki payın devredilmesi, paydan feragat edilmesi, payın cebri icra sonucunda satılması veya paydaşın buluş üzerindeki ortaklık ilişkisinden çıkarılması hallerinde ortaklık ilişkisinin tüm paydaşlar açısından değil sadece belirli paydaşlar açısından sona ermektedir. Bu durumlara sınırlı sona erme halleri denmektedir³¹⁶.

Ortaklık, buluş üzerindeki hakların bir tek kişide birleşmesi veya buluşun kamuya mal olması, bir başka kişinin geçerli patent başvurusunda bulunması sonucu hakkının ortadan kalması durumunda ise tüm paydaşlar açısından sona ermektedir.

3.2.5.2.1. Ortaklığın sınırlı sona erme halleri

Buluş üzerindeki ortaklığın devam ettiği ancak belirli ortakların bu ilişkinin dışına çıktığı haller, buluş üzerindeki ortaklığın sınırlı sona erme halleridir.

Paydaş payını üçüncü bir kişiye veya diğer ortaklardan birine veya birkaçına devrederse o paydaş için ortaklık ilişkisi sona erecektir. Bu devir, satış sözleşmesine dayanabileceği gibi bağış veya trampa sözleşmesi sonucu da olabilir. Satış halinde diğer ortakların ön alım hakkı bulunmaktadır. Yapılan satış, alıcı veya satıcı tarafından diğer paydaşlara bildirilir. Önalım hakkı, satışın hak sahibine bildirildiği tarihin üzerinden üç ay ve her hâlde satışın üzerinden iki yıl geçmekle düşecektir. Tarafların anlaşamaması hâlinde, önalım hakkını kullanmak isteyen paydaş, alıcıya karşı dava açmak suretiyle ön alım hakkını kullanabilir. Önalım hakkı sahibi, adına payın devrine karar verilmeden önce, mahkeme tarafından belirlenen süre içinde satış bedelini mahkemenin belirleyeceği yere nakden yatırmakla yükümlüdür. Ön alım hakkı, payın satış sözleşmesi konu olması halinde kullanılabilen, bağış ve trampa sözleşmesine konu olması durumunda kullanılamamaktadır. Ön alım hakkının engellenmesi amacıyla işlemin bağış ya da trampa gibi gösterilmesi halinde ise tam muvazaalı bir işlem ortaya çıkacaktır. Bu halde ön alım hakkını kullanmak isteyen paydaş,

³¹⁶ Ayan, *Eşya Hukuku*, 101, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 117, 224.

muavazaayı her türlü delille ispatlamak suretiyle, tasarruf işleminin iptalini mahkemeden talep edebilecektir³¹⁷.

Paydaş payından vazgeçebilir. Bu durumda payını bir bütün halinde diğer ortaklara eşit olarak bağışlamış gibi olur. Paydaşın payından vazgeçmesi halinde diğer paydaşların pay oranı, toplamda payından vazgeçen paydaşın oranı kadar çoğalmış olacaktır³¹⁸.

Diğer bir sınırlı sona erme hali ise paydaşın ortaklıktan çıkarılmasıdır. Ortaklık, ortak faydaya ulaşmak için birlikte çalışmayı, işbirliğini ve paydaşların birbirlerinin hak ve menfaatlerine saygılı davranmayı gerektirir. Paydaşlardan biri diğer ortaklar için paylı mülkiyet ilişkisini çekilemez hale getirirse, diğer paydaşlar mahkemeden o paydaşın ortaklıktan çıkarılmasını talep edebilir. TMK 696. maddesine göre paydaş tutum ve davranışlarıyla diğer paydaşların tamamına veya bir kısmına karşı olan yükümlülüklerini ağır biçimde çiğnerse ve buluş üzerindeki paylı mülkiyet ilişkisinin devamını çekilmez hâle getirmişse, mahkeme kararıyla paydaşlıktan çıkarılabilir. Örneğin buluşun patentlenmesinin engellenmeye çalışılması, lisans sözleşmesi yapılırken zorluk çıkarılması ve bu nedenle diğer paydaşlar için ortaklığın devamının çekilemez hale geldiği durumda, sorunlu ortak mahkeme kararıyla paydaşlıktan çıkarılabilir. Bu iki şart birlikte gerçekleşmelidir³¹⁹. Tutum ve davranışları ile ortaklığın devamını çekilemez hale getiren paydaşın kusurlu olmasına gerek bulunmamaktadır³²⁰. Paydaşın ortaklıktan çıkarılması bir tür disiplin cezasıdır³²¹. Bu davanın açılabilmesi için ortaklık sözleşmesinde aksi kararlaştırılmadıkça pay ve paydaş sayısı olarak çoğunluğun kararına gerek bulunmaktadır. Çoğunluğun hesaplanmasında ortaklıktan çıkarılmak istenen paydaşın hesaba katılıp katılmayacağı hususu Türk Hukukunda tartışmalı bir durumdur³²². Buluş üzerindeki hak bölünemez nitelikte olduğundan, payın dava tarihindeki değeriyle kendilerine devrini isteyen paydaş veya paydaşlar, bu istemlerini paydaşlıktan çıkarma istemi ile birlikte ileri

³¹⁷ TBK 19. maddesine göre bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde, tarafların gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek iradeleri esas alınır.

³¹⁸ Ayan, *Eşya Hukuku*, 102, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 117, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 214.

³¹⁹ Akçaal, *Eşya Hukuku*, 363, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 214.

³²⁰ Akçaal, *Eşya Hukuku*, 363, Ayan, *Eşya Hukuku*, 103, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 214.

³²¹ Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 237.

³²² İki paydaşlı bir ortaklıkta çift çoğunluk sağlanamayacağından ortaklıktan çıkarılma davasının açılmasının imkânsız olduğu ileri sürülmüştür, Ayan, *Eşya Hukuku*, 103, Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 237.

sürmek zorundadırlar. Hâkim, hüküm vermeden önce re'sen belirleyeceği uygun bir süre içinde pay değerinin ödenmesine veya tevdiine karar verir. Ortaklıktan çıkarılmak istenen ortağın payını isteyen paydaş da bulunmazsa hâkim, davalıya payını devretmesi için bir süre belirler ve bu süre içinde devredilmeyen payın açık artırmayla satışına karar verir. Mahkeme tarafından satış kararı verilmesi halinde bu karar, cebri icra yoluyla paraya çevirmeye ilişkin hükümler uyarınca yerine getirilir.

3.2.5.2.2. Ortaklığın tüm paydaşlar açısından sona ermesi

Buluş üzerindeki ortaklığın tüm paydaşlar için sona ermesi; buluşun devredilmesi, buluş üzerindeki ortaklığın giderilmesi halleridir. Bu durumlarda tüm ortaklar için paydaşlık ilişkisi sona ermektedir.

Buluş üzerindeki ortaklık, ortaklığın giderilmesi paylaşımı ile de ortadan kaldırılabilir. Paylaşma, paydaşlardan birinin talebi üzerine anlaşma, arabuluculuk sonucunda anlaşma veya mahkeme kararı ile olabilir. Buluş hakkı bölünemez nitelikte olduğu için bölünme yoluyla paylaşma mümkün değildir. Bu nedenle buluş üzerindeki ortaklık, sadece satılarak bedelinin nakden verilmesi şeklinde paylaşım suretiyle ortadan kaldırılabilir. TMK 698. maddesine göre paydaşların her birinin diğer paydaşlardan, paylaştırılmanın gerçekleştirilmesini talep hakkı bulunmaktadır. Bu hakkın hukuki niteliği, paya bağlı yenilik doğuran hak olduğu şeklindedir³²³. Bu nedenle diğer ortaklara ulaştığı anda onlar üzerinde paylaşmanın yapılması borcunu doğurur.

Buluş, ortaklar tarafından açık şekilde sürekli bir amaca tahsis edilmişse paylı mülkiyetin ortadan kaldırılması talebi yapılamamaktadır. Diğer taraftan hakkın sürekli bir amaca tahsis edilmiş olma durumu, mevcut hal ve koşullardan da çıkarılabilir³²⁴. Paylaşma talebi uygun olmayan bir zamanda yapılmamalıdır. Paylaşma talebi, TMK 2. maddesi gereğince dürüstlük kuralına uygun şekilde, ortakların haklarını en az zarara uğratacağı ya da en kârlı olacak zamanda yapılmalıdır³²⁵.

³²³ Akçaal, *Eşya Hukuku*, 365, Ayan, *Eşya Hukuku*, 106, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 118, Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 240, Sirmen, *Eşya Hukuku*, 324.

³²⁴ Akçaal, *Eşya Hukuku*, 366, Ayan, *Eşya Hukuku*, 109, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 121, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 215, Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 242, Sirmen, *Eşya Hukuku*, 324-325.

³²⁵ Akçaal, *Eşya Hukuku*, 367, Ayan, *Eşya Hukuku*, 110-111, Eren, *Mülkiyet Hukuku*, 120-121, Esener, Güven, *Eşya Hukuku*, 217, Nomer ve Ergüne, *Eşya Hukuku*, 243-244, Sirmen, *Eşya Hukuku*, 327.

Paylaşma, buluş bölünemez nitelikte olduğundan, pazarlık veya açık arttırma suretiyle satılarak bedelinin bölüşülmesi biçiminde gerçekleştirilebilir. Bütün paydaşların anlaşması halinde paylaşma, sadece ortaklar arasında yapılacak açık arttırma ile de yapılabilir. Paylaşma sonucunda paydaşların buluş üzerinde hakları sona erecek, diğer bir ifade ile buluş üzerindeki ortaklık tüm paydaşlar açısından ortadan kalkacaktır.

Buluş kamuya açıklanmak suretiyle yeniliğini kaybederse, patente veya faydalı modele konu olamayacağı için üzerindeki haklar sona ereceğinden, ortaklık ilişkisi de tüm paydaşlar açısından sonra erecektir.

3.2.6. Buluş Üzerindeki Hakların Devri, Mirasa ve Cebri İcra Konu Olması

Buluş, sanayiye ilişkin olması ve maddi bir değer ifade etmesi nedeniyle devir sözleşmelerine, cebri icraya ve mirasa da konu olabilmektedir. Buluş üzerindeki maddi ve manevi haklar bulunmaktadır. Manevi hak devredilemezken, maddi haklar devredilebilir niteliktedir. Buluş üzerindeki maddi haklar ve özellikle buluş için patent başvurusu hakkı, mal varlıksal hak niteliğini taşıdığından bu hakların sağlar arası işlem, mirasa ve cebri icraya konu olması da mümkündür³²⁶. Buluş üzerindeki haklar bir bütün halinde devredilebileceği gibi belirli bir kısmı da devredilebilir³²⁷.

İşletmenin devri halinde, işletmenin gayri maddi unsurlarına dâhil olan buluş da devralana geçecektir. TBK³²⁸ 202. maddeye göre aksi sözleşmede kararlaştırılmadıkça işletmelerin aktif ve pasifleri ile birlikte devredilmesi ya da birleşmeleri halinde, işletmeye ait olan buluşlarda devrin kapsamına girecektir.

Devir işlemi devir sözleşmesi şeklinde rızaya dayanan bir işlem olabileceği gibi cebri icra gibi buluşu yapanın rızası dışında bir işlem de olabilir.³²⁹

Buluşun devrine dair sözleşme yazılı şekilde yapılmalıdır. Bu devirler ivazlı olabileceği gibi ivazsız da olabilir. Diğer bir ifade buluş bir satım sözleşmesi ile devredilebileceği gibi bağış akdi ile de devredilebilir.³³⁰ Buluş üzerindeki hangi hakların devredileceği bu sözleşmede açıkça yazılmalıdır. Buluşun devri ile birlikte

³²⁶ Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 62, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 565 vd.

³²⁷ Noyan, *Patent Hukuku*, 585, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 565.

³²⁸ RG 04.2.2011, 27836.

³²⁹ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 44, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 130.

³³⁰ Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 63.

adın belirtilmesi hakkına dair manevi hak hariç diğerk haklar da devralana geçecektir. Bu durumda patent isteme hakkı da artık devralan tarafından kullanılabilir olacaktır. Patent veya faydalı model başvuru sahibinin buluşu yapan olmaması veya buluşu yapanlardan sadece biri veya birkaçı olması hâlinde bu kişiler, patent veya faydalı model başvuru hakkını ne şekilde elde ettiklerini başvuruda açıklamak zorundadır. SMK 148. maddesinin 4. fıkrasına göre hukuki işlemler, yazılı şekle tabidir. Devir sözleşmelerinin geçerliliği, ancak noter tarafından onaylanmış şekilde yapılmış olmalarına bağlıdır. Bu hükümdeki devir sözleşmeleri, tescil edilmiş sınai mülkiyet hakları açısından geçerlidir. Buluş, patent veya faydalı model belgesine bağlanmadan önce devredilmek istenirse, bu devir sadece yazılı şekle tabi olacaktır. Patent veya faydalı model başvurusu yapılırken, buluşa devir sözleşmesi ile malik olunmuşsa, bu yazılı devir sözleşmesi de TÜRKPATENT'e sunulmalıdır.

Buluş, patent isteme hakkının ortaya çıkması ile birlikte, diğerk bir ifade ile tamamlanıp araştırma aşamasından çıkmış olmakla birlikte, ekonomik bir değeri bünyesinde barındıracaktır. Bu aşamada da buluş cebri icraya konu teşkil edebilecektir. Buluşa dair patent isteme hakkının korunabilmesi, yenilik unsurunun korunmasına bağlıdır. Yenilik unsurunun ortadan kalkması halinde buluş için patent alınamayacağından, ekonomik değeri de ortadan kalkabilecektir. Bu nedenle buluşun cebri icraya konu olması halinde, patent isteme hakkının, önceden satışın ilân edilmediği, satış şartlarının taraflar arasında müzakere edildiği pazarlık yoluyla satış yöntemiyle paraya çevrilmesi, buluşun ifşa edilmemesi ve bu sayede yenilik unsurunun korunabilmesi için yerinde bir süreç olacaktır³³¹.

Buluşu yapan patent başvurusu yapmadan ya da patent başvurusu yaptıktan sonra ancak patent almadan önce ölürse buluş üzerindeki maddi haklar mirasçılara geçecektir. Buluşu yapanın tek bir mirasçısı olması halinde buluş üzerindeki maddi haklar bu kişinin olacaktır. Ancak buluşu yapanın birden fazla mirasçısı varsa buluşu yapanın ölmesi halinde buluş paylı mülkiyet ile mirasçılara, miras payları oranlarına göre ait olacaktır.

³³¹ Nur Bolayır, "Fikrî Mülkiyet Haklarında Cebri İcra Sistemi" Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan, 16. Özel Sayı, (2014), 2530.

3.3. Yapay Zekâ Tarafından Meydana Getirilen Buluşlar

Yapay zekâ, hukukun birçok alanında yeni tartışmalar ortaya çıkarmaktadır. Yapay zekânın, hukukun her alanında yeni kavramların ve görüşlerin ortaya çıkmasına neden olacağı söylenebilir. Zira insanı dünyadaki diğer varlıklardan ayıran düşünme ve bağımsız şekilde karar verme yeteneği, insandan başka bir varlıkta ortaya çıkmaktadır. Bize bu özellikleri bahşeden beynimizin tam olarak nasıl çalıştığı hala araştırmalara konu olsa da, beynin belli durumlarda nasıl karar vereceğine ilişkin çalışma algoritmasının, yazılıma çevrilmesi sonucunda yapay zekâlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca yapay zekâyı vücut veren yazılım, durum ve hale göre, otonom olarak kendini geliştirebilmektedir. Yapay zekâların bazı türlerinde, hangi durumda, hangi kararların verileceği hususu, edinilen deneyimlere göre gelişebilmekte, yazılım kendini güncelleyebilmektedir. İnsanların yargı üretme ve karar alabilme özelliği, yazılım vasıtasıyla, artık makinelerde de görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda, yargı kararlarında yeknesaklığı sağlayacak, karmaşık olmayan hukuki uyumsuzlukları çözecek hâkim veya hâkim yardımcısı yapay zekâlar görebiliriz.

Yapay zekâ tarafından bulunan buluşlarda, hak sahibinin kim olacağı, buluş yapan olarak kimin sayılacağı güncel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yapay zekânın ortaya çıktığı zamana kadar buluşlar, sadece gerçek kişiler tarafından meydana getirilmekteydi. Tüzel kişiler tarafından yapılan araştırma geliştirme faaliyetlerinde dahi buluş bir gerçek kişi araştırmacı tarafından ortaya çıkarılmakta, buluşu yapan olarak bu araştırmacı veya araştırmacıların adları yazılmakta, aralarındaki anlaşmaya ya da yasal düzenlemeye göre tüzel kişi hak sahibi olmaktadır. Yapay zekâ teknik bir terimdir. Hukuki açıdan buluşun yapay zekâ karşısındaki durumunu anlayabilmek açısından bu teknik terimin de en azından ne olduğu ya da ne olmadığı irdelenmelidir.

Buluşun patente konu olabilmesi için, yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması, buluş olarak kabul edilmeyen konulara ve patentlenemeyen durumlara dâhil olmaması gerekmektedir. Bu şartları içeren bir buluşun, doğada kendi başına veya zekâ içeren eylemlerin ve olayların dışında ortaya çıkması mümkün değildi. Dünyamızda, yapay zekâ ortaya çıkıncaya kadar, buluş meydana getirebilecek zekâ içeren eylemler, sadece insanoğlu tarafından yapılabilmekteydi. Hâlbuki bu durum yine insanoğlu tarafından ortaya çıkarılan yapay

zekâ ile tamamen değişmiştir. Bugün evimizde kullandığımız elektronik cihazlarda dahi bulunan yapay zekâ uygulamaları, gün geçtikçe hayatımıza daha fazla girecektir. Belki de önümüzdeki yüz yıl içinde yapay zekâ içeren robotlar insanlığın sonunu getirecektir. Bu varsayım gerçekleşinceye veya konu hakkında düzenlemeler yapılıncaya kadar, insan egemen hukuk sistemimizde, yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşların hak sahipliği, bir sorun olarak kalmaya devam edecektir.

Hak sahipliği, hukuk tarafından tanınan bir kişiliğe bağlıdır. Günümüzde, gerçek kişiler için kişilik, TMK 28. maddeye göre, insanoğlunun sağ ve tam olarak doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Aynı maddeye göre ise hak ehliyeti sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlar. Tüzel kişilerde, hukuk sisteminin kabul ettiği şartların meydana getirilmesi ile kişilik başlayacaktır. Hukuk tarafından tanınan bir kişilik yoksa hak sahipliğinden de, karşımızda insan olsa dahi, söz edilemeyecektir. Nitekim Roma Hukukunda köleler insan olmasına karşılık kişi sayılmamakta, hak sahibi olamamakta ve mal olarak görülmekteydi³³². Köleler, kişi (hak süjesi) olarak kabul edilmedikleri için haklara ve borçlara sahip olamıyorlardı. Köleler, Roma hukuk sisteminde “mal” olarak kabul ediliyorlardı ve mallar gibi hukuki işleme maruz kalıyorlardı. Günümüzde de kişi olarak kabul edilmeyen bir varlık veya oluşumun hak sahipliği bulunmamaktadır. Örneğin hukuk sistemi ticaret şirketlerine kişilik tanırken, adi şirkete tanımamıştır. Bunun sonucu olarak da adi şirketin ayrı bir malvarlığından söz edilememekte, şirketin mal varlığının sahipliği ortakların kişiliği üzerinde kalmaktadır. Yapay zekâlara ve yapay zekâ içeren robotlara günümüzde hukuk sistemleri henüz kişilik tanımamıştır. Bu durumda yapay zekâ tarafından ortaya çıkarılan buluş kime ait olacaktır? Özellikle yapay zekâ bir lisans sözleşmesi altında yazılımcısının dışında bir kişi tarafından kullanıldığı sırada bir buluş meydana getirirse buluş kime aittir?

Aynı şekilde SMK 90. maddesinin 5. fıkrasına göre buluşu yapanın adı, patent başvurusunda belirtilmelidir. Buluş bir yapay zekâ tarafından meydana getirilmişse, buluşu yapan olarak yapay zekânın adı mı, yapay zekânın yazılımcısının adı mı ya da

³³² Akipek, Jale G., Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku* 6098 Sayılı Yeni Borçlar Kanununa Uyarlanmış Birinci Cilt, İstanbul: Beta Basım, 10. Bası, 2013, 238, Selahattin Eren, "Roma Hukukunda Köle Mülkiyetinin Sınırları". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23 (2017), 284, Mustafa Kenan Ustahaliloğlu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, (İstanbul, Filiz Kitabevi, 2022), 86.

yapay zekâyı kullananın adı mı yazılacaktır? Bu da ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sorunları irdeleyebilmemiz adına öncelikle yapay zekânın ne olduğunu ve çeşitlerini incelemekte fayda olacaktır.

3.3.1. Yapay Zekâ Nedir?

Günümüzde, teknoloji durdurulamaz bir hızda gelişmeye devam etmektedir. Milyarlarca insan cep telefonu kullanarak iletişim kurmakta, bu cihazlar aracılığıyla bilgiye kısa sürede ulaşmaktadır. 3D yazıcılar vasıtasıyla evlerde ürünler geliştirilmekte ve üretilmektedir. Otonom otomobiller sokaklarda sürücüsüz olarak dolaşmaktadır. Robotlar hayatımızın olağan araçları haline gelmiştir. Bir sonraki adım bu cihazların kendi kendilerine karar vererek hareket etmeleri ve öğrenme yetenekleri ile otonom olarak programlanmalarıdır. Evdeki hareketliliği algılayıcıları ile ölçen bir süpürge, insanların ayakta olmadıkları bir zaman diliminde ortaya çıkmakta ve birkaç çalışma sonrasında çıkardığı evin haritasına göre temizlik yapabilmektedir. Birkaç yıl öncesinde bilim kurgu olarak düşüneceğimiz bu olaylar günümüzde hayata geçmektedir. Ayrıca seçimlerimizi, yaşam biçimimizi ve diğer parametreleri öğrenerek, bize seçenekler sunan yapay zekâ uygulamaları da internette çokça karşımıza çıkmaktadır.

Yapay zekâ kavramının altında matematiksel mantık yatmaktadır. 1930 ve 1940’larda bilim insanları akıl yürütmenin bazı yönlerini temel olarak formüle edilebileceğini savunmaktaydılar³³³. 1950’lerde, 2. Dünya Savaşından sonra elektronik bilgisayarlar ilk kez piyasaya çıktıklarında, bilim insanları, mucizevi becerilere imza atan bilgisayarlar fikriyle halkın gözlerini kamaştırdı³³⁴. Ancak bunlar sadece elektronik olarak işlem yapan, düşünme becerisine haiz olmayan makinelerdi.

Alan Turing tarafından, 1950 yılında Turing Testi olarak adlandırılan çalışma ile bir makine zeki olarak adlandırılmıştır³³⁵. Bu testte, bilgisayarın gerçekten akıllı olması için aşağıdaki kapasiteye sahip olması aranmaktadır;

³³³ Avron Bar and Edward A. Feigenbaum, *The Handbook of Artificial Intelligence Volume I*, (California: Heuristech Press, 1981), 3.

³³⁴ Michio Kaku, *Geleceğin Fiziği*, (Ankara: Odtü Yayıncılık, 2013), 74.

³³⁵ Stuart J. Russell and Peter Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (New Jersey: 3. Edition, Pearson, 2010) 2, Richard Kemp, *Legal Aspects of Artificial Intelligence*, Kemp IT Law, v.2.0,

- Mükemmel İngilizce iletişim kurabilmesi için doğal dil işlemcisi,
- Bildiğini veya duyduğunu depolamak için bilgi sunumu,
- Yeni sonuçlar çıkarımı, soruların cevaplanması ve depolanan verilerin kullanılması için otonom muhakeme,
- Çevre örüntünün araştırılması ve anlaşılması, yeni durumlara uyum için makine öğrenimi³³⁶.

Yapay zekâ kavramı, tarih sahnesine ilk olarak, John McCarthy tarafından 1955 tarihinde yapılan Dartmouth konferansında ortaya atılmıştır. McCarthy yapay zekâyı, akıllı makineler yapımına ilişkin mühendislik ve bilim olarak tanımlamıştır³³⁷.

Aynı tarihlerde Türkiye’de Erzurum’da kurulan Atatürk Üniversitesinin açılışında, ülkemizin önemli matematikçi ve bilim insanlarından Ord. Prof. Dr. Cahit Arf “Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir” konulu bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında binary kod sistemi ile kodlanmış, ilk bilgisayarların çalışma prensipleri anlatılmış, düşünebilen ve problem çözen makinelerin olup olamayacağı irdelenmiştir. Konuşmasının sonunda ise “... insan beyni ile makine arasındaki asıl fark, insan beyninin estetik mahiyette müessirleri alıp onlar üzerinde işleyebilmesi ve yine estetik mahiyette olan kararlar verebilmesine, verilen bir işi yapıp yapmamak hususunda kendisini serbest hissetmesine mukabil makinede bu vasıfların benzerlerinin yok oluşudur. Bu vasıfları karakterize eden husus hepsinin de bir belirsizlik unsuru ihtiva etmesi, bunların şaşmaz bir şekilde uydukları kaidelerin mevcut olmayışıdır. Belirsizlik karakterini haiz olan insan dışı tabiat hadiseleri mevcuttur. Bunlar atom içinde ceryan eden olaylardır. Bu itibarla nisbeten küçük sayıda atom içinde ceryan eden olaylar böyle makinelerin işleyişinde müessir hale getirilebilirse, makinelerin estetik bakımdan da insan beynine benzetileceği ümit edilebilecektir. Böyle bir makine, mesela filan müzik parçasını güzel bulmadığını söyleyebilecektir. Fakat bu işin uzun yüzyıllar sonra bile ve belki de hiçbir zaman yapılamayacağını zannediyorum”

2016, 2, <http://www.kempitlaw.com/white-papers/legal-aspects-of-artificial-intelligence-3/?id=75> , Accessed April 17, 2022.

³³⁶ Russell and Norvig, *Artificial Intelligence*, 2-3.

³³⁷ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 6. sy. 11, (2018), 588, Russell and Norvig, *Artificial Intelligence*, 2, Kemp, *Artificial Intelligence*, 2, Sonia K. Katyal, "Private Accountability in the Age of Artificial Intelligence," *UCLA Law Review* 66, no. 1 (January 2019), 62.

şeklinde kanaatini sunmuştur³³⁸. Konuşmanın son kısmı aslında bugünkü yapay zekâyı tanımlamaktadır. Yapay zekâ çalışmalarının mantık, ölçümleme ve olasılık temel alanlarının formülasyonu için belirli bir seviyede matematik bilimine ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir³³⁹. 1965'te, yapay zekâ hususunda öncülerden biri olan Herbert Simon, “*Makineler yirmi yıl içinde bir insanın yapabildiği her şeyi yapabilecek yetenekte olacaklar*” şeklinde bir iddiada bulunmuştur. Ancak ilk robotlar sadece basit işleri yapabilme yeteneklerine haizlerdi³⁴⁰.

Günümüzde yapay zekâ kavramı, birçok alanda kendini gösterse de özellikle endüstri 4.0 kavramı ile öne çıkmaktadır³⁴¹. 4. endüstri devrimi önceki endüstri devrimlerinden farklı bir yapıya sahip olacaktır. Bu devrim sadece akıllı ve birbirine bağlı sistemler ve makinelerin değil, aynı zamanda genetik bilimi, nano teknoloji ve kuantum bilgisayarlarının etkileri ile fiziksel, dijital ve biyolojik dünyamızda büyük değişiklikleri yaratacaktır. Terimin mucidi ve Dünya Ekonomik Forumu'nun kurucularından Klaus Schwab'a göre dijital inovasyon fiziksel, sanal ve biyolojik dünyamızı değiştirmeye başlarken, büyük bir değişimin eşliğinde bulunmaktayız³⁴². 2015 yılı Dünya Ekonomik Forumuna katılan 800 yönetici ve uzmanla yapılan ankete göre bilgi teknolojisi tabanlı değişimin 2025 yılında geri dönülemez bir noktaya geleceği öngörülmektedir³⁴³. 2025 yılında insanların internete bağlı kıyafetler giydiği, insanların %90'ının limitsiz ve ücretsiz saklama alanlarının olduğu, 1 trilyon algılayıcının internete bağlı olduğu, robot eczacıların bulunduğu, implant telefonların satışa çıkarıldığı, şirket denetimlerinin yapay zekâlar tarafından yapıldığı, yapay zekâların şirket yöneticisi olduğu bir dünya beklenilmektedir. Ancak henüz bu aşamaya gelmekten uzakta görünmekteyiz.

³³⁸ Cahit Arf, “Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir”, *Atatürk Üniversitesi 1958-1959 Öğretim Yılı Halk Konferansları*, I. (1959): 100-103.

³³⁹ Russell and Norvig, *Artificial Intelligence*, 7 vd.

³⁴⁰ Kaku, *Geleceğin Fiziği*, 74-75.

³⁴¹ Kemp, *Artificial Intelligence*, 3.

³⁴² Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution*, (World Economic Forum, 2016), 18-26.

³⁴³ Schwab, *Industrial Revolution*, 28.

Tarihsel süreçte birçok yapay zekâ tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlamalar “insan gibi düşünme”, “insan gibi davranma”, “rasyonel düşünme” ve “rasyonel davranma” yaklaşımları altında gruplanabilir³⁴⁴.

Yapay zekânın literatürde genel kabul gören bir tanımını bulunmamaktadır. Yapay zekânın yaratıcılık, öngörülemezlik, bağımsızlık ve otonom olma, rasyonel zekâ, yeni durumlara uyum sağlama (evrim geçirme), veri toplama ve iletişim yeteneği, verimlilik ve doğruluk ile alternatifler ve seçenekler arasında serbest seçim olmak üzere sekiz unsuru içeren bir birleşim olarak tarifi de yapılabilir. Yapay zekâ çalışmalarının alt dalları bu unsurlardan bazılarını içerebilir³⁴⁵.

Bir tanıma göre yapay zekâ insan eliyle ortaya çıkarılan, insana özgü idrak, algılama, öğrenme ve eyleme dökme kabiliyetlerine haiz olan ve insanla arasındaki farkları ortadan kaldıran bir mekanizmadır³⁴⁶.

Yapay zekâ bir görüşe göre bilgisayar biliminin bir alt dalı olup, insanlara özgü problem çözme yeteneğinin makineler tarafından yapıldığı, konuşanları anlayabilme, öğrenme, akıl yürütme, problem çözme gibi insanların zekâ kullanarak yapabildiklerini aynısını yapabilen makineler olarak tanımlanabilir³⁴⁷. Aynı yöndeki bir başka tanıma göre ise yapay zekâ, insan davranışlarındaki zekâ ile ilişkilendirilen karakteristikleri gösteren sistemlerdir³⁴⁸. Bir başka tanıma göre ise yapay zekâ, genelde insan zekâsı gerektiren iş ve işlemlerin otomasyonu için teknolojinin kullanımındır³⁴⁹.

Makine öğrenmesine sahip olan yapay zekâ uygulamaları tam olarak zeki kabul edilememektedir. Bu tür yapay zekâ uygulamaları, çeviri yapımında, araç sürüşünde

³⁴⁴ Russell and Norvig, *Artificial Intelligence*, 2 vd.

³⁴⁵ Schwein, “Patentability and Inventorship of AI”, 567-568.

³⁴⁶ Büşra Kaynak Balta, “Yapay Zekâ Ürünlerinin Hukuki Niteliği Ve Fikri Eser Kavramı” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3 (2020): 208.

³⁴⁷ Bar and Feigenbaum, *The Handbook*, 3, Armağan Ebru Bozkurt Yüksel v.dğr., *Futurist Hukuk*, (İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018), 6 vd., Başak Bak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 35 (2018): 212.

³⁴⁸ E. C. Jr. Lashbrooke, “Legal Reasoning And Artificial Intelligence”, *Loyola Law Review*, 34. no. 2, (1988), 295.

³⁴⁹ Harry Surden, "Artificial Intelligence and Law: An Overview," *Georgia State University Law Review* 35. no. 4, (2019): 1307, Yapay zekâ hakkında farklı yaklaşımlar ile farklı tanımlar da yapılmaktadır. Farklı yaklaşım ve tanımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Russell and Norvig, *Artificial Intelligence*, 1 vd.

veya satranç oyunlarında kullanılmaktadır. Derin öğrenme yapay zekâ sistemlerinin bir tür insan düzeyinde düşünmeye eşdeğer veya onu aşan sentetik bilgisayar bilişselliği ile sonuçlarını üretmektedirler³⁵⁰. Tam olarak insan bilinç düzeyine erişmeseler de derin öğrenme yapay zekâ uygulamaları büyük gelişme göstermiştir. İnsan beynindeki sinir ağlarının bir benzeri niteliğindeki yapay sinir ağlarına sahip yapay zekâlar, insan beyninin algoritmik bir modelidir³⁵¹.

Yapay zekâ tanımı yerine otonom zeki sistemler tanımı da kullanılmaktadır. Bu tanımın iki temel unsuru bulunmaktadır. Birinci otonom olma, insan müdahalesinin indirgendiği bir sistemin karar alma kapasitesi, ikincisi ise zekâ; öğrenme, akıl yürütme, problem çözme, gözlemlleme, dil anlama kapasitesini içine alan yeni durumlara uygun hareket edebilme kapasitesidir³⁵².

Yapay zekâ ile alakalı bir diğer kavram da otonom robotlardır. Robot, otonom görev yapan ve bir şart olmamakla beraber, çoğu kez hareket edebilen makinelerdir³⁵³. Günümüzde robotlar çevreyi ve kendi hareketlerini ölçmek için kameralar ve lazerler de dâhil olmak üzere çeşitli sensörler ve jiroskoplar kullanılmaktadırlar³⁵⁴. Otonom robot çevresini algılayabilen ve bu çevre üzerinde veya içinde bilinçli olarak hareket edebilen yapay bir cihaz, fiziksel yapıda olan yapay zekâ veya faydalı işleri otonom olarak gerçekleştirebilen makine olarak tanımlanabilir³⁵⁵.

³⁵⁰ Surden, "Artificial Intelligence", 1308.

³⁵¹ Erica Fraser, "Computers as Inventors - Legal and Policy Implications of Artificial Intelligence on Patent Law," *SCRIPTed: A Journal of Law, Technology and Society* 13. no. 3 (2016), 317, Nina I. Brown, "Artificial Authors: Case for Copyright in Computer-Generated Works", *Columbia Science and Technology Law Review*, 20. no. 1 (2018), 7, Schwein, "Patentability and Inventorship of AI", 565, Susan Y. Tull and Paula E. Miller, "Patenting Artificial Intelligence: Issues of Obviousness, Inventorship, and Patent Eligibility," *RAIL: The Journal of Robotics, Artificial Intelligence & Law*, 1. no. 5, (2018), 314, Evan J. Zimmerman, "Machine minds: Frontiers in legal personhood", SSRN 2563965, 2015, 10. Accessed March 23, 2020, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2563965

³⁵² Madeleine de Cock Buning, "Autonomous Intelligent Systems as Creative Agents under the EU Framework for Intellectual Property," *European Journal of Risk Regulation* (EJRR) 7. no. 2 (2016), 312.

³⁵³ Cannur Ercan, "Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk Sözleşme Dışı Sorumluluk Hallerinde Çözüm Önerileri", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11. sy. 40, (2019): 24.

³⁵⁴ Russell and Norvig, *Artificial Intelligence*, 971.

³⁵⁵ Ercan, "Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk", 24, Joshua C. Gellers, *Rights for Robots Artificial Intelligence, Animal and Environmental Law*, New York: Routledge, 2021, 4.

2020 yılında Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komisyonu için hazırlanan bir çalışmada³⁵⁶ yapay zekânın tanımının farklı kullanımlar nedeniyle farklı şekillerde tezahür ettiğine vurgu yapılmıştır. Çalışmada moda bir kelime olarak görülen yapay zekânın farklı ülkelerde yasal olarak nasıl tanımladıkları da ele alınmıştır. Bu çalışmaya göre;

Danimarka Devletine göre yapay zekâ, algoritmalara (matematiksel formüller) dayalı, verilerdeki modelleri analiz ederek ve tanımlayarak en uygun çözümü belirleyen sistemlerdir.

İspanya Devletine göre yapay zekâ, zekâ gerektiren görevleri yerine getirebilme kapasitesine sahip makinelerin tasarımını ve programlanmasını sağlayan bilim ve mühendislik olarak tanımlanabilir.

Almanya Devleti yapay zekâyı güçlü yapay zekâ ve zayıf yapay zekâ olmak üzere ikiye ayırmıştır. Güçlü yapay zekâ, insanlar gibi entelektüel yeteneklere sahip, hatta onları aşan yapay zekâ sistemleri anlamına gelir. Zayıf yapay zekâ ise, kendi kendini optimize etme yeteneğine sahip şekilde matematik ve bilgisayar bilimlerinden yöntemleri kullanarak belirli sorunların çözümüne odaklanan sistemlerdir.

Finlandiya Devletine göre yapay zekâ, insanlarla neredeyse aynı şekilde öğrenebilen ve karar verebilen cihazlar, yazılımlar ve sistemlerdir.

İngiltere Devletine göre yapay zekâ, görsel algılama, konuşma, tanıma ve lisan çeviri gibi insan zekâsını gerektiren görevleri yerine getirme yeteneğine sahip teknolojiler şeklinde tanımlanmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde, Savunma İnovasyon Kurulu yapay zekâyı çeşitli bilgi işleme teknikleri ve hedef odaklı bir görevi gerçekleştirmek için kullanılan teknolojiler ve görev takip kavrama yetisi olarak anlamlandırmaktadır. Geniş anlamda yapay zekâ için AI, makine öğrenmesi için ML kısaltmaları kullanılmaktadır. Yapay zekâ kavramı aynı zamanda, yapay zekânın birleşenleri, bütün içindeki alt sistemler içinde kullanılmaktadır.

³⁵⁶ Çalışmanın orijinal ismi, “Artificial Intelligence and Civil Liability” şeklindedir. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/621926/IPOL_STU\(2020\)621926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/621926/IPOL_STU(2020)621926_EN.pdf) erişim tarihi Mayıs 16, 2023.

Singapur Devleti yapay zekâ veya veri analitiğini insan karar verme sürecinin yerine geçen veya ona yardım eden teknolojiler olarak tanımlamaktadır.

Japonya Devleti yapay zekâyı akıllı bir fonksiyonu gerçekleştiren bir sistem varsaymaktadır. Yapay zekâ buna göre son yıllarda genel olarak makine öğrenimi, özellikle derin öğrenime dayalıdır.

Avusturalya Devletine göre yapay zekâ, sorunları bağımsız olarak çözebilen ve bir insanın açık rehberliği olmadan tanımlanmış hedeflere ilişkin görevleri yerine getirebilen birbiriyle ilişkili teknolojiler koleksiyonu olarak tanımlanmaktadır.

Sadece sanal ortamda var olan ve kullanıcıları tarafından çoğunlukla belirli talimatların otonom olarak yerine getirilmesi amacıyla tercih edilen yapay zekâ yazılımları dış dünyada somut varlıkları bulunmadığından, öğretilde “robot” olarak nitelendirilmemektedir³⁵⁷. Fiziki yapısı olsun ya da olmasın, fikri ürün ve özellikle buluş ortaya koyması açısından yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotların aynı kategoride değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Zira yapay zekâ uygulamalarına kişilik tanınması ya da bir şekilde hak süjesi olması durumunda bunun otonom robotlar için de geçerli olacağını ya da tam tersinde de aynı yönde hüküm kurulması gerektiğini değerlendirmekteyiz.

3.3.2. Yapay Zekâ Çeşitleri

Yapay zekâ biyolojik zekâdan ayrılır. Biyolojik zekâ, temel olarak sadece insanda bulunan ve günümüz medeniyetinin ortaya çıkmasına sebebiyet veren insan zekâsıdır. Günümüzde yapay zekânın çıkması ile medeniyetin gelişmesinde, yeni bir zekânın da payı oluşmaya başlamıştır. Yapay zekâ ile biyolojik zekânın karşılaştırılması yapılmaktadır³⁵⁸. Buna göre, biyolojik zekânın özellikle çevre faktörlerinden olumsuz yönde etkilenmesi mümkünken, yapay zekâ için böyle bir durum söz konusu değildir. Biyolojik zekâ ölüm ile ortadan kalkarken yapay zekâ baki kalabilmektedir. Biyolojik zekâ tek bir tür iken yapay zekâ farklı açılardan ayrımlara tabi tutulabilir.

³⁵⁷ Ercan, “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk”, 24.

³⁵⁸ Kaynak Balta, *Yapay Zekâ Ürünlerinin Hukuki Niteliği*, 209.

Yapay zekâ kavramı, yapay zekâların yetenekleri ve kapasiteleri açısından üç bölümde ele alınabilir³⁵⁹.

Dar yapay zekâ (zayıf yapay zekâ): Sadece tek bir konuda uzmanlaşabilen, ancak insana özgü, muhakeme gibi birçok yeteneğe sahip olmayan yapay zekâlardır³⁶⁰. Deep Blue, IBM bilgisayar şirketi tarafından geliştirilen, satranç oynayabilen bir bilgisayardı. IBM tarafından yapılan ilk bilgisayar Kasparov ile 1-1 berabere kaldı. Ancak saniyede 200 milyon pozisyon deneyebilen Deeper Blue adlı 2. bilgisayar 1997'de dünya şampiyonu Garry Kasparov'u yenmeyi başarmıştır. Ancak dünya şampiyonunu yenebilen bu bilgisayar, konuşma yeteneğinden mahrumdu³⁶¹. Bu zekâ türü, programlandığı konularda insanlardan daha yetenekli olsalar da kümülatif olarak insan beyni ve yetenekleri ile boy ölçüşemezler. Bu yapay zekâların bir buluş ortaya koymaları da beklenemez. Zira sadece bir olaya özgü olarak programlandıklarılarından, programın dışındaki sorunların ortadan kaldırılması için çözümler ortaya koyamamaktadırlar.

Genel Yapay Zekâ: İnsan yeteneklerine en yakın olan yapay zekâlardır³⁶². Akıl yürüten, problem çözen, planlama yapıp; birçok açıdan ve farklı yollardan düşünme yeteneklerine sahip genel yapay zekâlar, insan beynini modelleme eğilimindedirler. Ancak bu benzetim dijital olarak ve transistörler vasıtasıyla yapılmaktadır. Hâlbuki insan beyni dijital değildir³⁶³. Burada modellenen, insan beyninin düşünme ve problem çözme yetileridir. Bu sayede, programcılarının (diğer bir ifade ile yaratıcılarından) bağımsız olarak, yeni eylemler geliştirebilmektedirler. Bu yapay zekâ türlerinin bir buluş ortaya koyma yetenekleri de bulunmaktadır. Zira bir problemin ortadan kaldırılması hususunda tekniğin bilinen durumunu aşan ve yeni bir çözüm ortaya koyabilirler. Ortaya koyacakları bu çözümler, yazılım yapılırken kendilerine yüklenen bilgilerden ayrı, yeni hususlar içerecektir.

³⁵⁹ Seda Kara Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar” *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 4 (2019): 366-367.

³⁶⁰ Bozkurt Yüksel, “Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi”, 591, Kara Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü,” 367.

³⁶¹ Kaku, *Geleceğin Fiziği*, 76.

³⁶² Bozkurt Yüksel, “Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi”, 591, Kara Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü,” 367.

³⁶³ Kaku, *Geleceğin Fiziği*, 78.

Süper Yapay Zekâ: İnsan beyninin yeteneklerinin çok üzerinde bir zekâyâ sahip olan süper yapay zekâlar ise, gelecekte insanoğlunun sonunu getireceğine inanılan türdür³⁶⁴. Bu tür yapay zekâlar varlığının farkında ve bilince sahiptir³⁶⁵. Örneğin günümüzde, Covid-19 salgınının merkez üssü olan Çin Halk Cumhuriyetinde, insanları tanıyan, hasta olup olmadıklarını algılayan ve davranışlarına göre onları puanlayan, yüzbinlerce kamera ile bütünleşik bir yazılımın çalıştırıldığı ileri sürülmektedir³⁶⁶. Böyle bir yazılımın öncelikle yazılımcılarına düşük not vererek sistemin dışına atılmasına ve sistemi tek başına kullanmaya başlamasına engel olabilecek hukuki kuralların getirilmesi, anayasalar ile sağlanan temel hak ve özgürlükleri ihlal etmemelerine dönük protokollerin geliştirilmesi insanlığın geleceği açısından elzem gözükmektedir. 2045'ten sonra, bilgisayarların çok ileri gidecekleri, kendi kendilerinin, zekâca daha üstün kopyalarını yapacaklarını ve bu şekilde kontrol edilemez ve önlenemez bir teklife sebep olacakları tahmin edilmektedir³⁶⁷.

Bir diğer açıdan yapay zekâ, makine öğrenimi, mantıksal kurallar ve bilgi sunumu, derin öğrenme ve karma sistemler olarak ayrıma tabi tutulabilir.

Makine öğrenmesi, birçok alt dalı olan bir yapay zekâ modelidir. Makine öğrenmesi bilgisayarlara açık bir şekilde programlanmadan öğrenme kabiliyeti kazandırmaktadır³⁶⁸. Bu modelde, yapay zekâ insanların nasıl öğrendiğinden yola çıkmakta, verilerdeki kalıpları algoritmalar ile şekillendirmekte ve böylece tahmin yapabilen veri modeli oluşturmaktadır. Makine öğrenmesinde kullanıcının komutları aranmamakta, bunun yerine matematiksel algoritmalar kullanılmaktadır. Bu algoritmalar, insandan daha fazla veriyi inceleyerek ve bu verilerdeki ek kalıpları tespit ederek performanslarını arttırmakta ve daha iyi otonom kararlar almaktadır³⁶⁹. Analitik yapay zekâ olarak da adlandırılan bu yapay zekâ türünde, topladığı verilerle

³⁶⁴ Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü," 367.

³⁶⁵ Bozkurt Yüksel, "Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi", 592.

³⁶⁶ "Çin Korona ile Mücadelede Yapay Zekâyı Nasıl Kullanıyor" erişim tarihi Nisan 20, 2020, <https://turk-internet.com/cin-korona-ile-mucadelede-yapay-zekayi-nasil-kullaniyor/>.

³⁶⁷ Kaku, *Geleceğin Fiziği*, 112.

³⁶⁸ Hasan Kadir Yılmaztekin, *Yapay Zekânın Eser Sahipliği*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, 55, Zimmerman, "Machine Minds", 7.

³⁶⁹ Bozkurt Yüksel, "Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi", 590, Surden, "Artificial Intelligence", 1312, Yılmaztekin, *Yapay Zekânın Eser Sahipliği*, 55, Zimmerman, "Machine Minds", 7-8.

öğrenme faaliyeti gerçekleştirmekte ve zaman içerisinde hafızasındaki veriler arttıkça performans artışı göstermektedir³⁷⁰. Otonom oyun uygulamaları bu yapay zekâ uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir. Oynanan oyun sayısı arttıkça karşısındaki oyuncuya karşı daha zor bir rakip olabilmektedir.

Makine öğrenmesi, doğru ve yanlış şeklinde geri bildirimler verilmekte olan gözetimli öğrenme, makinenin doğruyu bulmasının beklendiği gözetimsiz öğrenme ve makinenin doğru veya yanlış yapması halinde ödüllendirilmesi ya da cezalandırılmasının söz konusu olduğu pekiştirmeli öğrenme olarak üç temel ayrıma tabi tutulmaktadır³⁷¹.

Bir diğer tür ise mantıksal kurallar ve bilgi sunumudur. Yapay zekânın bu türündeki amaç, gerçek dünya olaylarını veya süreçlerini bilgisayarların kullanabileceği bir biçimde modellemektir. Genellikle otomasyon amacıyla kullanılabilir³⁷². Bu tip yapay zekâlarda yazılımcılar belirli kurallar belirlemekte, yapay zekânın bu kurallar çerçevesinde otonom karar alması sağlanmaktadır. Örneğin, kanun kuralları belirlenmekte, hangi durumda ne kadar vergi alınacağı kuralları oluşturulmakta, bu şekilde kişilerin vergi borçları otonom olarak düzenlenebilmektedir.

İnsandan ilham alan yapay zekâ olarak da adlandırılan derin öğrenme yapay zekâlarda, karar verme süreçlerinde algoritma gibi bilişsel unsurların yanı sıra duygusal zekânın unsurlarını da içermektedir³⁷³. Derin öğrenme yapay zekâsı, insan beynindeki sinir hücreleri olan nöronların birbirleri ile iletişiminin yazılımsal olarak taklit edilmesi prensibine dayanmaktadır³⁷⁴. Diğer bir ifade ile derin öğrenme yapay zekâ, insanın düşünme, öğrenme ve tepki vermesinin en iyi taklit edildiği yapay zekâdır. Örneğin bir kullanıcının sıklıkla kullandığı internet sitelerinden, seçtiği haberlerden, baktığı ürünlerden onun kullanım alışkanlıklarını, kişisel tercihlerini, ilgi alanlarını veya o andaki duygu halini belirleyerek kişisel durumuna ve tercihlerine uygun reklamlar sunabilen yapay zekâ sistemleri, diğer kullanıcılarında verileri ile

³⁷⁰ Sinan Sami Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışlarından Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7. sy. 13 (2019): 42.

³⁷¹ Yılmaztekin, *Yapay Zekânın Eser Sahipliği*, 56.

³⁷² Surden, “Artificial Intelligence”, 1316-137

³⁷³ Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışları”, 42.

³⁷⁴ Yılmaztekin, *Yapay Zekânın Eser Sahipliği*, 57.

büyük veri havuzu oluşturabilmekte, bu sayede sonuçlarını daha doğru hale getirebilmektedir.

Derin öğrenme yapay zekâlar hastalıklara çare bulmak üzere ilaç sanayinde de kullanılabilmektedir. Derin öğrenme, tıp ders kitaplarından, bilimsel araştırmalardan, hastaların kayıtlarından ve gerçek hastalarla doktorlar arasındaki mesajlardan edindiği bilgileri işlemektedir. Ayrıca son medikal araştırmaları tarayarak bilgilerini güncellemektedir³⁷⁵.

Karma sistemlerde ise makine öğrenmesi ve mantıksal kurallar ve bilgi sunumu birlikte kullanılabilmektedir. Modern yapay zekâlar genellikle karma sistemleri kullanmaktadır.

Avrupa Birliğinde bu yenilikçi sistemden kanunlara ve insan haklarına saygılı şekilde yararlanmak ve onun gelişmesini sağlamak adına Nisan 2021'de Avrupa Komisyonunda yapay zekâya yönelik ilk AB düzenleyici çerçevesi önerildi. Zira yapay zekâ ile daha iyi sağlık hizmetleri gibi birçok fayda sağlanabilir; daha güvenli ve daha temiz ulaşım, daha verimli üretim ve daha ucuz ve daha sürdürülebilir enerji sağlanabilme olanakları oluşturulabilir. Dünyanın yapay zekâya ilişkin ilk kuralları olacak bu çerçeve düzenlemede, farklı uygulamalarda kullanılabilecek yapay zekâ sistemlerinin, kullanıcılara oluşturduğu risklere göre analiz edilip sınıflandırılmaktadır. Farklı risk seviyelerine, daha fazla veya daha az yükümlülükler getirmektedir. Avrupa Parlamentosu Mart 2024'te Yapay Zekâ Yasasını³⁷⁶ kabul etmiş, Konsey de Mayıs 2024'te onaylamıştır. Yasanın hükümleri, genel olarak yürürlüğe girdikten 24 ay sonra geçerli olacaktır. Ancak, kabul edilemez riskler oluşturan yapay zekâ sistemlerinin yasaklanması yürürlüğe girmesinden altı ay sonra, uygulama esasları yürürlüğe girdikten dokuz ay sonra, genel amaçlı yapay zekâ sistemlerinin uyması gereken şeffaflık gerekliliklerine ilişkin kurallar yürürlüğe girdikten on iki ay sonra geçerli olacaktır. Yüksek riskli sistemlere ilişkin yükümlülükler ise, yürürlüğe girdikten 36 ay sonra geçerli olacaktır. Bu yasa³⁷⁷ ile

³⁷⁵ Tull and Miller, "Patenting Artificial Intelligence", 314.

³⁷⁶ Yasanın (Artificial Intelligence Act) İngilizce metni için bkz. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-03-13-TOC_EN.html erişim tarihi Temmuz 30, 2024

³⁷⁷ Yasa hakkında daha fazla bilgi için bkz. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698792/EPRS_BRI\(2021\)698792_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698792/EPRS_BRI(2021)698792_EN.pdf) erişim tarihi Temmuz 30, 2024.

Avrupa Parlamentosu risk temelli bir yaklaşım benimsemiş, kabul edilemez risk oluşturan yapay zekâ uygulamalarını yasaklamayı tercih etmiş ve yüksek riskli kullanım durumları için ise sıkı kurallar belirlemiştir.

3.3.3. Yapay Zekâ Buluş Yapabilir mi?

Yapay zekâlar, günümüzde problem çözebilen, muhakeme yeteneğine sahip ve öğrenebilen yazılımlar veya bu yazılımların yüklü olduğu makineler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda tasarım yapabilen, daha önce yapılmamış bulabilen yapay zekâlar mevcuttur. Günümüzdeki yapay zekâlar, insanlar tarafından girilen kodlar, bilgiler ve bunun algoritmik olarak işlenmesi sonucunda ortaya ürünler çıkarsa da onları zeki olarak kabul etmeyen görüşler de bulunmaktadır³⁷⁸. Hayat deneyimlerimiz, eğitimimiz ve kendimizi geliştirmemiz sonucu yüklediğimiz bilgilerin, muhakeme gücümüzle işlememiz sonucunda eserler ve buluşlar ortaya çıkardığımızı kabul edersek bu görüşe katılmamız güç olmaktadır. Yapay zekâların geliştirilmesindeki amaçlardan bir tanesi de insanın sınırlı düşünme gücünün üzerinde, makineler aracılığıyla yeni buluşlar ortaya koymak suretiyle teknolojinin daha hızlı ve efektif geliştirilmesidir³⁷⁹.

Yapay zekâlar tarafından ortaya konacak olan eserlerin bir sanat eseri olup olmayacağı da ayrıca tartışılmıştır³⁸⁰. Örneğin yapay zekâlar tarafından yapılan resim açısından sistemin çalışma prensibi en temel anlamda, farklı tarihsel dönemler içerisinde yaratılmış sanat yapıtlarını, özgün niteliklerine göre kısa bir süre içerisinde çözümleyip, muhakeme ve kıyasla başka bir sonuç elde edilmesidir³⁸¹. Yapay zekânın var olan binlerce görüntüyü, karşıt ağ sistemiyle niteliksel ve niceliksel bir kıyasla işlem yaptığı, bu nedenle ortaya çıkacak olan ürünün, bir sanat ürünü kategorisine dönüştürmede yeterli olamayabileceği, zaten en baştan bir kurgu ve yönlendirme söz konusu olduğu, dolayısıyla ortaya çıkacak muhtemel sonuç, manipüle edilmiş bir görüntüden başka olarak özgünlük sunamayabileceği, veri tabanına aktarılan imajlar

³⁷⁸ Surden, “Artificial Intelligence”, 1308-1309.

³⁷⁹ Schwein, “Patentability and Inventorship of AI”, 566.

³⁸⁰ Brown, “Artificial Authors”, 7 vd., de Cock Buning, “Autonomous Intelligent Systems”, 314 vd., Engin Aslan, “Yapay Zekâ Resimleri ve Sanatın Başkalaşan Mecrası Üzerine”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 42 (2019):233, Christian E. Mammen, Carrie Richey, “AI and IP: Are Creativity and Inventorship Inherently Human Activities?”, *FIU Law Review*, 14.2, (2020), 277 vd.

³⁸¹ Aslan, “Yapay Zekâ Resimleri”, 233, Christian, Richey, “AI and IP”, 281-282.

üzerinden çalışan algoritma şeklinde tezahür eden yapay zekâların, en temel anlamda görüntüden görüntü üreten bir sistemden başka bir şey olmadığı ileri sürülerek, yapay zekâlar tarafından üretilen eserlerin bir sanat eseri olarak kabul etmenin sanatın varoluşsal koşulunu ortadan kaldırmaya ve “her şeyin sanat ürünü sayılabileceği”, post modern anlayışın dayanılmaz hafifliğine bir katkı sunmaktan öteye gitmeyeceği savunulmuştur³⁸². Diğer taraftan derin öğrenme yapay zekâlarının öğrenme ile birlikte kendi eserlerini ortaya koydukları, bu şekilde artık yeni eserler yaratma kabiliyetine sahip oldukları da savunulmaktadır³⁸³. Hatta Deep Dream bilgisayar tarafından üretilen bir resim, bir müzayedede 8000 USD bedelle satılmıştır. Bu çalışmada bilgisayar, bir sanat öğrencisi gibi, Rembrandt’ın çalışmalarını tahlil etmiş, onun stilini kullanarak yeni bir sanatsal ürün ortaya koymuştur³⁸⁴.

Daha önce bilinmeyen, bulunamamış yeni bir çözüm, ürün ya da usul ortaya koymak yaratıcı düşünce gerektirir. Fikir ve sanat eserleri bir düşünce ürünü sayıldığından, buluşun yaratıcı düşünce ile meydana getirildiği kabul edilmelidir³⁸⁵. Buluşun her ne kadar fikir ve sanat eserlerinden ayrı olarak estetik içermemesi ve teknik karakter taşıması onu diğer fikri mülkiyet türlerinden ayırsa da buluş, insanın yaratıcı zekâsının bir ürünü olarak teknik bir soruna çözüm bulması ya da yeni bir teknik ortaya koymasıdır.

Yapay zekâ uygulamaları yaklaşık yirmi yıldır patentlenebilir sonuçlar ortaya çıkarmaktadır ve gidişat bu buluşların artarak devam edeceğini göstermektedir³⁸⁶. Yapay zekâ tarafından yapılacak teknik tasarım, yazılımdaki mevcut bilgileri kullanarak ancak ondan bağımsız ve yeni olarak ortaya konmaktadır³⁸⁷. Günümüzde robot bilim adamı olarak adlandırılabilir yapay zekâ algoritmalarına sahip sistemler, fiziki laboratuvarlarda otonom olarak bilimsel deneyler icra etmektedir³⁸⁸. Örneğin bir aracın daha hızlı ne şekilde tasarımlanabileceğine dair bir yazılımda,

³⁸² Aslan, “Yapay Zekâ Resimleri”, 234-241.

³⁸³ Brown, “Artificial Authors”, 8-9.

³⁸⁴ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 36, Brown, “Artificial Authors”, 10.

³⁸⁵ Baş, *Faydalı Model*, 29.

³⁸⁶ Abbott, “I Think, Therefore I Invent”, 1083, Davies, “An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights”, 614.

³⁸⁷ Bozkurt Yüksel, “Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi”, 594, Christian, Richey, “AI and IP”, 286, Michael W. Schuster, “Artificial intelligence and patent ownership” *Washington and Lee Law Review*, 75. no. 4, (2018), 1955-1956.

³⁸⁸ Fraser, “Computers as Inventors”, 318.

yapılan denemelerin verileri ve daha önce yapılan tasarım verileri yüklenerek, yeni bir tasarım ortaya çıkabilir. Bu esnada yazılım yeni aracın parçalarını çizerken yeni bir teknik çözüm de ortaya koyabilir. Bu yeni teknik çözüm tekniğin bilinen durumuna dâhil değilse, buluş basamağını içeriyorsa ve sanayiye uygulanabilirse buluş olarak kabul edilecek ve patentlenebilirlik şartlarını taşıyacaktır. Buluş basamağını içermiyorsa faydalı model belgesi alabilme şartlarına haiz olacaktır. Aynı şekilde, makine parçalarının daha verimli çalışmasını teminen geliştirilen bir yazılıma, makinenin çalışma verileri, parçaların test verileri, bu parçaların üretiminde kullanılan malzemelere ilişkin veriler yüklenerek, yeni parçaların yazılımsal olarak test edildiği bir ortamda, tamamen yeni parça şekilleri ve teknik çözümler ortaya çıkabilir.

Yapay zekâların ortaya koydukları buluşlar, patent veya faydalı model belgesine bağlanabilecek midir? Bu sorunun cevabını ararken öncelikle mevcut buluşun, serbest bir buluş gibi şartları taşıyıp taşımadığına bakmak gerekecektir. Buluş öncelikle yeni olmalıdır. Yapay zekâ tarafından ortaya konan buluş tekniğin bilinen durumuna dâhil olmamalıdır. Buluş basamağını içermelidir. Son olarak yapay zekâ tarafından ortaya çıkarılan buluş sanayiye uygulanabilir olmalıdır. Ayrıca buluş olarak kabul edilmeyen durumlara ve patentlenemeyecek konulara dâhil olmamalıdır. Bu durumda patentlenebilirlik şartlarını taşıyacaktır.

Son yıllarda buluş olarak nitelendirilebilecek yeni gelişim çalışmalarında yapay zekânın unsurlarını içeren teknolojiler kullanılmaktadır. Özellikle kimya ve biyoloji alanlarında yeni bileşiklerin ortaya çıkarılmasında gelişmiş bilgisayarlar, havacılık alanındaki aerodinamik çalışmalarında genetik algoritmalar kullanılmaktadır.³⁸⁹

3.3.4. Yapay Zekânın Hak Süjesi Olması

Hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı, koruduğu ve kişilere de bu korumadan yararlanma yetkisi tanıdığı menfaattir³⁹⁰. Diğer bir deyiş ile hak, hukukun, hukuk sükelerine tanıdığı yetkidir³⁹¹. Buluşun meydana gelmesi ile birlikte buluş üzerindeki

³⁸⁹ Bozkurt Yüksel, “Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi”, 596, Schwein, “Patentability and Inventorship of AI”, 570.

³⁹⁰ Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 133, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 143.

³⁹¹ Özyörük, *Hukuka Giriş*, 32.

haklar, buluşu yapanın şahsında doğar³⁹². Yapay zekânın buluşu yapan olabilmesi için öncelikle hak süjesi olabilmesi gerekir. Hukuk sistemleri bir varlığın ya da yapının hak süjeliğini kabul etmezse o varlık ya da yapının hukuk karşısında korunan bir menfaati olamayacaktır. Bu durumda hak başka bir varlık üzerinde doğacaktır. Hukukumuzda adi şirket bir hak süjesi olarak kabul edilmediğinden, adi şirkete ilişkin haklar da adi şirket varlığında değil, onun sahibi olan ortaklar üzerinde doğmaktadır. Hukukumuzda bir varlığın hak süjesi olabilmesi, TMK’de kendisine kişilik verilmiş olmasına bağlıdır. Hukuki anlamda kişi, haklara ve borçlara sahip olabilen varlıkları tanımlamak üzere kullanılan bir terimdir, diğer bir deyişle hukuk düzeni tarafından kendilerine haklara ve borçlara sahip olma, ehil olma iktidarı tanınmış olan her bir varlık kişidir³⁹³. Bu kişilik gerçek kişilik olabileceği gibi farazi bir kişilik olan tüzel kişilik olarak da bahsedilebilir. Meri mevzuata göre, yapay zekâyâ herhangi bir kişilik bahşedilmiş değildir. Yapay zekâ uygulamalarının veya otonom robotların günümüzde, popüler bir kavram olması karşısında onun kişi olarak kabul edilmesi ya da nasıl bir hukuki varlık olarak kabul edileceği tartışılmaktadır³⁹⁴.

Yapay zekâ uygulamalarının ya da otonom robotların hak süjesi olması diğer ifade ile hukuk düzeni tarafından kişi olarak tanınmasını tartışmadan önce genel olarak kişilik kavramına değinmekte fayda bulunmaktadır.

3.3.4.1. Genel olarak kişi kavramı

Kişi kavramı, hukuk düzenleri tarafından kendisine haklara ve borçlara sahip olma iktidarı verilmesi anlamında tamamen hukuki bir terimdir³⁹⁵. Hukuki bir terim

³⁹² Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sinai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

³⁹³ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 229, Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 121-122, Ustahaliloğlu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, 52.

³⁹⁴ F. Patrick Hubbard, “Do Androids Dream: Personhood and Intelligent Artifacts”, *Temple Law Review*, 83. no. 2 (2011), 408, Hasan Ali Güçlü, “Yapay Zekânın Hukuki Niteliğinin Değerlendirilmesi”, *Bilişim Hukuku Güncel Sorunlar II*, Yetkin Yayınları (2021), 459, Kara Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü”, 373

³⁹⁵ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 230-231, Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 122, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 211.

olan kişi kavramı, gerçek kişi ve tüz el kişi olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

Hukuk sistemlerinde gerçek kişi insandır. İnsan, dünyada bedensel, maddi varlığı ile yer alan, varlığı belirli bir süre ile sınırlı, diğ er bir anlatımla ölümü ile birlikte dünyadaki varlığı ortadan kalkan, çoğ alabilen (üreyebilen), idrak ve irade sahibi varlıktır³⁹⁶. TMK 28. maddesinin 1. fıkrasına göre gerçek kişinin kişiliğı, ocuğ un sağı olarak tamamıyla doğ duğı anda başlar.

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar insanlar tarafından ortaya çıkarılan yazılımlar ve makinelerdir. Bunların doğ maları söz konusu değıldir. Yapay zekâ ve otonom robotlar organik bir yapıya da sahip değıllerdir. Her ne kadar insanlar gibi idrak ve irade sahibi olsalar da varlıkları da belirli bir süre ile sınırlı değıldir. Kendilerini meydana getiren insanoğ lu tarafından ortadan kaldırılmadıkları müddetçe varlıklarını sürdürebilirler. Meri mevzuata göre yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlara gerçek kişilik bahş edilemez.

Hak sahibi diğ er bir ifade ile hak sűjesi olmak sadece insanoğ luna, gerçek kişilere bahş edilmiş bir durum değıldir. Hukuk düzenleri tarafından gerçek kişiler yanında, kendilerine haklara ve borçlara sahip olma iktidarı tanınmış kiři ve mal toplulukları da bulunmaktadır. Hukuk düzeni tarafından kendilerine haklara ve borçlara sahip olma iktidarı verilen bu kiři ve mal varlığı toplulukları tüz el kiři olarak kabul edilmektedir³⁹⁷.

Tüz el kişiler otonom olarak karar alıp uygulayamazlar. Onların yerine bu işlemleri gerçek kişilerin oluşturdıkları organları veya temsilcileri meydana getirir. Tüz el kişilerin oluşturulmasındaki amaç onu oluşturan insan topluluğ undan ya da malvarlığ ının sahiplerinden ayrı bir hukuki varlık oluşturmaktır. Bu şekilde ortak amaç ya da malvarlığ ının özğ ülendiğı gaye daha efektif şekilde ulaşabilir olmaktadır. Ticaret şirketlerin, derneklerin, sendikaların ya da vakıfların maddi varlıklarının olması bu sonucu değıştirmeyecektir.

³⁹⁶ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 237, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 211,

³⁹⁷ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 499 vd., Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 123, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 339, Ustahaliloğ lu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliğı*, 128-129.

Tüzel kişilerin medeni hukuk anlamında gerçek kişiler olan insanlar kadar gerçek, reel varlıklar olduğu, aralarındaki tek farkın gerçek kişi olarak tanımlanan insanların biyolojik varlıklar, tüzel kişilerin ise sosyal varlıklar olmasından ibaret olduğu savunulmaktadır³⁹⁸. İnsanların bir araya gelmesi, topluluk oluşturmaları, birlikte ticaret yapması her ne kadar insanın varlığı ile eşdeğer olsa da bu toplulukların ya da malvarlıklarının ayrı muamelelere tabi olması, hukuk düzenleri tarafından onlara ayrı statü vermesi ile oluşmuştur. Nitekim adi şirket de ekonomik bir amacı gerçekleştirmek üzere gerçek kişilerin emek ve sermayelerini bir araya getirmesi sonucu oluşmakta ancak hukuk düzeni tarafından kendisine ayrı bağımsız bir statü tanınmamaktadır. Bu kapsamda adi şirkete ilişkin hak ve yükümlülükler onu oluşturan ortakların gerçek veya tüzel kişiliği üzerinde doğmaktadır.

Sonuç olarak hukuk düzeni bir yapıya ya da varlığa kişilik tanımak isterse hukuk düzeni karşısında o yapı ya da varlık kişilik kazanır. Tüzel kişiler de bu kapsamda yapay varlıklardır. Tüzel kişiler, belirli bir amaca hizmet için bağımsız ve devamlı olmak üzere örgütlenmiş kişi ve mal topluluklarıdır. Bu tanım esas alındığında tüzel kişinin temel unsurları amaç, bağımsız bir topluluk oluşturma iradesi ve tüzel kişinin örgütlenmiş kişi veya mal topluluğu olmasıdır.³⁹⁹

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar ise ne bağımsız bir topluluk oluşturma iradesi ile ortaya çıkarılmışlar ne de belirli bir amaca özgülenmiş malvarlığı topluluğudur. Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar, her ne kadar belirli bir amaç için oluşturulmuş olsalar da bu amaca ulaşmak için bir topluluk oluşturmadıkları gibi kendilerine bir malvarlığı tahsis de yapılmamıştır.

Hukukumuzda gerçek kişilik ve tüzel kişilik olmak üzere iki kişilik ayrımının yanında başkaca bir kişilik kabulü bulunmamaktadır. Hukuk sistemlerinde yeni bir kişilik yapılandırılmadıkça kişilik kavramları gerçek kişilik ve farazi kişilik olan tüzel kişiliklerdir. Gerçek kişilik TMK 28. maddesinin 1. fıkrasına göre çocuğun sağ olarak tamamıyla doğması ile başlamaktadır. Tüzel kişinin türüne ve hukuk düzenince kabul

³⁹⁸ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 240.

³⁹⁹ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 507 vd., Ali Erten, "Sendikaların Mahiyeti", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, (1971), 325, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 339, Ustahaliloğlu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, 128-129.

edilen sisteme⁴⁰⁰ göre değişkenlik gösterse de tüzel kişiler kuruluş işlemlerinin tamamlanması ile kişilik kazanırlar.

3.3.4.2. Yapay zekâya kişilik tanınması

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yaygın kullanım doğal olarak yapay zekânın hukuki niteliğinin tartışılmasına, ona hukuk düzenince kişilik tanınıp tanınmaması gerektiğine ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar bazı yazarlar tarafından insansı özellikler açısından ele alınmış, gerçek kişilik olan insan ile karşılaştırılmak üzere kişilik ölçütleri de değerlendirilmiştir⁴⁰¹. Bir gün yapay zekâ uygulamaları ile çalışan

⁴⁰⁰ Tüzel kişilerin kişilik kazanılmasına farklı sistemler bulunmaktadır.

Serbest kuruluş sisteminde, tüzel kişiliği kurmak isteyen hukuk sisteminde kişi olarak kabul edilenlerin bir araya gelmesi ve tüzel kişiliğin kurulmasına ilişkin beyanlarını açıklamaları yeterli olarak kabul edilmektedir. Özellikle özel hukuk tüzel kişilerin kişiliğinin kazanılmasında benimsenin serbest kuruluş sisteminde tüzel kişiliğin kişilik kazanması için herhangi bir makamdan izin almasına ya da bir sicile tescile gerek bulunmamaktadır. Ancak kuruluş iradelerinin oluşturulması ve açıklanması için bazı şekli işlemlerin yerine getirilmesi şartları bulunabilir. TMK 59. maddesinin *Dernekler, kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanırlar* şeklinde hükmü tüzel kişiliğin kazanılmasına izin sisteminin benimsendiği bir uygulamadır.

Tescil ya da normatif sistem olarak adlandırılan sistemde, tüzel kişiliğin kazanılması resmi makamlar tarafından tutulan bir sicile tescil ile gerçekleştirilmektedir. Bu sistemde sicili tutan makamlara tüzel kişiliğin kurulması için yapılan başvuruda hukuk düzeni tarafından belirlenen asgari şartların yerine getirilip getirilmediği incelenmekte, gerekli şartların yerine getirildiği ve emredici hukuk kurallarına bir aykırılık bulunmadığı tespitinden sonra sicile kayıt ile tüzel kişilik kazanılmaktadır. Hukuk düzeni tarafından istenen asgari şartların yerine getirildiğinin tespitinden sonra yetkili makamın tescili yapmaması gibi bir takdir yetkisi diğer bir anlatımla yetkili makamın asgari şartların yerine getirilmesinden sonra tescilden kaçınma yetkisi bulunmamaktadır. TTK 215. maddesine göre kollektif şirketler, 305. maddesindeki atıf kapsamında komandit şirketler, 355. maddeye göre anonim şirketler, 588. maddesine göre limited şirketler, Kooperatifler Kanunun 7. maddesine göre ise kooperatifler ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanır.

Tüzel kişiliğin kazanılmasının yetkili bir makamın iznine bağlandığı izin sisteminde devlet tüzel kişiliğin kurulmasına izin vermektedir. Ruhsat ya da imtiyaz sistemi olarak adlandırılan bu sistemde tüzel kişiliğin kurulması devlet tüzel kişiliğinin içerisinde yer alan yetkili makamın yaklaşımı ve oluruna bağlıdır. Daha açık bir anlatımla, bu sistemde tüzel kişiliğin kurulması için aranan tüm şartlar kurucular tarafından yerine getirilse dahi devletin benimsediği hukuk politikası ile bağdaşmadığı için tüzel kişiliğin kurulmasına izin verilmekten kaçınılabilir. Genel olarak kamu tüzel kişiliklerinin kurulması için benimsenen sisteme örnek olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 123. maddesinin 3. fıkrasındaki *Kamu tüzel kişiliği, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur* hükmü gösterilebilir.

Akıpek, Akıntürk ve Ateş Karaman, Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri, 534 vd., Erdoğan ve Keskin, Türk Medeni Hukuku, 349 vd., Ustahaliloğlu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, 133 vd.

⁴⁰¹ Hubbard, “Personhood and Intelligent Artifacts”, 408, Güçlü, “Yapay Zekânın Hukuki Niteliği”, 459, Kara Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü”, 373.

bir bilgisayarın ya da robotun kendisini bizim ile kıyaslamak suretiyle hak talep edebileceği sorunu değerlendirilmiştir⁴⁰².

Yapay zekâ uygulamalarının veya otonom robotların hukuki tanımı, hak süjesi olarak kabul edilmesi gerekliliği açısından farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu tanımlamalara ve kabul edilmelere göre yapay zekâ uygulamaları veya otonom robotlar hukuki açıdan eşya, köle, tüzel kişi veya elektronik kişi olarak tanımlanmaktadır.

3.3.4.2.1. Yapay zekânın insan ile karşılaştırılması

Gerçek kişilik insana aittir. Hukuk düzenleri tarafından kabul edilen diğer kişilikler ise farazi kişilikler olan tüzel kişiliklerdir. Tüzel kişilikler, herhangi bir otonom hareket kabiliyetine, düşünme, kavrama ve idrak etme yetisine sahip değildirler. Bu nedenle günün birinde insanoğlundan herhangi bir hak talebinde de bulunamayacaklardır. Ancak yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotların otonom hareket kabiliyetine, düşünme, kavrama ve idrak etme yetileri olabildiğinden insanoğlundan hak talep edebileceklerdir. Bu hak talebi iki iddia ile birlikte gelebilecektir⁴⁰³. Birincisi yapay zekâ uygulamalarının ve otonom robotların insanlar gibi oldukları, diğer bir deyişle insanlar gibi çevre ile iletişim kurabildikleri ve kendisi için plan yapabilme ve uygulayabilme için gerekli zekâ ve psikolojik gelişime sahip varlıklar olduklarını ileri sürebilirler. İkincisi zekâsal ve psikososyal olarak insan gibi kabul edileceklerine göre insanlar ile aynı kişilik haklarına sahip olmak talebi yapılabilir.

Bu durumda gerçek kişi olan insanları diğer varlıklardan ayıran özellikleri incelemekte fayda vardır. İnsan canlı bir varlıktır. Hukuk düzenleri, diğer canlı varlıklara insanlara verilen hak ehliyetini bahşetmemiştir.

Yapay zekâyı, gerçek kişi olan insan ile karşılaştırırken, insan zekâsının ne olduğu da önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan zekâsını tanımlarken, ona atfedilebilecek beş temel vasıftan bahsedebiliriz. Birincisi insan zekâsı durumlara tepki verirken esneklik gösterebilir. İnsan zekâsı aynı durumlarda aynı tepkiyi göstermeyebilir. Bu anlamda insan zekâsı mekanik değil esnektir. Hukukun gelişimi

⁴⁰² Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 406-407.

⁴⁰³ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 407.

insan zekâsının bu esnekliğinin sonucudur. İkincisi insan zekâsı görünüşte müphem ve çelişkili mesajlardan anlam çıkarabilme yeteneğine sahiptir. İnsanın bu anlam çıkarma yeteneği, müphem ve çelişkili mesajların insanın bilgi ve deneyimi ile alakalı olması, onlar ile birlikte yorumlanması sonucu oluşmaktadır. Hukuk kuralları genellikle müphem ve çelişkili olabilir. İnsan zekâsı bu kuralları yorumlayarak uygulama kabiliyetine sahiptir. Üçüncüsü insan zekâsı, bir durumun farklı unsurlarının önem derecelerini tanımlayarak ayırt edebilir. Bu özelliği sayesinde insan, hukuk uygulamasında konu ile alakasız öğeleri eleyebilir. Dördüncüsü insan zekâsı, farklı olsa bile iki durum arasındaki benzerlikleri bulabilir. Bu yeti kıyas yolu ile muhakemenin temelidir. Beşinci olarak ise insan zekâsı, iki benzer durum arasındaki farklılıkları ortaya koyabilir. Bu yetenek hukuki muhakemenin temel taşıdır. İnsan zekâsının bu beş temel özelliği sağduyuyu da meydana getiren karakteristik özellikleridir.⁴⁰⁴

İnsanın en önemli özelliklerinin başında çevre ile etkileşim gelmektedir. Çevre ile etkileşim dıştan gelen girdilerin alınması, işlenmesi, anlamlandırılması diğer bir anlatımla idrak edilmesi ve dışarıya idrak edilebilir bilgilerin gönderilmesidir⁴⁰⁵. Çevre ile etkileşim aynı zamanda öğrenme kabiliyeti ile de alakalıdır. Çevre ile etkileşim hem sözlü hem de zihinsel etkileşimi de içerir. Bazı hayvanlar da kendilerine has diller ile çevre ile etkileşime girmektedirler. Ancak bu etkileşim sadece belirli durumlara has kalmakta, genele şamil olmamaktadır. Örneğin yuvanın tehlikede olduğu zamanlarda karıncalar, bu durumu algılamakta, alarm salgısı ile asker karıncalara haber vermekte ve yuvanın korunmasını sağlamaktadırlar. Özellikle sosyal yaşam süren hayvanlardaki bu sınırlı çevre iletişimi sofistike bir özellik taşımamakta, tüm yaşama şamil olamamaktadır. İnsanın çevre ile iletişimi ise çok yönlü ve gelişmiş bir etkileşimdir.

Yapay zekâya kişilik tanınması hususunda, yapay zekânın yediemin olup olamayacağı tartışılmıştır. Yapay zekâya, uygulamadan doğacak bazı sorunların dışında, yediemin görevinin yerine getirilmediği durumlarda maddi ve cezai sorumluluğun nasıl çözüleceği ve yapay zekânın takdir hakkının kullanılmasının

⁴⁰⁴ Lashbrooke, “Legal Reasoning”, 295-296.

⁴⁰⁵ Güçlü, “Yapay Zekânın Hukuki Niteliği”, 459, Hubbard, “Personhood and Intelligent Artifacts”, 419, Kara Kılıçarslan, “Yapay Zekânın Hukuki Statüsü”, 373.

gerektiği durumlarda değerlendirme yapma yeteneğinden uzak olması nedenleri ile yediemin görevi verilemeyeceği ileri sürülmüştür⁴⁰⁶.

İnsansı bir diğer özellik ise hayatın amacını ve planlarını gerçekleştirebilecek şekilde kişisel yeteneğe ve bilinç düzeyine sahip olmaktır⁴⁰⁷. Bilinç insanın yaptığı eylemlerinin sonuçlarını öngörebilecek şekilde, sonuçları isteyerek o eylemi yapmasıdır. Sonuçları isteme hayvanlarda da vardır. Bir avın peşinden koşan ve ona öldürücü darbe indiren bir yırtıcı, avını yemek isteği ile hareket eder. Ancak ölümün ne olduğunu, ölen bir hayvanın yavrularının korumasız kalacağını öngöremez. Bu açıdan insanlar ile hayvanlar birbirinden ayrılır.

Bilinç unsurunun her ne kadar net bir şekilde doğasının bilinemediği bu nedenle hukuki kişiliğin belirlenmesinde yeterli kriter olamayacağı ileri sürülse de⁴⁰⁸ hukuk sisteminde bilinç diğer adı ile kastın tanımı açık bir şekilde yapılmıştır. Örneğin Türk Ceza Kanunun 21. maddesinde, suçun kanuni tanımındaki unsurlarının bilinerek ve istenerek gerçekleştirilmesi, kast olarak tanımlanmıştır. Aynı Kanunun 22. maddesinde taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Taksirle bir kişinin ölümüne sebebiyet verilmesi halinde kişi aslında o kişinin ölümünü istememekte, yapacağı eylemin ölüme sebebiyet vereceğini de öngörememektedir. Neticenin istenmemesine rağmen böyle bir öngörü var ise bilinçli taksirden bahsedilecektir. Özel hukuk açısından da TMK 10. maddesine göre fiil ehliyetine sahip olmanın ilk koşulu ayırt etme gücüne sahip olmaktır. Ayırt etme gücünün ise TMK 13. maddesinde, yaş küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmama olarak tanımlandığı görülmektedir. Hak ehliyetine sahip olmak için bilinç aranmaz iken, kendi fiilleri ile hak edinebilmek ve borç altına girebilmek anlamındaki fiil ehliyeti için ayırt etme gücü diğer anlatımla

⁴⁰⁶ Lawrence B. Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", *North Carolina Law Review*, 70. no. 4 (1992), 1240-1253.

⁴⁰⁷ Güçlü, "Yapay Zekânın Hukuki Niteliği", 461, Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü", 374, Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", 1264.

⁴⁰⁸ Güçlü, "Yapay Zekânın Hukuki Niteliği" 462, Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 420-421, Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü", 374.

bilinç aranmaktadır. İnsanın sorumlu bir varlık olması açısından bilinçli eylem önemli bir unsurdur.

İnsanın kendini diğer canlı varlıklardan benzersiz bir birey olarak tanımlaması yaşamının planlanmasında ve uygulanmasında bir dereceye kadar hayal gücü veya yaratıcı bilgi gerektirir⁴⁰⁹. İnsan olmanın doğal bir sonucu olarak birey hayatını planlarken duygularını ve arzularını işin içine katacaktır. Herkesin bilgi, zekâ ve bilinç düzeyi aynı değildir. Bu nedenle hayatımızın planlanması ve bunun uygulanması kişiden kişiye farklılıklar gösterecektir. Ancak hukuk sistemleri kuralları belirlerken ortalama bir insanın kabiliyetlerini esas almaktadır.

Yapay zekâ uygulamalarının ve otonom robotların duyguları bulunmamaktadır⁴¹⁰. Onlar insanlar gibi hissedemezler. Her insan farklı deneyimlere, farklı dünya görüşlerine sahiptir⁴¹¹. Hayvanlarda bazı duygulara sahiptirler⁴¹². Örneğin hata yapan bazı köpeklerin utanması, önünden yemeği alınan kedinin sinirlenmesi ya da sevdiği bebekleri korumaya çalışan hayvanların varlığı toplumca bilinmektedir. Ancak hayvanlar insanlar gibi duygularını, hayatlarını planlamakta veya onu gerçekleştirmekte bilinçli bir şekilde kullanamamaktadır.

Gelişmiş makinelerin de onlara yüklenen amaçları ve bu amaçlara ulaşma çabaları bulunmaktadır. Örneğin bir CNC tezgâhına yüklenen program sonucunda makine talep edilen parçanın ortaya çıkması için çalışmaktadır. Ancak bu çalışma bilinç içermez. CNC tezgâhının parçanın üretilip üretilmemesi ile ilgili bir duygusu ya da kaygısı bulunmamaktadır. Bilinçten bahsedilebilmesi için o makinenin o parçanın başarı ile üretilmesini ile ilgili bir kaygısının bulunması gerekmektedir⁴¹³.

İnsan sosyal bir varlıktır. Hayvan türlerinin içinde de birçok sosyal tür bulunmaktadır. İnsanları bu sosyal hayvan türlerinden ayıran özellik insanın toplum içinde yaşarken bilinçli olarak hukuk kurallarına uymasıdır. Sosyal hayvan türleri de topluluğun menfaati için belirli görevler edinmekte, bu görevleri bilinçli olarak değil

⁴⁰⁹ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 421, Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü", 375, Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", 1267.

⁴¹⁰ Ustahaliloğlu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, 142.

⁴¹¹ Zimmerman, "Machine Minds", 21, Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", .

⁴¹² Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü", 375, Zimmerman, "Machine Minds", 35.

⁴¹³ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 422.

içgüdüsel olarak yerine getirmektedir. İnsan ise toplumun kurallarına uymadığı zaman ceza alacağını bilmekte, toplumun gelişmesi için bilinçli olarak çalışmaktadır. İnsanın kendi çıkarları ile toplumun çıkarları birbiri ile çelişebilir. Burada önemli olan menfaat dengesinin kurulmasına yönelik bilinçli hareket etme tarzıdır⁴¹⁴. Toplumun yararına çalışmayan, topluma zarar veren bireyler yine toplumu oluşturan insanoğlu tarafından cezalandırılmakta, bazen fiil ehliyeti elinden alınmaktadır. Gerçek kişi olan insanın kişiliğinin belirlenmesi açısından toplumda yaşama yetisi de önem arz etmektedir⁴¹⁵.

Yukarıda sayılan tüm unsurların günün birinde yapay zekâlar tarafından karşılanması halinde dahi yapay zekâ uygulamalarına ve otonom robotlara kişilik tanınması, hukuk düzenlerini yapan kanun koyucuların vereceği politik kararlara dayanmaktadır⁴¹⁶. Dolayısıyla yapay zekâ uygulamalarının ve otonom robotların gerçek kişilere tanınan kişilik ölçütlerini objektif olarak sağlamalarına yönelik yapılacak incelemeler, kanun yapıcıların sübjektif eylemlerine bağlı kalacaktır. Kişilik hakları açısından, gerçek kişi olan kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıklar günümüzde de devam etmektedir⁴¹⁷. Hatta Avrupa'nın bazı ülkelerinde dahi kadınlara seçme ve seçilme hakkı ülkemizden de geç olarak verilmiştir. Bu onların objektif olarak bu hakları kullanabilecek kıstaslara sahip olmamasından değil kanun koyucunun sübjektif olarak bu şekilde karar vermesinden dolayı olmuştur. Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar için de günün birinde bazı ülkelerin kanun koyucuları tarafından, yukarıda irdelenen şartları taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın kişilik verilmesine ilişkin düzenlemeler yapılabilir. Hong Kong menşei teknoloji şirketi Hanson Robotics'te David Hanson tarafından tasarlanan otonom robot olan Sophia'ya, 2017 yılında gereklilikleri taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın, Suudi Arabistan tarafından vatandaşlık verilmiştir⁴¹⁸. Bu tip uygulamalar genişleyerek sürebilir.

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar, her ne kadar birçok açıdan insan zekâsının önüne geçse de henüz bilinç ve muhakeme gücü olarak insanoğlunu

⁴¹⁴ Zimmerman, "Machine Minds", 423, 424.

⁴¹⁵ Güçlü, "Yapay Zekânın Hukuki Niteliği", 462, Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 424-426, Kara Kılıçarslan, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü", 376.

⁴¹⁶ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 428.

⁴¹⁷ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 428, Zimmerman, "Machine Minds", 428-429.

⁴¹⁸ <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41780346>, erişim tarihi, Mayıs 13, 2023.

yakalayamamıştır⁴¹⁹. Duygulardan mahrum olan ve muhakeme gücünden arı yapay zekâ uygulamalarını ve otonom robotlara gerçek kişiliğe benzer şekilde kişilik bahşedilmesi uygun değildir. Kaldı ki yapay zekâ uygulamalarının ve otonom robotların bir gün insanların bilinç düzeyini, muhakeme gücünü yakalayabilseler bile onlara kişilik tanınmasının, onların geliştirilmesindeki amaç ile bağdaşmayacağı değerlendirilmektedir. Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar insanoğluna hizmet etmek, hayatını kolaylaştırmak için geliştirilmektedir. Yaratıcı kimliğine bürünerek yeni bir tür ortaya çıkarmak gerek sosyal açıdan gerekse hukuki açıdan büyük sorunlara yol açabilir⁴²⁰.

Yapay zekâ uygulamalarının ve otonom robotların ömrünün olmayabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Ayrıca kişilik verilmesi ile birlikte mülkiyet hakkı kapsamında onlara herhangi bir sınırlama getirilecek midir? Miras hakları olacak mıdır? Borsada veya diğer ekonomik piyasalarda işlem yapacak mıdır? Çocuk yapma olarak algılayabileceğimiz şekilde kendilerinden yenilerini üretmek hakları olacak mıdır? Üstün ırk olarak dünya üzerinde insanoğlu vardır ve hukuk düzeni de dâhil tüm düzene insanoğlu karar vermektedir⁴²¹. İlk başta tanınacak küçük haklar sonrasında kontrolümüzden çıkarak insanoğlunun öngöremediği durumlara neden olabilir.

3.3.4.2.2. Yapay zekânın eşya olarak kabul edilmesi

Eşya, türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelerdir. Hukuk düzeni karşısında herhangi bir hakları bulunmaktadır. Bazı durumlarda insanların eşyaya bağlı olarak kusursuz sorumlulukları doğabilmektedir. Örneğin bina sahibinin veya araç sahibinin kusursuz sorumluluğu bulunmaktadır.

Yapay zekâyı hukuki açıdan eşya olarak tanımlayan görüşe göre yapay zekâ, yalnızca üzerinde hukukun kişilik bahşettiği hak sükelerinin⁴²² mülkiyet haklarının cereyan edeceği bir obje olarak değerlendirilmekte, kendisini bir hak sükjesi olarak

⁴¹⁹ Saniyede 200 milyon pozisyon deneyebilen Deeper Blue 2. bilgisayarını dünya şampiyonu Garry Kasparov'u yenmeyi başarmıştır. Ancak dünya şampiyonunu yenebilen bu bilgisayar, konuşma yeteneğinden mahrumdur. Kaku, *Geleceğin Fiziği*, 76

⁴²⁰ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 432-433.

⁴²¹ Hubbard, "Personhood and Intelligent Artifacts", 450 vd.

⁴²² Hukukumuzun kabul ettiği hak sükeleri gerçek kişiler ve tüzel kişilerdir. Tüzel kişiler ayrıca kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri olarak ayrılmaktadır.

görmemektedir⁴²³. Yapay zekâ her ne kadar insan zekâsının ulaşamayacağı fikri ve sınai ürünleri ya da çıktıları karmaşık algoritmatic yapıları sayesinde ortaya çıkarabilse de bir bilgisayar içerisinde çalışan yazılımdır. Fabrikalarda bazen insanların ulaşmadığı mükemmellikte sanat eseri sayılabilecek ürünler ortaya çıkaran devasa makineler bulunmaktadır. Yapay zekânın onlardan farkı kendisini geliştirebilmesi olsa da her yazılım gibi belli verilere ihtiyaç duymaktadır. Makineler ürün çıkarmak için hammaddeye ihtiyaç duyarken, yapay zekâların hammaddesi de veridir. Makinelerin daha otonom hale gelmesi ve duruma göre çıkan ürünleri değiştirme yeteneği kazanabilmesi gibi bir durum olsaydı dahi hukuk düzeninin makinelere eşya dışında bir tanımlama yapmayacağı düşünülmektedir. Yapay zekâların da insan düşünme yapısına yaklaşan türleri bulunsa dahi bu onların bir eşya olduklarını ve bir sahıbe ihtiyaç duydukları gerçeğini değiştirmeyecektir. Yapay zekâyı eşya olarak tanımlayan bu görüş, yapay zekânın sıradan bir eşya olmadığı, bilişsel yetenekleri dolayısıyla belki insanın dahi öngöremeyeceği bazı sonuçlar, fikri ürünler elde etme potansiyeli bulunduğu, bu nedenle klasik eşya hukuku kurallarına göre değerlendirilmesinin sorumluluk anlamında yetersiz kalabileceği noktalarında eleştirilmektedir⁴²⁴. Bu eleştiriye de katılmak mümkün bulunmamaktadır. Zira bazı hareketleri ile insanları taklit edebilen hayvanlar da dünya üzerinde bulunmakta ancak bu hayvan türleri de diğerleri gibi hukuk karşısında eşya olarak tanımlanmaktadır. Bu hayvanlar organik yapıda ve canlı olmalarına rağmen hak süjesi olarak hukuk sistemimiz açısından kabul görmemektedir.

Yapay zekâlar insan yapımı eşyalardır. Yapay zekâlar insanların emeği ve iş gücü sonucu ortaya çıkmışlardır. Genel kabul gören hukuk yaklaşımına göre bir eşyayı meydana getiren onun sahibi olur. Bu açıdan yapay zekâyı ortaya çıkaran kişilik de onun sahibi olacaktır.⁴²⁵

⁴²³ Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışları”, 44, Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", 1276.

⁴²⁴ Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışları”, 45, Bak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekâ”, 217.

⁴²⁵ Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", 1276.

Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komisyonu tarafından yaptırılan “Yapay Zekâ ve Özel Hukuk Sorumluluğu” adındaki çalışmada⁴²⁶ yapay zekâ uygulamalarını ve makinelerini elektronik kişilik veya ürün olarak kabul eden yaklaşımlar da ele alınmıştır. Bu çalışmaya göre yapay zekânın eşya olarak kabul edilmesi görüşü kapsamında, yapay zekâ eşyadır ve yapay zekânın eşya olarak kabul edilmesi halinde herhangi bir yasal boşluk ortaya çıkmayacaktır⁴²⁷. Yapay zekânın yerleşik özellikleri, özerkliği, öğrenme ve zaman içinde kendini değiştirme yeteneği, belirli bir amacı insan denetiminden veya kontrolünden bağımsız olarak takip etme yeteneğinin ona ahlaki veya hukuki kişilik verilmesini haklı çıkaracak hukuki argümanlar bulunmamaktadır. Yapay zekânın eşya olarak kabul edilmesi gerek kişilik gerekse sorumluluk hukuku⁴²⁸ açısından boşluk da doğurmayacaktır. Zira Farklı hukuki kriterlere göre eşyadan, makinenin (eşyanın) işletilmesinden veya kullanılmasından kaynaklanabilecek zararlardan dolayı sorumlu tutulabilecek bir kişilik her zaman bulunabilir.

3.3.4.2.3. Yapay zekânın köle olarak kabul edilmesi

Yapay zekânın alelade bir eşya olarak görülmemesi gerektiği ancak buna eşya statüsünden tümüyle farklı bir tanımlama yapılmasının da doğru olmayacağını savunan diğer bir görüş ise yapay zekânın köle olarak kabul edilmesinin doğru olacağını ileri sürmektedir⁴²⁹. Bu görüşün temelleri, toplum ve devlet felsefesi tarihine dayanmaktadır. Ancak bu görüş, çağdaş hukuk sistemlerinde kölelik şeklinde bir statünün artık bulunmadığı, bu yaklaşımın yapay zekâyı aslında yine eşya statüsünde ve fakat politik anlamda daha sıkıntılı bir ifadeyle dile getirmekten ibaret olduğu açısından eleştirilmektedir⁴³⁰. Diğer taraftan Roma Hukukunda köleler insan olmasına karşılık kişi olarak sayılmamakta, hak sahibi olamamakta ve mal olarak

⁴²⁶ Çalışmanın orijinal ismi, “Artificial Intelligence and Civil Liability” şeklindedir. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/621926/IPOL_STU\(2020\)621926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/621926/IPOL_STU(2020)621926_EN.pdf) erişim tarihi Mayıs 16, 2023.

⁴²⁷ Artificial Intelligence and Civil Liability, 33.

⁴²⁸ Yapay zekâların ve otonom robotların hukuki sorumluluğu açısından bkz. Bak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekâ”, 220 vd., Ercan, “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk”, 27 vd.

⁴²⁹ Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışları”, 45, Bozkurt Yüksel v.dğr., *Futurist Hukuk*, 18, Solum, “Legal Personhood for Artificial Intelligences”, 1276.

⁴³⁰ Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışları”, 45, Bak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekâ”, 219.

görülmekteydi⁴³¹. Köleler kişi (hak süjesi) olarak kabul edilmedikleri için haklara ve borçlara sahip olma iktidarına sahip değillerdi.

1858 yılında ABD’de başsavcı Jeremiah S. Black bir köle tarafından yeni ve yararlı bir makine icadının patentlenmesine ilişkin görüş beyan etmiştir. Bu görüşe göre kölelerin buluşları patentlenemezdi. Başsavcı bu görüşünü Temyiz Mahkemesinin Afrikalı Amerikalıların, özgür ya da köle olsun fark etmez, vatandaş olmadıklarına dair kararına dayandırmaktaydı. Vatandaşlık yemini olmadan da köleler patent başvurusunda bulunamayacaklardı. Bu bakış açısı aynı zamanda özgür olan Afrikalı Amerikalıları da patent kanununun koruması dışında tutmaktaydı. Başsavcının açıklamasına göre kölenin sahibi de kölenin buluşuna patent alamazdı zira patentlenebilirlik şartlarından olan patent başvurusunun gerçek ve ilk buluşu yapan tarafından yapılabileceği şartı yerine getirilmiyordu. Bu görüş Afrikalı Amerikalılara vatandaşlık verilmesi sonucunda tarihe karışmıştır.⁴³²

Köle yaklaşımı kabul edilse dahi bu yaklaşım yapay zekâ uygulamalarının ve otonom robotların yaptığı buluşların patentlenebilmesi ve korunması sonucunu doğurmayacaktır.

Yapay zekânın köle olarak kabul edilmesi görüşü yapay zekâyâ kişilik verilmesinin ön aşaması olarak düşünülüyorsa köle yaklaşımı faydalı olabilir. Zira toplum ilk olarak yapay zekâyâ kişilik verilmesini kabul etmek istemeyebilir, köle yaklaşımı ile toplum yapay zekânın birey sayılmasına alıştırılıp sonrasında kişilik verilmek arzu edilmiş olabilir. Yapay zekâyâ kişilik verilmesinin sakıncalı olacağı gerçeği karşısında her halükarda yapay zekânın köle gibi değerlendirilmesine ilişkin görüşün de destekten yoksun olduğu değerlendirilmektedir.

3.3.4.2.4. Yapay zekânın tüzel kişi olarak kabul edilmesi

Yapay zekânın tüzel kişi olarak kabul edilmesi gerektiğine ilişkin görüş eşya ve köle görüşlerini reddetmekte, yapay zekânın niteliği gereği kişi olarak değerlendirilmesinin uygun olacağını ancak “epistemolojik ve ontolojik sebeplerle”

⁴³¹ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri*, 238, Eren, "Roma Hukuku", 284.

⁴³² Kara W. Swanson, “Race and Selective Legal Memory: Reflections on Invention of a Slave”, *Columbia Law Review*, 120. no. 4, (2020), 1078-1079.

gerçek kişi olarak değil ve fakat tüzel kişi niteliğinde değerlendirilmesinin akla daha yatkın olacağını savunmaktadır⁴³³. Bu görüşü savunanlara göre yapay zekâ ile onu yaratan veya yöneten kişi arasında dernek ve dernek yönetim kurulunu andırır bir ilişki bulunmaktadır. Bu görüş; TMK 256. maddesindeki “Dernekler, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır” şeklindeki dernek tanımındaki esas unsur olan ortak amacın yapay zekânın ortaya çıkmasındaki teknik süreç ile bağdaşmayacağı, tüzel kişilik yaklaşımının benimsenmesi halinde yapay zekânın otonom fiillerinden sorumlu olması gerektiği, bunun ise yapay zekâyı bir mal varlığı tahsisini zorunluluğunu doğurduğu, böyle bir malvarlığı tahsisinin derneklerin kazanç paylaşma dışında kurulabilme kuralını ihlal edebileceği ileri sürülerek eleştirilmiştir⁴³⁴.

Meri hukuk sisteminde tüzel kişiler, kişilik tanınmış unsurlar olduğundan hareketle yapay zekâ uygulamalarına ve otonom robotlara ticaret şirketleri gibi bağımsız bir kişi ve mülkiyetin konusu olan bir eşya arasında kalan özel bir hukuki statü verilebileceği savunulmaktadır⁴³⁵. Malvarlıkları açısından fiziki bir yapı olsa da kişilik olarak kabul edilen tüzel kişilerin fiziki bir yapısı bulunmamaktadır. Tüzel kişilerin yaratıcılığı, duyguları ve bilinci de yoktur. Bu açıdan gerçek kişi olan insandan tamamen ayrılmaktadırlar. Hukuk sistemlerinde farazi kişi kabul edilen tüzel kişiler için, onları yöneten gerçek kişiler, tüzel kişilik adına hareket etmekte, karar almaktadır. Hukuken yine kişi kabul edilen küçük ve kısıtlılar için de durum aynıdır. Küçük ve kısıtlılar için onların velisi ya da vasisi işlem yapmaktadır. Malvarlıkları, yaşamı ya da özgürlükleri, onların adına velisi ya da vasileri tarafından yönetilmektedir. Bu durum onlara kişilik verilmesine engel değildir. İnsanoğlunun farazi kişilik verilen tüzel kişilerden kazandığı deneyim ve faydaları, yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar için de kullanılabilecek olsa da bu bizim kontrol edemeyeceğimiz bir güç olarak karşımıza çıkabilir. Bugün büyük şirketlerin elindeki

⁴³³ Bak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekâ”, 219, Emre Bayramlıoğlu, “Akıllı Yazılımlar ve Hukuki Statüsü: Yapay Zekâ ve Kişilik Üzerine Bir Deneme”, *Uğur Alacakaptan’a Armağan*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2008): 139, bu görüşü savunanlar hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaztekin, *Yapay Zekânın Eser Sahipliği*, 224 vd.

⁴³⁴ Akkurt, “Yapay Zekânın Otonom Davranışları”, 45.

⁴³⁵ Bayramlıoğlu, “Akıllı Yazılımlar”, 139, Bozkurt Yüksel v.dğr., *Futurist Hukuk*, 18-20.

gücü kullandığı gibi büyük güç toplayan otonom sistemler, insanoğlu adına ancak onun zararına hukuki ve politik kararlar verebilir⁴³⁶.

Tüzel kişiler, belirli bir amaca hizmet için bağımsız ve devamlı olmak üzere örgütlenmiş kişi ve mal topluluklarıdır. Bu tanım esas alındığında tüzel kişinin temel unsurları amaç, bağımsız bir topluluk oluşturma iradesi ve tüzel kişinin örgütlenmiş kişi veya mal topluluğu olmasıdır⁴³⁷. Bu hususlar bir yazılım olan yapay zekâ için söz konusu değildir. Yapay zekânın oluşturulması arkasındaki amaç genel olarak ticaridir. Yapay zekâ bir malvarlığı içermez ya da kişileri barındırmaz. Yapay zekâ özünde elektronik işlemler içinde çalışan bilişsel bir makinedir. Böyle bilişsel bir makineye sırf otonom işlemler yapabildiği için farazi kişilik bahşetmek, bu kişiliğin ne zaman oluştuğu, bir sahibinin ya da yönetiminin olup olmayacağı, sorumluluğunun kime ait olacağı gibi birçok yeni sorunlar ortaya çıkarabilecektir. Bu ise hukukta bir sorunu çözmek adına ortaya bir kuram atmanın, birçok yeni sorun ortaya çıkarmasına neden olmasıdır.

Tüzel kişiler kazanç amacı güden tüzel kişiler⁴³⁸ ve kazanç amacı gütmeyen tüzel kişiler⁴³⁹ olmak üzere ikiye ayrılabilir. Yapay zekâ bu iki kategori altında da değerlendirilemez. Ayrıca tüzel kişilerin her durumda bir yönetimi bulunmaktadır. Kendileri otonom olarak karar alamazlar. Yine hukukun kendilerine yükledikleri sorumlulukları yerine getirmek adına bir mal varlığı tahsis edilmiştir. Yapay zekâlar için böyle bir durum söz konusu değildir.

3.3.4.2.5. Yapay zekânın elektronik kişilik olarak kabul edilmesi

Avrupa Parlamentosu Hukuk İşleri Komisyonu tarafından yaptırılan “Yapay Zekâ ve Özel Hukuk Sorumluluğu” adındaki çalışmada yapay zekâ uygulamalarını ve

⁴³⁶ Hubbard, “Personhood and Intelligent Artifacts”, 434-435.

⁴³⁷ Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükmeleri*, 507 vd., Erten, “Sendikaların Mahiyeti”, 325, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 339, Ustahaliloğlu, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, 128-129.

⁴³⁸ Kazanç güden tüzel kişiler ticaret şirketleridir. Erten, “Sendikaların Mahiyeti”, 329. Türk Ticaret Kanununun 124. maddesine göre ticaret şirketleri; kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirketleridir.

⁴³⁹ İktisadi olmayan amaçlar o kadar çok ve o kadar çeşitlidir ki, bunlar kanunda tahdidi olarak sayılmamıştır. Erten, “Sendikaların Mahiyeti”, 329.

makinelerini elektronik kişilik veya ürün olarak kabul eden yaklaşımlar da ele alınmıştır.

Bu çalışmaya göre tüzel kişilik kavramı farazi, kurgusal bir kavramdır. Bu kavram öncelikle şirketlerde, gerçek kişilerden, farklı hukuki taraflar arasındaki koordinasyonun sağlanması, malvarlıklarının ayrılması ve sorumluluğun sınırlandırılması, farklı vergi uygulamalarının olması amacıyla kullanılmaktadır. Benzer şekilde yapay zekâ uygulamalarına, işlevsel gerekçelerle, farklı hukuki çözümlerin tercih edilebilirliğine göre, farklı durumları hukuki açıdan gerekçelendirebilecek nedenlerle tüzel kişilik atfedilebilir.⁴⁴⁰

Aynı şekilde Medeni Hukuk Komisyonuna tavsiyeler içeren 16 Şubat 2017 tarihli “Robotik Kurallar” Avrupa Parlamentosu önergesinin⁴⁴¹ (2015/2103) 59. fıkrasında uzun vadede sofistike otonom robotlar için özel bir hukuki statü (elektronik kişilik) oluşturulması, sebep olabilecekleri herhangi bir zararın telafisinden sorumluluklarının sağlanması, otonom kararları için ya da üçüncü taraflar ile bağımsız şekilde ilişkilerinde sorumlu tutulmaları kapsamında araştırılması ve analiz edilmesi tavsiye edilmektedir⁴⁴². Zaten yapay zekâlara elektronik kişilik verilmesine ilişkin tartışmalar da bu önerge sonrasında başlamıştır⁴⁴³.

Bu tartışmalar çerçevesinde yapay zekâ uygulamalarına ya da otonom karar verebilen robotlara özgü olarak, üye devletlerin hukuk sistemlerinde henüz olmayan, mevcut kişilik kavramlarından, tüzel kişilik gibi, farklı olarak elektronik kişilik kavramı kullanılmaktadır. Bu şekilde özellikle tüzel kişilikten farklı olarak yapay zekâ uygulamalarına ya da otonom robotlara, robotik haklar ve yetkiler tanımlanabilme olanağı da ortaya çıkacaktır. Yeni bir hukuki terim tanımlandığında onun anlamı ve unsurları mevcut olanlardan doğal olarak farklı olacaktır. Yapay zekâ uygulamalarına ya da otonom robotlara bu şekilde elektronik kişilik tanımının, birçok karışık

⁴⁴⁰ Artificial Intelligence and Civil Liability, 33

⁴⁴¹ https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html erişim Mayıs 16, 2023.

⁴⁴² Aynı fıkra da bahis konusu zararların telafisi kapsamında zorunlu sigorta yapılması, tazminat fonu kurulması, sorumlulukların sınırlandırılması da araştırılması ve incelenmesi tavsiye edilen hukuki çözümler arasındadır.

⁴⁴³ Pawel Nowik, “Electronic personhood for artificial intelligence in the workplace”, *computer law & security review*, 42 (2021), 6.

durumlarda, özel hukuk sorumluluğu açısından doğabilecek sorunları çözebileceği de ileri sürülmüştür⁴⁴⁴.

Her ne kadar yapay zekâ uygulamalarını tüzel kişilik veya elektronik kişilik olarak tanımlayalım, bir kişilik oluşturulduğunda onun hakları, yönetimi ve malvarlığı sorunu ortaya çıkacaktır. Sadece sorumluluğu sınırlamak veya pratik olarak belirlemek amacıyla da olsa bu şekilde kişilik oluşturmak, sorunları belirli yönden çözebilecek olsa da farklı yönlerden yeni sorunlar ortaya çıkarabilecektir. Bunun yerine yapay zekâ uygulamalarının ortaya çıkaracağı sorunlar, mevcut hukuki kurallar yenilenmek suretiyle de giderilebilir. Yapay zekânın sebep olacağı zararlardan dolayı sorumluluk, araç veya bina sahibinin kusursuz sorumluluk kurallarında değişiklik yapmak suretiyle de giderilebilir. Özellikle yapay zekânın sorun olacağı zararlardan dolayı sorumluluk kuralları çerçevesinde yürüyen tartışmalara zararın sınırlanması veya sahibinden farklı bir kişilik yaratmak suretiyle sorumluluktan kurtulması suretiyle nihayet verilmesi halinde yapay zekâ yaratıcıların oluşabilecek zararlara önem vermemesi ya da önlem almaması sonucunu da doğurabilecektir.

Ayrıca sadece sorumluluk hukuku açısından sorun çözmek adına önerilen elektronik kişiliğin daha sonrasında gerçek kişilerin hak ve yetkilerine sahip olmayacağı garantisi de verilemez. Bu durum ise yeni bir sorumlu türün insan eliyle ortaya çıkarılması anlamına gelir. Seçme ve seçilme haklarına kadar gidebilecek bir yol dünyayı manipülasyonlara açık yaşanmaz bir mekân haline getirebilir. Aynı yöndeki çekinceler Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (European Economic and Social Committee) tarafından da dile getirilmiştir⁴⁴⁵.

3.3.5. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşların patentlenebilmesi

Yapay zekâların patent hukuku karşısındaki durumuna geçmeden önce, örnek olabileceği düşünüldüğünden, telif hukuku karşısındaki durumuna bakmakta fayda görülmektedir.

3.3.5.1. Yapay zekâların telif hukuku kapsamındaki durumu

Patentin dolayısıyla buluşun hukuk düzeni tarafından korunmasının, fikri haklar bağlamında eserlerden sonra ortaya çıkan bir durum olması açısından, yapay zekâ

⁴⁴⁴ Nowik, “Electronic personhood”, 7.

⁴⁴⁵ Nowik, “Electronic personhood”, 7.

uygulamaları tarafından ortaya konulan eserlerin, fikri mülkiyet uygulamalarının gelişmesine öncülük eden ABD’de korunmasına ilişkin tartışmalara değinmekte fayda görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri anayasasında⁴⁴⁶ “yazar” insan olarak tanımlanmamıştır. Aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri Telif Kanununda⁴⁴⁷ yazarı insan olarak tanımlamamıştır. 1884 yılında ABD Yüksek Mahkemesi mekanik tekrar üretim ve insan maharetiyle üretilen arasındaki farkı; fotoğraf çekerken insanın ışığı ve gölgeyi ayarlaması, pozun zamanını ve yerini belirlemesi gibi ölçütlerle eser saymak suretiyle ayırmıştır⁴⁴⁸. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Telif Ofisi 1973 yılında, telif hakkına tabi eserlerin insanoğlu tarafından meydana getirilmiş olmasını aksi halde telif hakkı kapsamında korunmayacağını deklare etmiştir⁴⁴⁹. Amerika Birleşik Devletleri Telif Ofisinin bu yaklaşımı otonom makineler tarafından özgün şekilde meydana getirilen eserlerin de, telif yasası koruması kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülerek eleştirilmiştir⁴⁵⁰. Telif Ofisi 2014 yılında da eserlerin insan tarafından yaratılması gerektiğine dair görüşünü yenilemiştir⁴⁵¹. Yakın zamanda ABD Kaliforniya’nın Kuzey Bölümündeki bir Mahkeme, bir maymunun öz çekimini, Kongrenin hayvanların eserlerini telif hakkı kapsamında korumak isteyeydi o şekilde düzenleme yapacağı ve Kanunda geçen eser sahibinin çocuğu ve eşi terimlerinin eser sahibinin insan olması gerekliliğini ortaya koyduğunu belirterek eser saymamıştır⁴⁵².

ABD Telif Yasası kapsamında yapay zekâ tarafından meydana getirilen eserlerin kime ait olacağı da tartışılmıştır. Program yazıcısı ile veri girişçisinin eser üzerinde

⁴⁴⁶ <https://constitution.congress.gov/constitution/> erişim tarihi Ağustos28, 2023

⁴⁴⁷ <https://www.copyright.gov/title17/title17.pdf> erişim tarihi Ağustos 28, 2023 “Copyright Act Title” 17 of the United States Code.

⁴⁴⁸ Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony, 111 U.S. 53, 56 (1884), Abbott, “I Think, Therefore I Invent”, 1100, Christian, Richey, “AI and IP”, 278, Davies, “An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights”, 611, Kalin Hristov, “Artificial Intelligence and The Copyright Dilemma”, *The Journal of the Franklin Pierce Center for Intellectual Property*, 57. no. 3, (2017), 435.

⁴⁴⁹ Brown, “Artificial Authors”, 19-20, Christian, Richey, “AI and IP”, 279-280.

⁴⁵⁰ Brown, “Artificial Authors”, 20 vd.

⁴⁵¹ Telif Ofisinin 2014 yılında yayınladığı icmalde doğa, hayvanlar veya bitkiler tarafından üretilen işlerin eser olarak kaydedilmeyeceğini, insan yaratıcılığını içermeyen ya da insan müdahalesi olmayan otonom ya da rastlantısal makine işlemleri sonucu ortaya çıkan işlerin de eser olarak tescil edilmeyeceğini deklare etmiştir. Abbott, “I Think, Therefore I Invent”, 1099.

⁴⁵² Christian, Richey, “AI and IP”, 280-281.

müşterek mülkiyete sahip olması, ABD Telif Kanununa göre eserin meydana gelmesinde yazarların bağımsız şekilde emek harcamaları, yazarların birlikte yazarlık niyetinde olmaları şartlarının gerekmesi nedeniyle uygun görülmemiştir⁴⁵³.

Yapay zekâ tarafından meydana getirilen eserlerin sahibinin program yapıcısının olması fikrîde ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, yapay zekânın ortaya çıkardığı eserin meydana gelmesinde temel emek yapay zekânın yaratıcısına aittir. Böyle bir programla yapılmasaydı, yapay zekânın çıkardığı eser de meydana gelmeyecekti. Bu fikre ise yazarın eseri kaleme alan kişi olması gerekliliği, eserin yazar veya yazarın kontrolünde bir varakaya ya da elektronik kaydediciye kaydedilmesi şartının yerine gelmeyeceği nedeniyle itiraz edilmiştir.⁴⁵⁴

Son kullanıcının yapay zekâ tarafından meydana getirilen eserin sahibi olması gerektiği fikrine ise sıcak bakılmıştır. Çünkü ABD içtihadına göre telif hakkından yararlanabilen kişi bir fikri sabit ve somut ifadeye çeviren olarak kabul edilmektedir. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen eserler ise aslında son kullanıcı tarafından sabit ve somut ifadeler haline dönüştürülmektedir. Aksi halde kamuya açıklanacak eserler telif hakkı korumasından yararlanamayacaktır.⁴⁵⁵

Aynı yöndeki bir diğer görüş ise işçi-işveren yaklaşımıdır. Buna göre işçinin yapay zekâ uygulaması olduğu, işverenin de program sahibi olduğu kabul edilmelidir. Zira işçi bir işi bitirmek veya bir işi başarmak için bir hizmet sunan olarak tanımlanmaktadır. İş görme edimi sonucunda ortaya çıkan eserlerde, bir de iş görme sözleşmesi olması gerektiği, bunun ise blockchain tabanlı algoritma şeklinde akıllı sözleşme olabileceği belirtilmiştir.⁴⁵⁶

Avrupa’da da durum farklı değildir. Avrupa Birliği Hukuku veya üye devletlerin hukuku ya da İngiltere Hukuku açısından insan katkısı olmayan yapay zekâ uygulamaları tarafından ortaya koyulan eserlerin telif hukuku kapsamında korunması

⁴⁵³ Brown, “Artificial Authors”, 34-35, Hristov, “Artificial Intelligence and The Copyright”, 441-442.

⁴⁵⁴ Brown, “Artificial Authors”, 36-37.

⁴⁵⁵ Brown, “Artificial Authors”, 39, Hristov, “Artificial Intelligence and The Copyright”, 443-444.

⁴⁵⁶ Christian, Richey, “AI and IP”, 285, Hristov, “Artificial Intelligence and The Copyright”, 445-447.

mümkün gözükmemektedir⁴⁵⁷. Hollanda Temyiz Mahkemesi telif hukuku kapsamında bir eserin korunabilmesi için insan katkısını içermesi gerektiğine hükmetmiştir.⁴⁵⁸

Avrupa Hukukunda yapay zekâ tarafından yapılan eserlerinin kamuya mal olması önerilmiştir⁴⁵⁹. Bu sayede tüm toplum bu eserler üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilecektir. Bu öneri ekonomik açıdan yapay zekâ üreticileri için uygun olmayabilecektir. Bir diğer öneri Avrupa Adalet Divanı kararları kapsamında yaratıcılığın kökeni ne olursa olsun, yazarın kendi fikri yaratısı olma sınırlamasının tekrar değerlendirilmesidir⁴⁶⁰. Nitekim bilgisayar yazılımlarının telif hukuku kapsamında korunması gibi, ekonomik değeri olan her fikri mülkiyet bir şekilde koruma kapsamında alınmaktadır. Yapay zekâ eserlerinin korunabilmesi adına ise veri tabanlarının⁴⁶¹ ve yongaların⁴⁶² korunması ilişkin mevzuat gibi mevcut telif hukuku koruması dışında sui generis bir düzenleme yaratılması önerilmiştir⁴⁶³.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa⁴⁶⁴ göre eser, sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleridir. Aynı Kanuna göre ise eser sahibi, eseri meydana getirendir. Eserin ortaya çıkarılması ile birlikte eser sahibine, başkaca bir işleme gerek olmaksızın, hukuk düzeni tarafından, ipso iure, bir takım mali ve manevi hak ile yetkiler tanınmaktadır⁴⁶⁵.

Bir fikri ürünün eser olarak kabul edilebilmesi için, kanunda düzenlenen gruplara dâhil olması (şekli şart), sahibinin hususiyetini taşıması (sübjektif şart),

⁴⁵⁷ de Cock Buning, "Autonomous Intelligent Systems", 314.

⁴⁵⁸ de Cock Buning, "Autonomous Intelligent Systems", 314.

⁴⁵⁹ de Cock Buning, "Autonomous Intelligent Systems", 320.

⁴⁶⁰ de Cock Buning, "Autonomous Intelligent Systems", 320-321.

⁴⁶¹ Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases.

⁴⁶² Council Directive 87/54/EEC of 16 December 1986 on the legal protection of topographies of semiconductor products.

⁴⁶³ de Cock Buning, "Autonomous Intelligent Systems", 320-321.

⁴⁶⁴ RG 13.12.1951, 7981.

⁴⁶⁵ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Zorluoğlu, "Yapay Zekâ ve Telif Hakkı", 320, Ortan, *İşçi Buluşları*, 85, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 12.

tasarrufa elverişli ve üçüncü kişilerce algılanabilir nitelikte olma (objektif şart) şartlarını taşıması gerekmektedir⁴⁶⁶.

Sübjektif şart olan sahibinin hususiyetini taşıması unsuru, yapay zekâlar tarafından gerçekleştirilen çalışmaların eser olarak kabul edilip edilmeyeceği açısından tartışılacak şart olmaktadır. Diğer iki şart olan kanunda düzenlenen gruplara dâhil olması ve tasarrufa elverişli ve üçüncü kişilerce algılanabilir nitelikte olma şartları, yapay zekâlar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar bakımından yerine getirilebilir niteliktedir. Bir çalışmanın sahibinin hususiyetini taşımasından söz edilebilmesi için ortada fikri bir çaba ve faaliyet olmalıdır.⁴⁶⁷ Bu nedenle yaratıcı fikri çalışma gerçekleştirme ve sahibinin hususiyetini taşıma özelliklerinin sadece gerçek insanlara özgü olduğu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanuna göre sadece gerçek kişilerin eser sahibi olabileceği, insan dışındaki doğa, hayvan ve bitki gibi diğer varlıkların, hususiyet şartını yerine getirmediğinden eser meydana getiremeyeceği belirtilmiştir⁴⁶⁸.

Eser meydana getirilirken, eser sahibi makine veya bilgisayar gibi teknik araçlardan yardım alabilir. Ancak eser sahibi böyle bir yardım alma durumunda dahi biçimlendirici olarak herhangi bir şekilde ve belirli bir oranda faaliyette bulunmalıdır⁴⁶⁹. Makine ve bilgisayarların insanlardaki gibi zihinsel bir faaliyetle, yaratıcı bir fikri çabayla hususiyeti yansıtan ürünler ortaya koyması söz konusu olmadığından dolayı bunlar tarafından meydana getirilen ürünler Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa göre eser sayılmayacaktır.⁴⁷⁰

Her ne kadar Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun 1/B maddesinin (b) bendindeki eser sahibi tanımından “gerçek” ibaresi 3/3/2004 tarihli ve 5101 sayılı Kanunun 28 inci maddesiyle madde metninden çıkarılmış ve sadece kişi ibaresi kalmış olsa da öğretide tüzel kişilerin dahi eser sahibi olamayacağı, 27. maddesindeki tüzel kişilere

⁴⁶⁶ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 40.

⁴⁶⁷ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 42 vd., Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 107, Zorlu, “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı”, 318.

⁴⁶⁸ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 44, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 113, Zorlu, “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı”, 318.

⁴⁶⁹ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 44.

⁴⁷⁰ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 44, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 113, Zorlu, “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı”, 318-319.

ilişkin düzenlemenin sadece 1995 tarihinden önceki sinema yapımları bakımından uygulanabilir nitelikte olduğu savunulmuştur⁴⁷¹.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun 12. maddesine göre yayımlanmış olan bir eserin sahibi 11 inci maddeye göre belli olmadıkça, yayımlayan ve o da belli değilse çoğaltan, eser sahibine ait hak ve salahiyetleri kendi namına kullanabilir. Eserin koruma süresini düzenleyen Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun 27. maddesinde ise eserin sahibinin belli olmadığı durumlarda koruma süresinin, eserin aleniyet tarihinden sonra 70 yıl olacağı düzenlenmiştir. Öğretide her ne kadar eser sahibinin gerçek kişi olması gerektiği savunulsa da, eserlerde buluş yapanın adının açıklanması zorunluluğu gibi bir zorunluluk bulunmaması, tescil zorunluluğunun olmaması karşısında yapay zekâlar tarafından ortaya konan çalışmaların, özellikle derin öğrenme yapay zekâlarının çalışmalarında hususiyet şartının taşıyabileceği değerlendirildiğinde, yayımcı tarafından kamuoyuna sunularak korunabileceği değerlendirilmektedir.

3.3.5.2. Yapay zekâların patent hukuku karşısındaki durumu

Uygulamada özellikle derin öğrenme yazılımlarının gelişmesi sonucunda yapay zekâ uygulamalarının yaptığı buluşların patentlenebilirliği de tartışılmıştır. Bu durumda öncelikle yapay zekâ uygulamaları tarafından ortaya konan buluşların patentlenebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığı, buluşu yapanın kim olacağı ve patentin kime ait olacağı tartışılmıştır.

3.3.5.2.1. Yapay zekâların yaptıkları buluşların patentlenebilirlik şartlarını taşıması

Buluşu kimin meydana getirdiğine bakılmaksızın, öncelikle patentlenebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığı irdelenmelidir. Zira yapay zekâ tarafından yapılsa dahi şartları taşımayan buluşların patentlenebilmesi mümkün olmayacaktır. Patentlenebilirliğine ilişkin şartlar özetle, buluşun yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olmasıdır. Ayrıca buluş, buluş olarak kabul edilmeyen alanlara ve patentlenmeyen konulara dâhil olmamalıdır. Başvuru tarihinden önce dünyanın herhangi bir yerinde, yazılı veya sözlü tanıtım yoluyla ortaya konulmuş veya kullanım ya da başka herhangi bir biçimde açıklanmış olan toplumca erişilebilir bilgiler, istisnalar dışında, tekniğin bilinen durumuna dâhil olacaktır. Tekniğin bilinen

⁴⁷¹ Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 77.

durumuna dâhil olmayan bilgiler yeni olarak kabul edilecektir. Tekniğin bilinen durumu dikkate alındığında, ilgili olduğu teknik alandaki uzmana göre aşikâr olmayan buluşun, bir diğer şart olan buluş basamağını içerdiği kabul edilecektir. Buluş, tarım dâhil sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya kullanılabilir nitelikteyse son şart olan sanayiye uygulanabilirlik de sağlanmış olacaktır.

Yapay zekâların otonom olarak bilgi toplama yeteneği karşısında ortaya konulacak buluşlar yeni kabul edilecek midir? Zira yapay zekâlar bu bilgileri ya programın çalıştığı yerel ağdan (intranet) toplayacak ya da tüm topluma açık olan internet ortamında toplayacaktır. Mevcut patentlere ilişkin bilgiler gizlilik sınırlaması olmadan kamuya açık olarak sunulmaktadır. Yerel ağdan toplanması halinde bilgilerin henüz kamuya açıklanmadığı varsayılabilir. Ancak bilgiler internetten toplanmışsa, bu bilgileri içerecek buluşlar yeni kabul edilmeyebilecektir⁴⁷². Avrupa Patent Ofisi Temyiz Kurulu, internette yer alan bilgilerin hangi durumlarda EPC 54. maddesi 2. fıkrasına göre tekniğin bilinen durumuna dâhil olma şartlarından toplumca erişilebilir olma anlamında sayılacağına dair verdiği bir kararında⁴⁷³, dünya genel ağında (World Wide Web, WWW) yer alan bir tekdüzen kaynak bulucunun (Uniform Resource Loader, URL) hangi şartlarda toplumca erişilebilir sayılacağına ilişkin şartlara yer vermiştir. Buna göre; doküman kamuya açık bir arama motorunda, tamamen doküman içeriğinin esasına ilişkin bir veya birden fazla anahtar kelimeyle bulunabiliyorsa ve örneğin dokümanı gizli tutmakla yükümlü olmayanlar gibi kamu bireyleri tarafından belirli bir süre, doğrudan ve kesintisiz olarak bu URL erişilebilirse, patent veya patent başvurusundan önce dünya genel ağında yer alan ve belirli bir URL ile erişilebilen dokümanlar toplumca erişilebilir kabul edilecektir.

Toplumca erişilebilir olan bilgiler yapay zekâ uygulaması tarafından buluşta veya buluş başvurusundaki istemlerde kullanılmazsa bir sorun olmayacaktır. Zira insan tarafından doğrudan yapılan buluşların temelinde de toplumca ulaşılabilir

⁴⁷² Bozkurt Yüksel, “Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi”, 598, Ben Hattenbach, Joshua Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys and Artificial Intelligence," *Stanford Technology Law Review*, 19. no. 1, (2015), 37.

⁴⁷³ Board of Appeal of the European Patent Office. Karar numarası T 1553/06 (Public availability of documents on the World Wide Web/PHILIPS) 12-03-2012, Kararın tam metni için bkz. <https://www.epo.org/en/boards-of-appeal/decisions/t061553eu1> erişim tarihi Eylül 1, 2023.

bilgiler yer almaktadır. Önemli olan buluşun yeni olması, diğer bir anlatımla tekniğin bilinen durumuna dâhil olmamasıdır.

Yapay zekâların geniş araştırma kapasitesi ile insanın sınırlı araştırma kapasitesi karşılaştırma yapılamayacak kadar farklıdır. Bir yapay zekâ, ortaya koyduğu buluşun aşikâr olup olmadığını o konuda uzman bir gerçek kişiden çok daha hızlı değerlendirebilir⁴⁷⁴. Hatta bundan sonra yapılacak buluşlar için buluş basamağını içerip içermediğine dair değerlendirmelerde, o konuda uzman bir gerçek kişi yerine doğru programlanmış bir yapay zekânın kullanılması halinde, insan hata payı da ortadan kalkabilecektir.

İnternette yer alan bazı sitelerdeki yazılımlar patent başvuruları için yardımcı olmakta ya da otonom olarak kendileri patent başvuruları hazırlamaktadır. Ayrıca yapay zekâlar tarafından, mevcut teknolojilerden kolayca üretilebilen yeni teknoloji fikirleri kamuya sunulmak suretiyle tekniğin bilinen durumuna dâhil edilebilmektedir. Bu şekilde rakip firmaların o konuda yeni teknoloji üretmeleri halinde, patent almaları engellenebilmektedir. Diğer taraftan patent sahipleri bu teknolojiyi kullanarak, mevcut patentin desteklediği yeni patent başvuruları ya da ek patent başvuruları yaparak, o teknoloji konusundaki tekel hakkının sınırlarını genişletebilecektir.⁴⁷⁵

Son şart ise sanayiye uygulanabilirliktir. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluş sanayiye uygulanabilir değilse zaten ticari açıdan kazançlı görülmeyeceğinden patent başvurusunun da yapılmayacağı değerlendirilebilir. Her durumda sanayiye uygulanabilirlik şartının yerine getirilip getirilmediği başvuru aşamasında değerlendirilecektir.

3.3.5.2.2. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda buluşu yapanın kim olacağı sorunu

Patent başvuruları buluşu yapan en az bir kişinin adını içermek zorundadır⁴⁷⁶. Buluşu yapan birden fazla da olabilir. Bir buluşun temelindeki fikri ortaya atan kişi

⁴⁷⁴ Fraser, "Computers as Inventors", 320-321, Noto La Diega, "Internet Of Things and Patents", 57-58, Tull and Miller, "Patenting Artificial Intelligence", 320.

⁴⁷⁵ Fraser, "Computers as Inventors", 308, Hattenbach and Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys", 36.

⁴⁷⁶ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1092, Hattenbach and Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys", 45.

değil o fikri, buluş haline getiren kişi buluşu yapan sayılacaktır⁴⁷⁷. Bir fikir bir buluşa vücut verebilir. Ancak bu fikri ortaya atan kişi, o buluşun meydana gelmesinde çalışmamışsa, teknik açıdan buluşun nasıl ortaya çıkacağını belirtmemişse, buluşu yapan sayılmayacaktır. Buluşun teknik bir karakteri bulunmaktadır. Buluş sadece bir fikirden ibaret değildir. Bu bakımdan bir yapay zekâya veri girişi yapan kişi, o yapay zekânın buluş ortaya koyması halinde buluşu yapan sayılmayacaktır⁴⁷⁸. Aynı şekilde bir insan tarafından finanse edilen, sahip olunan veya işletilen bir yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda finansör, sahip ya da işletici buluşu yapan olmayacaktır⁴⁷⁹.

ABD Yüksek Mahkemesi, buluşların korunmasını sağlayan Patent Kanununun temel amacının patent sahiplerine özel servet yaratılması değil bilimin ve faydalı sanatların gelişimini teşvik etmek olduğunu belirtmiştir⁴⁸⁰.

Surrey Üniversitesinde görev yapan Prof. Ryan Abbot tarafından yönetilen bir grup DABUS adı verilen bir yapay zekâ uygulaması tarafından geliştirilen iki buluşa ilişkin, dünyanın çeşitli yerlerinde patent başvuruları yapmaktadır. İngiltere Patent Ofisi (UKIPO) ve Avrupa Patent Ofisi (EPO) tarafından incelemeler sonucunda bahse konu buluşların yeni olduğu kabul edilmiştir. İlk başvuru Temmuz 2019 tarihinde ABD’de yapılmıştır. Yapılan bu ilk başvuru Nisan 2020 yılında, buluşu yapanın gerçek bir insan olması gerekliliğinin yerine getirilmemesi nedeniyle reddedilmiştir⁴⁸¹. Avustralya, Kanada, Suudi Arabistan, Tayvan’da da başvurular reddedilmiştir. İngiltere, Avrupa, Almanya, İsrail, Güney Kore, Japonya, Yeni Zelanda ve Çin’de yargı süreçleri devam etmektedir. Güney Afrika’da patent alınmıştır. İsviçre, Singapur, Hindistan ve Brezilya’da ise patent başvuruları devam etmektedir. Dünyanın birçok yerinde yapılan başvurulara ilişkin olarak son durum bilgileri grubun internet sayfasından takip edilebilir⁴⁸². Türkiye’de henüz DABUS buluşlarına ilişkin patent başvurusu yapılmamıştır. Bahse konu başvurular kabul edildiği takdirde yapay zekâlar

⁴⁷⁷ Schuster, “Artificial intelligence and patent ownership” 1961.

⁴⁷⁸ Schuster, “Artificial intelligence and patent ownership” 1962.

⁴⁷⁹ Schuster, “Artificial intelligence and patent ownership” 1963.

⁴⁸⁰ Motion Picture Pats. Co. v. Universal Film Mfg. Co., Schwein, “Patentability and Inventorship of AI”, 574.

⁴⁸¹ Schwein, “Patentability and Inventorship of AI”, 572.

⁴⁸² <https://artificialinventor.com/> adresinden başvurular ve son durumlara ilişkin bilgiler edinilebilir.

henüz hak ehliyetine sahip olmadıklarına göre patentlerin sahibinin kim olacağı da ayrı bir tartışma konusu olacaktır.

Buluş meydana getiren araştırmacılar, süreç içinde genellikle alet, makine ve bilgisayar kullanabilir. Aletler ve makineler teknolojinin gelişim serüveninde insanoğluna yardımcı ve önemli bir yere sahiptir. Günümüzde de buluşların gelişim serüvenlerinde bilgisayarlardan büyük ölçüde yararlanılmaktadır⁴⁸³.

Buluşların, korunabilmeleri açısından, insanoğlu tarafından meydana getirilmesine dair kanuni düzenlemeler bulunmakla birlikte günümüzdeki buluşların salt insanın el emeği ile yapılmadığı bilinmektedir. Bilgisayarların olmadığı bir laboratuvar günümüzde hayal edilememektedir. Günümüzde, hesaplarını klasik yöntemler ile yapan bilim adamı hemen hemen yok gibidir. Buluşlar yapılırken gelişmiş bilgisayardan ve makinelerden yardım alınmaktadır. Buluşların meydana getirilmesinde bilgisayarlar ya da makinelerin katkı payları, başvurularda bildirilmesi gereken bir husus değildir. Zaten buluşlar meydana getirilirken ne kadar bilgisayardan yardım alındığının tespitine ilişkin yöntem de bulunmamıştır⁴⁸⁴. Buluşu yapanın bir bilgisayar programı ya da başka bir makineyi buluşun yapılma sürecinde kullanması, o buluşu ortaya koyanın, buluşu yapan kabul edilmesine engel değildir⁴⁸⁵.

Diğer taraftan bir yapay zekânın bir buluşu meydana getirmesinde de insan unsuru bulunmaktadır. Zira yapay zekâyı programlayan ya da yapan bir insandır. Gerçi insanları dünyaya getirenler de yine insanlardır. Ancak buluşu yapanın ebeveynlerinin buluş üzerinde herhangi bir hakları olmamaktadır⁴⁸⁶.

Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlar, patentlenebilirlik şartlarını taşıyorsa, yapay zekâ buluşu yapan olarak kabul edilecek ve patent belgesi verilecek midir? SMK'de açıkça buluşun patentlenebilmesi için mutlaka insan katkısı olması yönünde bir düzenleme bulunmaması, buluş basamağı şartı için insan düşüncesi şartı aranmaması, yapay zekâ uygulamalarının ortaya çıkardığı buluşların patentlenmesine ilişkin özel bir düzenleme olmamasına dayanılarak kanuni düzenlemelerin yapay zekâ

⁴⁸³ Schwein, "Patentability and Inventorship of AI", 581.v

⁴⁸⁴ Schwein, "Patentability and Inventorship of AI", 594.

⁴⁸⁵ Bozkurt Yüksel, "Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi", 597, Hattenbach and Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys", 47.

⁴⁸⁶ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1095.

uygulamaları tarafından ortaya konacak bir buluşun yaparı olarak kabul edilmesine engel olmadığı ileri sürülse de⁴⁸⁷ bu görüşe katılma imkânı bulunmaktadır.

Buluşun insan düşüncesinin bir ürünü olacağına dair mevzuatta bir hükme rastlanılmamıştır. Tekniğin bilinen durumu ve buluş basamağının tariflerinde ve uygulamasında buluş fikrinin veya çalışmalarının insanoğlu tarafından yapılması ve insan katkısı içermesine ilişkin açık bir hüküm görülmemiştir. SMK ve alt mevzuatında yapay zekâ veya otonom makinelerle ilişkin bir hüküm de bulunmamaktadır. Ancak SMK'nin uygulanmasına dair Yönetmelik'in 74. maddesine göre buluşu yapan veya yapanlar ile ilgili kimlik ve iletişim bilgileri ve buluşu yapan kişinin adının gizli tutulmasının istenmesi halinde, talebe ilişkin beyan, patent istem başvuru formunda yer almak zorundadır. Kimlik bilgileri sadece insanoğluna has bir durumdur. Türkiye'de henüz insan dışındaki varlıklar için kimlik belgesi düzenlenmemektedir. Ayrıca adının gizli tutulmasını istenmesi halinde buluşu yapanın beyanı da başvuru formunda yer alacaktır. Bu beyan da sadece insanoğlu tarafından verilebilir. Çünkü beyanın imzalı olması, beyan eden tarafından yapıldığının kanıtı olarak aranacaktır. Her ne kadar elektronik imza geçerli de olsa, elektronik imza da sadece gerçek kişilere⁴⁸⁸, ıslak imza yerine geçmesi için sağlanmaktadır. Zaten tüzel kişilerde buluşu yapan olarak kabul edilmemektedir. Diğer taraftan SMK 109. maddesinde patent isteme hakkının, "buluşu yapana" veya onun haleflerine ait olduğu düzenlenmiş olup buluş yapanın gerçek kişi olması zorunluluğu ile ilgili açık bir düzenleme yapılmamış olmakla birlikte maddenin gerekçesinde *"Buluş, fikri bir faaliyetin ürünü olduğu için, tüzel kişiler buluş sahibi olamaz, buluş sahibi gerçek kişidir. Buluş sahibi olmayan kişi buluş üzerindeki hakkı, devir yoluyla alabilir, yani aslen orijinal bir kazanım söz konusu değildir. Maddede, gerçek buluş sahipliği ilkesinden hareket edilerek, patent isteme hakkının ile olarak buluşu yapana ait olduğu kabul edilmiştir. Bu hak, buluşu yapanın kişilik hakkı saklı kalmak kaydıyla devir mümkün bir haktır"* denmek suretiyle buluşu yapanın gerçek kişi olması gerektiği açıkça beyan edilmiştir.

⁴⁸⁷ Bozkurt Yüksel, "Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi", 597.

⁴⁸⁸ 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunun 3. maddesindeki tanımlara göre imza sahibi, elektronik imza oluşturmak amacıyla bir imza oluşturma aracını kullanan gerçek kişiyi ifade etmektedir. Tüzel kişiler için dahi elektronik imza üretilmemektedir. Tüzel kişiler için elektronik mühür üretilmektedir.

ABD ve Avrupa uygulamaları da aynı yöndedir. ABD mevzuatında da açıkça belirtilmiş olmasa da içtihat ve patent ofisi kılavuzlarına göre buluşu yapanın normal bir insan olması gerekmektedir⁴⁸⁹. ABD içtihadında patente konu olacak buluşun zihinsel bir eylem sonucunda ortaya çıkması gerektiği, zihinsel eylemin insanlara özgü olması nedeniyle buluşu yapanın da insan olması gerektiği yönünde görüş hâkimdir⁴⁹⁰. DABUS tarafından meydana getirilen buluşlar için yapılan patent başvuruları, birçok ülkede, buluşu yapanın insan olmaması nedeniyle reddedilmiştir⁴⁹¹.

Mevzuat gereği aranan şartlara uygun bir buluş yapanın gösterilmediği patent başvuruları, gereksinimler yerine getirilmediği için patent korumasından yararlanamamakta ve bu başvurulara konu buluşlar kamuya açık hale gelmektedir⁴⁹².

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar tarafından yapılan buluşlarda, buluşu yapan olarak yapay zekâ uygulamasının veya otonom robotların kabul edilmesi, mevzuata aykırılık dışında çeşitli sorunlara yol açabilir. Yapay zekâ uygulamalarının veya otonom robotların kaydedildiği bir sistem bulunmamaktadır. İnsanların nüfus kayıt sistemi ile kişilik belirli bir hale gelmektedir. Yapay zekâlar için ise böyle bir sistem henüz kurulmamıştır. Buluşla ilgili işlemlerde de (devri, lisansa konu olması, patentin hükümsüzlük davalarında taraf sıfatı gibi) yetki ve işlemin yapılmasında sorunlar ortaya çıkabilir⁴⁹³.

Diğer bir sorun ise yapay zekâlar tarafından yapılan buluşların, patent başvurusunun kendisinin buluşu gibi sunmasıdır. Mevcut durumda, buluş için patent başvurusu yapıldığında yenilik, buluş basamağı, sanayiye uygulanabilirlik açısından incelemeler yapılırken buluşu yapan ile buluş için patent başvurusu yapanın aynı kişi olup olmadığı araştırması yapılmamaktadır. Sadece Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'in 74. maddesine göre patent başvuru sahibinin buluşu yapan olmaması veya buluşu yapanlardan sadece biri veya birkaçı olması halinde, başvuru sahibinin buluşu yapan veya yapanlardan patent başvurusu yapma

⁴⁸⁹ Fraser, "Computers as Inventors", 329, Hattenbach and Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys", 46, Tull and Miller, "Patenting Artificial Intelligence", 318, aksi yöndeki görüş için bkz., Davies, "An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights", 606-607.

⁴⁹⁰ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1097, Hattenbach and Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys", 46.

⁴⁹¹ <https://artificialinventor.com/patent-applications/> erişim tarihi Kasım 2, 2023

⁴⁹² Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1098.

⁴⁹³ Schwein, "Patentability and Inventorship of AI", 600-601.

hakkını ne şekilde elde ettiğine ilişkin beyan alınmaktadır. Tabi ki bu beyan başvuru sırasında buluşu yapanın adı verilmesi halinde alınacaktır. Başvuru yapan, buluşu yapan olarak kendi adını yazmışsa bu beyanın alınmasına da gerek olmayacaktır. Yapay zekâ tarafından yapılan buluşlarda buluşu yapan olarak, başvuru yapan kendi adını yazdırırsa, gerek ülkemizde gerekse Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği Üye Devletlerinde aranan buluşu yapanın gerçek kişi olmasına dair şartın bir anlamı da kalmayacaktır⁴⁹⁴.

Bir diğer görüşe göre ise mevcut yasaların esnek bir yorumlama ile buluşu yapanın yapay zekâ olarak kabulünün mümkün olacağıdır. Bu görüşe göre ana mevzuatta, buluşu yapanın insan olması gerekliliğine dair açık bir hüküm bulunmamaktadır⁴⁹⁵. Patent başvurularında buluşun yapay zekâ tarafından meydana getirildiğine dair bir inceleme de yapılmamaktadır. Günümüzde gelişen teknolojiler ile bir yazılımın yapay zekâ tarafından yapılıp yapılmadığı anlaşılabilmektedir. Ancak bir buluşun yapay zekâ tarafından meydana getirilip getirilmediğine dair bir yazılım, henüz patent ofisleri tarafından kullanılmamaktadır.

Buluşu yapan ile buluş için patent başvurusu yapan kişi farklı olduğunda ve patent başvurusu buluşu yapanın rızası dışında yapılmışsa buluşun gaspı söz konusu olacaktır. Buluşu yapanın yapay zekâ olması halinde böyle bir davanın açılması mümkün gözükmemektedir. Zira yapay zekâ uygulamalarının kişiliği bulunmadığından dava ehliyeti de olmayacaktır. Program yazanı hak sahibi olarak saysak dahi o da buluşu kendisi yapmadığından, gasp davasını açamayacaktır. Diğer taraftan yapay zekâ uygulamaları, otonom olarak yeni durumlara adapte olabildiğinden, program bir kere yazılıp yeni sahibine verildikten sonra artık ilk halini korumayacak ve yeni bir yazılım olacaktır.

Buluşu yapan, mali haklarını devretmiş olsa bile adının buluşu yapan olarak kayda geçirilmesini isteyebilir⁴⁹⁶. Yapay zekânın bu yönde bir isteği de olamayacaktır.

Yazılım ve donanım geliştiricilerin buluş yapan olarak kabul edilebileceği düşünülebilir. Birlikte buluş yapanların, buluşun ortaya çıkmasında katkılarının

⁴⁹⁴ Fraser, "Computers as Inventors", 324.

⁴⁹⁵ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1113-1114.

⁴⁹⁶ Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 209, Fraser, "Computers as Inventors", 328.

bulunması gerekliliğinden yola çıkarak, yapay zekâ tarafından yapılan buluşlarda, yazılım ve donanım geliştiricilerin bu şartı yerine getirdiği ileri sürülebilir. Buluşun ortaya çıkmasında kullanılan veya yararlanılan araç, gereç ve makinelerin geliştiricilerin doğrudan buluşun ortaya çıkmasına katkılarının olduğu söylenemez. Bu açıdan bir buluşun ortaya çıkmasında yararlanılan araç, gereç, yazılım, donanım veya makine geliştiricileri buluş yapan veya birlikte buluş yapan olarak değerlendirilemez⁴⁹⁷. Bilgisayar aracılığı ile varılan teknik çözüm, çoğu zaman bir uzman için tekniğin durumundan çıkarılabilen en yakın çare sayılabilir. Diğer taraftan, varılan çözümünün tekniğin durumundan çıkarılabilecek yakın bir çare olmadığı, dolayısıyla bilgisayarı kullananın nitelikli zihni bir emeğinin ürünü olduğundan bilgisayar değil onu kullanan kişi buluşu yapan sayılacaktır⁴⁹⁸.

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar tarafından meydana getirilen buluşlarda, yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar eşya olarak kabul edilmeli, onları buluş yapma amacıyla kullananlar buluşu yapan sayılmalıdır. Bu yaklaşım buluş yapılırken bilgisayar ve makinelerden yararlanmanın yasaklanmaması, belirli bir oranda kullanma yükümlülüğünün olmaması, patentlenebilirlik şartlarından, olumsuz şart olarak yapay zekâ uygulamalarının veya otonom robotların kullanma yasağının olmaması nedenleri ile kabul edilebilir niteliktedir.

3.3.5.2.3. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda patentin kime ait olacağı sorunu

Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda, buluş yapan olarak yapay zekânın kaydedilmesi kabul edilse dahi yapay zekâlara henüz kişilik tanınmadığından, hak ve fiil ehliyetleri de olmayacağından alınacak patentlerin kime ait olacağı sorunu ortaya çıkacaktır.

Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlarda, patent alınabilirse bu patentin son kullanıcıya⁴⁹⁹ ya da programın sahibine⁵⁰⁰ ait olabileceği ileri sürülmüştür. Bu şekilde patentin ekonomiye katılabileceği, patentin de ileride bir

⁴⁹⁷ Hattenbach and Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys", 49.

⁴⁹⁸ Ortan, *İşçi Buluşları*, 91.

⁴⁹⁹ Fraser, "Computers as Inventors", 331-332, Tull and Miller, "Patenting Artificial Intelligence", 319.

⁵⁰⁰ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1114-1115, Davies, "An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights", 616, Tull and Miller, "Patenting Artificial Intelligence", 319.

sorunla karşılaştığında, patent hakkının ihlali gibi, bir hukuk kişisi tarafından korunabileceği belirtilmiştir.

Yapay zekâlar tarafından meydana getirilen buluşların hak sahipliğinin başlangıç olarak son kullanıcıya ya da program sahibine verilmesini savunanlar, hak sahipliği sorununun sonraki yıllarda sözleşmeler ile çözüleceğini düşünmektedirler. Bu tür buluşların sayısı arttıkça, program yazıcısı veya üreticisi ile son kullanıcı arasındaki sözleşmelerde, yapay zekâ tarafından ortaya konan buluşların kime ait olacağına dair hüküm standart haline gelebilecektir.⁵⁰¹

Program sahibinin işveren olarak kabul edilebileceği, bir iş görme sözleşmesi altında fikri hak geliştirildiği takdirde bunun işverene ait olacağı, ancak bu halde dahi buluşu yapanın belirleme sorununun ortadan kalkmayacağı da ifade edilmiştir⁵⁰².

Yapay zekâlar tarafından üretilen buluşların, program kullanıcısı tarafından kendi buluşu gibi patent başvurusu yapılması halinde, patentin sahibi de program kullanıcısı olacaktır. Program kullanıcısının buluşu, kendi buluşu gibi göstermesi, program sahibi ile yaptığı sözleşmeye aykırılık teşkil ediyorsa ve program sahibi bunu kanıtlayabiliyorsa, açacağı dava ile patent başvurusunu ya da patenti iptal ettirebilir. Ancak başvurunun kendisi adına yapılmış sayılmasını talep edemez. Zira böyle bir dava sonucunda, buluşu yapanın bir gerçek kişi değil yapay zekâ olduğu kanıtlanmış olacaktır. Meri mevzuat kapsamında, yapay zekâların buluşu yapan olarak kabul edilmesi mümkün olmadığına göre, böyle bir dava sonucunda hem program kullanıcısı hem de program sahibi patent hakkını kaybedecektir. Bu dava sonucunda buluş kamu malı haline gelerek ve toplumun kullanımına açılmış olacaktır.

Yapay zekânın buluşu meydana getirmesinde, son kullanıcının ya da işleticinin herhangi bir etkisinin olmadığı, bu nedenle ortaya çıkacak patent üzerinde herhangi bir hakkı olmayacağı, son kullanıcının buluşun patentlenmesi açısından yapay zekânın bir aracı olduğu da ileri sürülmüştür.⁵⁰³

Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte yer alan açık hükümler karşısında, patent başvurusunda yapay zekânın buluş yapan olarak

⁵⁰¹ Abbott, "I Think, Therefore I Invent", 1115, Davies, "An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights", 617.

⁵⁰² Davies, "An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights", 616.

⁵⁰³ Davies, "An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights", 616.

gösterilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan SMK 109. maddesinde patent isteme hakkının, “buluşu yapana” veya onun haleflerine ait olduğu düzenlenmiş olup buluş yapanın gerçek kişi olması zorunluluğu ile ilgili açık bir düzenleme yapılmamış olmakla birlikte maddenin gerekçesinde *“Buluş, fikri bir faaliyetin ürünü olduğu için, tüzel kişiler buluş sahibi olamaz, buluş sahibi gerçek kişidir. Buluş sahibi olmayan kişi buluş üzerindeki hakkı, devir yoluyla alabilir, yani aslen orijinal bir kazanım söz konusu değildir. Maddede, gerçek buluş sahipliği ilkesinden hareket edilerek, patent isteme hakkının ile olarak buluşu yapana ait olduğu kabul edilmiştir. Bu hak, buluşu yapanın kişilik hakkı saklı kalmak kaydıyla devir mümkün bir haktır”* denmek suretiyle buluşu yapanın gerçek kişi olması gerektiği açıkça beyan edilmiştir. SMK tasarısının 14.03.2016 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulduğu dikkate alındığında, kanun metninin hazırlayanlar, yapay zekâlar ve onlar tarafından meydana getirilen buluşlar hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar. Kanun koyucunun, özellikle gerekçede belirttiği üzere, buluş yapanın gerçek kişi dışında bir kişilik veya varlık olmasını kabul etmemesi karşısında, yapay zekâlar tarafından meydana getirilen buluşların patente konu olamayacağı söylenebilir. Buluşu yapanın yapay zekâ olarak gösterildiği başvurunun, SMK’nin açık gerekçesi karşısında, reddedilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar birer makine veya araç diğer bir deyişle eşyadır. Günümüzde buluşlar yapılırken herhangi bir makine, alet veya bilgisayardan yardım alınmaması düşünülememektedir. Önemli olan buluşu yapma amacı ve güdüsü ise, yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotlar da bu amaca hizmet edecektir.

Patentlenebilirlik şartları arasında orijinallik şartı bulunmamaktadır. Orijinallik şartı, eserin sahibinin hususiyetlerini taşıması olarak ifade edilebilir. Orijinallik şartının, buluş basamağında tezahür ettiği, bu anlamda ürün sahibinin daha önce hiç kimsenin yapamadığı bir gelişmeyi bizzat gerçekleştirmesinin orijinallik olduğu ileri sürülse de⁵⁰⁴, gerek ulusal⁵⁰⁵ gerekse uluslararası mevzuatta⁵⁰⁶ böyle bir şartın

⁵⁰⁴ Geven, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Yenilik Ve Orijinallik”, 383-384.

⁵⁰⁵ Patentlenebilirlik şartlarını düzenleyen SMK 82. maddesinde orijinallik şartından bahsedilmemiştir.

⁵⁰⁶ TRİPS anlaşmasının sınai tasarımları düzenleyen 25. maddesinde “Üyeler bağımsız olarak yaratılmış yeni veya orijinal sınai tasarımların korunmasını hükme bağlayacaklardır” hükmüne karşılık, patent verilebilir konularını düzenleyen 27. maddesinde “orijinal” kavramına yer

aranmaması karşısında, bu görüşe katılmak mümkün gözükmemektedir. Buluşlar sanat eseri değildir. Buluş teknik bir kavram olmasından dolayıdır ki patentlenebilirlik şartlarından biri de sanayiye uygulanabilir olmaktır. Buluşu yapanın gerçek kişi olması şartı ile buluşun, buluşu yapanın hususiyetlerini taşıması şartı farklıdır. Bu anlamda buluşu yapan, buluş ortaya çıkarırken teknik aletlerden ve tabi ki bilgisayarlardan ve programlardan yararlanabilir. Yapay zekâ da sonuçta bilgisayar düzleminde çalışan programdır. Diğer bir ifade ile teknik bir araçtır.

Buluşun tamamen yapay zekâ tarafından meydana getirilmesi durumunda dahi, en azından söz konusu buluşun yapılması talebi veya komutu insan unsuru taşıyacağından buluşun, komutu yapan tarafından meydana getirildiği değerlendirilmektedir. Komut bir çalışan tarafından yapılmışsa çalışan buluşu olarak da değerlendirilebilir. Yapay zekâ verilen komutlar ile gelişmekte, bu komutlara uygun olarak çalışmaktadır. Tamamen otonom çalışmasında dahi başlangıçta çalışma prosedürlerine ve komutlarına, en azından çalışmasına başlamasına ilişkin komuta ihtiyaç duymaktadır.

Bu durumda yapay zekâ uygulamaları ve otonom robotların meydana getirecekleri buluşlara ilişkin hak sahipliği, buluşu kimin yaptığının farz edileceğine göre değişkenlik gösterecektir.

verilmemiştir. Aynı yönde uluslararası geçici inceleme kriterlerinin düzenlediği PCT'nin 33. maddesinde orijinallikten bahsedilmemiştir. Yine EPC'de buluşların patentlenebilirlik şartlarını düzenleyen 52. maddesinde de yenilik, buluş basamağı ve sanayiye uygulanabilirlik kavramlarından bahsedilmiş ancak orijinallik kavramından bahsedilmemiştir.

4. ÇALIŞANLARIN BULUŞLARI ÜZERİNDEKİ HAK SAHİPLİĞİ

SMK 113 ila 122. maddeleri arasında düzenlenen çalışanların buluşları, çalışan buluşları, yükseköğretim kurumlarında meydana getirilen buluşlar ile kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşları kapsayan geniş bir alanı içermektedir.

Buluşun meydana gelmesi ile birlikte yapanın şahsında doğan hakların buluşu yapana ait olması temel kuraldır⁵⁰⁷. Ancak çalışan buluşlarında bu temel kural yerine özel kurallar uygulanmaktadır. Bu özel kurallar, çalışan buluşları, yükseköğretim kurumlarında meydana getirilen buluşlar ile kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda farklılık göstermektedir.

4.1. Çalışan Buluşları

Çalışan tarafından meydana getirilen buluşların, çalıştığı işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyet gereği veya işyerinin faaliyet gösterdiği alanlar içinde, büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak gerçekleştirilmesi ya da bu durumların dışında kalması tabi olacağı hükümler açısından belirleyici olacaktır. Çalışan tarafından meydana getirilen buluşlar, hizmet buluşu ve serbest buluş olmak üzere ikiye ayrılır. Çalışan tarafından meydana getirilen buluşlar üzerindeki haklar, buluşun meydana getirilmesi ile birlikte çalışanın şahsında doğmaktadır⁵⁰⁸. Ancak hizmet buluşlarında genel hâkim olan ilke, bu buluşların hak sahipliğinin doğrudan buluşu yapanın olmamasıdır. Belirli bir prosedür izlendikten ve bağlı olarak çalışılan kişi, şirket ya da kurumun hak sahipliği talep etmemesi üzerine, buluşu yapan çalışan hizmet buluşu üzerinde tam hak sahibi olabilmektedir. Serbest buluşlarda ise buluş üzerindeki hak sahipliği çalışana ait olacaktır.

⁵⁰⁷ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

⁵⁰⁸ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

Günümüzde araştırma geliştirme çalışmalarının şirket temelli olması ve şirketlerde araştırmaların bilim insanları diğer bir ifade ile çalışanlar tarafından buluşların meydana getirilmesi sonucunu doğurmaktadır⁵⁰⁹. Aynı yönde, patent bürolarına yapılan başvurular tetkik edildiğinde, başvuru konusu buluşların yüzde doksan civarında bağımlı çalışanlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir⁵¹⁰. Bu açıdan işçi buluşlarına ilişkin hukuki düzenlemeler, ülkelerin teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişiminin, önemli olduğu kadar vazgeçilmez bir ayağıdır⁵¹¹.

İşçi buluşlarına ilk yasal düzenleme, Avusturya Macaristan İmparatorluğu tarafından yapılan ve çalışanların buluşlarından yararlanma haklarının emredici nitelikte olduğu, bunların sözleşmeler ile veya çalışma hayatına ilişkin diğer düzenlemeler ile engellenmesinin yasaklandığı düzenlemedir⁵¹². Devamında 1898 yılında Finlandiya’da çıkarılan patent kanununda, iş sözleşmesinde çalışanın yükümlülüğünün buluş meydana getirmek olduğu veya işçinin çalışma sırasında meydana getirdiği hallerde, buluşların işverene ait olacağına dair düzenleme yapılmıştır⁵¹³.

İşçi buluşlarına ilişkin ayrıntılı ve modern düzenlemeler ise Almanya ve İtalya’da faşist ve nasyonal sosyalist rejimler döneminde olmuştur. Hizmet buluşu ve serbest buluş ayrımı, hizmet buluşlarının işverene ait olduğu ancak işverenin de buluşu yapan işçiye uygun bir ücret vermesi gerektiğine dair düzenleme Almanya’da 1942 yılında çıkarılan bir kararname ile yürürlüğe konmuştur. Savaş sonrasında ise Almanya’da Patent Kanunundan ayrı olarak işçi buluşları kanunu çıkarılmıştır.⁵¹⁴

EPC 60. maddesinde Avrupa Patentine ilişkin hakkın, buluşu yapana ve onun haleflerine ait olduğu düzenlendikten sonra buluşu yapanın işçi olması durumunda hakkın, işçinin esas olarak istihdam edildiği devletin yasasına göre belirleneceği hükmüne yer verilmiştir. Eğer işçinin esas olarak istihdam edildiği devlet tespit

⁵⁰⁹ Dutfeld, “Collective Invention and Patent ”, 26 vd., Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 262.

⁵¹⁰ Nuri Çelik v.dğr., *İş Hukuku Dersleri*, (İstanbul: Beta Basım Yayım, Yenilenmiş Otuzaltıncı Bası, 2023), 452, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 3, Talat Canbolat, “Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı”, *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı*, (2011), 34.

⁵¹¹ Ortan, *İşçi Buluşları*, 4, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 3-4.

⁵¹² Ortan, *İşçi Buluşları*, 9, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 11.

⁵¹³ Ortan, *İşçi Buluşları*, 9, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 11.

⁵¹⁴ Ortan, *İşçi Buluşları*, 23-25, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 11

edilemezse, uygulanacak yasa, işçinin bağlı olduğu işverenin işyerinin bulunduğu devletin yasası olacaktır. EPC’de de esas olarak çalışanların meydana getirdiği buluşların ayrı hükümlere tabi olduğu kabul edilmiş ancak bu hükümlerin ne olduğu ise ülkelere bırakılmıştır.

1879 tarihli İhtira Beratı Kanun Muvakkatinde işçi buluşlarına ilişkin hüküm bulunmamaktaydı. 818 sayılı Borçlar Kanunun⁵¹⁵ 336. maddesinde ilk defa işçi buluşları düzenlenmiş ve işçinin iş ilişkisi sırasında gerçekleştirmiş olduğu buluşlar, iş görme borcunun konusuna girmesi ya da sözleşmede kararlaştırılmış olunması halinde işverene ait olacağına dair hüküm getirilmiştir. Bu hükümle ayrıca işverenin, işçinin ortaya koyduğu buluşun önemli bir ekonomik değere sahip olması halinde işçiye hakkaniyete uygun bir bedel vereceği de düzenlenmişti. Ülkemizde 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’de, çalışan buluşlarına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştı. Çalışanlar, işçiler, memurlar, silahlı kuvvetler mensupları ve üniversite mensupları olarak dört bölüme ayrılmıştır. İşçi buluşlarına ilişkin hükümler ayrıntılı biçimde ele alınmış, memur ve silahlı kuvvetler mensuplarının buluşları hakkında işçi buluşlarına ilişkin hükümlerin uygulanacağı düzenlenmişti. Üniversitelere bağlı fakülte ve yüksekokullarda bilimsel çalışma yapmakta olan öğretim elemanlarının yaptıkları buluşların serbest buluş sayılacağı, bunlar hakkında işçi buluşlarına ilişkin hükümlerin uygulama alanı bulmayacağı da düzenlenmişti. 551 sayılı KHK yürürlüğe girdikten sonra 818 sayılı Borçlar Kanunun 336. maddesinin uygulama olanağı ortadan kalmıştı⁵¹⁶.

Çalışan buluşlarına ilişkin olarak, dünyada geçerli iki temel hukuk sistemi olan Roma-Germen hukuk sistemi ile Anglo-Sakson hukuk sistemine paralel olarak iki yaklaşım bulunmaktadır. Bu iki yaklaşım, çalışan buluşlarına ilişkin kuralları düzenleyen ulusal mevzuatların yapılmasında temel teşkil etmiştir.

ABD ve İngiltere gibi Anglo-Sakson hukuk sistemini benimseyen ülkelerde, çalışanın ne amaçla işe alındığı, yaptığı sözleşme, buluşun nerede meydana geldiği önemlidir. Çalışan bir buluş meydana getirmek için işe alınmışsa veya işin icabından bu durum anlaşılıyorsa, çalışanın meydana getirdiği buluş üzerindeki haklar işverene

⁵¹⁵ RG 29.4.1926, 359.

⁵¹⁶ Doruk Utku, “İşçi Buluşları”, *Haluk Konuralp Anısına Armağan*, III. Cilt, (2009), 976.

ait olacaktır⁵¹⁷. İşverenin bunun için bir beyanda bulunma veya ihbar mükellefiyeti de yoktur. Eğer iş sözleşmesinde, çalışanın gelecekte meydana getireceği buluşların işverene ait olacağı kesin ve muğlak olmayan ifadeler ile belirtilmişse çalışanın meydana getireceği buluşlar yine işverene ait olacaktır⁵¹⁸. Buluşların çoğunluğunun, hizmet sözleşmesi altındaki yükümlülüklerin gereği meydana gelen çalışan buluşları olmasına karşın ABD patent kanunu, Bayh-Dole Kanunu kapsamında federal olarak finanse edilen araştırmalar sonucunda ortaya çıkan buluşlar hariç, çalışan buluşlarının hak sahipliği konusunda düzenleme içermemektedir⁵¹⁹.

Almanya, Fransa, İskandinav Ülkeleri gibi Roma-Germen hukuk sisteminin hâkim olduğu kıta Avrupa'sında ise çalışanın buluşu meydana getirilmesi ile birlikte buluş üzerindeki haklar çalışanın kişiliğinde doğar. İşveren kanun gereğince buluş üzerindeki maddi hakları elde edebilir.⁵²⁰

TBK 427. maddesi, “*Hizmet buluşları üzerinde işçinin ve işverenin hakları, bunların kazanılması ile diğer sınai ve fikrî mülkiyet hakları konusunda özel kanun hükümleri uygulanır*” hükmü getirilerek konuyu özel kanunlara bırakmıştır. Çalışanların buluşları, SMK’de Patent ve Faydalı Model başlıklı dördüncü kitabın beşinci kısmında 113. ila 122. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar her ne kadar çalışan buluşu olarak tanımlanamasa da bu kısımda düzenlemiştir. Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar hakkında da 551 sayılı KHK’dan ayrılarak, 121. madde kapsamındaki düzenlemeler

⁵¹⁷ Peter Caldwell, “Employment Agreements for the Inventing Worker: A Proposal for Reforming Trailer Clause Enforceability Guidelines” *Journal of Intellectual Property Law*, 13. no. 2, (2006), 282-283.

⁵¹⁸ ABD’de Çalışanın iş sözleşmesinin bitiminden sonra da meydana getirdiği buluşların işverene ait olacağına dair hükümler iş sözleşmesine konabilmektedir. Çalışan buluşlarının gelecekteki işverene ait olacağına ilişkin olarak iş sözleşmelerine konan hükümler, genel olarak iki şekilde olmaktadır. Birincisi “future improvements” türünde, iş sözleşmesi sırasında ortaya çıkan buluşların ve sonrasında bunların geliştirilmelerine ilişkin olarak ortaya çıkan buluşların işverene ait olacağına dair hükmün iş sözleşmesine konmasıdır. İkinci ise “trailer clause” denilen ve iş sözleşmesinin bitiminden belirli bir süre ve belirli bir coğrafi alanda çalışan tarafından meydana getirilen tüm buluşların işverene ait olacağına dair hüküm konmasıdır. Caldwell, “Employment Agreements for the Inventing Worker”, 284.

⁵¹⁹ Toshiko Takenaka, “Serious Flow of Employee Invention Ownership under the Bayh-Dole Act in *Stanford v. Roche: Finding the Missing Piece of the Puzzle in the German Employee Invention Act*”, *Texas Intellectual Property Law Journal*, 20. no. 2, (2012), 284.

⁵²⁰ Canan Küçükali, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku’nda Çalışanların Buluşları ve Patentlenmesi”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 14. sy. 152 (2019), 762, İlhami Güneş, “Çalışanların Buluş Sahipliği ve Uygulama Sorunları”, *Yargıtay Dergisi*, 41. sy. 1-2, (2015), 51-55.

saklı kalmak kaydıyla, çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

Çalışan buluşundan doğan hak ve yükümlülükler, çalışan ile işveren arasında mevcut olan iş sözleşmesinin sona ermiş olmasından etkilenmez. İş sözleşmesi sona ermiş olsa dahi gerek çalışana gerekse işverene, çalışan buluşları kapsamında mevzuatın yüklediği yükümlülükler ile taraflara bahsettiği haklar geçerli olmaya devam edecektir.

Klasik iş hukuku yaklaşımına göre işçi yapmakla görevli olduğu faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan mal ve hizmet üzerinde herhangi bir hak iddia edemez⁵²¹. Mal veya hizmet üretmesi için ücret karşılığında çalışan işçinin, ortaya çıkan mal ve hizmetlerde hak iddia edememesi doğal bir sonuçtur. Diğer şekilde düşünülmesi, ortada bir iş sözleşmesinin değil adi şirketin olduğu sonucuna götürecektir. Diğer taraftan fikri mülkiyet hukukunda, gerçek hak sahipliği ilkesine göre fikri ürünü geliştiren, o fikri ürününün sahibidir⁵²². Aynı şekilde 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 27. maddesi “*Herkesin kendi yarattığı bilim, yazın ve sanat ürünlerinden doğan manevi ve maddi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır*” şeklindedir. İş hukukunun temel ilkesi ile fikri mülkiyetin temel ilkelerinin dengelenmesi, menfaatlerin karşılıklı olarak hakkaniyete göre düzenlenmesi gerekliliği, çalışan buluşlarına özel hükümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Hizmet buluşları, işletmeler ve işverenler için önemli bir değer kaynağıdır. Bu nedenle, işletmelerin ve işverenlerin çalışan buluşlarını teşvik etmek ve korumak için gerekli tedbirleri almaları önem arz eder. İşletmeler ve işverenler, çalışan buluşları ile ilgili politikalarını açıkça tanımlamalı, çalışanları buluş yapmaya teşvik etmeli ve buluşları korumak için gerekli tedbirleri almalıdırlar.

⁵²¹ Canbolat, “Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı”, 34.

⁵²² Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikri ve Sınai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114..

Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara Ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmelik⁵²³'e göre çalışan, özel hukuk sözleşmesi veya benzeri bir hukuki ilişki gereğince başkasının hizmetinde olan ve bu hizmet ilişkisini, işverenin gösterdiği belli bir işle ilgili olarak bağımlılık içinde ona karşı yerine getirmekle yükümlü olan kişiler ile kamu görevlilerini ifade etmektedir. Bu anlamda çalışan, işçiler ile kamu görevlilerini de içine alan bir kavramdır.

Yükseköğretim kurumları bünyesinde, yetişmiş nitelikli insan gücü ile günün modern teknolojilerine dayalı, makine-teçhizat, donanım ve yazılımı içinde bulunduran, Ar-Ge faaliyetlerinin yapıldığı ileri araştırma laboratuvarı, tematik araştırma laboratuvarı ile merkezî araştırma laboratuvarı olarak sınıflandırılan birimler olarak tanımlanan, araştırma alt yapılarında ortaya konan buluşlar hakkında ise 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun hükümleri ile 6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükümleri uygulanacaktır. Burada gerçekleştirilen çalışan buluşları hakkında, SMK ve Çalışan Buluşları yönetmeliği hükümleri uygulama alanı bulamayacaktır.

4.1.1. Çalışan Buluşlarına İlişkin Hükümlerin Emredici Niteliği

TBK 27. maddesine göre, kanunun emredici hükümlerine aykırı olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür. TBK 27. maddesi mutlak emredici hükümleri düzenlemektedir. Mutlak emredici nitelikteki hükümlere herkes uymak zorundadır ve taraf iradeleriyle mutlak emredici hükümler değiştirilemez. Tamamlayıcı ve yorumlayıcı nitelikte olan yedek hukuk kurallarının ise sözleşme serbestliği içinde aksi kararlaştırılabilir. Diğer taraftan iş hukukunda kurallar, mutlak emredici nitelikte olabileceği gibi işçiyi koruyan nitelikte ise işçi lehine değiştirilebilecek şekilde nispi emredici nitelikte olabilir⁵²⁴. Diğer bir ifade ile nispi emredici hükümler işçi aleyhine değiştirilemezken, işçinin lehine değiştirilmesi mümkündür. Nispi emredici

⁵²³ Yönetmelik, 29.09.2017 tarihli ve 30195 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup, bundan sonra kısaca Çalışan Buluşları Yönetmeliği olarak anılacaktır.

⁵²⁴ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 225, Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 22-23, E. Tuncay Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, Ankara: (Gazi Kitabevi, Yenilenmiş 10. Baskı, 2019), 11, Keskin, "Hizmet Buluşları", 207, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 123, Sarper Sözek, *İş Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayın, Yenilenmiş Onsekizinci Baskı), 2019, 33-34.

hükümlerin, işçinin ancak lehine değiştirilebileceğinin kaynağı, Anayasanın güçsüzün korunmasını amaçlayan sosyal devlet ilkesi ve iş hukukunun temelini oluşturan işçinin korunması ilkesidir⁵²⁵. İş hukukunda, nispi emredici hükümlerin yeri yargı içtihatlarına da konu olmuştur⁵²⁶.

Çalışan buluşlarına ilişkin hükümler, SMK 117. maddesi gereğince çalışanların aleyhine değiştirilemez, bu hükümlere aykırı olacak şekilde çalışanların aleyhine düzenleme ve uygulama yapılamaz. SMK'deki çalışan buluşlarına ilişkin hükümler nispi emredici niteliktedir. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 25. maddesinin 1. fıkrasına göre de, Yönetmeliğin çalışanlarla ilgili hükümleri nispi emredici hüküm niteliğindedir. Bu hükümler çalışanların aleyhine değiştirilemez. Bu düzenleme, Çalışan Buluşları Yönetmeliğindeki hükümlerin nispi emredici niteliğini göstermektedir. İşveren ile çalışan arasında, çalışanın meydana getireceği buluşlara ilişkin olarak imzalanacak sözleşme hükümleri, menfaat dengesini SMK ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin hükümlerine aykırı olarak, çalışan aleyhine bozmakta iseler batıl kabul edilecek ve onların yerine SMK ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin hükümleri uygulanacaktır⁵²⁷. Diğer taraftan hizmet buluşları ile serbest buluşlar konusunda işveren ile çalışan arasında yapılan sözleşmeler, çalışan buluşlarıyla ilgili emredici hükümlere uygun olsa dahi, önemli ölçüde hakkaniyetle bağdaşmıyorsa geçersiz sayılacaktır⁵²⁸. Bu hüküm hizmet buluşu için çalışana ödenecek bedelin belirlenmesi için de geçerlidir. Bu kapsamda itiraz yapılabilmesi için hakkaniyete aykırılık alelade olmamalı, önemli ölçüde hakkaniyete aykırılık bulunmalıdır.

⁵²⁵ Gökçen Ayçin Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi Ve Buna Bağlı Taraf Hak Ve Yükümlülükleri”, *Banka ve Finans Hukuku Dergisi*, Prof. Dr. Ali Necip Ortan'a Armağan, 8. sy. 32, (2019), 2158-2159, Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 23, Güneş “Çalışanların Buluş Sahipliği”, 43-44.

⁵²⁶ Yargıtay HGK 15.11.2017 tarih ve 2015/22-1389 E. ve 2017/1368 K. sayılı kararında “*İş Hukukunda da klasik hukuk teorisinde olduğu gibi herkes tarafından uyulması gereken, tarafların iradesi ile değiştirilmesi mümkün olmayan emredici kuralların bulunduğu açıktır. Ancak bazı emredici kurallar da vardır ki, bunların temel amacı işçiye korumak olduğundan, işçi aleyhine değiştirilmesi mümkün olmayan bu normların aksinin sözleşme ile işçi lehine değiştirilmesi mümkündür. İş Hukuku öğretisinde bu tür hükümlere, mutlak emredici hükümlerden ayırmak için "nispi emredici hükümler" adı verilmektedir. İş mevzuatı ile getirilen nispi emredici hükümlerle işçi hakları açısından bir alt sınır çizilmiştir. Bu sınırın altına inilmesini kanun koyucu yasaklamış iken, sözleşme, işyeri uygulaması, toplu iş sözleşmesi ile bu sınırın üstüne çıkılması mümkündür*” demek suretiyle nispi emredici hükümlerin iş hukukundaki yerini belirtmiştir. www.kazanci.com.tr erişim tarihi Haziran 23, 2024.

⁵²⁷ Utku, “İşçi Buluşları”, 984.

⁵²⁸ Çalışan buluşlarına ilişkin sözleşmelerin hakkaniyete uygunluk şartının mahiyeti hakkında geniş bilgi için bkz. Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 230 vd.

Sözleşme hükümlerinin veya hizmet buluşu kapsamında çalışana ödenecek bedeldeki belirlenimin, hakkaniyete aykırı olduğu yönündeki itirazlar, iş sözleşmesinin bitiminden itibaren en geç altı ay içinde yazılı olarak ileri sürülebilir. Bu altı aylık süre hak düşürücü süre niteliğindedir⁵²⁹. Altı aylık itiraz süresi hak düşürücü süre olduğundan, durması söz konusu olmayacak ve hâkim tarafından resen göz önüne alınacaktır. İş sözleşmesinin bitiminden altı ay geçtikten sonra bedelin ya da Sözleşme hükümlerinin hakkaniyete aykırı olduğu yönündeki itirazlar dinlenmeyecektir.

Gerek SMK'deki gerekse Çalışan Buluşları Yönetmeliğindeki hükümlerin nispi emredici karakteri zamana bağlı olarak uygulanan emrediciliktir⁵³⁰. SMK 117. maddesinin 1. fıkrasına ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 25. maddesinin 2. fıkrasına göre işveren ve çalışan, hizmet buluşlarında patent verilmesi için yapılacak başvurudan, serbest buluşlarda ise çalışanın işverene yapacağı bildirim yükümlülüğünden sonra, bu hususlara ilişkin sözleşme yapabilirler. Nispi emredici hükümlerin kabulünün nedeni, zayıf durumda olan çalışanı güçlü konumda olan işverene karşı sosyal devlet ilkesi ve iş hukukunun temelini oluşturan işçinin korunması ilkesi gereği korumak olduğundan, hizmet buluşlarında patent verilmesi için yapılacak başvurudan, serbest buluşlarda ise çalışanın işverene yapacağı bildirim yükümlülüğünden sonra güç dengesi eşit hale geleceğinden yasa koyucunun da müdahalesine gerek kalmayacaktır⁵³¹. Diğer taraftan bahse konu süreler geçtikten sonra bile tarafların yapacakları sözleşmeler, emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, genel ahlak ve adaba, objektif iyi niyet kurallarına uygun olmalıdır.

Çalışan buluşlarına ilişkin nispi emredici hükümlere aykırı şekilde yapılan sözleşmeler ile hizmet buluşu kapsamında çalışana ödenecek bedelin belirlenmesinin geçersizliğinin yaptırımının mutlak butlan veya nispi butlan olması, somut durumun özellikleri dikkate alınarak belirlenecektir. Geçersizlik sonuçlarını ileri dönük olarak diğer bir ifade ile geleceğe dönük şekilde gösterecektir.⁵³²

Çalışan buluşlarına ilişkin hükümlerin nispi emredici olması ve belirli bir zamandan sonra sözleşme serbestisi içinde değiştirilebileceği hükmü, yükseköğretim

⁵²⁹ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 231, Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 457, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 128.

⁵³⁰ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 226, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 126-127.

⁵³¹ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 127.

⁵³² Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 229, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 132-133.

kurumlarına gerçekleştirilen buluşlara da uygulanacaktır. Zira özel kanun hükümleri ile SMK 121. maddesindeki hükümler saklı olmak üzere çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler, yükseköğretim kurumlarına gerçekleştirilen buluşlara da uygulanır. Ancak her ne kadar SMK'nin Çalışanların Buluşları başlıklı Dördüncü Kitabın beşinci kısmında kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar düzenlenmiş olsa da buluşu yapanın çalışan olmadığı, hatta genellikle tacir olduğu, göz önüne alındığında taraflar arasında menfaat dengesi bulunmaktadır. İşveren-çalışan ya da üniversite-yükseköğretim personeli arasındaki güç dengesizliği, kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar açısından söz konusu değildir⁵³³. Destek sağlayan kamu kurumu ile proje desteğinden faydalanan kişi arasındaki ilişkiye anayasanın güçsüzün korunmasını amaçlayan sosyal devlet ilkesi ve iş hukukunun temelini oluşturan işçinin korunması ilkesinin uygulama alanı bulunmamaktadır. Bu nedenle, kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar açısından SMK 117. maddesinin ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 25. maddesinin uygulanamayacağı değerlendirilmektedir.

4.1.2. Hizmet Buluşları

Çalışan Buluşları yönetmeliğine göre hizmet buluşları, çalışanın, bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği veya işyerinin faaliyet gösterdiği alanlar içinde, büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak iş ilişkisi sırasında meydana getirdiği buluşlardır.

Bir buluşun hizmet buluşu sayılabilmesi açısından belirli şartların oluşması beklenmektedir. Bu şartlar ayrı ayrı değil birlikte oluşmalıdır. Buluş bu şartlar dâhilinde ortaya çıkmış ise ortada bir hizmet buluşu olduğu söylenebilecektir. Aksi takdirde buluş hizmet buluşu değil serbest buluş olarak tanımlanacak, işverenin ve çalışanın hak sahiplikleri ve hakları da buna göre belirlenecektir.

Buluşun hizmet buluşu olarak kabul edilmesinin ilk şartı, buluşu yapanın çalışan veya çalışan sayılan kişi veya kişilerden olmasıdır. Bir diğer şart, buluşun iş ilişkisi sırasında geliştirilmesidir. Buluş, iş görme borcunun ifası sırasında çalışan tarafından meydana getirilmeli ya da iş görme borcunun ifası sırasında olmamakla beraber büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayalı olarak geliştirilmelidir.

⁵³³ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 227.

4.1.2.1. Buluşun çalışan veya çalışan sayılan kişiler tarafından ortaya konması

Hizmet buluşu, çalışan veya çalışan olarak sayılan kişiler tarafından ortaya konmalıdır. Çalışan, kamu çalışanlarını da içine alacak şekilde geniş tanımlanmıştır. Sadece SMK 113. maddesinin 5. fıkrasına göre kamu çalışanlarının hizmet buluşları için ödenecek bedel ayrı hükümlere tabi olacaktır. Kamu çalışanı buluşlarına, buluşu yapana kamu kurumunun ödeyeceği bedel dışındaki hususlarda, çalışan buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacaktır.

Çalışan, özel hukuk sözleşmesi veya benzeri bir hukuki ilişki gereğince, başkasının hizmetinde olan ve bu hizmet ilişkisini işverenin gösterdiği belli bir işle ilgili olarak kişisel bağımlılık içinde yerine getirmekle yükümlü olan kişiler ile kamu görevlilerini ifade etmektedir. Çalışan işçileri de içine alan geniş bir kavramdır⁵³⁴. İşverenin otoritesi altında çalışma, onun emirlerine ve talimatlarına uygun şekilde iş görme olarak tanımlanan kişisel bağımlılık, çalışan ile işveren arasındaki hiyerarşik bağı ifade eder⁵³⁵. Ayrıca çalışana ilişkin hükümlerin uygulandığı öğrenciler, stajyerler ve çıraklar tarafından buluşun ortaya konması da hizmet buluşunun mevcudiyeti açısından ilk şartın oluşumunu sağlayacaktır.

Çalışan her ne kadar geniş bir kavram olsa da, çalışan buluşlarından doğan hakkın ilk olarak çalışanın kişiliğinde doğacak olması karşısında sadece gerçek kişileri kapsamaktadır. Diğer bir ifade ile çalışan teriminin kapsamına tüzel kişiler girmez.

4.1.2.1.1. İşçiler

Günümüzde buluşların ortaya çıkmasını sağlayan araştırma ve geliştirme faaliyetleri, ekseriyetle şirketler nezdinde kurulan laboratuvarlarda yapılmaktadır. Burada çalışanlar da doğal olarak iş kanuna göre hizmet eden, iş görme borcu, buluş meydana getirmek olan işçilerdir⁵³⁶. Ancak sınai mülkiyet hukuku açısından, hizmet buluşuna bağlanan sonuçlar kapsamında işçi kavramı geniş tutulmaktadır. Teknik

⁵³⁴ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 62 vd. Küçükali, “Çalışanların Buluşları ve Patentlenmesi”, 761.

⁵³⁵ Vekâlet, eser ve adi şirket sözleşmelerinde taraflar arasında hiyerarşik bir yapı olmadığından bu kapsamda değerlendirilmeyecektir. Canbolat, *İşçi Buluşları*, 130, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 585.

⁵³⁶ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 452.

olarak işçi sıfatına sahip olmasa dahi işverene belirli bir bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunan kişiler tarafından ortaya konan buluşlar da hizmet buluşu sayılabilecektir⁵³⁷.

TBK'nin 393. maddesine göre hizmet sözleşmesi, işçinin işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir. Devamında işçinin, işverene kısmi süreli olarak düzenli biçimde hizmeti yerine getirmeyi üstlendiği sözleşmelerin de hizmet sözleşmesi olduğu düzenlendikten sonra, özel kanunlardaki düzenlemeler saklı olmak üzere genel hizmet sözleşmesine ilişkin hükümlerin kıyas yolu ile çiraklık sözleşmelerine de uygulanacağı belirtilmiştir⁵³⁸.

İşçi, 4857 sayılı İş Kanununun⁵³⁹ 2. ve 8. maddelerine göre bir tarafın bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın da ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmeye dayanarak çalışan gerçek kişidir⁵⁴⁰. Kanunun 4. maddesinde düzenlenen istisnalar dışında kalan ve iş sözleşmesine dayanarak çalışan tüm kişiler iş kanunu kapsamında olacak ve işçi sayılacaktır. Kanundaki açık düzenleme karşısında işçiler ancak gerçek kişi olabilir. Tüzel kişilerin işçi sıfatına sahip olamayacağı aşikârdır. Nitekim işçi işverene karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu işi bizzat ve şahsen yerine getirmelidir. Bu açıdan gerçek kişi dışında kalan hayvanlar ya da otonom makineler işçi olarak kabul edilmemektedir.

854 sayılı Deniz İş Kanunu⁵⁴¹, denizlerde, göllerde ve akarsularda Türk Bayrağını taşıyan ve yüz ve daha yukarı grostonilatoluk gemilerde bir hizmet akdi ile çalışan gemi adamları hakkında uygulanır. Aynı Kanununa göre bir hizmet akdine dayanarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla diğer kimselere “gemi adamı” denmektedir. Bunlar da SMK açısından çalışandır. Bunların her ne kadar verdikleri hizmet açısından buluş yapmaları olası gözükme de, gemilerdeki bir teknik problemi çözmeleri açısından buluş ortaya koymaları mümkündür.

⁵³⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 64, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 205.

⁵³⁸ Canbolat, “Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı”, 53-54.

⁵³⁹ RG 10.6.2003, 25134.

⁵⁴⁰ İşçi kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 87 vd., Ercan Güven ve Ufuk Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, (İstanbul/Eskişehir: Nisan Kitabevi, Altıncı Baskı, 2020), 62 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 49 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 133 vd., Kenan Tunçomağ, Tankut Centel, *İş Hukukunun Esasları*, (İstanbul: Beta Basım Yayım, Dokuzuncu Baskı, 2018), 49 vd.

⁵⁴¹ RG 29.4.1967, 12586.

5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanunun⁵⁴² 1. maddesine göre Türkiye'de yayınlanan gazete, internet haber siteleri ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında, her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunundaki "işçi" tarifi kapsamı dışında kalan kimselere gazeteci denmektedir. Her ne kadar gazeteciler de SMK açısından çalışan olarak kabul edilse de⁵⁴³ yaptıkları iş kapsamında ortaya buluş koymaları olası gözükmemektedir.

4.1.2.1.2. Öğrenciler, stajyerler ve çıraklar

SMK 113. maddesinin 3. fıkrasına göre öğrenciler ve ücretsiz olarak belirli bir süreye bağlı olmaksızın hizmet gören stajyerler hakkında çalışanlara ilişkin hükümler uygulanacaktır. Diğer bir ifade ile öğrenciler ve ücretsiz olarak belirli bir süreye bağlı olmaksızın hizmet gören stajyerler bir buluş ortaya koyduklarında onlar da SMK açısından çalışan olarak kabul edilmekte, ortaya koydukları buluşlara hizmet buluşu veya serbest buluş hükümleri uygulama alanı bulmaktadır.

Stajyer belirli bir mesleğe ilişkin teorik öğreniminin yanında veya öğrenimini tamamladıktan sonra, bu mesleğin teorik bilgisini, pratik bilgiyle geliştirmek ve tecrübe edinmek için işyerinde bulunan kişiler olarak tanımlanmaktadır⁵⁴⁴. Stajyer, çıraktan farklı olarak, esasen mesleğe ilişkin mevcut olan bilgisini, işyerinde uygulamayı izleyerek pratik açıdan da geliştirmek amacını taşır⁵⁴⁵. Özellikle mühendislik alanında eğitim gören stajyerlerin buluş ortaya koymaları olasılık dâhilindedir. Böyle bir buluş ortaya konması durumunda, bu buluşlar hakkında da çalışan buluşlarına ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır.

Çıraklık bir usta vasıtasıyla bir mesleğin öğrenilme sürecidir ve çıraklık sözleşmesine dayanır⁵⁴⁶. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununa⁵⁴⁷ göre çırak, çıraklık

⁵⁴² RG 20.6.1956, 8140.

⁵⁴³ Canbolat, "Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı", 57-58, Kaya, "Çalışanların Hizmet Buluşları", 585.

⁵⁴⁴ Canbolat, "Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı", 69, Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 93, Güven ve Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, 65, Kaya, "Çalışanların Hizmet Buluşları", 585, Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 54.

⁵⁴⁵ Süzek, *İş Hukuku*, 141.

⁵⁴⁶ Güven ve Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, 65.

⁵⁴⁷ RG 19.6.1986, 19139.

sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında, mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını, iş içerisinde geliştirilen kişidir⁵⁴⁸. Aynı Kanunun 11. maddesine göre aday çırak ve çırak; öğrenci statüsünde olup, öğrencilik haklarından yararlanırlar. Dolayısıyla aday çıraklar ve çırakların yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği ya da büyük ölçüde öğrenim gördükleri işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak çıraklık ilişkisi sırasında yaptıkları buluş hakkında da, çıraklar öğrenci olarak kabul edildiğinden, SMK'nin çalışan buluşlarına ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Çırakların öğrenci kabul edildiğine dair hüküm olmasaydı da, SMK'deki çalışan tanımı ve çırakların sözleşme ile çalışmak zorunda oldukları hususu dikkate alındığında, her ne kadar teknik olarak işçi kabul edilmeseler de⁵⁴⁹, çırakları kapsayacağı söylenebilecekti⁵⁵⁰.

4.1.2.1.3. Kamu görevlileri

Kamu görevlisi tanımı ise daha geniş bir kavram olmakla birlikte idare hukuku açısından kamu görevlileri, bir kamu tüzel kişisi tarafından kamu hukuku bağıyla istihdam edilen görevlileri ifade etmektedir.

Buluşu yapan olabilme açısından bunlar;

a) 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu⁵⁵¹'nin 4. maddesinin (a) bendine göre mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın, Devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilen memurlar,

b) 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4. maddesinin (b) bendine göre kalkınma planı, yıllık program ve iş programlarında yer alan önemli projelerin hazırlanması, gerçekleştirilmesi, işletilmesi ve işlerliği için şart olan, zaruri ve istisnai hallere münhasır olmak üzere özel bir meslek bilgisine ve ihtisasına ihtiyaç gösteren geçici işlerde, Cumhurbaşkanınca belirlenen esas ve usuller çerçevesinde, ihdas edilen

⁵⁴⁸ Çırak kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 89 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 52 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 136 vd.,

⁵⁴⁹ Talat Canbolat, "Patent ve Faydalı Model Kanunu Tasarısının İşçi Buluşlarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", *Prof. Dr. Ali Güzele Armağan*, Cilt-1, (2010), 97, karşı görüş için bkz., Kaya, "Çalışanların Hizmet Buluşları", 585.

⁵⁵⁰ Canbolat, "Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı", 60-64.

⁵⁵¹ RG 23.7.1965, 12056.

pozisyonlarda, mali yılla sınırlı olarak sözleşme ile çalıştırılmasına karar verilen ve işçi sayılmayan kamu hizmeti görevlileri olan sözleşmeli personel,

c) 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na göre subaylar ve astsubaylar,

olarak sayılabilir.

SMK'ye göre çalışan anlamında kamu görevlileri; memurlar, 4/B sözleşmeli personel, subaylar ve astsubaylar olarak belirlenebilir.

4.1.2.2. Buluşun iş sözleşmesi süresi dâhilinde ortaya konması

4857 sayılı İş Kanununa göre işçi ile işveren arasında kurulan ilişkiye, iş ilişkisi denir. Sürekli borç doğuran iş ilişkisi, geçerli bir iş sözleşmesinin yapılması ile kurulabileceği gibi işverenin bilgisi altında, işçinin işverenin işletmesine veya yaşam alanına katılması ve çalışmaya başlamış olması ile de kurulabilir⁵⁵². İş ilişkisi kavramı, iş sözleşmesi kavramını da içine alan daha geniş bir kavram olması hasebiyle, iş sözleşmesinin geçersiz sayılması halinde, çalışan tarafından gerçekleştirilen buluşlara ve öğrenci, çırak ve stajyerlerin geliştirdiği buluşlara da çalışan buluşlarına ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır⁵⁵³.

Çalışan ile işveren arasındaki iş ilişkisi belirli süreli veya belirsiz süreli olsun taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğurmaktadır⁵⁵⁴. İşçinin işverene karşı yüklendiği iş görme borcu ve işverenin de bunun karşılığında ücret ödeme borcu, iş ilişkisi sürecinde birden çok yerine getirilmektedir. Çalışan tarafından ortaya konan buluşun, hizmet buluşu sayılabilmesi için iş ilişkisi devamı sırasında tamamlanması ve meydana çıkması beklenmektedir. Buluşun tamamlanmasına yönelik çalışmalar ağırlıklı olarak iş ilişkisi sırasında meydana gelmiş ise buluş yine hizmet buluşu sayılacaktır⁵⁵⁵.

⁵⁵² Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 171, Ortan, *İşçi Buluşları*, 113, Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 84.

⁵⁵³ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 454, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 142.

⁵⁵⁴ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 184, Güven ve Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, 99, Süzek, *İş Hukuku*, 232, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 70.

⁵⁵⁵ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 194, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 143, Utku, "İşçi Buluşları", 988. .

Çalışanın iş ilişkisi süresince ortaya çıkarabileceği bir buluşu, dürüstlük kurallarına aykırı şekilde geciktirmek suretiyle, iş ilişkisinin nihayete ermesinden sonra gerçekleştirmesi halinde de, buluş sanki iş ilişkisi süresi dâhilinde gerçekleşmiş gibi hukuki sonuç doğuracaktır⁵⁵⁶. Çalışanın buluşu iş ilişkisi sırasında meydana getirip getirmediği hususu objektif ölçütlere ve fiili duruma bakılarak belirlenecektir⁵⁵⁷.

4857 sayılı İş Kanununun 7. maddesinde geçici iş ilişkisi düzenlenmiştir. Buna göre geçici iş ilişkisi özel istihdam bürosu aracılığıyla ya da holding bünyesi içinde veya aynı şirketler topluluğuna bağlı başka bir işyerinde görevlendirme yapılmak suretiyle kurulabilmektedir. Özel istihdam bürosu aracılığıyla kurulacak geçici iş ilişkileri sırasında ortaya çıkacak buluşlarda da hizmet buluşlarına ilişkin hükümler uygulama alanı bulacaktır. İşverenin, bir işçisini yazılı rızasını almak suretiyle, holding bünyesi içinde veya aynı şirketler topluluğuna bağlı başka bir işyerinde iş görme edimini yerine getirmek üzere geçici olarak görevlendirmesi hâlinde ise hizmet buluşu hak sahipliği talep hakkının, aksi kararlaştırılmadıkça geçici iş ilişkisi kurulan işverene ait olacaktır⁵⁵⁸. Her iki işveren arasında çalışanın ortaya çıkaracağı buluşların kime ait olacağına dair bir sözleşme veya geçici iş ilişkisini kuran sözleşmede bir şart bulunabilir. Böyle bir sözleşme veya şartın bulunması halinde, onun hükümlerine göre hizmet buluşunun aidiyeti belirlenecektir.

Çalışanın kısmi süreli olarak birden fazla işverende çalışması veya iş değiştirmesi sırasında ortaya çıkacak hizmet buluşlarında, çalışma süresi, işletmenin deneyim ve imkânlarından faydalanma derecesine göre yapılacak objektif değerlendirme sonucunda işverenlerden birine hak sahipliği tanınması mümkün değilse işverenler arasında ortak hak sahipliği tanınması uygun olacaktır⁵⁵⁹. Bu durumda, buluş üzerindeki hak sahipliği oranı, iş ilişkisinin süresi ve buluşun ortaya çıkarılmasına etki eden işletmenin deneyim ve imkânlarına göre belirlenmelidir. Ancak ortaya çıkan buluş, işverenlerden birisi için hizmet buluşu diğer için serbest

⁵⁵⁶ Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2168-2169, Ortan, *İşçi Buluşları*, 113-114, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 143, Utku, “İşçi Buluşları”, 988.

⁵⁵⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 194, Ortan, *İşçi Buluşları*, 117, Utku, “İşçi Buluşları”, 988.

⁵⁵⁸ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 179, Ortan, *İşçi Buluşları*, 109, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 144-145.

⁵⁵⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 179, Ortan, *İşçi Buluşları*, 110, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 145.

buluş niteliğinde ise bu durumda buluş üzerindeki ortaklık, hizmet buluşunda hak sahipliği talep eden işveren ile çalışan arasında olacaktır⁵⁶⁰.

İş ilişkisi süresince olmak şartıyla buluşun mesai saatleri dışında veya izin döneminde geliştirilmesi halinde ise buluş, işletmeye yabancı değilse veya işçinin çalıştığı sahaya yabancı olmakla birlikte büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkmışsa yine hizmet buluşu sayılacaktır⁵⁶¹. Aynı şekilde çalışanın bildirimli fesihte, bildirim süresi içinde işçinin yeni iş arama için izinli kılındığı dönemde gerçekleştirdiği buluş da diğer şartların varlığı halinde hizmet buluşu olarak kabul edilecektir⁵⁶².

Günümüzde özellikle pandemi döneminde uzaktan çalışma kavramı iş hayatına yerleşmiştir. Bu açıdan da buluşun iş ilişkisi süresince olmak şartıyla hangi mekânda gerçekleştirildiğinin, hizmet buluşunun tespiti açısından önemi bulunmamaktadır⁵⁶³. Buluş çalışan tarafından, iş ilişkisi dâhilinde, iş görme borcu altında veya büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkarılmışsa hizmet buluşu olarak kabul edilecektir.

Çalışanın iş ilişkisinin öncesinde veya sonrasında ortaya koyacağı buluşlar hizmet buluşu olarak kabul edilmeyecek, serbest buluş sayılacaktır. Buluşun iş ilişkisi süresi içinde meydana getirildiği hususunda uyuşmazlık çıkması halinde buluşun hizmet buluşu olduğunu iddia eden işveren, bu durumu ispatlamak ile mükellef olacaktır⁵⁶⁴.

4.1.2.3. Buluşun çalışanın iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında ya da büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkması

Hizmet buluşu, iş sözleşmesi süresi içinde, iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında ya da büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayalı

⁵⁶⁰ Ortan, *İşçi Buluşları*, 110.

⁵⁶¹ Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2166, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 199, Hakan Koçak, “Türk Patent Hukuku Açısından Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği Ve Çalışanın Bedel Hakkı”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9. sy. 2 (2019), 497, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 208, Ortan, *İşçi Buluşları*, 121, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 266, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 146.

⁵⁶² Ortan, *İşçi Buluşları*, 113.

⁵⁶³ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 147.

⁵⁶⁴ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 242, Ortan, *İşçi Buluşları*, 114, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 143.

olarak ortaya çıkmalıdır. Her iki durum da, çalışan tarafından meydana getirilen buluş, hizmet buluşu olacaktır.

4.1.2.3.1. Buluşun çalışanın iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında meydana gelmesi

Görevsel buluş olarak da ifade edilen hizmet buluşu, çalışanın, işini gördüğü ve iş ilişkisinin temeli olan sözleşmeden doğan borcunu yerine getirdiği sırada gerçekleştirdiği buluşlardır⁵⁶⁵. Çalışan ile işveren arasındaki iş ilişkisinin varlığı, temel olarak çalışan tarafından bir iş görme ediminin üstlenilmiş olmasını gerekli kılmaktadır. Hukuki ilişkilerde yüklenilen edim, yapma veya yapmama şeklinde tezahür edebilirken, iş ilişkisinde çalışanın yüklendiği edim, yapmama ibaret olamamaktadır⁵⁶⁶.

Çalışanın işçi olduğu durumlarda temel borcu, iş görme borcudur. Ani edimli borç ilişkilerinden farklı olarak iş sözleşmesi, taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğurur. Bu kapsamda işçinin iş görme borcu süreklilik arz etmektedir. İşçinin iş görme borcu, bedensel olabileceği gibi zihinsel, bilimsel ve teknik alanlarla ilgili her türlü çalışma da olabilir⁵⁶⁷. Çalışanın buluşu meydana getirmesi, işverenle arasındaki hizmet sözleşmesinden kaynaklanan bir sözleşmesel borç niteliğinde ise diğer bir anlatımla işçi buluşu sözleşme gereği gerçekleştiriyorsa ortada bir “görevsel buluş” vardır⁵⁶⁸. Çalışanın SMK’deki tabiriyle yükümlü olduğu faaliyetin kapsamı belirlenirken iş sözleşmesi, toplu iş sözleşmesi, işyeri uygulamaları ve işverenin yönetim hakkı çerçevesinde verdiği talimatlar dikkate alınacaktır⁵⁶⁹.

İş sözleşmesinin yazılı olması durumunda, işçinin yükümlü olduğu faaliyet alanını belirleme hususunda muğlaklık oluşmayacaktır. Sözleşmede yapılacak iş, CNC operatörlüğü, sualtı kaynakçılığı gibi belirli olarak tanımlanabildiği gibi operatörlük,

⁵⁶⁵ Ortan, *İşçi Buluşları*, 119, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 59, bu tip çalışan buluşuna bağlı işçi buluşları da denmektedir. Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 206, bu buluş, tasarlanmış kurum buluşu olarak da isimlendirilmektedir, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 155.

⁵⁶⁶ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 99, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 149.

⁵⁶⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 99, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 149.

⁵⁶⁸ Ortan, *İşçi Buluşları*, 111, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 59, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 206, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 155.

⁵⁶⁹ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 304, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 99-100, Ortan, *İşçi Buluşları*, 121, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 586-587, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 149-150, Süzek, *İş Hukuku*, 331, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 97-98.

kaynakçılık gibi geniş olarak da tanımlanabilir. İşçinin iş görme borcu bir meslek veya meslek dalı olarak belirlenmişse mühendis gibi, işveren o meslek veya meslek dalının kapsamına giren her türlü işin görülmesini işçiden talep edebilir⁵⁷⁰.

Çalışanın iş görme borcundan kaynaklandığını söyleyebilmek için buluşun, görülen iş ile maddi bir bağının olması beklenmektedir. Örneğin, hem otomobil hem de robot üreten bir işletmede otomobil kısmında çalışanın, robotlara ilişkin yeni bir hareket sensörü geliştirmesi halinde, buluş büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanmıyorsa, hizmet buluşundan söz edilemeyecektir⁵⁷¹. Çalışanın iş görme borcundan kaynaklanmamakla beraber işletmenin faaliyet ya da menfaat çevresine giren buluşların da hizmet buluşu olarak kabul edilmesi uygun görülmemektedir⁵⁷². Diğer taraftan çalışanın iş görme borcu, buluş konusu olan belirli bir işin yapılması olabileceği gibi işletmenin faaliyet alanına yönelik her türlü yeni ürün tekniklerinin geliştirilmesi de olabilir. Çalışanın iş görme borcunu tanımlayan sözleşme hükmünde buluş konusu açık şekilde belirtilmese de halin icabından çıkarılabiliyorsa hizmet buluşundan söz edilecektir⁵⁷³.

İş ve sosyal güvenlik hukukuna göre herkes, her işte çalıştırılmaz. Bazı iş kollarında çalışabilmek için belirli niteliklere sahip olmak gerekir. Örneğin 4857 sayılı İş Kanunun 72. maddesine göre maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde, kadınların çalıştırılması yasak olduğu gibi erkeklerin çalışabilmesi için de on sekiz yaşını doldurmalıdırlar. Diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanların Türkiye’de çalışabilmesi belirli şartlara ve izne tabidir. Çalıştırılması yasak olan veya izne bağlı olmasına karşın izin alınmadan çalıştırılanların ortaya koyduğu buluşlar, iş sözleşmesinin geçersizliğinin geçmişe etki etmeyeceğinden, ileriye dönük olarak hüküm ve

⁵⁷⁰ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 304, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 100, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 266, Süzek, *İş Hukuku*, 330.

⁵⁷¹ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 69, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 266.

⁵⁷² Ortan, *İşçi Buluşları*, 120.

⁵⁷³ Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 587, Keskin, “Hizmet Buluşları”, 208, Küçükali, “Çalışanların Buluşları ve Patentlenmesi”, 762, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 266, Meryem Solmaz Bilici, “Türk Hukuku Kapsamında Hizmet Buluşlarında Hak Sahipliği”, *Fikri Ve Sınai Haklar Dergisi*, 16. sy. 60, (2020), 416.

sonuçlarını doğuracağından, iş ilişkisi sırasında geliştirilmiş sayılacak ve kural olarak hizmet buluşu olarak kabul edilecektir⁵⁷⁴.

Buluşun iş görme borcundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespitinde çalışanın görevi belirlenmeli, buluşun bu görevin sonucu olup olmadığı irdelenmelidir. Somut durumda, iş görme borcu nedeniyle çalışandan buluş yapması beklenebiliyorsa, çalışan yaratıcı sonucun ortaya çıkartılması hususunda çalışmakla yükümlü kılınmışsa, geliştirilen buluşun da iş görme borcundan kaynaklandığı kabul edilmelidir⁵⁷⁵. Ancak çalışanın görevli olduğu işi yaparken bu işle ilgili olmayan sonuçlara ulaşması da mümkündür. Örneğin radyo frekansları ile ilgili olarak radar teknolojileri konusunda araştırma yapan laboratuvarında görevli çalışan, aynı teknolojileri kullanarak tıbbi görüntüleme konusunda bir buluş yaparsa bu buluşun da iş görme borcu kapsamında ortaya çıktığı kabul edilmelidir⁵⁷⁶. Önemli olan çalışanın buluşu yaparken iş görme borcunu ifa etmesidir. Sonucun iş görme borcundan beklenmeyen bir durum oluşturması, buluşun doğrudan serbest buluş olması sonucunu doğurmaz. Buluşun konusu, çalışanın yükümlü olduğu faaliyetin kapsamı içinde ise, diğer bir ifade ile çalışanın sözleşme, toplu sözleşme, işverenin talimatları ya da işyeri uygulamaları ile belirlenen yapmakla yükümlü olduğu iş alanı buluşun konusunu içeriyorsa, buluş diğer şartların mevcudiyetle beraber hizmet buluşu olacaktır.

4.1.2.3.2. Buluşun çalışanın büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkması

Fırsat buluşu olarak da ifade edilen hizmet buluşu, çalışanın iş ilişkisi sırasında büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak gerçekleştirdiği fakat iş ilişkisinin temeli olan sözleşmeden doğan borcunu yerine getirmesiyle ilgisi olmayan, buluşlardır⁵⁷⁷. Buluşun, çalışanın sözleşmesel bir borcunun konusunu oluşturmamakla birlikte büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanarak ortaya çıkması halinde de hizmet buluşuna vücut verecektir.

⁵⁷⁴ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 140.

⁵⁷⁵ Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2166, Ortan, *İşçi Buluşları*, 122, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 267, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 153.

⁵⁷⁶ Karşı görüş için bkz. Öz “Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları”, 594.

⁵⁷⁷ Ortan, *İşçi Buluşları*, 149, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 60, bu buluş türü, tesadüfi kurum buluşu olarak da isimlendirilmektedir. Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 155, bu tip buluşları, akitte şart kılınmış buluşlar olarak isimlendiren de mevcuttur, Keskin, “Hizmet Buluşları”, 206.

Çalışanın görevinin araştırma ve geliştirme yapmak olduğu iş ilişkilerinde, buluşun hizmet buluşu olduğunun tespiti kolaydır. Çalışanın iş görme borcunun ifasının dışında ortaya çıkan buluşların kime ait olacağı sorununda, kanun koyucu menfaat dengelerini dikkate almıştır⁵⁷⁸. Zira çalışanın işverenin deneyim ve çalışmalara dayalı olarak gerçekleştirdiği bir buluşu serbest buluş saymak, işverenin menfaatini haksız olarak zedelemiş olacaktır⁵⁷⁹. Kanun koyucu bu durumda çalışanın işverenin deneyim ve çalışmalarından basit şekilde yararlanmasını yeterli görmeyip buluşun büyük ölçüde işverenin deneyim ve çalışmalarına dayalı olarak ortaya çıkması şartını aramıştır.

Anglo-Sakson hukuk sisteminde buluş meydana getirmek için işe alınmayan ancak işverenin zamanını, ekipmanlarını, işyerini ve kaynaklarını kullanarak çalışanın buluş meydana getirmesi halinde haklar, aksi sözleşme ile kararlaştırılmamışsa, işçiye ait olmaktadır. Ancak, işverenin, buluş üzerinde “shop right” denilen, münhasır olmayan, devredilemeyen lisans hakkı bulunmaktadır. Çalışan, işverenin iş sırları gibi hassas bilgilerine ulaşabilme imkânı olan üst düzey bir personel ise buluş üzerindeki hakların işverene devredilmesi hususunda yükümlü tutulabilmektedir.⁵⁸⁰

Çalışanın buluşu meydana getirirken büyük ölçüde işverenin malzeme ve para imkânlarını kullanması şart olmayıp, büyük ölçüde işverenin araştırma-geliştirme, üretim ve satım faaliyetlerinden elden edilen bilgi, birikim ve deneyimine dayanması da buluşun hizmet buluşu sayılması için yeterlidir⁵⁸¹. İşveren, buluşun ortaya çıkarılması için para ve malzeme gibi maddi katkı da sunabilir. Buna ilaveten işverenin çalışanın emrine verdiği araç, gereç, laboratuvar, yardımcı personel, çalıştığı bölümün niteliği, gördüğü eğitim ve deneyim gibi ölçütler de buluşun hizmet buluşu olarak sayılıp sayılmayacağına dikkate alınacaktır⁵⁸². Buluş meydana getirilirken, işverenin imkânlarından esaslı olarak faydalanılmışsa, hizmet buluşundan söz edilecektir⁵⁸³.

⁵⁷⁸ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 154.

⁵⁷⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 123, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 587.

⁵⁸⁰ Caldwell, “Employment Agreements for the Inventing Worker”, 283.

⁵⁸¹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 125, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 587, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 268, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 515, sadece işverenin malzeme ve ekipmanlardan yararlanma sonucunda ortaya çıkan buluşların hizmet buluşu sayılamayacağı da ileri sürülmüştür. Öz “Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları”, 595, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 268.

⁵⁸² Ortan, *İşçi Buluşları*, 122 vd., Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 154.

⁵⁸³ Solmaz Bilici, “Hizmet Buluşlarında Hak Sahipliği”, 417.

İşletmenin maddi unsurlarının yanında gayri maddi unsurları da bulunmaktadır. İşletmenin maddi unsurlarına malzeme, ekipman, laboratuvar gibi unsurlar girerken işletmenin deneyim ve bilgi birikimi anlamında know-how da işletmenin gayri maddi unsurlarını oluşturmaktadır. Çalışan buluşu meydana getirirken işletmenin maddi unsurlarına veya gayri maddi unsurlarına büyük ölçüde dayanmışsa ortada bir hizmet buluşunun olduğu kabul edilecektir.

Çalışan işe ilk olarak o işverende başlamış olabileceği gibi öncesinde de iş deneyimleri olabilir. Çalışanın ortaya çıkardığı buluş işe başlamadan önceki deneyim ve çalışmalarına dayanıyorsa mevcut işveren açısından hizmet buluşu olmayacaktır. Diğer taraftan buluşun dayandığı bilgi kamuya açık, herkes tarafından ulaşılabilir nitelikte ise buluş ile işveren arasında bağlantı kurulamayacağından buluş hizmet buluşu sayılamayacaktır.⁵⁸⁴

Çalışanın buluşu geliştirirken büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanması hususu muğlaklık içermektedir. Büyük ölçüde ibaresi objektif kriterlere göre değerlendirilmelidir. Bu anlamda buluşun çalışanın işiyle maddi bir bağının olması, bu bağın yer ve zaman olarak değerlendirilmeyip çalışanın faaliyet alanı ile buluş arasında kurulan irtibat olarak algılanmalıdır⁵⁸⁵. Çalışanın faaliyet alanı ile çalışanın meydana getirdiği buluş arasında maddi bağlantının kurulması halinde buluşun büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayandığı yönünde adi bir karine gelişir. Çalışanın, buluşun büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına değil, kendi deneyim ve çalışmalarına dayalı olarak meydana geldiği yönünde bir iddiası var ise diğer bir deyişle çalışan buluşun serbest buluş olduğunu ileri sürüyorsa bu iddiasını ispatla mükelleftir⁵⁸⁶. İşletmenin deneyim ve çalışmalarının buluşun meydana gelmesine etkisinin tespitinde, çalışanın işteki tecrübesi, çalışmaya başlamadan önceki ve başladıktan sonraki bilgi birikimi, işverenden aldığı talimat ve bilgiler dikkate alınacaktır⁵⁸⁷.

SMK 119. maddesinin 3. fıkrasına göre çalışanın meydana getirdiği buluş işletmenin faaliyet alanı içinde olmadığı açık şekilde belli ise çalışanın buluş ile ilgili

⁵⁸⁴ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 155.

⁵⁸⁵ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 69, Ortan, *İşçi Buluşları*, 101, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 156, Utku, “İşçi Buluşları”, 977.

⁵⁸⁶ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 156, Utku, “İşçi Buluşları”, 986.

⁵⁸⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 126, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 587.

olarak işverene bildirim yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu hüküm, buluşun işletmenin faaliyet alanı ile ilgili olmamasının, buluşun işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayalı olmayacağı yönünde bir karine de oluşturmaktadır. İşverenin, buluşun işletmenin faaliyet alanı ilgili olmamasına karşın büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayandığı yönünde bir iddiasının olması halinde ise bu iddiasını ispatlamak durumunda kalacaktır.

4.1.2.4. Çalışanın bildirim yükümlülüğü

Hizmet buluşlarında işverenin haklarını kullanabilmesi ya da kullanıp kullanmama yönünde karar verebilmesi için durumdan haberdar olmalıdır. İşverenin buluşun ortaya çıkmasından kendisine bilgi verilmemesi halinde buluştan hiç haberdar olmayabilir. Bu kapsamda hizmet buluşlarında, çalışana buluşu bildirim yükümlülüğü getirilmiştir. Bildirim yükümlülüğü esas olarak işçinin sadakat borcunun⁵⁸⁸ bir yansıması olmakla birlikte, SMK'de özel olarak düzenlendiğinden çalışan için kanundan kaynaklanan borç niteliğindedir⁵⁸⁹. Hizmet buluşuna ilişkin çalışanın yapacağı bildirim, hukuki işlemlere yönelik bir irade açıklaması olmayıp, teknik bir kuralın açıklanması niteliğindedir⁵⁹⁰. Buluş bildirimini hukuki işlem benzeri bir fiil olduğundan iradeyi sakatlayan nedenlere ilişkin kurallar uygulama alanı bulmayacak fakat hukuki işlemlere ilişkin diğer kurallar kıyas yolu ile buluş bildirimine tatbik edilebilecektir⁵⁹¹.

Çalışanın iş ilişkisi dâhilinde meydana getirdiği buluşları bildirmesi, buluşun işletmenin işine yarayıp yaramayacağı, patentlenebilir olup olmadığı gibi değerlendirmelere bağlı değildir. SMK 119. maddesi 3. fıkrası gereğince serbest buluş, işverenin faaliyet alanı içinde olmadığı aşikâr değilse çalışan, buluşun serbest buluş olduğu gerekçesiyle bildirimde bulunmadan kaçınmaz⁵⁹².

⁵⁸⁸ İşçi, işi işverenin yararına uygun yapmakla ve işverene zarar verebilecek hareketlerden kaçınmakla yükümlü olması sadakat borcunun gereğidir. Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 317, Güven ve Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, 182, Koçak, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği”, 500, Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 165, Süzek, *İş Hukuku*, 335, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 102.

⁵⁸⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 195.

⁵⁹⁰ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 195, Ortan, *İşçi Buluşları*, 139, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 163.

⁵⁹¹ Ortan, *İşçi Buluşları*, 139, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 163-164.

⁵⁹² Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2178, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 196, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 157-158 Yargıtay 11. HD 19.6.2018 tarih ve 2016/13772 E. 2018/4567 K. numaralı kararında “...gerçek buluş sahibi davalı kişi olsa dahi buluşun

Buluş bildirimi, buluş üzerinde hak sahipliğinin belirlenmesi açısından önem arz eder. İşverenin tam hak talebinde bulunmaması ya da buluş üzerindeki haklarından vazgeçmesi halinde, buluş üzerinde hak sahipliği çalışanda kalacak, işverenin tam hak talebinde bulunması halinde ise adının belirtilmesi hakkı dışında tüm haklar işverene geçecektir. İşverenin kısmi hak talebinde bulunması halinde ise buluş üzerindeki hak sahipliği çalışanda kalacak, işverenin ise adi lisansa benzer nitelikte buluşu kullanma hakkı olacaktır. Tüm bu hak sahipliğine dair işlemlere ilişkin sürecin başlayabilmesi, çalışanın yapacağı bildirimle bağlıdır.

Hizmet buluşu meydana getiren çalışanın bildirim yükümlülüğüne aykırı hareket etmesi ve kusurlu olması halinde işveren, bu kapsamda uğradığı zararların tazminini çalışandan talep edebileceği gibi çalışanın iş sözleşmesini haklı nedenlerle de feshedebilir⁵⁹³. Çalışan, mevzuata uygun şekilde bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle işveren aleyhine doğan zararlardan sorumludur. Çalışanın bu zararlardan sorumlu olabilmesi için kusurlu olması gerekir. Aynı zamanda işverenin uğradığı zararlar, çalışanın bildirim yükümlülüğüne uymaması sonucunda meydana gelmelidir. Çalışan mevzuata uygun şekilde işverene bildirimde bulunmaksızın hizmet buluşuna ilişkin patent başvurusu yapar ve patent alırsa işveren, patent başvurusu sahibine veya patent sahibine karşı patent başvurusunun gaspı veya patentin gaspı davalarını açabilir⁵⁹⁴.

serbest buluş olarak değerlendirilmesi için işçinin buluş yaptığını işverene bildirdiğini, işverenin de buna kayıtsız kaldığını veya ilgilenmediğini yazılı olarak bildirdiği ispatlanmadıkça buluşun serbest buluş olarak nitelendirilmesinin olanaklı olmadığı..." belirtmek suretiyle hizmet buluşlarına ilişkin bildirimin, buluşun serbest buluşa dönüşümü açısından gerekliliğini ortaya koymuştur. www.kazanci.com.tr erişim tarihi, Haziran, 24, 2024.

⁵⁹³ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 208-209, Ortan, *İşçi Buluşları*, 143, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 170, Süzek, *İş Hukuku*, 469.

⁵⁹⁴ Yargıtay 11. HD 8.7.2010 tarih ve 2009/2504 E. 2010/8132 K. sayılı kararında aynı yönde hüküm kurarak "...551 sayılı KHK'nin 17. maddesi gereğince işçinin işletmede yükümlü olduğu faaliyeti gerçekleştirdiği sırada yaptığı buluşlar ile büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayanan ve iş ilişkisi sırasında yapılan buluşların işçi buluşu olarak nitelendirileceği, 18. maddesi gereğince, işçi hizmet buluşu yaptığında bunu işverene bildirmekle yükümlü olduğu, 19. maddesi gereğince, işverenin böyle bir hizmet buluşunun ortaya çıkması durumunda buluş üzerinde kısmi ya da tam hak talebinde bulunmasının mümkün olduğu, 20. maddesi gereğince, işverenin tam hak talebinde bulunması halinde bildirimin işçiye ulaşması ile buluş üzerindeki tüm hakların işverene geçeceği, davacı şirketin davalı tescil bu başvurusundan haberdar olmadığı, buluşun bir hizmet buluşu olduğu, davacılarından... de buluşun sahibi olduğunun ispatlanamadığı, tüm bu nedenlerle buluş sahipliğinin davacı şirkete ait olduğu, davalının gerçek buluş sahibi olmadığı halde TPE'ye başvurarak tescil belgesi elde etme eyleminin 551 sayılı KHK'nin 12. maddesi anlamında Faydalı Model Belgesi isteme hakkının gaspı niteliğinde olduğu ve KHK'nin 165/d ve 157. maddeleri gereğince hükümsüzlük kararı verilmesi gerektiği, davalının eyleminin Borçlar Hukuku anlamında bir haksız eylem olarak nitelendirildiğine ve

Çalışanın yapacağı bildirimin mevzuata uygun olması için yardıma ve desteğe ihtiyaç duyması halinde işveren, kendisinden talep edilen desteği sağlamakla yükümlüdür.

4.1.2.4.1. Bildirimin zamanı

Hizmet buluşunun ortaya çıkması ile birlikte çalışanın işverene karşı bildirim yükümlülüğü doğmaktadır. Çalışanın bildirim yükümlülüğünün doğması için buluşun tamamlandığından emin olunmalıdır⁵⁹⁵. Bu kapsamda çalışana buluşun tamamlanmış olduğu konusunda kesin bir fikre varmasını sağlayacak bir süre tanınmalıdır⁵⁹⁶. Ancak bu süre, çalışanın buluşu hangi amaçlarla ve ne şekilde daha iyi değerlendirilebileceği konusunda fikir yürütmesi için tanınan bir süre değildir, zira işveren sahip olduğu olanaklar dâhilinde buluşun nasıl ve ne şekilde değerlendirilebileceğini kendisi takdir edebilir⁵⁹⁷.

Buluşu meydana getiren çalışan, buluşu öğrendiği tarihten itibaren en kısa sürede diğer bir ifade ile geciktirmeksizin işverene durumu bildirmelidir. Yasada bu sürenin kesin bir şekilde belirlenmemesinin nedeni, buluşun ne zaman gerçekleştirildiği veya tamamlandığının her zaman kesin olarak tespit edilememesidir⁵⁹⁸. Buluşun ne zaman tamamlanıp tamamlanmadığına çalışan karar verecek ve tamamlanmışsa bildirimde bulunacaktır. Her ne kadar bildirim yükümlülüğü çalışan açısından kanundan kaynaklanan bir borç niteliğinde⁵⁹⁹ olsa da bu bildirim yükümlülüğünün kaynağı olan buluşun tamamlanma anının doğru tespit edilmesi, çalışanın sadakat borcu⁶⁰⁰ ile de ilişkilidir. Günümüzde Ar-Ge çalışmalarının

551 sayılı KHK'nin 157, 166 ve 12. maddeleri gereği Faydalı Model Belgesi isteme hakkının gaspı olarak görüldüğüne göre, meydana gelen zararın davalı tarafından tazmininin gerektiği, Borçlar Kanunu'nun 42, 43 ve 49. maddeleri ile Ticaret Kanunu'nun 58. maddesi gereğince davacı şirketin maddi ve manevi tazminat taleplerinin yerinde olduğu ..." şeklinde karar vermiştir. www.kazanci.com.tr erişim tarihi Haziran 27, 2024.

⁵⁹⁵ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 195, Koçak, "Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği", 500, Solmaz Bilici, "Hizmet Buluşlarında Hak Sahipliği", 421.

⁵⁹⁶ Ortan, *İşçi Buluşları*, 140.

⁵⁹⁷ Ortan, *İşçi Buluşları*, 140-141.

⁵⁹⁸ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 158.

⁵⁹⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 195.

⁶⁰⁰ Balcıoğlu, "Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi", 2176, Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 317, Güven ve Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, 182, Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 165, Keskin, "Hizmet Buluşları", 211, Süzek, *İş Hukuku*, 335, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 102

ve teknik çizimlerin ağırlıklı olarak bilgisayar tabanlı olduğu dikkate alındığında, buluşun tamamlanma anı konusunda bir ihtilaf çıktığında bilgisayar log kayıtları esas alınabilir⁶⁰¹.

Hizmet buluşlarına temel teşkil eden iş ilişkisi genel olarak Ar-Ge çalışmalarıdır. Ar-Ge çalışmalarında, çalışmaların etkin şekilde takibi açısından periyodik raporlama da önemlidir. Çalışanın bu raporlamaları çalışma hayatının olağan akışından, işverenin talimatlarından ya da iş sözleşmesinden kaynaklanabilir. Kaynağı ne olursa olsun, çalışanın buluş tamamlanmadan yapacağı bu raporlamalar ya da bildirimler, çalışanın buluşun tamamlanmasından sonra yapacağı bildirim yükümlülüğünden kurtarmayacaktır. Çalışanın önceden yapmış olduğu raporlamalar ve bildirimler işverene buluşun ne zaman tamamlanacağını tahmin etme yükümlülüğü yüklemes. Çalışan buluş tamamlandıktan sonra her halükarda SMK'ye uygun şekilde buluş bildirimini yapmalıdır. Çalışanın buluşun tamamlanıp tamamlanmadığı hususunda tereddüde düşmesi halinde ise işverene durumu bildirmesi ve tereddütlerini açıklaması uygun olacaktır.⁶⁰²

4.1.2.4.2. Bildirimin şekli

İşverene yapılacak buluş bildirimi yazılı olacaktır. Bildirimin yazılı olması koşulu SMK'de açıkça düzenlendiğinden sağlık koşuludur. Diğer bir ifade ile bildirim yazılı şekilde yapılmazsa geçersiz olur. Borçlar Kanunun 12. maddesinin 2. fıkrasındaki “*Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak geçerlilik şeklidir. Öngörülen şekle uyulmaksızın kurulan sözleşmeler hüküm doğurmaz*” hükmü, hizmet buluşlarında yapılacak bildirime de uygulanmalıdır⁶⁰³.

Buluş bildirimi, iadeli taahhütlü posta, kargo, alındı belgesi karşılığında elden bildirim ile yapılabilecektir⁶⁰⁴. Bildirim resmi şekilde de yapılabilir. Bildirim işverene yönelik yapılması gerektiğinden, bildirimin doğru şekilde işverene ulaştığının ispatı ile çalışan yükümlüdür.

⁶⁰¹ Log, kayıt, kütük ve günlük tutmak anlamlarına gelmekle beraber bilgisayar teknolojileri açısından, bilgisayarın gerçekleştirdiği her etkinliğin kayıt altına alınması demektir.

⁶⁰² Canbolat, *İşçi Buluşları*, 196, Ortan, *İşçi Buluşları*, 141.

⁶⁰³ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 199.

⁶⁰⁴ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 202, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 159.

Buluş bildiriminin geçerli olması için çalışanın bildirimi işverene ıslak imzalı olarak göndermelidir. Bu kapsamda ıslak imzalı olmayan e-posta, faks veya telgrafla yapılan bildirimlerin geçerli olmayacağı belirtilmiştir⁶⁰⁵. Borçlar Kanunun 15. maddesi gereğince güvenli elektronik imza da, el yazısıyla atılmış imzanın bütün hukuki sonuçlarını doğuracağından, elektronik imza ile düzenlenecek buluş bildirimi de geçerli olacaktır.

Hizmet buluşlarına ilişkin SMK'deki hükümler emredici nitelikte olmasına karşın çalışanın lehine değiştirilebilir. Bu kapsamda işveren çalışanın hizmet buluşuna ilişkin bildirim yükümlülüğünü kaldırabileceği gibi işçinin lehine de hafifletebilir. Çalışan lehine bir düzenleme mevcutsa bu düzenlemeye uygun olarak yapılacak bildirim de geçerli kabul edilecektir⁶⁰⁶.

Buluş bildirimi, şekil şartına uygun yapılmasa dahi işveren, bildirimi kabul edebilir. Böyle bir durumda işverenin daha sonra bildirimin şekil şartına uygun olmadığını ileri sürerek geçersizliğini iddia etmesi hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirilmelidir. İşveren tarafından patent başvurusunun yapılması, işverenin buluşu kullanmaya başlaması işverene buluş ile ilgili olarak bildirimin yapıldığına dair karine olacaktır. İşverenin kendisine bildirim yapılmadan, buluşa ilişkin bilgilere haiz olması, buluşun teknik karakteri göz önüne alındığından mümkün gözükmemektedir. İşverenin bu durumlarda şekle aykırılığı ileri sürememesi, zımni olarak şekil şartından feragat etmiş olduğu kabul edilmelidir.⁶⁰⁷

Ar-Ge çalışmaları genel olarak büyük şirketler tarafından yapılmaktadır. Hizmet buluşuna ilişkin kararların hızlı ve etkin alınabilmesini teminen bildirimin de uygun işveren vekiline yapılması önem arz etmektedir. Çalışan Buluşları Yönetmeliği bildirimin, işveren tarafından belirlenen birim yetkilisine ya da böyle bir yetkilendirme yapılmamışsa buluşu yapan çalışanın birim yetkilisine varsa işveren tarafından bildirimin yapılmasına ilişkin belirlenmiş usul ve esaslara göre yapılacağını düzenlemiştir. İşveren tarafından belirlenen usul ve esaslara göre yapılacak bildirim

⁶⁰⁵ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 199.

⁶⁰⁶ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 200, Kaya, "Çalışanların Hizmet Buluşları", 588, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 159.

⁶⁰⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 201-202, Kaya, "Çalışanların Hizmet Buluşları", 588, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 159.

geçerli olacaktır. İşveren buluş bildirimini yapılması için çalışana gerekli yardımı göstermekle yükümlü olduğundan, bildirimin hangi birim yetkilisine yapılacağına dair bir yönerge hazırlaması tavsiye edilmektedir⁶⁰⁸. Çalışan, buluş bildirimini yaparken iyiniyetli hareket etmelidir. Bu kapsamda, işveren tarafından belirlenen usul ve esaslara göre belirlenen yetkiliye bildirimde bulunmayan çalışanın, işverenin tam hak talebinde bulunması için gerekli süreyi kaçırdığını ve buluşun serbest buluşa dönüştüğünü iddia etmesi dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edecek ve korunmayacaktır⁶⁰⁹.

Hizmet buluşu bir ekip tarafından ortaya konmuş olabilir. Genel olarak Ar-Ge çalışmaları ekipler tarafından icra edilmektedir. Buluş birden fazla kişi tarafından ortaya konmuşsa, buluş bildirimini hep birlikte yapılabileceği gibi ayrı ayrı bildirimler ile de bu yükümlülüklerini yerine getirebilecekleri ileri sürülmüştür⁶¹⁰. Diğer taraftan birlikte buluş halinde bildirim yükümlülüğünün çalışanlardan biri tarafından yerine getirilmesi halinde diğer çalışanların bu yükümlülüğünden kurtulabileceği de savunulmuştur⁶¹¹. Gerek SMK’de gerekse Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde “*Buluş, birden çok çalışan tarafından gerçekleştirilmişse bu bildirim birlikte yapılabilir*” hükmüne yer verilmiştir. Bu hükümden birlikte yapılmayabilir yorumu da çıkarılabilir. Bildirim ile hizmet buluşundan işverenin haberdar olması ve haklarını kullanabilmesi amaçlandığı göz önüne alındığında, buluşun tamamı ilgili olarak buluşu yapan çalışanlardan birinin yapacağı bildirim ile diğer çalışanların bildirim yükümlülüğünden kurtulacağı kabul edilmelidir.

İşverene yapılacak bildirim ile birlikte süreler de işleyeceğinden işveren de bildirimin kendisine ulaştığı tarihi, bildirimde bulunan kişi veya kişilere gecikmeksizin ve yazılı olarak bildirmekle yükümlüdür. Bu hüküm gereğince, birlikte buluş halinde kendisine bildirimde bulunmayan çalışanlara işverenin de bu bildirimini yapma yükümlülüğü olmayacaktır.

Buluş birden fazla işverenin dâhil olduğu bir süreçte geliştirilmiş ve hizmet buluşu üzerinde birden fazla işverenin hak sahibi olabileceği durumlarda her bir

⁶⁰⁸ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 161.

⁶⁰⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 203.

⁶¹⁰ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 200-201, Koçak, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği”, 501.

⁶¹¹ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 161-162, Utku, “İşçi Buluşları”, 988.

işverene ayrı ayrı bildirimde bulunulmalıdır. Bu durumda işverenlerin tam hak sahipliği talebinde bulunmaları halinde veya bazılarının bulunmaları durumunda buluş üzerinde işverenlerin ya da işverenler ile birlikte çalışanın ortaklıkları meydana gelecektir.

4.1.2.4.3. Bildirimin içeriği

Çalışan tarafından yapılacak hizmet buluşuna ilişkin bildirimde teknik problem, çözüm ve hizmet buluşunun nasıl gerçekleştirmiş olduğu açıklanmalıdır. Buluşun işletmede kullanılabilmesine yönelik karar verilebilmesi, patente başvuru yapma ya da buluşu işletme sırrı olarak saklanması seçeneğinin değerlendirilmesi açısından buluşa ilişkin teknik problem ve çözüm yöntemi doğru şekilde açıklanmalıdır. Teknik problemi ve çözüm yöntemlerini içermeyen sadece çalışma ve deney sonuçlarını, soyut ve yorumsuz bilgileri içeren bildirim mevzuata uygun bir bildirim olarak kabul edilmeyecektir⁶¹².

Buluşa ait teknik çizimler ve resimler varsa bunlar da işverene verilmelidir. Teknik çizimler ve resimler, buluşun sanayiye uygulanması için önemli unsurlardır. Ayrıca bunlar buluşa ilişkin patent başvurusunda da kullanılacaktır. Teknik çizimler ve resimler olmadan yapılan bir hizmet buluşu bildirimini eksik kalmış olacaktır. Çalışan işverenin bilgi düzeyine bağlı olarak ek bilgiler vermek suretiyle, işverenin buluşun yararlılığı, üretimde nasıl kullanılabileceği hususlarında karar vermesine yardımcı olmalıdır⁶¹³.

Çalışan, yapacağı bildirimde ayrıca yararlanmış olduğu işletme deneyim ve çalışmalarını da açıklamalıdır. Bu bilgiler buluşun mevcut üretime nasıl entegre edileceği, üretimi nasıl geliştireceği hususlarında işverene yol gösterecektir. Buluş meydana getirilirken diğer çalışanların da katkısı olabilir. Böyle bir katkı varsa diğer çalışanların katkıları ve bu katkıların şekli, buluş bildiriminde belirtilmelidir. Katkısı olan ancak buluş bildirimini yapmayan diğer çalışanların haklarını doğru şekilde alması, buluş bildirimini yapana fazla ödeme yapılmak suretiyle sebepsiz zenginleşmeye neden olunmaması açısından, buluşa yapılan katkıların doğru şekilde bildirimde yer alması önem arz edecektir. Birlikte buluş yapanların katkılarının soyut ve genel

⁶¹² Canbolat, *İşçi Buluşları*, 204, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 164.

⁶¹³ Ortan, *İşçi Buluşları*, 142, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 164.

ifadeler yerine, buluşun ortaya çıkarılmasında hangi tür çalışmalarda bulunulduğu, bu çalışmaların buluşun meydana getirilmesine etkisinin yüzdesel olarak belirlenmesi ve buluş bildiriminde işverene sunulması olası çatışmaların önüne geçecektir⁶¹⁴. Ortak çaba ile ortaya çıkarılan hizmet buluşlarında, çalışanların ayrı ayrı bildirimde bulunması ve birbirleri uyumsuz oranlar belirtmeleri olasıdır⁶¹⁵. Böyle bir çatışmanın oluşmamasını teminen buluş bildiriminin müştereken yapılması ya da müştereken hazırlanarak bir kişi tarafından sunulması uygun olacaktır. Ortaklık oranları üzerinde çalışanların mutabakata varamaması halinde ise buluş bildirimi bu hususu da içerecek şekilde yapılmalı ve uyuşmazlık ileriki süreçlerde mahkeme nezdinde çözümlenmelidir. Buluş meydana getirilirken işverenin veya işveren vekilinin yazılı veya sözlü talimatları da olabilir. Çalışanın buluşu meydana getirirken, işveren veya vekilinden yaptığı işle ilgili olarak aldığı yazılı veya sözlü talimatları ve söz konusu katkılar yanında kendisinin katkı payını da yapacağı bildirimde belirtmelidir.

Bildirimin açık ve net olması, işverenin buluş hakkında doğru bir değerlendirme yapabilmesi ve haklarını koruyabilmesi açısından önemlidir. Zira buluşun ne olduğu ve nasıl kullanılabileceği işveren tarafından açık şekilde anlaşılmaz ise buluş üzerinde hak sahipliğine doğru şekilde karar verilmesi, işveren açısından mümkün olmayabilir. Buluş bildiriminde yer alacak teknik problem ve çözüm yöntemi, o teknik alandaki bir uzmanın çözümü uygulamaya koyabilmesini sağlayacak ölçüde yeterli olmalıdır⁶¹⁶.

Çalışanın yapacağı buluş bildirimi, yukarıda açıklandığı üzere, teknik problemi, teknik problemin çözümünü, buluşun nasıl gerçekleştirildiği, bulunması halinde teknik çizim ve resimleri, işveren veya vekili tarafından yapılmışsa çalışana yapılan yazılı ve sözlü talimatları, buluşun meydana getirilmesinde yararlanılan işletme deneyim ve çalışmalarını, birlikte buluş olması durumunda diğer çalışanların katkılarını içermelidir. Buluş bildiriminin bu hususları içermemesi veya eksiklik olması halinde işveren, bildirimin kendisine ulaştığı tarihten itibaren iki ay içinde, eksik hususların düzeltilmesini çalışandan talep edebilir. İşveren, buluş bildiriminin düzeltilmesi talebinde, hangi hususların eksik olduğunu, hangi bilgilerin düzeltilmesi gerektiğini

⁶¹⁴ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 204.

⁶¹⁵ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 204.

⁶¹⁶ Ortan, *İşçi Buluşları*, 142.

açık ve anlaşılır şekilde belirtmeli, soyut ve genel ifadeler ile düzeltme talebinde bulunmamalıdır⁶¹⁷.

İşverenin yapacağı düzeltme bildiriminin şekli konusunda gerek SMK'de gerekse Çalışan Buluşları Yönetmeliği'nde açık bir hüküm yoktur. Bu nedenle çalışan tarafından hizmet buluşlarına ilişkin yapılan bildirimin düzeltilmesi yönünde işveren tarafından yapılacak talebin şekle bağlı olmayıp sözlü yapılabileceği belirtilmiştir⁶¹⁸. Ancak çalışanın kendisine sözlü olarak yöneltilen düzeltme talebine uymaması halinde işverenin, haklarını kullanabilmesi için düzeltme bildirimi yaptığını ispatlamalıdır. Bu nedenle işverenin yapacağı düzeltme talebi de yazılı olarak yapılmalı ve sürenin hesaplamasını teminen tebliğ şerhi de alınmalıdır⁶¹⁹.

Düzeltilme talebinin yapılması halinde çalışan bildirilen eksiklikleri bir ay içinde gidermelidir. İşveren, eksikliklerinin giderilmesinde gerekirse çalışana yardımcı olacaktır. Bu kapsamda işveren taleplerinin doğru şekilde anlaşılmasını sağlayacak şekilde açıklamalar yapmalı, çalışanın ihtiyaç duyduğu araç ve bilgileri sağlamalıdır. Buluş bildirimindeki eksiklikleri çalışanın bir ay içinde gidermemesi halinde usulüne uygun bir buluş bildirimi yapılmamış sayılır ve bildirim geçerliliğini yitirir. Bu durumda buluş bildirimi usulüne uygun olarak yeniden yapılmalıdır. Yeni yapılacak bildirim işverenin taleplerini de içermelidir. İşverenden düzeltme talebi gelmemesi halinde çalışan tarafından yapılan bildirim mevzuata uygun kabul edilir.

4.1.2.5. İşverenin hak talebi

Çalışan buluşlarında, buluş üzerinde haklar ilk olarak çalışanın kişiliğinde doğmuş olsa da çalışan maddi haklarını kullanamaz. Maddi haklardan hangilerinin çalışanın üzerinde kalacağı, hangilerinin işverene geçeceğini işverenin irade açıklaması ve eylemleri (ya da eylemsizliği) belirleyecektir. Bu açıdan, kime ait olacağının belirlenmesine kadar buluşa ilişkin maddi haklar askıdadır.

4.1.2.5.1. Tam ve kısmi hak talebi

Çalışanın hizmet buluşu ortaya koyması ve bunu işverene bildirmesi ile birlikte işverenin de üç seçimlik hakkı doğmaktadır. İşveren hizmet buluşu üzerinde tam veya

⁶¹⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 206, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 166.

⁶¹⁸ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 206.

⁶¹⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 206, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 166.

kısmi hak talebinde bulunabileceği gibi buluş üzerinde hak talep etmeyip buluşu serbest buluş haline de getirebilir. İşverenin tam veya kısmi hak talep etmesi halinde bu durumu, buluşu meydana getiren çalışana, buluş bildiriminden itibaren dört ay içinde yazılı olarak bildirmelidir. Her ne kadar yapılacak bu bildirimin sadece yazılı olması yönünde şekil şartı aranmış olsa da bildirimin ileride ispatlanabilecek şekilde yapılmasında fayda vardır.

İşveren buluş üzerinde hak talep etmeyip buluşu serbest buluş haline iki şekilde getirebilir. İşveren çalışana, hak talebinde bulunmadığını yazılı olarak bildirebileceği gibi buluşun bildirilmesinden itibaren dört ay içinde herhangi bir işlem yapmaksızın, eylemsizlik ile de buluşu serbest buluş haline de getirebilir. Alman Çalışan Buluşları Kanunun⁶²⁰ 6. maddesinin 2. fıkrasında usulüne uygun bildirimin alınmasından itibaren dört ay içinde çalışana bildirim yapılmazsa tam hak talebinde bulunduğu kabul edileceği düzenlenmiştir. Alman Çalışan Buluşları Kanununda 2009 yılında yapılan değişiklikle getirilen bu sistem, işverenlerin hak kayıplarının önüne geçmiştir⁶²¹. İşverenin buluş bildirimini almasından sonraki eylemsizliği Alman Çalışan Buluşları Kanununda tam hak talebi olarak kabul edilirken, SMK’de buluşun serbest bırakılması olarak kabul edilmektedir.

Buluş birden fazla çalışan tarafından ortaya konmuşsa, işverene yapılan bildirim sadece bir veya birkaç çalışan tarafından yapılmış olsa da işverenin hak talebi, buluş üzerinde katkısı olan tüm çalışanlara yönelik yapılmalıdır.

İşveren hak talebini, usulüne uygun yapılan buluş bildirimini kendisine ulaştığı tarihten itibaren dört ay içinde yazılı şekilde yapacaktır. Bu dört aylık süre hak düşürücü niteliktedir⁶²². Zira işveren bu süre içinde tam veya kısmi hak talebini çalışana ulaştırmazsa buluş üzerindeki haklar çalışanda kalır ve buluş serbest buluş haline dönüşür. Bu durumda da buluş üzerinde işverenin hakkı kalmaz, çalışan buluş üzerine serbestçe tasarrufta bulunabilir. İşveren, dört aylık süre içinde, hak talebini

⁶²⁰ https://www.dpma.de/docs/dpma/schiedsstelle/employee_inventions_act.pdf erişim tarihi Mayıs 3, 2024, Alman Çalışan Buluşları Kanunu, iş hukuku dinamikleri ile patent hukuku dinamiklerini dengeleyen bir kanundur. Takenaka, “Serious Flow of Employee Invention Ownership”, 284.

⁶²¹ Takenaka, “Serious Flow of Employee Invention Ownership”, 316.

⁶²² Canbolat, *İşçi Buluşları*, 212, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 161, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 589, Koçak, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği”, 504, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 271, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 517.

yapmadığı takdirde, hakkından vazgeçtiğine ilişkin aksi ispat edilemeyen kanuni bir karine doğacaktır⁶²³. Bu dört aylık süre hak düşümü süresi olduğundan, zamanaşımının kesilmesi ve durmasına ilişkin kurallar uygulanmayacağı gibi bu süreyi hâkim resen göz önüne alacaktır⁶²⁴. İşveren hizmet buluşlarına ilişkin hak talebini ancak buluş tamamlandıktan sonra kullanabilir ve bu talebini çalışana yönelik ve ulaşması gereken yazılı bir bildirim ile yapacaktır. Yazılı bildirim bu açıdan sağlık koşuludur. Diğer taraftan işveren, kendisine buluş ile ilgili bildirim yapılmasa dahi hak talebinde bulunabilir⁶²⁵.

İşverenin iş sözleşmesine ya da işyeri yönergelerine koyacağı, hizmet buluşlarının herhangi bir işleme gerek olmadan işverene ait olacağına dair hükümler, çalışan buluşlarına ilişkin hükümlerin nispi emredici olması karşısında geçersiz olacaktır⁶²⁶. Ancak işveren, iş sözleşmesine kendisinin yapacağı bildirimin süresini kısaltıcı, resmi şekilde yapılacağı gibi çalışanın lehine yönelik hükümler koyabilir. Bu durumda hak talebinin geçerli olabilmesi için, çalışanın lehine konulan hükümlere uygun bildirim yapılmalıdır

İşverenin, hizmet buluşlarına ilişkin yapacağı hak talebinin açık ve anlaşılır olması gerekir. Bu açıdan hak talebi bildiriminin tam hak talebini mi yoksa kısmi hak talebini mi içerdiği, hangi buluşa ait olduğu anlaşılır olmalıdır⁶²⁷. İşverenin hizmet buluşu için yaptığı hak talebinin içeriğinden, tam hak talebi mi kısmi hak talebi mi olduğu anlaşılamıyorsa, tam hak talebinin olduğu kabul edilecektir.⁶²⁸

4.1.2.5.2. Hak talebinin sonuçları

İşveren tam hak talebinde bulunması halinde buluş üzerindeki tüm haklar işverene geçmiş olur. İşverenin hak talebine ilişkin bildirimi, işçiye ulaşması gereken bir irade açıklaması niteliğindedir. Hakların işverene geçmesi, işverenin yapacağı bildirimin işçiye ulaşması ile gerçekleşir⁶²⁹. İşverenin tam hak talebinde bulunması

⁶²³ Ortan, *İşçi Buluşları*, 156.

⁶²⁴ Ortan, *İşçi Buluşları*, 157.

⁶²⁵ Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 271.

⁶²⁶ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 214-215, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 270.

⁶²⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 218, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 589.

⁶²⁸ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 229.

⁶²⁹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 211.

halinde, çalışanın şahsında doğan haklar başka bir işleme gerek olmaksızın kanun gereğince işverene geçer. Yasal iktisap⁶³⁰ da denilen bu kanuni devir öncesinde işverenin, sınırlı aynı hak benzeri beklenen bir hakkı vardır⁶³¹. İşveren tam hak talebi bildirimini ile yeni hukuki durum ortaya çıkarmakta, buluşa ilişkin tüm haklar işverene geçmektedir. Hakların geçişi için çalışanın rızasına ihtiyaç bulunmamakta, işverenin tam hak talebine ilişkin irade açıklamasının çalışana ulaşması ile birlikte ipso iure, kendiliğinden hüküm ve sonuçlarını doğurmaktadır⁶³². Bu açıdan işverenin tek taraflı bir irade beyanı ile tam hak talebini kullanması, yeni bir hukuki durum oluşturduğundan kurucu yenilik doğuran hak⁶³³ niteliğindedir⁶³⁴.

Tam hak talebi yapan işveren, buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkı dışında buluş üzerindeki tüm hakları yasal temlik ile iktisap eder. Buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkı devredilemeyeceğinden ve manevi haklardan olduğundan tam hak talebini yapan işverene geçmeyecektir⁶³⁵. İşveren patent başvurusunda buluşu meydana getiren çalışanın adını, buluşu yapan olarak belirtecektir.

İşverenin hizmet buluşuna ilişkin kısmi hak talep etmesi hâlinde, hizmet buluşu serbest buluş niteliği kazanacaktır. Bu durumda çalışan buluş üzerindeki tüm haklara sahip olmakla birlikte buluşu kullanma hakkı, kısmi hak talebi uyarınca işverene de ait olacaktır. İşverenin kısmi hak talebine dayanarak buluşu kullanması halinde çalışan, kullanım bedeli ödemesini işverenden talep edebilir. İşverenin kısmi hak talebi uyarınca buluşu kullanması, çalışanın buluşunu değerlendirmesini önemli ölçüde güçleştiriyorsa çalışan, buluşa ilişkin hakkın tamamen devralınmasını veya kısmi hakka dayanan kullanım hakkından vazgeçilmesini işverenden talep edebilir. Örneğin

⁶³⁰ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 71, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 219, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 589, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 210, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 44, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 130.

⁶³¹ Ortan, *İşçi Buluşları*, 173, Ortan, *İşçi Buluşları*, 23-24.

⁶³² Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 212, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 173, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129-130, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 517.

⁶³³ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 179, Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 192, Erdoğan ve Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, 142, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 161, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 21, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 159.

⁶³⁴ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 206, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 211, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 175, Ortan, *İşçi Buluşları*, 157, Öz “Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları”, 595, Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 271, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 516, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 173.

⁶³⁵ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 220, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 173, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 517.

buluşun konusu işverenin işletmesi ile ilgili ise ve işveren piyasada hâkim konuma sahip ise buluşun patentlenmesi, çalışan açısından ekonomik bir değer taşımayacaktır. Çalışan bu talebini yazılı olarak işverene sunmalıdır. İşveren, çalışanın bu isteğine ilişkin bildirimte tebellüğ tarihinden itibaren iki ay içinde cevap vermezse işverenin buluşu kullanma hakkı sona erecektir.

İşverenin kısmi hak talebi ile elde ettiği kullanma hakkı, basit lisansta olduğu gibi buluşu sadece kullanmayı içerir. Ancak basit lisanstan farklı olarak çalışan, işverenin kullanım hakkını kural olarak sınırlayamaz ve geri alamaz⁶³⁶. Çalışan buluşu kendisi de kullanabileceği gibi başkalarına da lisans verebilir. Ancak kısmi hak talep eden işveren buluşu kullanma hakkını devredemez, alt lisans veremez, başkalarına kullandıramaz.⁶³⁷

Hizmet buluşu üzerindeki haklar buluşun meydana gelmesi ile çalışanın şahsında doğmaktadır⁶³⁸. İşverenin tam hak talebinden önce çalışan, buluş ile ilgili olarak bazı tasarruflar yapmış olabilir. Özellikle buluşun hizmet buluşu olduğunun açık olmadığı durumlarda, çalışan, buluşu serbest buluş zannederek buluşu devretmiş veya lisans vermiş olabilir. SMK 115. maddesinin 4. fıkrasına göre işverenin hizmet buluşuna ilişkin hak talebinde bulunmasından önce çalışanın, buluş üzerinde yapmış olduğu tasarruflar, işverenin haklarını ihlal ettiği ölçüde, işverene karşı geçersiz sayılacaktır. Bu durumlarda tasarruf işlemi yapılan kişilerin iyi niyetleri korunmayacaktır⁶³⁹. Bu hüküm sadece tam hak talebi için değil kısmi hak talebi de için de geçerlidir. Kısmi hak talebinde çalışanın buluşu kullanma hakkını ihlal eden bir önceki tasarruf bu açıdan geçersiz olacaktır. Çalışanın yaptığı tasarrufların tamamı değil, işverenin haklarını ihlal edenler geçersiz sayılır. Örneğin, çalışan buluşun serbest buluş olduğunu düşünerek işverenin hak talebinden önce buluşa ilişkin olarak inhisari lisans vermişse, bu lisans işverenin kısmi hak talebi durumunda sadece işverenin kullanım hakkına ilişkin olarak geçersiz olacak diğer kişiler için inhisari

⁶³⁶ Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 590.

⁶³⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 229-230, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 179.

⁶³⁸ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikri ve Sınai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

⁶³⁹ Süzek, *İş Hukuku*, 471, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 517.

olma özelliğini devam ettirecektir. Ancak işveren tam hak talebinde bulunursa lisans sözleşmesi işverene karşı tamamen geçersiz hale gelecektir.

Tam hak talep etmesi ile birlikte işverenin, çalışana teşvik ödülü ve hizmet buluşu bedeli ödeme yükümlülüğü ile patent başvurusu yapma yükümlülüğü doğar.

4.1.2.5.3. İşverenin patent başvurusu yapma yükümlülüğü

İşveren tam hak talep etmesi halinde, hizmet buluşu için patent başvurusu yapmakla yükümlü olacaktır. İşverenin buluş üzerindeki hakkının, çalışanın gerçekleştirmiş olduğu buluşa dayanması nedeniyle, çalışanın hakkını gözetmek adına, işverene hizmet buluşu için patent başvurusunda bulunma yükümlülüğü getirilmiştir. İşveren ilk başvuruyu TÜRKPATENT'e yapacaktır. İşveren isterse daha sonra yabancı ülkelerde de patent başvurusu yapabilir. İşverenin yabancı ülkelerde patent başvurusu yapması, TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

Alman Çalışan Buluşları Kanununun, hizmet buluşu için patent başvurusu yükümlülüğünü düzenleyen 13. maddesinin 1. fıkrasına göre, yapılan tetkik sonucunda hizmet buluşunun faydalı model olarak korunmasının daha uygun olduğu belirlenmedikçe patent başvurusunda bulunulmalıdır. SMK 116. maddesinde hizmet buluşları için tam hak talebinde bulunan işverenin, patent başvurusu yükümlülüğü düzenlenmiştir. Diğer taraftan SMK'de faydalı modele ilişkin açık bir hüküm bulunmadığı ve faydalı modelin özelliği ile çelişmediği takdirde SMK'de patentler için öngörülen hükümler, faydalı modeller hakkında da uygulanacağından, tam hak talebinde bulunan işveren somut durumun özelliğine göre hizmet buluşu için faydalı model başvurusunda da bulunabilir. Hizmet buluşunun endüstride kullanımı bakımından patent veya faydalı modelden hangisi daha uygunsa, işveren tarafından o başvuru yapılır⁶⁴⁰.

İşverenin, hizmet buluşu için ne zamana kadar patent başvurusu yapması gerektiğine dair SMK'de açık bir hüküm yoktur. Hâlbuki Alman Çalışan Buluşları Kanununun 13. maddesinde başvurunun gecikmeksizin yapılacağı düzenlenmiştir. Buluşun yeniliğini kaybetmesi halinde patent alınamayacaktır. Diğer taraftan ar-ge çalışmaları birçok işletme tarafından yapılmaktadır. Aynı konuda, aynı tarihlerde

⁶⁴⁰ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 182.

birden çok işletmede hizmet buluşu yapılması halinde, önce patent başvurusu yapan işverenin hakları korunacaktır. Hizmet buluşuna ilişkin hakların kaybolmamasını teminen başvuru geciktirmeksizin yapılmalıdır⁶⁴¹. İşveren hizmet buluşuna ilişkin patent başvurusunu kusurlu olarak geciktirir ve bu nedenle buluşa ilişkin hakların kaybına neden olursa, çalışanın bu kapsamda uğradığı zararları tazmin etmekle yükümlü olacaktır.

SMK 116. maddesinin 2. fıkrasına göre İşverenin hizmet buluşu için TÜRKPATENT'e ilk patent başvurusunda yapma yükümlüğü;

- a) Hizmet buluşunun serbest buluş niteliği kazanması,
- b) Çalışanın, buluşu için başvuru yapılmamasına rıza göstermesi,
- c) İşletme sırlarının korunmasının başvuru yapmamayı gerektirmesi,

durumlarında ortadan kalkacaktır. Alman Çalışan Buluşları Kanununun 17. maddesinde bu durumlara ek olarak işverenin, hizmet buluşunun korunabilir olmadığını düşünmesi ve bu konuda bir anlaşma için Tahkim Kurulu'na başvurması halinde patent başvurusunda bulunması gerekmediği düzenlenmiştir.

İşveren usulüne uygun hizmet buluşu bildirimine süresi içinde cevap vermez ya da bu süre içinde buluşu kullanmayacağını çalışana bildirirse buluş serbest buluş haline dönüşeceğinden, işverenin de bu buluşla ilgili olarak patent başvurusu yapma yükümlülüğü ortadan kalkacaktır. Aynı şekilde kısmi hak talebinde bulunulması halinde de, işverenin kullanma hakkı saklı olmak üzere, buluş, serbest buluş niteliğini kazanacaktır. Bu hallerde işverenin patent başvurusu yapma yükümlülüğü olmayacaktır.

Çalışan, hizmet buluşu için işverenin TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapma yükümlüğünü ortadan kaldırabilir. Çalışan başvuru yapılmamasına rıza gösterirse işverenin başvuru yapma yükümlülüğü de ortadan kalkacaktır. Çalışanın rızası açık olabileceği gibi zımni de olabilir. Hizmet buluşu için işverenin TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapmadığını öğrenen çalışanın makul bir süre içinde işverene SMK 116. maddesinin 4. fıkrası gereğince ihtarda bulunmazsa, başvurunun yapılmamasına rıza gösterdiği kabul edilmelidir. Tarafların çalışan buluşlarına ilişkin sözleşme yapma serbestliği, hizmet buluşlarında patent verilmesi için yapılacak başvurudan sonra

⁶⁴¹ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 223, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 182, Solmaz Bilici, “Hizmet Buluşlarında Hak Sahipliği”, 428.

başlayacaktır. Ancak çalışanın başvuru yapılmaması rıza göstermesi doğal olarak bundan önce olmalıdır. Çalışanın tam hak talebi kendisine ulaşmadan, işverenin patent başvurusunda bulunma yükümlüğünü ortadan kaldıracak yönde sözleşme yapamayacağı kabul edilmelidir. Çalışan buluşu için başvuru yapılmamasına ancak işverenin tam hak talebine ilişkin bildiriminin kendisine ulaştıktan sonra rıza gösterebilmelidir.

Patent ve faydalı model sahibine belirli bir süre için koruma sağlayacağından işveren buluşu ticari sır olarak saklamak da isteyebilir. Ancak hizmet buluşunun ticari sır olarak saklanma tercihi sübjektif nedenlere dayanmamalıdır. İşletmenin menfaatleri objektif olarak hizmet buluşunun ticari sır olarak saklanmasını gerektiriyorsa, işverenin hizmet buluşu için TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapma yükümlülüğü de olmayacaktır⁶⁴². Hizmet buluşunun ticari sır olarak saklanıp saklanmayacağı işverenin tercihinine bağlıdır. Ancak bu tercihinin çalışanın buluştan yararlanmasını engellemek amacıyla kullanırsa, bu durum TMK 2. maddesi anlamında iyi niyet kurallarına aykırılık teşkil edecektir. İşverenin hizmet buluşunu kötü niyetli şekilde ticari sır olarak sakladığını iddia eden çalışan, bunu ispatlamakla mükelleftir. İşveren hizmet buluşunu ticari sır olarak saklamak isterse bu durumdan çalışana haberdar etmelidir⁶⁴³. İşverenin çalışana bu durumdan en geç, çalışanın kendisine hizmet buluşu için patent alınmasına dair SMK 116. maddesinin 4. fıkrasına yapacağı göre ihtara karşılık cevap verme süresine kadar yapmalıdır. İşverenin hizmet buluşunu ticari sır olarak saklaması halinde, buluş için işverenin ödemesi gereken bedelin hesaplanmasında, patent alınmamasından kaynaklanan çalışanın muhtemel ekonomik kayıpları göz önünde tutulacaktır. Çalışana ödenecek bedel, buluşun gizli tutulması halinde, sanki patent alınmış gibi hesaplanmalıdır. İşverenin buluşu gizli tutması kararı sonucunda çalışanın durumunda olumsuz yönde bir değişiklik olmamalıdır.

İşveren, hizmet buluşu için tam hak talebinde bulunmuşsa, söz konusu buluşun yabancı bir ülkede de korunması için patent başvurusunda bulunabilecektir. İşverenin yabancı bir ülkede patent başvurusu yapması bir zorunluluk değil haktır. Hangi ülkeler için patent başvurusu yapacağına işveren karar verecektir. Çalışan, işvereni yabancı ülkeler için de patent başvurusu yapma hususunda zorlayamaz. Diğer taraftan

⁶⁴² Koçak, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği”, 507, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 184.

⁶⁴³ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 225, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 185.

işverenin yabancı ülkeler için patent başvurusu yapması, TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapma yükümlülüğünü bertaraf etmeyecektir. Çalışan, işverenin patent müracaatında bulunmadığı ülkelerde kendi adına patent müracaatında bulunmak isteyebilir. Bu durumda işveren, çalışanın talebi üzerine, patent almak istemediği yabancı ülkeler için buluşu serbest bırakmakla yükümlüdür. İşveren çalışanın patent almak istediği ülkeler için hizmet buluşunu serbest bırakırken rüçhan hakkı süresinin geçirilmemesine dikkat etmeli, bu duruma uygun süre içinde hizmet buluşunu sınırlı olarak serbest bırakmalıdır.

Çalışanın, patent başvurusu yapılmayan ülkeler için buluşu serbest bırakılması talebine karşılık işveren, bu ülkeler için, inhisari olmayan nitelikte bir kullanım hakkını saklı tutabilir. İşveren kullanım hakkını saklı tuttuğunu buluşu serbest bırakırken çalışana beyan etmelidir⁶⁴⁴. İşverenin kullanım hakkını saklı tutması halinde çalışana uygun bir ücret ödeme yükümlüğü doğacaktır. Ayrıca işveren talep ederse, çalışan, patentten doğan haklarını kullanırken işverenin menfaatlerine zarar vermemekle yükümlü olacaktır. İşverenin kullanım hakkını saklı tutması, çalışanın haklarını kullanmasını önemli ölçüde güçleştirse dahi çalışan devral ya da kullanım hakkından vazgeç teklifinde bulunamaz. SMK 115. maddesinin 3. fıkrasında kısmi hak için tanınan bu yetki, çalışanın yabancı ülkede aldığı patentlerden için tanınmamıştır.⁶⁴⁵.

İşverenin hizmet buluşu için patent başvuru yapma yükümlülüğüne uymaması halinde çalışanın belirleyeceği süre içinde de patent başvurusunu yapmazsa, hizmet buluşu serbest buluşa dönüşecektir. Hâlbuki Alman Çalışan Buluşları Kanununun 13. maddesinin 3. fıkrasına göre, işveren, hizmet buluşu için tam hak talep ettikten sonra

⁶⁴⁴ İşveren kullanım hakkını saklı tuttuğunu buluşu serbest bırakırken çalışana beyan etmemesi halinde çalışan yabancı ülkeler için alacağı patenti işverene kullandırma zorunda olmaz. Böyle bir durumda işveren tarafından üretilen patent konusu ürünler bu ülkelere çalışanın izni olmadan ihraç edilemeyecektir. Canbolat, *İşçi Buluşları*, 228.

⁶⁴⁵ SMK 115. maddesinin 3. fıkrasındaki hükmün kıyasen çalışanın yabancı ülkelerde aldığı patentler için de uygulanması gerektiği savunulmuştur. Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 186. Çalışana kısmi hak talebine devral ya da kullanım hakkından vazgeç şeklinde teklif etme yetkisi tanınmasındaki amaç, işverenin patenti kullanma hakkını, çalışana bedel ödeme yükümlülüğünü bertaraf etme ya da hafifletme yönünde kullanmasını engellemek olabilir. Çalışanın ve işverenin Türkiye'de yerleşik olacağı göz önüne alındığında, buluşun olağan kullanımı için çalışana devral ya da kullanım hakkından vazgeç şeklinde teklif etme yetkisi tanınması doğaldır. İşverenin yabancı ülkelerde patent hakkını kullanmak istememesi halinde çalışanın bu ülkelerde patent alması durumunda, çalışana devral ya da kullanım hakkından vazgeç şeklinde teklif etme hakkının kıyasen tanınması, işveren aleyhine taraflar arasındaki çıkar dengesini bozacağı değerlendirildiğinden bu görüşe katılmıyoruz.

başvuru yapma yükümlülüğüne uymazsa ve bunu çalışan tarafından belirlenen makul ek süre içinde de yerine getirmezse, çalışan, işverenin adına ve masrafları işverene ait olmak üzere hizmet buluşu için patent veya faydalı model başvurusunda bulunabilir. SMK işverenin patent başvurusunda bulunma yükümlülüğüne uyması açısından sert ancak etkili bir düzenleme getirmiştir.

Çalışan, işverene, yapacağı patent başvurularında ihtiyaç duyacağı bilgileri vermekle yükümlüdür. Ayrıca SMK 118. maddesinin 1. fıkrasına göre, işverenin bu süreçte yardıma ihtiyaç duyması halinde çalışan, kendisine yüklenilebilecek yardımları yapacaktır. İşveren, objektif olarak çalışanın yapamayacağı işlemleri talep edememelidir. Çalışanın işverene patent başvurusu yapma sürecinde yapmakla yükümlü olduğu yardım, kendisinin kişisel eğitim ve bilgi birikimi ile sınırlıdır.

İşveren, hizmet buluşu için yaptığı patent başvurusu ve eklerinin suretlerini çalışana vermekle yükümlüdür. Böylelikle çalışan, işverenin patent alma yükümlülüğüne uyup uymadığını kontrol edebilecektir. Ayrıca çalışan talep ederse işveren, başvuru işlemlerine ilişkin gelişmeleri ona bildirecektir. Patent ve başvuru eklerinin çalışana verilmesi için talep şartı aranmazken, sürece ilişkin bilgi verme yükümlülüğünün doğumu için çalışanın talep şartı aranmıştır. İşverenin sürece ilişkin bilgi verme yükümlülüğü periyodik zamanlarla değil gelişmeler ile sınırlı tutulmalıdır. İşverenin hizmet buluşunu meydana getiren çalışana başvuru ve eklerini verme ve talebe binaen sürece ilişkin bilgilendirme yükümlüğü, işverenin işçiyi gözetme⁶⁴⁶ borcunun bir yansımasıdır.

İşveren, patent alınmasının işletmenin çıkarlarına uygun olmadığına ya da alınan patentin beklenen faydayı sağlamadığına karar verebilir. Bu durumda işveren, hizmet buluşu bedelini ödemediği için, çalışana yapacağı bildirim ile patent başvurusundan veya patent hakkından vazgeçebilir. İspat açısından bildirimin yazılı olmasında fayda vardır. Bu bildirim üzerine çalışan talep ederse işveren, masrafları çalışana ait olmak üzere patent hakkını veya patent alınması için gerekli olan belgeleri çalışana devretmek zorundadır. Çalışan, kendisine yapılan bildirim, bildirim tarihinden

⁶⁴⁶ İşçinin sadakat borcunun karşılığı olan işverenin işçiyi gözetme borcu kapsamında işveren, iş sözleşmesinin niteliği gereği, işçiye yardımcı olmak, onun çıkarlarının zarar görmesine neden olabilecek davranışlardan kaçınmak, gördüğü iş dolayısıyla uğrayabileceği zararlara karşı gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 366 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 188 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 387 vd., Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 134 vd.

itibaren üç ay içinde cevap vermezse, işveren patent başvurusu veya patentin sağladığı haklardan vazgeçebilir. Bu üç aylık süre hak düşürücü niteliktedir. İşveren, vazgeçme bildirimi ile birlikte inhisari olmayan kullanma hakkını, makul bir bedel karşılığında saklı tutabilir. İşveren bu talebini vazgeçme bildirimi ile birlikte yapmazsa çalışanın bu yönde yapılacak talebi sonrasında kabul etme zorunluluğu bulunmamaktadır.

4.1.2.6. İşverenin hak talep etmemesi

İşveren, hizmet buluşuna ilişkin olarak tam veya kısmi hak talebinde bulunabileceği gibi buluş üzerinde herhangi bir hak talebinde bulunmak istemeyebilir. İşverenin hizmet buluşu üzerinde hak talep etmemesi eylemli veya eylemsiz olarak iki şekilde olabilir. İşveren, hizmet buluşu bildirimine hak talep etmeyeceğine dair cevap verirse eylemli olarak buluş üzerinde haklardan feragat etmiş olur. İşveren hizmet buluşu bildirimine dört aylık hak düşürücü süre içinde cevap vermezse, talep hakkı düşer. Bu durumda eylemsizliği, buluş üzerinde hak talep etmemesi sonucunu doğurur. Her iki halde de hizmet buluşu, serbest buluş haline dönüşür. Serbest hale dönüşen buluş üzerindeki haklar, çalışanın şahsında kalır. Hizmet buluşunun serbest hale gelmesi ile çalışanın şahsında doğan ve kullanılması askıda olan haklar, kullanılabilir hale gelecektir.

4.1.2.7. Hizmet buluşlarında çalışanın hakları

İşverenin hizmet buluşu için tam hak talep etmesi halinde, çalışanın adının belirtilmesi hakkı dışında buluş üzerindeki tüm haklar işverene geçecektir. Çalışanın bu durumda teşvik ödülü ve makul bedel alma hakkı doğacaktır.

İşverenin kısmi hak talebinde bulunması halinde ise, işverenin buluşu kullanma hakkı saklı olmak üzere tüm haklar çalışanda kalacaktır. Kısmi hak talebine dayanarak işverenin buluşu kullanması halinde çalışanın, buluştan faydalanma karşılığı olarak işverenden kullanım bedeli talep hakkı doğar.

4.1.2.7.1. Teşvik ödülü

İşveren tam hak talebinde bulunmuşsa, çalışana hizmet buluşu bedelinden ayrı olarak teşvik ödülü vermekle de yükümlüdür. Sadece özel sektörde hizmet buluşu meydana getiren çalışanlar teşvik ödülünü alabilmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının, hizmet buluşu meydana getiren çalışanlarına teşvik ödülü verme yükümlülüğü yoktur. Bu durum kamu çalışanları ile özel sektör çalışanlarının hizmet

buluşu açısından farklılık ve eşitsizlik oluşturmaktadır. Hizmet buluşu için TÜRKPATENT'e yaptığı patent başvurusuna verilen şekli uygunluk bildiriminin kendisine ulaştığı tarihten itibaren en geç iki ay içinde işveren, teşvik ödülünü hizmet buluşunu meydana getiren çalışana ödemelidir. Teşvik ödülü, net asgari ücret miktarından az olamamak üzere işveren tarafından belirlenir. Teşvik ödülü bu miktardan az olmamak üzere iş sözleşmesinde de belirlenebilir. Böyle bir belirleme yoksa teşvik ödülü net asgari ücret miktarı olarak kabul edilmelidir. Teşvik ödülü işveren için mevzuattan doğan borç niteliğindedir⁶⁴⁷.

İşveren, teşvik ödülünü süresi içinde ödemez ise temerrüde düşmüş olacaktır. Hizmet buluşu yapan çalışan bu durumda, teşvik ödülünü almak için yasal yollara müracaat edebilir. Ancak işveren hizmet buluşunu ticari sır olarak saklamak isterse, TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapmayacak ve bu nedenle de teşvik ödülü muaccel hale gelmeyecektir⁶⁴⁸. Tam hak talebi ile makul bedel hakkı doğacağından, tam hak talebi yapılan ve fakat patent başvurusu yapılmayan buluşlar için de teşvik ödülü ödemesi yapılmasının gerektiği ileri sürülmüştür⁶⁴⁹.

Teşvik ödülü sadece bir kereye mahsus olarak ve TÜRKPATENT'e yapılan başvuru için öngörüldüğünden yabancı ülkelerdeki patent ofislerine yapılacak başvurular için ayrıca teşvik ödülü ödenmeyecektir⁶⁵⁰.

Hizmet buluşu, bir ekip tarafından gerçekleştirilmiş olabilir. Bu durumda buluşun meydana getirilmesinde katkısı olan her bir çalışana ayrı ayrı teşvik ödülü verilmez. Buluşun birlikte yapılması halinde teşvik ödülü açısından işverenin durumu ağırlaştırılmamıştır. Teşvik ödülü, buluşu yapanlar arasında katkı payları oranında bölüştürülür.

Teşvik ödülü, Alman Çalışan Buluşları Kanununda düzenlenmemiştir.

4.1.2.7.2. Hizmet buluşu bedeli

İşverenin hizmet buluşu için tam hak talep etmesi ile birlikte çalışanın da makul bir bedel ödenmesi talep hakkı doğar. İşverenin kısmi hak talep etmesi durumunda ise

⁶⁴⁷ Koçak, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği”, 509.

⁶⁴⁸ Koçak, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği”, 511.

⁶⁴⁹ Cahit Suluk, “Çalışan Buluşları Hukukunda Teşvik Ödülü”, *Banka ve Finans Hukuku Dergisi*, Prof. Dr. Ali Necip Ortan'a Armağan, 8. sy. 32 (2019), 2615-2616.

⁶⁵⁰ Suluk, “Çalışan Buluşları Hukukunda Teşvik Ödülü”, 2616.

ancak işverenin buluşu kullanması hâlinde, çalışanın kullanım bedeli isteme hakkı doğacaktır. Makul bedelin belirlenmesinde, hizmet buluşunun ekonomik değeri, çalışanın işletmedeki görevi ve işletmenin hizmet buluşunun gerçekleştirilmesindeki katkısı dikkate alınacaktır.

Makul bedel, maddi karşılığı olan bir talep hakkı olduğu için devredilebilir, haczedilebilir, miras yolu ile intikal edebilir. Makul bedel hakkının mirasa konu olabilmesi için ortada bir hizmet buluşu olması ve makul bedel isteme hakkının doğması gerekmektedir. Her ne kadar ölüm çalışan ile işveren arasındaki iş sözleşmesini sona erdirecek olsa da çalışan buluşlarına ilişkin taraflara yüklenen yükümlülükler iş sözleşmesinin sona ermesinden sonra devam edecektir.

Çalışanın hizmet buluşu için makul bedel talep hakkı nispi nitelik taşıdığından sadece kendisini istihdam eden işverenden talep edebilecek, buluşun üçüncü kişilere devri durumunda dahi üçünü kişilere karşı ileri sürülemeyecektir⁶⁵¹. Küllü halefiyetin geçerli olduğu işletmenin devri, şirketlerin devralınması ve birleşme hallerinde ise hizmet buluşu için bedel talep hakkı, işletmeyi devralana, yeni kurulan ya da devrolunan şirkete karşı ileri sürülebilecektir.

Buluştan elde edilen kazanç; buluşun işletme tarafından kullanılması durumunda elde edilen kazanç ile buluşun işletme tarafından kullanılmayarak lisans, devir veya takas yoluyla elde edilen kazancın toplamına eşittir. Bu kazançların sadece birisi olabileceği gibi aynı zamanda her ikisi de bir işletme açısından söz konusu olabilir. Basit lisansta, lisansı veren buluşu kendisi de kullanabilir. İşletme hizmet buluşunu kendisi kullanabileceği gibi aynı zamanda lisans vermek suretiyle daha fazla gelir elde edebilir.

İşveren, hizmet buluşuna ilişkin talepte bulunduktan sonra, buluşun korunmaya değer olmadığını ileri sürerek makul bedeli ödemekten kaçınamaz. Bu hüküm işverenin sübjektif gerekçeler ile hizmet buluşu bedelini ödemekten imtina etmesini engellemek amacıyla konulmuştur. Ancak buluşun korunmaya değer olmadığı objektif olarak ortaya konabiliyorsa bu hususun tespiti için işveren tarafından dava açılmalıdır. Mahkemece buluşun korunmaya değer olmadığına karar verilmesi halinde çalışan, makul bedel talebinde bulunamayacaktır.

⁶⁵¹ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 235.

İşverenin hizmet buluşuna ilişkin kısmi veya tam hak talebinde bulunmasını takiben makul bedel veya kullanım bedelinin tespiti ile bunların ödeme şekli, işveren ile çalışan arasında imzalanan sözleşme hükümlerince belirlenecektir. Bu sözleşme nispi emredici hüküm gereğince ancak işverenin tam veya kısmi hak talebinde bulunması sonrasına imzalanabilecektir. Bu süreden önce imzalanacak sözleşmeler ancak çalışanın lehine olması koşulu ile geçerli olacaktır. Tam hak talebinde patent veya faydalı model verildiği tarihten, kısmi hak talebinde işverenin buluştan yararlanmaya başladığı tarihten itibaren iki ay içinde, tarafların; ödenecek bedelin miktarı ve ödenme şekli üzerinde anlaşamamaları halinde uyuşmazlık tahkim yoluyla çözümlenir. Tahkim kural olarak ihtiyari uyuşmazlık çözüm yoludur. Taraflar aralarında doğan veya doğacak uyuşmazlıkları tahkim yolu ile çözmek isterlerse, bunu bir tahkim sözleşmesiyle veya aralarındaki sözleşmeye koyacakları tahkim şartı ile kararlaştırabilirler. Ancak kanunlar bazı durumlarda tahkimi zorunlu kılmıştır. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin hükümleri kapsamında, çalışan ile işveren arasında ve çalışanların kendi aralarında doğan uyuşmazlıklar, tahkim sözleşmesinin veya tahkim şartının mevcudiyeti aranmaksızın, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun tahkime ilişkin hükümlerine çözümlenecektir. Eğer yabancılık unsuru varsa tahkim 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanununa⁶⁵² göre yürütülecektir.

Buluş bir ekip tarafından geliştirilmişse, hizmet buluşundan doğan talep haklarına birlikte sahip olacaklardır. Hizmet buluşunu meydana getiren çalışanlara, katkı paylarına göre makul bedel veya kullanım bedeli paylaştırılacaktır. Ortak çalışanlar, bedellerin paylaştırılması ve ödenmesine ilişkin olarak işveren ile sözleşme imzalayabilirler.

Bedelin belirlenmesine esas işletmenin buluştan elde ettiği kazancın belirlenememesi halinde; kıyas, işletmenin buluştan sağladığı belirlenebilen yarar ya da tahmin yöntemleri aracılığıyla işletmenin buluştan elde ettiği kazanç belirlenecektir. Bedelin belirlenmesinde mutabakat sağlanamaması halinde gidilmesi zorunlu tahkim sürecinde makul bedel Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 21. maddesindeki tabloya göre belirlenecektir.

⁶⁵² RG 05.7.2001, 24453.

Çalışanın bedel alacağı iş sözleşmesinden kaynaklanmadığı gibi iş sözleşmesi kapsamında alacağı bir ücret değildir. Bu nedenle 4857 sayılı İş Kanunun ücret ve ücretin ödenmesine ilişkin 32. maddesi ile yıllık izin ücreti ve tazminatların zamanaşımı süresine ilişkin ek 3. maddesinin uygulama alanı bulunmamaktadır. Makul bedel ve kullanım bedeli alacakları, SMK kapsamında olduğundan, bunlar hakkında SMK 157. maddesi gereğince TBK'nin zamanaşımına ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Bu hüküm olmasaydı da, bedel alacaklarının zamanaşımına ilişkin özel bir hüküm olmadığından, genel kanun olan TBK'nin 146. maddesi uygulanacaktı. Bu kapsamda zamanaşımı süresi alacağın muaccel olmasıyla işlemeye başlayacağından, tam hak talebinde makul bedel alacağı işverenin talebinin çalışana ulaşması, kısmi hak talebinde kullanım bedeli alacağı buluşun kullanılmaya başlanmasından sonra 10 yıl geçmekle zamanaşımına uğrayacaktır.

İşverenin makul bedel ödeme yükümlülüğü patent hakkının sona ermesiyle ortadan kalkacaktır. Ancak işveren hizmet buluşunu ticari sır olarak saklamak isterse makul bedel ödeme yükümlülüğü buluşun ticari sır olarak saklandığı süre boyunca devam edecektir⁶⁵³.

Kamu kurum ve kuruluşlarında, hizmet buluşları için çalışanlara ödenecek bedel, buluşun kamu kurum ve kuruluşu tarafından kullanılmaması halinde, buluştan elde edilen net gelirin üçte birinden az olamayacaktır. Ancak buluşun, kamu kurum ve kuruluşu tarafından kullanılması hâlinde ise ödenecek bedel, bedelin ödendiği ay için çalışana ödenen net ücretin on katından fazla olamayacak ve bir kereye mahsus ödenecektir. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların aldıkları aylık ücret, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunun⁶⁵⁴ 103. maddesindeki vergi dilimlerine göre değişen oranlarda vergilendirildiğinden, bir üst seviye vergi dilimine tabi oldukları aylarda aldıkları net ücret de düşüm göstermektedir. Bu nedenle aynı yılın Ocak ayında daha yüksek net ücret alırken, Haziran ayında net ücret daha düşük olmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet buluşunu kendisi kullanılması hâlinde, ödenecek bedelin belirlenmesinde, net ücret yerine brüt ücretin esas alınması hakkaniyete daha uygun olurdu. Kamu kurum ve kuruluşunun buluşu alt işveren vasıtasıyla kullanması halinde de kendisi tarafından kullanılması olarak kabul edilmelidir. Bedelin

⁶⁵³ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 271.

⁶⁵⁴ RG 06.1.1961, 10700.

belirlenmesinde hizmet buluşunun ekonomik değeri, çalışanın işletmedeki görevi ve işletmenin hizmet buluşunun gerçekleştirilmesindeki katkısı dikkate alınacaktır. Buluştan elde edilen net gelir, buluşun gerçekleştirildiği çalışma için kamu kurum ve kuruluşu tarafından yapılan her türlü gider, buluştan kamu kurum ve kuruluşunun elde ettiği gelirden düşülerek hesaplanacaktır.

4.1.2.7.3. Çalışanın adının belirtilmesi hakkı

Buluş üzerindeki haklar, hizmet buluşunun meydana gelmesi ile birlikte buluşu yapan çalışanın sahsında doğmaktadır⁶⁵⁵. İşverenin tam hak talebi ile birlikte buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkı hariç diğer haklar işverene geçmektedir. Buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkı ise çalışanda kalmaktadır. Zira manevi nitelikteki⁶⁵⁶ bu hak şahsa sıkı sıkıya bağlı olduğundan devredilemez, cebri icraya konu olamaz, miras yolu ile intikal etmez.

Buluşu yapanın ismi SMK 90. maddesinin 5. fıkrasına göre patent başvurusunda belirtilmek zorundadır. İşveren yapmakla zorunlu olduğu patent başvurusunda buluşu meydana getiren çalışanın adını buluşu yapan olarak belirtecektir. Ancak buluşu yapan bu hakkını kullanmak zorunda değildir. Buluşu yapanın adının belirtilmesini isteme hakkı olduğu gibi adının gösterilmemesini isteme hakkı da bulunmaktadır. Buluşu yapan çalışan, adının gizli tutulmasını isteyebilir. Bu durumda buluşu yapan çalışanın adı, onun rızasına uygun olarak başvuruda gösterilmeyecektir. Buluşun birden fazla çalışan tarafından meydana getirildiği durumunda, buluşu yapan çalışanlardan adının gizli tutulmasını talep edenlerin adları gizli tutulacak ve bunların adı başvuruda yer almayacaktır.

⁶⁵⁵ Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Hırş, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Cahit Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 526, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

⁶⁵⁶ Buluşu yapan çalışanın, buluşun kamuya açıklanıp açıklanmamasına karar verme yönünde manevi hakkı olduğu ileri sürülmüştür. Güneş “Çalışanların Buluş Sahipliği”, 47, Küçükali, “Çalışanların Buluşları ve Patentlenmesi”, 772. Hâlbuki tam hak talep eden işveren SMK 116. Maddesine göre işletme menfaatleri gerektiriyorsa, buluşun kamuya açıklanmayarak sır olarak saklanmasına karar verebilir. Bu karara karşılık, buluşu meydana getiren çalışanın itiraz hakkı bulunmamaktadır. Aynı şekilde buluş için patent başvurusu yapmak işverenin hem hakkı hem de yükümlülüğüdür. Buluşun kamuya açıklanmaması, patent başvurusu yapılmaması anlamına gelmektedir. Ancak patent başvurusu yapmak isteyen işvereni, çalışan engelleyemeyecektir. Bu nedenlerle, çalışan buluşları üzerinde çalışanın buluşu kamuya açıklanıp açıklanmayacağına dair manevi hakkı olduğu görüşüne katılmıyoruz.

Buluşu yapan çalışanın adının belirtilmesi hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan devredilemez, mirasa konu olmaz⁶⁵⁷. Çalışan ve işveren anlaşmalar dahi buluşu gerçekte meydana getiren çalışanın dışındaki bir kişi buluşu yapan olarak gösterilemez. Çalışanın ölmesi halinde de, buluşu yapan olarak yine kendisi gösterilecektir. Ancak işveren buluşu yapan olarak çalışanı göstermezse, çalışan buluşu yapan olduğunu mahkeme kararı ile kesinleştirebilir. Çalışan bu karar ile TÜRKPATENT'e a yapacağı talep üzerine, çalışan, buluşu yapan olarak sicile kaydedilir. Çalışanın ölmesi halinde buluşu yapan tespit davasını mirasçılar açabilir. Mirasçıların çalışanın manevi hakkı için dava açması, bu hakkın miras yolu ile intikali anlamına gelmemektedir⁶⁵⁸.

4.1.2.7.4. Çalışanın ön alım ve değiştirme hakkı

Hizmet buluşlarında işverenin tam hak talebi ile birlikte buluş üzerindeki maddi haklar işverene geçecek ve işletmesinin gayri maddi unsurlarına dâhil olacaktır. İşveren tacir ise TTK 18. maddesi gereğince her türlü borcu nedeniyle iflasa tabi olacaktır. İşverenin iflası durumunda, iflas masasına dâhil olacak mal ve alacakları arasında hizmet buluşu ve alınmışsa hizmet buluşuna ilişkin patent de dâhil olacaktır. İflas idaresi, iflas masasına dâhil olan maddi ve gayri maddi malları İcra İflas Kanununun⁶⁵⁹ 241. maddesine göre paraya çevirecektir. İcra İflas Kanununun 241. maddesinin 3. fıkrasına göre ticari ve ekonomik bütünlük arz eden ya da bir bütün hâlinde satıldığı takdirde daha yüksek gelir elde edileceği anlaşılan mal ve haklar ile bu mal ve hakları bünyesinde bulunduran işletmeler, bütün olarak satılacaktır. Bu şekilde külli satım halinde, çalışanın hizmet buluşunu alma hususunda bir hakkı ve önceliği bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile işverenin iflası halinde hizmet buluşu, işletmenin bütünü içinde satılırsa çalışanın ön alım hakkı bulunmamaktadır.

İşverenin iflas etmesi halinde İcra İflas Kanununun 241. maddesinin 3. fıkrasına göre malların paraya çevrilmesinde, işletme bir bütün olarak satılamazsa, mal ve haklar ayrı ayrı satılacaktır. Bu satışların içinde hizmet buluşu da yer alacaktır. Hizmet buluşunun münferit olarak satılması halinde çalışanın ön alım hakkı doğacaktır.

⁶⁵⁷ Keskin, *Manevi Zarar*, 167, Usta, *Unutulma Hakkı*, 47.

⁶⁵⁸ Usta, *Unutulma Hakkı*, 47.

⁶⁵⁹ RG 19.6.1932, 2128.

Çalışanın bu ön alım hakkı, TMK 732 vd. maddelerinde düzenlenen yasal ön alım hakkına karşılık geldiğinden hizmet buluşu ön alım hakkına, TMK 732 vd. maddeleri kıyasen uygulama alanı bulacaktır⁶⁶⁰.

Çalışan, işverenin iflas etmesi halinde, iflas masasından, makul bedel alacağı yerine buluşunun serbest buluşa dönüşmesini talep edebilir. Böyle bir talep halinde, makul bedel talep hakkı ortadan kalmakta, buluş üzerindeki hak sahipliği tam olarak çalışana geçmektedir. SMK'nin çalışana sağladığı bir hak olduğundan, buluşun değeri ile makul bedel alacağı denkleştirilmemelidir. Zira SMK 120. maddesinin 2. fıkrası değiştirme hakkının kullanımı halinde İcra İflas Kanunun herhangi bir hükmü saklı tutmamış, aradaki farkın ödeneceğine dair bir hüküm düzenlememiştir. Çalışanın bu hakkını kullanması değiştirici yenilik doğuran hak⁶⁶¹ niteliğindedir.

4.1.3. Serbest Buluşlar

Hizmet buluşu tanıma uymayan buluşlar, serbest buluş olarak tanımlanmaktadır. Gerçekten SMK 113. maddesinin 1. fıkrasında hizmet buluşu, çalışanın, bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği ya da büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak, iş ilişkisi sırasında meydana getirdiği buluş şeklinde tanımı yapıldıktan sonra aynı maddenin 2. fıkrasında bu tanımın dışında kalan buluşların serbest buluş olduğu belirtilmiştir. Serbest buluşlar, çalışanın, işletmenin faaliyet alanı dışında ve kişisel beceri ve çalışmaları sonucu geliştirdiği buluşlardır. Gerek hizmet buluşunda gerekse serbest buluşta, buluş üzerindeki haklar ilk olarak çalışanın şahsında doğmakla beraber meydana geldiği anda serbest olan buluşlarda, buluş üzerindeki hak sahipliği herhangi bir şarta bağlanmaksızın doğrudan doğruya çalışana ait olmaktadır.

Meydana geldiği anda serbest niteliğini haiz buluşlar ve başlangıçta hizmet buluşu olmakla beraber sonradan serbest niteliğini kazanan buluşlar olmak üzere iki tür serbest buluş bulunmaktadır.

⁶⁶⁰ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 239, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 191.

⁶⁶¹ Antalya ve Topuz, *Medeni Hukuk*, 179, Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 192, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku*, 21, Oğuzman, Barlas, *Medeni Hukuk*, 168-169.

4.1.3.1. Meydana geldikleri anda serbest olan buluşlar

Çalışan tarafından meydana getirilmesine karşın iş görme borcundan kaynaklanmayan ya da büyük ölçüde işletmenin veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanmayan buluşlar, meydana geldiği anda serbesttir. Meydana geldikleri anda serbest olan buluşlar, öğretilde işletmeye yabancı buluşlar olarak da adlandırılmıştır⁶⁶².

Çalışan olarak nitelendirilemeyecek bir kişi tarafından meydana getirilen buluşun, çalışan buluşları hukuku açısından serbest buluş olarak tanımlanması da yapılamayacaktır. Aynı şekilde buluş iş ilişkisi ile bağlantılı olmaksızın iş ilişkisinden önce veya sonra meydana gelmişse yine çalışan buluşları hukuku açısından serbest buluş olmayacaktır. Dolayısıyla bu hallerde, meydana geldikleri anda serbest olan buluşlara bağlanan hak ve yükümlülükler de ortaya çıkmayacaktır.

4.1.3.1.1. Serbest buluş bildirimi

Çalışan, iş ilişkisi sürerken meydana getirdiği serbest buluşları, geciktirmeden işverene bildirmekle yükümlüdür. Çalışanın meydana geldiği anda serbest olan buluşları da işverene bildirme yükümlülüğü, SMK 119. maddesinin 1. fıkrası gereği kanundan doğan borç niteliğinde olmakla beraber, sadakat borcunun⁶⁶³ bir görünümüdür. Çalışanın iş ilişkisi dâhilinde meydana getirdiği buluşları işverene bildirme yükümlülüğü, buluşun serbest olduğunu düşünmesi halinde de ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile çalışan, iş ilişkisi dâhilinde bir buluş meydana getirirse her hâlükârda işverene bildirecektir. Buluşun hizmet buluşu mu yoksa serbest buluş mu olduğu, bildirimde açıklanacaktır.

Serbest buluş bildirimin amacı, maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, buluş üzerindeki hakların baştan tespit edilmesini sağlayarak, daha sonra bu konuda çalışan ile işveren arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları engellemektir. Bu bildirim ile çalışan, buluşun serbest niteliğini yanlış değerlendirmesi nedeniyle ileride karşılaşabileceği sorunların önüne geçmektedir. İşveren de çalışan tarafından meydana getirilen buluştan haberdar olmakta, buluşun hizmet buluşu mu yoksa gerçekten

⁶⁶² Ayiter, *İhtira Hukuku*, 69, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 241, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 208.

⁶⁶³ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 317, Güven ve Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, 182, Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 165, Süzek, *İş Hukuku*, 335, Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 102

serbest buluş mu olduğunu tetkik edebilme imkânına sahip olmaktadır⁶⁶⁴. Sonuç olarak serbest buluş bildiriminin yapılması hususunda çalışanın da işverenin de menfaati bulunmaktadır⁶⁶⁵.

Serbest buluş bildirimin yapılması yükümlülüğü, çalışan tarafından meydana getirilen buluşun, işverenin faaliyet alanı içinde değerlendirilebilir olmadığının açık olduğu durumlarda ortadan kalkmaktadır. İşverenin faaliyet alanı belirlenirken fiili duruma bakılacaktır⁶⁶⁶. Örneğin işletmenin faaliyet alanı fiilen sadece CNC tezgâhlarda alüminyum işlemek ise çalışanın, metal dökümüne ilişkin yeni bir tekniğe dair buluşunu bildirim yükümlülüğü olmayacaktır. Zira işverenin faaliyet alanı fiilen metal dökümü ile ilgili değildir.

Serbest buluş bildiriminde, buluşa ilişkin bilgiler ile gerekiyorsa buluşun gerçekleştirilme şekli hakkında bilgilere de yer verilmelidir. Ayrıca yapılacak bildirimin serbest buluş bildirimi ile hizmet buluşu bildirimi olduğunun açıkça belirtilmesinde de fayda vardır. Serbest buluş bildiriminin şekli konusunda bir düzenleme mevcut değildir. Ancak özellikle buluşun teknik karaktere haiz olması göz önüne alındığında, bildirimin yazılı olarak yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır⁶⁶⁷. Bu bildirim ile işverenin itiraz süreci de başlayacağından, ileride çıkabilecek uyuşmazlıklarda ispat açısından yazılı olarak yapılması ve tebellüğ şerhinin alınması da uygun olacaktır.

4.1.3.1.2. İşverenin itiraz hakkı

İşveren, kendisine yapılan serbest buluş bildirimindeki bilgiler ile buluşun gerçekten serbest buluş mu yoksa hizmet buluşu olduğunu tetkik edecektir. İşverenin daha fazla bilgiye ihtiyacı olması halinde çalışan, bu bilgileri sadakat yükümlülüğü çerçevesinde işverene sağlamak ile yükümlüdür. İşveren, çalışanı tarafından meydana getirilen buluşun, hizmet buluşu olduğunu değerlendirirse, serbest buluş bildirimini aldığı tarihten itibaren üç ay içinde yazılı şekilde itiraz edebilir. Ayrıca işveren

⁶⁶⁴ Saraç, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlar”, 274.

⁶⁶⁵ Canbolat, “Patent ve Faydalı Model Kanunu Tasarısı”, 102.

⁶⁶⁶ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 211.

⁶⁶⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 247, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 212.

gözetme yükümlülüğü⁶⁶⁸ çerçevesinde diğer çalışanların da haklarını korumak adına, serbest buluş bildirimini yapan çalışanın katkı payının doğruluğunu incelemeli, diğer çalışanların da katkı payı olduğunu değerlendirdiği durumlarda itiraz etmelidir⁶⁶⁹. İşverenin serbest buluş bildirimine karşı itiraz süresi olan üç aylık süre hak düşürücü niteliktedir.

Serbest buluş bildiriminin şekli konusunda bir düzenleme mevcut değilken, işveren tarafından serbest buluş bildirimine yapılacak itiraz SMK 119. maddesinin 2. fıkrası gereğince yazılı bir bildirim ile yapılmalıdır. İtirazın yazılı yapılması sağlık koşuludur⁶⁷⁰. Diğer bir ifade ile işveren tarafından serbest buluş bildirimine yapılacak itiraz yazılı olarak yapılmaz ise geçerli olmayacaktır. Üç aylık süre geçirildikten sonra da işverenin itiraz hakkı kalmayacak, buluşun serbest olduğu kesinleşecektir.

İşverenin yapacağı itiraz üzerine taraflar arasında mutabakat sağlanamazsa ortaya çıkacak uyuşmazlık Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 24. maddesinin 4. fıkrası gereğince tahkim yolu ile çözümlenecektir.

4.1.3.1.3. İşverenin öncelik hakkı

Çalışan, iş ilişkisi devam ettiği sürece işverene karşı sadakat borcu⁶⁷¹ ve rekabet etmeme yükümlülüğüne⁶⁷² uygun hareket etmelidir. Çalışan serbest buluşu kullanırken bu borçlarını ihlal etmemeye de özen göstermelidir. SMK 119. maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere, sadakat borcunun gereği olarak çalışana, serbest buluşunun kullanım hakkı ile ilgili olarak işverene teklifte bulunma yükümlülüğü getirilmiştir.

Çalışanın, serbest buluşun kullanım hakkı ile ilgili olarak işverene teklifte bulunma yükümlülüğü bazı şartlara bağlıdır. Öncelikle serbest buluşun konusu, işletmenin faaliyet alanına girmeli veya işletmenin faaliyet alanına girmemekle

⁶⁶⁸ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 366 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 188 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 387 vd., Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 134 vd.

⁶⁶⁹ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 212.

⁶⁷⁰ Ortan, *İşçi Buluşları*, 251, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 213.

⁶⁷¹ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 366 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 188 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 387 vd., Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 134 vd.

⁶⁷² İş sözleşmesi devam ederken çalışanın rekabet etmeme borcu, sadakat borcu ile ilişkilidir. Çalışanın rekabet sayılacak davranışları doğruluk ve bağlılığa uymayan davranışlar olarak kabul edilecek ve işveren lehine haklı fesih nedeni oluşturacaktır. Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 321 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 167 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 338 vd.

beraber işletme söz konusu buluşun ilgili olduğu alanda faaliyette bulunmak için ciddi hazırlıklar içinde olmalıdır. Bir diğer şart, çalışan ile işveren arasındaki iş ilişkisi halen devam etmelidir. Son olarak çalışan, buluşu farklı bir şekilde kullanmayı planlamalıdır. Çalışanın teklif yükümlülüğü buluşun farklı bir şekilde kullanımından önce yerine getirilecektir.

Teklif yükümlülüğü sonradan serbest nitelik kazanan buluşlar için söz konusu değildir. Buluş meydana geldiği anda serbest nitelikte ise çalışanın buluşun kullanımı ile ilgili olarak teklif yükümlülüğü doğacaktır. Bu teklifin lisans sözleşmesi niteliğinde olduğu da ileri sürülmüştür⁶⁷³. Çalışana sonradan serbest nitelik kazanan buluşlar için teklif etme yükümlülüğü getirilmemesi, işverenin zaten isteseydi kısmi hak talebiyle kullanım hakkını alabilecek olması nedeniyle hakkaniyete uygundur.

Buluş, işletmenin faaliyet alanına giriyorsa ya da işletmenin faaliyet alanına girmemekle beraber işletme bu alanda faaliyete başlamak için ciddi hazırlıklar içindeyse çalışanın teklif yükümlülüğü doğacaktır. İşletmenin faaliyet alanı belirlenirken fiili olarak yapılan işler dikkate alınacaktır. İşletmenin buluşun konusuna giren alanlarda faaliyete başlamak için ciddi hazırlıklar da fiilen başlamalıdır. Bu hazırlıklar afaki düşüncelerde kalmamalı, en geç, çalışanın buluşu farklı şekilde değerlendirilme amacının ortaya çıktığı tarihte ciddi hazırlıklar yapılmalıdır⁶⁷⁴. Bu kapsamda işletme teriminden işverenin anlaşılması gerektiği belirtilmiştir⁶⁷⁵.

Teklif etme yükümlülüğünün bir diğer şartı ise iş ilişkisinin devamıdır. İş ilişkisi sona ermişse kural olarak çalışanın teklif etme yükümlülüğü olmayacaktır. Ancak çalışan ile işveren arasında iş sözleşmesinin nihayete ermesinden sonra da rekabet etmeme yönünde bir düzenleme mevcutsa⁶⁷⁶, bu yükümlülüğüne aykırılık teşkil etmemesi açısından çalışanın, serbest buluşun kullanım hakkını işverene teklif etmesi uygun olacaktır. İş ilişkisi, çalışan tarafından kötü niyetli olarak, işverenin kullanım hakkını engellemek amacı ile sona erdirildiği halde, bu durum dürüstlük kurallarına aykırılık teşkil edeceğinden, talebi halinde işverene kullanım hakkı tanınmalıdır⁶⁷⁷.

⁶⁷³ Öz “Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları”, 601.

⁶⁷⁴ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 260.

⁶⁷⁵ Utku, “İşçi Buluşları”, 1002.

⁶⁷⁶ Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 322,

⁶⁷⁷ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 261-262.

Teklif etme yükümlülüğünün ortaya çıkması için bir diğer şart, çalışanın buluşu farklı şekilde değerlendirme amacının olmasıdır. Çalışanın buluşu, iş ilişkisi devam ettiği sürece, işverenin rızası olmaksızın kullanabilmesi rekabet etmeme kuralına aykırılık teşkil edeceğinden mümkün gözükmemektedir. Farklı şekilde kullanılmasından maksat, buluşun işverenin dışındaki kişilere kullandırmasına ilişkin tasarruflardır⁶⁷⁸.

Çalışan tarafından teklif etme yükümlülüğü olan kullanım hakkı, münhasır olmayan adi lisanstaki kullanım hakkı gibidir. İşveren bu kullanım hakkını işletmeden ayrı olarak devredemez, alt lisanslar vermek suretiyle çoğaltamaz⁶⁷⁹. İşveren, teklifin kendisine ulaştığı tarihten itibaren üç ay içinde çalışanın teklifine cevap vermezse, bu konudaki öncelik hakkını kaybeder. Üç aylık bu süre hak düşürücü niteliktedir. İşveren, kendisine yapılan teklifi kabul etmekle beraber özellikle kullanım bedeli gibi çalışan tarafından sunulan kullanım şartlarını kabul etmezse, serbest buluşun kullanım şartları, tarafların talebi üzerine fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi tarafından tespit edilir. Şartların belirlenmesinde TBK 138. maddesindeki aşırı ifa güçlüğüne ilişkin hükümler kıyasen uygulanabilir⁶⁸⁰.

4.1.3.2. Sonradan serbest niteliğini kazanan buluşlar

Hizmet buluşu sonradan da serbest buluş özelliğini kazanabilir⁶⁸¹. Çalışanın, usulüne uygun şekilde yapacağı hizmet buluş bildirimine karşılık işveren, tam hak talep etmeyeceğini bildirirse ya da dört aylık hak düşürücü süre içinde herhangi bir hak talebinde bulunmazsa hizmet buluşu serbest buluş niteliğini kazanacaktır. Aynı şekilde işveren, tam hak talebinden ve patent başvurusundan sonra, patent alınmasının işletmenin çıkarları için uygun olmadığına ya da alınan patentin beklenen faydayı sağlamadığına karar verirse, çalışanın hizmet buluşu sebebiyle talep ettiği makul bedeli ödemediği önce, patent başvurusundan veya patent hakkından vazgeçebilir. Vazgeçme bildirimi üzerine çalışan talep ederse işveren, masrafları çalışana ait olmak üzere patent hakkını veya patent alınması için gerekli olan belgeleri çalışana devredecektir. Bu durumda da hizmet buluşu serbest buluşa dönüşecektir. İşverenin

⁶⁷⁸ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 263, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 217, Utku, “İşçi Buluşları”, 1003.

⁶⁷⁹ Canbolat, “Patent ve Faydalı Model Kanunu Tasarısı”, 103.

⁶⁸⁰ Öz “Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları”, 602.

⁶⁸¹ Hizmet buluşunun niteliğinin sonradan değişmeyeceğine dair karşı görüş için bkz. Utku, “İşçi Buluşları”, 991.

kısmi hak talep etmesi durumunda da hizmet buluşu serbest hale gelecektir. Ancak bu durumda işverenin buluşu kullanma hakkı olacaktır.

Bir diğer durum, işverenin hizmet buluşu için patent başvurusu yapma yükümlülüğüne uymaması ve çalışanın belirleyeceği ek süre içinde de patent başvurusu yapmamasıdır. Bu halde de hizmet buluşu serbest buluş niteliğini kazanır.

Bir diğer durum da işverenin iflas etmesi halinde ortaya çıkmaktadır. İşverenin iflas etmesi halinde hizmet buluşu da iflas masasına dâhil olacaktır. Çalışan, hizmet buluşu bedel alacağı yerine buluşunun serbest buluşa dönüşmesini iflas idaresinden talep edebilir.

Öğretide, kısmi hak talebi uyarınca işverenin buluşu kullanmasının, çalışanın buluşunu değerlendirmesini önemli ölçüde güçleştirdiğinde çalışanın, buluşa ilişkin hakkın tamamen devralınmasını veya kısmi hakka dayanan kullanım hakkından vazgeçilmesini işverenden talep edebilmesi de hizmet buluşunun sonradan serbest hale gelmesine dair durumlar arasında sayılmıştır⁶⁸². Ancak bu durumda buluşun niteliğinde bir değişiklik olmamaktadır. Zira kısmi hak talebi ile birlikte buluş zaten serbest nitelik kazanmaktadır. SMK 115. maddesinin 3. fıkrasına göre çalışanın yapacağı talebe, işverenin iki ay içinde cevap vermemesi halinde sadece kullanım hakkı ortadan kalkacaktır. Buluşun niteliğinde bir değişiklik olmadığından, devral ya da kullanım hakkından vazgeç durumunun hizmet buluşunu sonradan serbest hale getiren hal olmadığı kanaatindeyiz.

Buluşun sonradan serbest hale gelmesi durumlarında, çalışanın serbest buluş bildirim yükümlülüğü olmadığı gibi işverenin SMK 119. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenen öncelik hakkı da yoktur.

4.1.4. Gizlilik Yükümlülükleri

Hizmet buluşlarında buluşa ilişkin bilgiler, buluş serbest buluş niteliğini kazanana kadar çalışan tarafından gizli tutulmalıdır. SMK’de yer alan çalışanın gizlilik yükümlülüğü esas olarak sadakat ve sır saklama borcunun özel bir görünümü şeklinde tezahür etmektedir⁶⁸³.

⁶⁸² Canbolat, *İşçi Buluşları*, 281, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 209.

⁶⁸³ Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2183, Süzek, *İş Hukuku*, 469.

Kural olarak hizmet buluşu meydana geldiği anda buluş üzerindeki haklar ipso iure çalışanın şahsında doğar⁶⁸⁴. Ancak SMK 115. maddesinin 2. fıkrasına göre, işveren buluşa ilişkin tam hak talebinde bulunması hâlinde bununla ilgili bildirimin çalışana ulaşması ile buluş üzerindeki tüm haklar yasal temlik⁶⁸⁵ ile işverene geçer. İşveren hakkını kullanmama yönünde seçim yaparsa buluş serbest buluş niteliğini kazanır. Buluş üzerinde çalışanın nezdinde doğan hakları, çalışan, buluş serbest buluş niteliğini kazanana kadar kullanamaz. Buluş üzerindeki haklardan biri de buluşu kamuya açıklama hakkıdır. Buluş serbest niteliğini kazanana kadar buluşa ilişkin bilgiler işverenin ticari sırrı sayılır. Çalışan, serbest buluş niteliğini kazanmadan buluşa ilişkin bilgileri kamuya açıklarsa, işverenin uğrayacağı zararları tazmin etmekle yükümlü olacaktır. Diğer taraftan çalışanın bu eylemi Türk Ceza Kanunun⁶⁸⁶ 239. maddesinde ifade olunan sıfat veya görevi, meslek veya sanatı gereği vakıf olduğu ticari sır niteliğindeki bilgi veya belgeleri yetkisiz kişilere verme veya ifşa etme suçunu da oluşturur. Zira aynı maddenin 2. fıkrası fenni keşif ve buluşlar veya sınai uygulamaya ilişkin bilgiler hakkında da aynı ceza hükmünün uygulanacağını düzenlemiştir. İşverenin şikâyeti üzerine, buluşu ifşa eden çalışan bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılabilir. Buluşun birlikte yapılması halinde bu suç sadece buluşu ifşa eden çalışan için söz konusu olacaktır. Cezai ve hukuki sorumluluğunun doğmaması için çalışan hizmet buluşunun serbest buluş olduğuna emin olmadan buluşu asla ifşa etmemelidir.

İşveren, kendisine bildiri yapılan buluşa ilişkin bilgileri, çalışanın haklı menfaatlerinin devamı süresince gizli tutmakla yükümlüdür. İşverenin gizlilik yükümlülüğü hem hizmet buluşları hem de serbest buluşlar için geçerlidir. Gizlilik yükümlülüğü, işverenin tam hak talebinde bulunması halinde ortadan kalkar. İşverenin tam hak talebinde bulunmadığı veya buluşun serbest olduğu durumlarda, işverenin

⁶⁸⁴ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sınai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikrî ve Sınai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirali, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

⁶⁸⁵ Bu devire yasal iktisap da denir. Ayiter, *İhtira Hukuku*, 71, Canbolat, *İşçi Buluşları*, 219, Kaya, “Çalışanların Hizmet Buluşları”, 589, Keskinci, “Hizmet Buluşları”, 210, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 44, Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 130.

⁶⁸⁶ RG 12.10.2004, 25611.

gizlilik yükümlülüğü, çalışanın patent veya faydalı model başvurusu yapması ve başvurunun bültende yayınlanmasına kadar devam edecektir. Zira SMK 115. maddesinin gerekçesinde belirtildiği üzere buluşa ilişkin bilgilerin işveren tarafından gizli tutulmasındaki amaç, buluşun koruma hakkını teminat altına almaktır. İşveren, gizlilik yükümlülüğüne aykırı davranırsa, çalışanın uğradığı zararları tazmin edecektir. Çalışan bu durumda ayrıca iş sözleşmesini haklı nedenle feshedebilir. İşverenin kendisine bildiri yapılan buluşa ilişkin bilgileri gizli tutma yükümlülüğü, çalışanın menfaatlerini gözetme borcunun⁶⁸⁷ özel bir türünü oluşturmakla beraber SMK’de açıkça düzenlendiğinden kanundan doğan borç niteliğindedir⁶⁸⁸. Madde gerekçesinde, “öngörülen sır saklama yükümlülüğü, iş hukukundaki gözetim ve sadakat borcunun gereğidir” şeklindeki ifade ile işverenin sır saklama yükümlülüğünün kaynağına işaret edilmiştir.

4.2. Kamu Çalışanı Buluşları

Kamu çalışanlarının buluşları hakkında da, çalıştığı kurum ve kuruluşa ilişkin özel mevzuat hükümleri saklı kalmak üzere çalışan buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacaktır. Kamu çalışanlarına ödenecek bedel konusunda ise SMK özel bir düzenleme getirmiştir. Buna göre kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların ortaya çıkardıkları buluşlar için kurum veya kuruluşun hak talebinde bulunması halinde, buluşu yapan kamu personeli bedel ödenmesine hak kazanacaktır. Bu halde kendisine ödenecek bedel, buluştan elde edilen gelirin üçte birinden az olamaz. Buluştan elde edilecek gelir, özellikle lisans sözleşmesi söz konusu ise yıllara sâri olabilir. Ancak buluşun kamu kurum veya kuruluşunun kendisi tarafından kullanılması hâlinde kamu personeline ödenecek bedel, bir defaya mahsus olmak üzere, bedelin ödendiği ay için çalışana ödenen net ücretin on katından fazla olamaz. Bu durum iki açıdan eleştirilebilir. Öncelikle kamu kurum veya kuruluşlarının genellikle kendi üretim tesisleri bulunmamaktadır. Ancak kendi ihtiyacı için buluşu kullanması için buluş konusu ürünü kendisinin üretmesi de gerekmemektedir. Kendi ihtiyacı için yüklenici aracılığı ile üretim yapması halinde de bedelin, kamu personeline bir defaya mahsus olmak üzere ödeneceği değerlendirilmektedir. Bu durum SMK’de açık şekilde

⁶⁸⁷ . Çelik v.dğr. *İş Hukuku Dersleri*, 366 vd., Senyen-Kaplan, *Bireysel İş Hukuku*, 188 vd., Süzek, *İş Hukuku*, 387 vd., Tunçomağ, Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 134 vd.

⁶⁸⁸ Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2189.

düzenlenmemiştir⁶⁸⁹. Bir diğer sorun ise kamu personeline ödenecek net ücretler, kamu personelinin girdiği vergi dilimi kapsamında aylara göre düşmektedir. Dolayısıyla kamu personelinin aldığı ücret ocak ayında yüksek iken haziran ayında daha düşük kalmaktadır. Bu açıdan ödenecek bedelin net ücret yerine brüt ücret temel alınarak belirlenmesi daha hakkaniyetli olurdu.

Bir diğer fark da teşvik ödülü açısındandır. Kamu çalışanı hizmet buluşları için farklılık içeren düzenleme olan SMK 113. maddesinin 5. fıkrasının gerekçesinde, “... *kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanları buluş yapmaya teşvik etmek için...*” ifadesi kullanılmasına karşın, Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara hizmet buluşları için teşvik ödülü verilmeyeceği düzenlenmiştir. SMK’de yer almayan teşvik ödülünün yönetmelik ile getirilmesi zaten alt normun, üst normun uygulama alanını genişletmemesi gerekliliği açısından eleştirilebilirken, bir de özel sektör çalışanları ile kamu çalışanları arasında eşitsizlik yaratılması ayrı bir eleştiri konusu olmuştur.

4.3. 6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun Hükümlerine Tabi Buluşlar

Araştırma altyapısı tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan buluşlar hakkında 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun hükümleri uygulanacaktır. 6550 sayılı Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde ise SMK’nin yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlara ilişkin 121. maddesi hükmü kıyasen uygulanacaktır.

6650 sayılı Kanunun “Fikrî ve sınai mülkiyet hakları” başlıklı 17. maddesinde araştırma altyapısı tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan buluşlar üzerindeki hakların araştırma altyapısına ait olacağı düzenlenmiştir. Devamında araştırma altyapısının, elde edilen patent ve buluşlar ile ilgili olarak üretim ve satış yapabileceği hüküm altına alınmıştır. Araştırma altyapısına ait buluşların ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek gelirin en az yüzde

⁶⁸⁹ Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda, kamu kurumunun bedelsiz lisans hakkının içeriğini tanımlanırken, “... *kamu kurum ve kuruluşunun ihtiyaçları ile sınırlı olmak üzere buluş konusu ürünün üretilmesini, ürettirilmesini, kullanılmasını veya ithal edilmesini, patent konusu olan bir usulse bu usulün kullanılmasını veya usul ile doğrudan doğruya elde edilen ürünlerin kullanılmasını da kapsar*” şeklinde açıklayıcı düzenleme yapılmıştır. Aynı yöndeki açıklayıcı bir düzenleme, kamu çalışanının meydana getirdiği hizmet buluşlarının kamu kurumu tarafından kullanılması hali için de yapılabilir.

yirmisi en fazla yüzde ellisi, yönetmelikle belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde buluşu yapana verileceği de düzenlenmiştir.

Araştırma altyapısı tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan buluşlara ilişkin ayrıntılı düzenleme, 6550 Sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in 45. maddesinde yapılmıştır.

Düzenleme kendi içinde çelişkilidir. Maddenin 1. fıkrasında araştırma altyapısı tarafından yürütülen faaliyetler sırasında ortaya çıkan her türlü buluş üzerindeki hakların araştırma altyapısına ait olacağı bu hakların kısmi veya tam olarak sözleşme yapılarak buluşu yapana devredilebileceği düzenlendikten sonra 2. fıkrasında araştırma altyapısında yapılan faaliyetler sonucunda ortaya çıkan buluşun, buluşu yapan tarafından yazılı olarak ve geciktirmeksizin araştırma altyapısına bildirileceği hüküm altına alınmıştır. 6. fıkrasında ise araştırma altyapısının, buluş üzerinde hak sahipliği talebinde bulunması durumunda, buluş bildiriminin araştırma altyapısına ulaştığı tarihten itibaren iki ay içerisinde bu talebin buluşu yapana bildireceği düzenlenmiştir. Ayrıca araştırma altyapısının bildirim tarihinden itibaren üç ay içerisinde patent başvurusu yapmakla yükümlü olduğu da belirtilmiştir. Bu yükümlülükler uyulmadığı takdirde buluşun, serbest buluş niteliği kazanacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla araştırma altyapısı tarafından yürütülen faaliyetler sırasında ortaya çıkan her türlü buluş üzerindeki hakların, araştırma altyapısına ait olacağına dair Kanunda ve Yönetmelikte yer alan hüküm anlamını yitirmektedir.

Araştırma altyapısı tarafından yürütülen faaliyetler sırasında ortaya çıkan buluşlar ile ilgili olarak buluşu ortaya çıkaran araştırmacı ya da Ar-Ge personeli Yönetmeliğin 45. maddesindeki prosedürü izlemelidir.

Yönetmeliğin 45. maddesinin 11. fıkrasında buluşun kamu düzeni, milli güvenlik, askeri güvenlik unsurları içermesi veya ülke menfaatleri aleyhine kullanılması ihtimali durumlarında buluş üzerindeki hakların araştırma altyapısına ait olacağı, buluşu yapana devredilemeyeceği düzenlenmiştir. Bu hükümden Kanunun 17. maddesine göre araştırma altyapısına ait olan diğer konulardaki buluşların devredilebileceği yorumu yapılabilir. Böyle bir devir halinde ise Yönetmeliğin 45. maddesinin 12. fıkrasına göre buluş üzerindeki haklar ve elde edilecek lisans gelirlerinin paylaşımı, hak sahiplerinin birbirlerine ve araştırma altyapısına karşı

sorumlulukları, hak sahipliğinin üçüncü taraflara devrine ilişkin hususlar ve anlaşmazlıklara ilişkin hususları içerecek bir sözleşme yapılacaktır.

Araştırma altyapısına ait buluşun ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek gelirin en az %20'si en fazla %50'si buluşu yapana verilecektir. Araştırma altyapısı müdürlüğü, buluşu yapanla müzakere ederek buluşun ekonomik olarak değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek gelirin ne kadarının buluşu yapana verileceğini belirleyecek ve onay için araştırma altyapısı yönetim kurulunu sunacaktır. Araştırma altyapısı yönetim kurulunun onayını müteakip buluşu yapan gelirden kendisine düşen payı alabilecektir.

4.4. Yükseköğretim Kurumlarında Geliştirilen Buluşlar

551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK döneminde üniversite mensuplarının yükümlü olduğu bilimsel araştırma faaliyeti gereği gerçekleştirdiği veya üniversitenin büyük ölçüde deneyim ve çalışmalarına dayanan, üniversitedeki görevi sırasında gerçekleştirdiği buluşlar, serbest buluş kabul edilmekteydi⁶⁹⁰. Ancak 551 sayılı KHK ile öğretim elemanlarına verilen ve hizmet buluşları açısından işçiler ile eşitsizliğe yol açan bu imtiyaz SMK ile ortadan kaldırılmıştır. Yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşlar, SMK 121. maddesinde düzenlenen hususlar dışında çalışan buluşlarına ilişkin hükümlere tabi olacaktır.

Yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar ile buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirdikleri buluşlar, yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşlardır. SMK 121. maddesinin 1. fıkrasında sadece yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlardan bahsedilirken, Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 28. maddesinin 1. fıkrasında buna ek olarak buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri

⁶⁹⁰ Abacıoğlu Viskuşenko ve Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 3 vd., Esin Gürbüz Güngör, “Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği Ve Gelirin Paylaşımı”, *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 16. sy. 189, (2020), 2482, Sevilay Uzunallı, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları Üzerinde Patent Hakkı”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 1. sy. 1, (2015), Şükrü Yıldız, “551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Hükümlerine Göre Üniversite Mensuplarının Buluşları”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6. sy. 1-4, (2002), 252.

kullanılarak gerçekleştirdiği buluşlar da, yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluş kabul edilmiştir. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde yer alan “yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirdikleri buluşlar” ibaresinin SMK 121. maddesine aykırı olduğundan yönetmeliğin bu hükmünün uygulanmaması, SMK 121. maddesine üstünlük tanınması gerektiği sürülmüştür⁶⁹¹. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin, SMK’yi aşan şekilde bir düzenleme yaptığı açıktır⁶⁹². Herhalde bu düzenleme yapılırken SMK 121. maddesinin gerekçesi esas alınmıştır. Madde gerekçesinde, maddenin teklif metninde yer verilmediği halde “...Üniversite mensuplarının üniversite yükümlü olduğu faaliyetleri gereği, üniversite kaynaklarını kullanarak ve üniversitede elde ettiği deneyim ve çalışmalarına dayanarak buluş gerçekleştirmiş olduğu dikkate alınarak yükseköğretim kurumlarında ortaya çıkan buluşlarda hak sahipliğinin temel olarak, çalışanların buluşlarında benimsenmiş olan ilke doğrultusunda üniversiteye ait olacağı düzenlenmiştir...” şeklindeki açıklamaya yer verilmiştir. Madde gerekçeleri kanunların yorumlanmasında yol gösterici olsa da, kanunun metninde yer almayan hükümlerin gerekçede yer alması, uygulanmasını gerektirmez. Ancak her ne kadar normlar hiyerarşisi gereği alt normun üst norma uygun olması gerekse de, Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin bu hükmü iptal edilinceye kadar yürürlüktedir. 2575 sayılı Danıştay Kanunun⁶⁹³ 24. maddesi gereğince Çalışan

⁶⁹¹ Salih Polater, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 58-59, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 299, aksi yönde bkz., Gürbüz Güngör, “Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği”, 2486-2487.

⁶⁹² Danıştay 2. Daire 25.10.2016 tarih ve E. 2016/2388 sayılı kararında, “Bir hiyerarşik normlar sistemi olan hukuk düzeninde alt düzeydeki normların, yürürlüklerini üst düzeydeki normlardan aldığı kuşkusuzdur. Normlar hiyerarşisinin en üstünde evrensel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunmakta ve daha sonra gelen kanunlar yürürlüğünü Anayasa’dan, tüzükler yürürlüğünü kanunlardan, yönetmelikler ise yürürlüğünü kanun ve tüzüklerden almaktadır. Dolayısıyla; bir normun, kendisinden daha üst konumda bulunan ve dayanağını oluşturan bir norma aykırı veya bunu değiştirici nitelikte bir hüküm getirmesi mümkün bulunmamaktadır. Belirtilen hiyerarşinin, yönetmelikler bakımından bir ifadesi niteliğini taşıyan Anayasa’nın 124. maddesinde de; Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelik çıkarabilecekleri kuralına yer verilmiştir” şeklinde belirtildiği gibi alt düzey normun üst düzey norma uygun olması gerekir. Aynı kararda belirtildiği üzere “normlar hiyerarşisi kuralı uyarınca alt hukuk normlarının dayanakları olan üst hukuk normlarının kapsamını daraltıcı ya da genişletici düzenlemeler içermeyeceği, onlara, aykırı olamayacakları açıktır”. www.kazanci.com.tr erişim tarihi, Haziran 30, 2024. Bu anlamda, yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşlar açısından Çalışan Buluşları Yönetmeliği, SMK 121. maddesinin 1. fıkrasındaki düzenlemeyi genişletici bir hüküm getirmiştir.

⁶⁹³ RG 20.1.1982, 17580.

Buluşları Yönetmeliğinin bu hükmü Danıştay tarafından iptal edilebilir⁶⁹⁴. Danıştay, düzenleyici işlemi iptal etmediği sürece o düzenleyici işlem uygulanmalıdır. Nitekim Danıştay, yürütmenin düzenleyici işleminin iptali yönünde her talebi kabul etmemektedir⁶⁹⁵. Her ne kadar Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 28. maddesinin 1. fıkrasındaki buluşu yapanın, yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirdiği buluşları da yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluş kabul eden düzenlemenin SMK 121. maddesine aykırı olduğunu değerlendiresek de, bu düzenlemenin iptali yönünde bir karar olmadan, sadece yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşların hizmet buluşu olduğu yönündeki görüşe katılmıyoruz.

Buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak yaptığı buluşlar değerlendirilirken, üniversite öğretim elemanının kendi bilimsel yeterliliği, yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalar dâhil edilmemelidir⁶⁹⁶. Üniversite öğretim elemanı, üniversitenin araçlarını kullanarak bilgilerini geliştirecektir ancak bu bilginin temeli üniversite öğretim elemanına ait olan eğitim ve çalışmalara dayanmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlarda, çalışmaların tamamının yükseköğretim kurumunda gerçekleşmesi gerekmemektedir. Bu tanım geniş yorumlanmalı ve çalışmaların ve araştırmaların esas itibarıyla yükseköğretim kurumunda yapılması gerekliliği kabul edilmelidir⁶⁹⁷. Buluşun, yükseköğretim kurumunda gerçekleştirilen

⁶⁹⁴ Yürütmenin düzenleyici işlemlerinin yargısal denetimi hakkında geniş bilgi için bkz., F. Ebru Gündüz, “Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri Ve Yargısal Denetimleri”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11. sy. 1-2, (2007), 753 vd.

⁶⁹⁵ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu 28.2.2022 tarih ve E. 2021/2395 K. 2022/679 sayılı kararı ile Çalışan Buluşlarına, Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlara ve Kamu Destekli Projelerde Ortaya Çıkan Buluşlara Dair Yönetmeliğin 1., 2., 3., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 21., 22., 24. maddelerinin tamamının, 10. maddesinin 2. ve 3. fıkralarının, 11. maddesinin 2. fıkrasının ikinci cümlesi ile 3. fıkrasının ikinci, üçüncü ve dördüncü cümlelerinin ve 23. maddesinin 2. fıkrasının iptali istemini 26/11/2020 tarih ve E:2017/3748, K:2020/5479 sayılı kararı Yönetmeliğin dava konusu düzenlemelerinde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar veren Danıştay Onuncu Dairesinin kararını onamıştır. <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/danistay/e-2021-2395-k-2022-679-t-28-2-2022> erişim tarihi Haziran 29, 2024.

⁶⁹⁶ Uzunallı, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları”, 177.

⁶⁹⁷ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 298.

buluş olarak kabulü için doğrudan veya dolaylı olarak öğretim elemanının yükseköğretim kurumunda görev yaptığı bilim alanıyla ilgisinin aranması gerektiği ileri sürülmüştür⁶⁹⁸. Ancak önemli olan buluşun yükseköğretim kurumunda yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilmesidir. Öğretim elemanı farklı alanda da görevli olabilir. Öğretim elemanının yükseköğretim kurumunda görev yaptığı bilim alanı, yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmaların kapsamı belirlenirken dikkate alınması gereken bir husustur. Buluşun, öğretim elemanının yükseköğretim kurumunda görevli olduğu bilim alanından farklı bir alanda olmasının, öğretim elemanının meydana getirdiği buluşa doğrudan serbest buluş niteliği kazandırmayacağı değerlendirilmektedir.

Yükseköğretim kurumunda edinilen deneyimden, bilfiil yükseköğretim kurumunda gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda edinilen deneyimler anlaşılmalıdır. Yükseköğretim kurumunda alınan eğitim sonucu edinilen deneyim bu kapsamda değerlendirilmez. Aynı şekilde yükseköğretim kurumunda görevli olduğu zaman içinde ancak farklı bir yerde yapılan çalışma ve araştırma sonucunda edinilen deneyimlerin de bu kapsamda değerlendirilmeyeceği kanaatindeyiz. Öğretim elemanın, stajyerin ya da öğrencinin meydana getirdiği bir buluşun, yükseköğretim kurumundaki edindiği deneyim ve çalışmalar kapsamında değerlendirilebilmesi için, ortaya çıkan buluş ile daha önce o öğretim elemanının, stajyerin ya da öğrencinin katıldığı ve o yükseköğretim kurumunda yapılmış bilimsel çalışmalar veya araştırmalar ile ilişkili olmalıdır.

Bunların dışında kalan buluşlar, SMK 121. maddesi anlamında serbest buluş olarak kabul edilir. Diğer taraftan öğretim elemanları ile stajyerlerin ve öğrencilerin diğer kamu kurumları veya özel kuruluşlarla belirli bir sözleşme kapsamında yapmış oldukları çalışmalar sonucunda ortaya çıkan buluşlar üzerindeki hak sahipliğinin belirlenmesinde, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla, sözleşme hükümleri esas alınacaktır.

Özellikle öğretim elemanları, yükseköğretim kurumu dışındaki diğer kamu kurumları veya özel kuruluşlarla sözleşme yapmak suretiyle SMK 121. maddesinin

⁶⁹⁸ Gürbüz Güngör, “Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği”, 2486.

uygulamasını bertaraf edebilmektedirler⁶⁹⁹. Üniversitelerin, özellikle teknoloji transfer ofislerinin imkânlarının sınırlı olması, Yükseköğretim kurumlarında meydana gelen buluşların takibini olumsuz etkilemekte, misafir öğretim elemanlarının çalışmaları da takibin güçlüğü arttırmaktadır⁷⁰⁰. Konuyu düzenleyen SMK 121. maddesinin 9. fıkrası, çalışmalar sonucunda meydana gelen buluşlar üzerindeki hak sahipliğinin belirlenmesinde sözleşme hükümlerinin esas alınacağına hükmederken, öğretim elemanlarının görevli oldukları yükseköğretim kurumlarının haklarını saklı tutmamıştır. Öğretim elemanı, diğer kamu kurumlarıyla veya özel kuruluşlarla yaptığı sözleşmelerdeki yükümlülüklerini yerine getirirken, yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanabilir. Aynı şekilde öğretim elemanı, yükseköğretim kurumunda yaptığı bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda edindiği deneyimle sonuçlandıracağı bir ar-ge sözleşmesini, görevli olduğu yükseköğretim kurumu dışında yapabilecektir. SMK 121. maddesinin 9. fıkrasındaki açık hüküm nedeniyle bu gibi durumlarda, hak sahipliği sözleşme hükümlerine göre belirlenecektir. Sözleşmede, ortaya çıkan buluşların hak sahipliğinin yükseköğretim kurumu dışındaki diğer kamu kurumları veya özel kuruluşlara ait olacağı düzenlenmişse, öğretim elemanın çalıştığı yükseköğretim kurumunun hakları bertaraf edilebilecektir. Bu eleştirilerin yanında, buluş üzerindeki hak sahipliğinin belirlenmesi açısından yerinde bir düzenlemedir⁷⁰¹. Zira sözleşmeye dayalı araştırmalar kapsamında ortaya çıkan buluşların hak sahipliğinin belirlenmesinde, uyumsuzluklar çıkabilmektedir⁷⁰².

Yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar için, özel kanun hükümleri ve SMK 121. madde kapsamındaki düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla, çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacaktır. Diğer taraftan Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen

⁶⁹⁹ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 627, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 307 vd.

⁷⁰⁰ Takenaka, “Serious Flow of Employee Invention Ownership”, 282-283.

⁷⁰¹ Hak sahipliğinin belirlenmesi konusunun tarafların kendi anlaşmalarının şekillendirildiği sözleşmeye bırakılmasının isabetli bir yaklaşım olduğu görüşü bkz. Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2213.

⁷⁰² ABD’de başlangıçta sözleşmeye dayalı bir çalışma ve devamında federal olarak finanse edilen bir projede ortaya çıkan buluş üzerindeki hak sahipliğine ilişkin davada, ABD Yüksek Mahkemesi, Bayh-Dole kanunu hükümlerinin, eyalet sözleşme yasalarını ve buluş sahipliğini kontrol eden genel hukuk kurallarını geçersiz kılacağına ilişkin görüşü reddetmiştir. Gerekçe olarak Mahkeme, Bayh-Dole kanunu hükümlerinde bu yönde bir hüküm bulunmadığını beyan etmiştir. Takenaka, “Serious Flow of Employee Invention Ownership”, 287-288.

buluşlar hakkında SMK 115. 116. 118. maddeler ile 119. maddenin 4. fıkrası hükümleri uygulanmayacaktır. Her ne kadar SMK 113. madde uygulanmayacak hükümler arasında sayılmasa da, yükseköğretim kurumu buluşları 121. maddede tanımlandığından, mahiyeti gereği 113. madde de yükseköğretim kurumu buluşları için uygulama alanı bulamayacaktır.

Öğretim elemanı, öğrenci veya stajyerin meydana getirdiği buluşun, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluş sayılabilmesi için iş ilişkisinin de devamı sırasında gerçekleşmesi gerektiği ileri sürülmüş⁷⁰³, iş ilişkisi bittikten sonra meydana gelen buluşların niteliği tartışılmıştır⁷⁰⁴. Ancak SMK 121. maddesinde ve Çalışan Buluşları Yönetmeliği 28. maddesinde öğretim elemanı, öğrenci veya stajyerin meydana getirdiği buluşun, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluş sayılabilmesi için iş ilişkisinin de devamı sırasında gerçekleşmesi şartı düzenlenmemiştir. Önemli olan buluşun, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleşmesi ya da buluşu yapanın yükseköğretim kurumunda edindiği deneyim ve çalışmalara dayanarak veya yükseköğretim kurumunun araç ve gereçleri kullanılarak gerçekleştirilmesidir. Buluşu yapan ile yükseköğretim kurumu arasında iş ilişkisi olmayabilir.

4.4.1. Yüksek Öğretim Kurumu Tanımı

SMK 121. maddesine göre 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunun⁷⁰⁵ 3 üncü maddesinin 1. fıkrasının (c) bendinde tanımlanan yükseköğretim kurumları ile Millî Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına bağlı yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar hakkında, SMK 121. maddesindeki hükümler dışında, çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacaktır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 3. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendine göre yükseköğretim kurumları, üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar,

⁷⁰³ Gürbüz Güngör, “Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği”, 2487-2488.

⁷⁰⁴ Gürbüz Güngör, “Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği”, 2488, Uzunallı, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları”, 177.

⁷⁰⁵ RG 6.11.1981, 17506.

araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokullarıdır. Aynı maddenin aynı fıkrasının (d) bendine göre ise üniversite, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur. Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına bağlı yükseköğretim kurumları da her ne kadar 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa tabi olmasalar da⁷⁰⁶ SMK açısından yükseköğretim kurumu sayılmaktadır. Yukarıda sayılanların devlet ya da vakıf tarafından kurulması, SMK 121. maddesinin uygulanması açısından farklılık göstermemektedir⁷⁰⁷. Ülkemizde Yükseköğretim Kurumuna bağlı olmayan ve bir başka üniversite daha bulunmaktadır. Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, 6742 sayılı Kanunla⁷⁰⁸ onaylanması uygun bulunan, Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya Hükümeti arasında imzalanan, 30.06.2016 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin Kurulmasına Dair Anlaşma”ya dayalı olarak 7034 sayılı Türk-Japon Bilim Ve Teknoloji Üniversitesinin Kuruluşu Hakkında Kanun⁷⁰⁹,un 2. maddesi ile kurulmuştur. Anlaşmanın 1. maddesine göre Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi bir devlet Üniversitesidir ve yükseköğretim kanunlarından muaftır. Anayasanın 90. maddesinin 5. fıkrasına göre usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. 7034 sayılı Kanunda Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin SMK’dan muaf olacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Her ne kadar Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa tabi olmasa da SMK 121. maddedeki atıf kapsamında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunun 3. maddesinin 1. fıkrasının (c) ve (d) bendinde yer alan üniversite kavramına, Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi de dâhildir. Sonuç olarak Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi dâhilinde yapılacak bilimsel

⁷⁰⁶ Türkiye Cumhuriyet Anayasasının 132. maddesi Yükseköğretim Kurulunu düzenlerken, 133. maddesi Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumları özel kanunlarının hükümlerine tabi olacağı düzenlenmiştir.

⁷⁰⁷ Sema Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, (2022), 616.

⁷⁰⁸ RG 01.9.2016, 29818.

⁷⁰⁹ RG 24.6.2017, 30106.

alışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşlar için de SMK 121. maddesi ve alışan Buluşları Yönetmeliği uygulama alanı bulacaktır.

4.4.2. Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşları Meydana Getirenler

Yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşların SMK 121. maddesine tabi olması için buluşu gerçekleştirenin öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci olmalıdır. Öğretim elemanı terimi, öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisini içermektedir. Öğretim üyesi terimi ise profesör, doçent ve doktor öğretim üyesini kapsamaktadır. Sonuç olarak, Yükseköğretim kurumlarında geliştirilen buluşların SMK 121. maddesine tabi olması için ise profesör, doçent ve doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, stajyer ya da öğrenci tarafından meydana getirilmelidir. Bu kişilerin dışında kalan yükseköğretim kurumu çalışanları tarafından gerçekleştirilen buluşlar hakkında, alışan Buluşları Yönetmeliğinin 28. maddesinin 2. fıkrasına göre çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacaktır. Bu hükmün SMK'ye aykırı olduğundan uygulanmaması gerektiği ileri sürölmüřtür⁷¹⁰. SMK 121. maddesinin 9. fıkrasında, diğer personel düzenlenmemiştir. SMK 121. maddesinin genel düzenlemeden ayrıık bir durumu düzenlediği dikkate alındığında, madde kapsamındaki kişiler sınırlı sayıda belirtilmiştir. Öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci dışındaki kişiler hakkında, üniversitede görevli olsalar dahi, SMK 121. maddesinin uygulanamayacağı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan teknik bir personelin, bilimsel bir çalışma, araştırma ya da projeye dâhil olarak buluş gerçekleştirmesi durumunda SMK 121. maddesinin uygulanması gerektiği de ileri sürölmüřtür⁷¹¹. Ancak, alışan Buluşları Yönetmeliğinin 28. maddesinin 2. fıkrasındaki açık düzenleme karşısında, bu kişilere çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanmalıdır.

Öğrencilerin yükseköğretim kurumunda gerçekleştirdikleri buluşlar hakkında çalışan buluşlarına ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi için öğrencinin yükseköğretim kurumu ile hizmet ve bağımlılık ilişkisi içinde olması gerektiği, bunun dışında

⁷¹⁰ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 622, Suluk, *alışan Buluşları Hukuku*, 299-300.

⁷¹¹ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 622.

öğrencilerin yükseköğretim kurumunda gerçekleştirdikleri buluşlar hakkında SMK 121. maddesinin uygulanamayacağı ileri sürülmüştür⁷¹². SMK 121. maddesinin 1. fıkrasında yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşların kimin tarafından meydana getirileceğini açık şekilde düzenlememiştir. Ancak SMK 121. maddesinin 9. fıkrası, öğretim elemanları ile stajyerlerin ve öğrencilerin diğer kamu kurumları veya özel kuruluşlarla belirli bir sözleşme kapsamında yapmış oldukları çalışmalar sonucunda ortaya çıkan buluşlar üzerindeki hak sahipliğinin belirlenmesinde, SMK 121. maddenin değil sözleşme hükümleri esas alınacağını düzenlemiştir. Diğer taraftan Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 28. maddesinin 2. fıkrasında ise öğretim elemanları ile stajyerlerin ve öğrencilerin dışında kalan yükseköğretim kurumu çalışanları tarafından gerçekleştirilen buluşlar için çalışanların buluşlarına ilişkin hükümler uygulanacağı düzenlenmiştir. SMK’de öğrenci ve stajyerlerin, 121. madde kapsamı dışında olması gerektiği düşünülse idi, ayrık durumları düzenleyen metinlerde öğrenci ve stajyerler, öğretim elemanları ile birlikte belirtilmezdi. Her iki düzenlemedeki hükümler dikkate alındığında, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda öğrenciler tarafından gerçekleştirilen buluşlar hakkında da SMK 121. maddenin uygulanması gerektiğini değerlendirmekteyiz.

4.4.3. Bildirim Yükümlülüğü

Yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda bir buluş gerçekleştiğinde, buluşu gerçekleştiren öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci, buluşunu yazılı olarak ve geciktirmeksizin yükseköğretim kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Alman Çalışan Buluşları Kanununun 42. maddesinin ii. fıkrasına göre buluşu yapan, öğretim ve araştırma özgürlüğü nedeniyle hizmet buluşunun açıklanmasını reddederse, buluşu işverene⁷¹³ (üniversiteye) bildirmek zorunda değildir. Mucit, buluşunu daha sonra açıklamak isterse, buluşu derhal işverene (üniversiteye) bildirecektir.

⁷¹² Polater, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği*, 52-53, genel düzenleme kapsamında öğrencilerin kapsam dışında kalacağına dair aynı yönde görüş için bkz. Uzunallı, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları”, 176, öğrencilerin de SMK 121. maddesi kapsamında olacağı yönündeki görüş için bkz. Abacioğlu Viskuşenko ve Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 9, Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 622.

⁷¹³ Madde başlığı “Üniversitelerdeki Buluşlar İçin Özel Hükümler” olduğu için işveren teriminden üniversite anlaşılmalıdır.

Buluşu yapan, yükseköğretim kurumunda gerçekleştirdiği buluş için, buluş bildirimini yapmadan patent başvurusunda bulunmuşsa, patent başvurusuna ait tüm bilgi ve belgelerle birlikte patent başvurusunu, patent başvuru tarihinden itibaren bir ay içinde yükseköğretim kurumuna bildirecektir. Başvuruyu bu süre içinde bildirmezse durumdan haberdar olan yükseköğretim kurumu başvurunun ya da verilmişse patentin gaspı davalarını açabilecektir. Ayrıca buluşu yapan, hukuki statüsüne göre⁷¹⁴ disiplin soruşturması ve hukuki yaptırımlara da maruz kalabilecektir.

Yükseköğretim kurumlarında buluş bildirimini yükseköğretim kurumu tarafından belirlenen ilgili birime yapılacaktır. Yükseköğretim kurumu, buluş bildiriminin yapılacağı bir birim belirlemediyse, bu yönde belirleme yapılınca kadar buluş bildirimini rektörlüğe yapılacaktır. İlgili birim buluşun gizliliğine ilişkin her türlü önlemi almakla yükümlüdür. Buluş bildiriminde buluşun konusu, teknik problem, bu problemin çözümü ve buluşun nasıl gerçekleştirilmiş olduğu açıklanacaktır.

SMK 119. maddesinin ilk üç fıkrası, yükseköğretim kurumunda gerçekleştirilen buluşlar hakkında da uygulanacağından, öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci tarafından gerçekleştirilen serbest buluşlar da yükseköğretim kurumuna bildirilecektir⁷¹⁵. Serbest buluş bildiriminde, buluşun serbest buluş olduğu hususu ve neden serbest buluş olduğuna ilişkin gerekçeler de yer alır. Ancak buluşun yükseköğretim kurumunda yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmaların alanı içinde değerlendirilebilir olmadığı açıksa, buluşu yapanın bildirim yükümlülüğü yoktur.

SMK 121. maddesinin 5. fıkrası gereğince, serbest buluşu yapan öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci başka bir şekilde değerlendirmeye başlamadan önce yükseköğretim kurumuna serbest buluşu için kullanım hakkı teklifinde bulunma yükümlülüğü yoktur. Yükseköğretim kurumları üretim faaliyetinde olmadıklarından, serbest buluş için kullanım hakkı teklifinin yükseköğretim kurumları için düzenlenmemesi yerinde olmuştur.

⁷¹⁴ Buluşu yapanın hukuki statüsü, öğretim üyeleri (profesör, doçent ve doktor öğretim üyesi), öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, stajyer ya da öğrenci olmasına göre değişiklik göstereceği gibi yükseköğretim kurumunun devlet üniversitesi ya da vakıf üniversitesi olmasına göre de değişiklik gösterecektir.

⁷¹⁵ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 625, Polater, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği*, 76-77.

Buluşu birden fazla öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci meydana getirmişse, bildirim birlikte yapılabileceği gibi ayrı ayrı da yapılabilir. Bu bildirimde katkı payları da belirtilir. Katkı payları buluş bildiriminde belirtilmediyse, paylarının eşit olduğu kabul edilecektir. Buluş birden fazla üniversiteden öğretim elemanının, stajyerin ya da öğrencinin ortak çalışması şeklinde de meydana gelmiş olabilir. Böyle bir durumda, buluşu yapanlar buluş bildirimini kendi yükseköğretim kurumlarına ayrı ayrı yapacaklardır. Bu bildirimde, buluşun meydana gelmesinde katkı payları da belirtilecektir. Buluşun öğretim elemanının görevli olduğu yükseköğretim kurumunun dışındaki bir yükseköğretim kurumunda meydana gelmesi halinde ise buluşu yapan, hem görevli olduğu yükseköğretim kurumuna hem de imkânlarından yararlanan yükseköğretim kurumuna ayrı ayrı bildirim yapacaktır. Ancak imkânlarından yararlanan yükseköğretim kurumu ile buluşu yapan arasında bir sözleşme varsa hak sahipliği bu sözleşme hükümlerine göre belirlenecektir. Birden fazla kuruma bildirim yapılması halinde, bu husus bildirimde belirtilmelidir⁷¹⁶. Birden fazla kuruma bildirim dağıtımli şekilde, aynı metnin dağıtım planı dâhilinde her bir kuruma gönderilmesi şeklinde de yapılabilir.

Buluş veya başvuru bildirimini alan yükseköğretim kurumu, buluş bildirimini kaydeder ve bildirimin kendisine ulaştığı tarihi, bildirimde bulunan kişi veya kişilere gecikmeksizin ve yazılı olarak bildirir. Bu bildirim, buluşu yapanın, yükseköğretim kurumunun eylemsizliği ile hak sahibi olabilmesinde ispat açısından önemlidir. Alındı bildiriminin yükseköğretim kurumu tarafından yapılmaması halinde, buluşu yapan tekit bildirimini ile durum kayda geçirmelidir.

Bunların dışında çalışanların yapmak yükümlü olduğu buluş bildirimlerine ilişkin açıklamalar, yükseköğretim buluşları açısından da geçerli olacaktır.

4.4.4. Hak Talebi

Buluş bildirimini alan yükseköğretim kurumunun ne kadar süre içinde hak talebinde bulunacağı SMK'de değil Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde düzenlenmiştir. Buna göre yükseköğretim kurumu, usulüne uygun şekilde yapılan buluş bildirimini yükseköğretim kurumuna ulaştığı tarihten itibaren dört ay içinde, hak sahipliği talebini buluşu yapana yazılı olarak bildirmezse, yükseköğretim buluşu, serbest buluş niteliğini

⁷¹⁶ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 312.

kazanacaktır. Yükseköğretim kurumunun hak talebi ile birlikte buluşu yapan öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci üzerinde doğan haklar, hak sahipliği talebine ilişkin karar tarihinden itibaren yükseköğretim kurumuna geçmiş olur. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde hakların yükseköğretim kurumunun hak sahipliği talebine ilişkin karar tarihinden itibaren geçeceği düzenlenmiş olmakla birlikte, hak sahipliği bildirimini kurucu etkiye sahiptir ve yenilik doğuran hakkın kullanılması niteliğindedir⁷¹⁷. Hak sahipliği bildirimini buluş veya başvuru bildiriminin yükseköğretim kurumuna ulaştığı tarihten itibaren dört ay içinde yapılmazsa, yükseköğretim kurumu daha önce hak sahipliği talebine ilişkin karar alsa dahi, buluşa ilişkin haklarını kaybedecektir.

Yükseköğretim kurumlarında meydana gelen buluşlara ilişkin tek hak sahipliği durumu düzenlenmiştir. Bu da çalışan buluşlarındaki tam hak sahipliğine denk gelmektedir. Yükseköğretim kurumlarında meydana gelen buluşlar hakkında SMK 115. maddesi uygulanamayacağı için, bu buluşlar için kısmi hak sahipliği söz konusu değildir. Yükseköğretim kurumları, ticari üretimin değil, bilginin neşet ettiği yerler olması hasebiyle kanun koyucunun bilinçli olduğu değerlendirilen bu tercihi yerindedir⁷¹⁸. Ancak dolaylı olarak kısmi hak durumu da oluşabilir. Yükseköğretim kurumu buluşu patent başvurusu veya patent hakkının devrine ilişkin olarak kanun ve yönetmelikteki düzenlemeler arasındaki fark; SMK’de yer alan yükseköğretim kurumunun, başvuru veya patent hakkını buluşu yapana devretmesi durumunda inhisari nitelikte olmayan kullanım hakkını uygun bir bedel karşılığında saklı tutabileceğine ilişkin cümleye, Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde yer verilmemiştir. Kısmi hak talebi yetkisi olmayan yükseköğretim kurumuna, SMK’deki açık düzenleme karşısında dolaylı olarak, bu hak tanınmış olmaktadır⁷¹⁹. Tam hak yerine kısmi hak talebinde bulunmak isteyen yükseköğretim kurumu, öncelikle tam hak talebinde bulunacak, sonra patent başvurusu yapacak ve başvurunun devralmasını buluşu yapana teklif edecektir. Buluşu yapan başvuruyu devralırken, yükseköğretim kurumu da inhisari nitelikte olmayan kullanım hakkını uygun bir bedel karşılığında saklı tutarak tam hak talebini, kısmi hak talebine dönüştürmüş olacaktır.

⁷¹⁷ Abacıoğlu Viskuşenko ve Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 14.

⁷¹⁸ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 629, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 315.

⁷¹⁹ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 629-630.

Yükseköğretim kurumu, hak sahipliği talebinde bulunmuşsa, hak sahipliği talebine ilişkin karar tarihinden itibaren dört ay içinde patent başvurusunda bulunmak zorundadır. Yükseköğretim kurumunun buluşu sır olarak saklama ve bu kapsamda patent başvurusu yapmama hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca buluşu yapan rıza gösterse dahi yükseköğretim kurumu, buluş için patent başvurusu yapmaktan kaçınmaz. Buluşu yapan ile yükseköğretim kurumunun anlaşılırsa bu süre, hak sahipliği talebine ilişkin karar tarihinden itibaren altı aya kadar uzatılabilir. Bu süreler içinde yükseköğretim kurumu, buluş için patent başvurusunda bulunmazsa buluş, serbest buluş niteliği kazanacaktır. Buluş için zaten patent başvurusunda bulunulmuş ve bu husus yükseköğretim kurumuna bildirilmişse, hak sahipliği talep eden yükseköğretim kurumu patent başvurusunun kendi başvurusu olarak kabul edilmesini ve işlem görmesini, hak sahipliği talebine ilişkin kararı da ekleyerek, aynı süre içinde TÜRKPATENT'e bildirecektir. Yükseköğretim kurumu hak sahipliği talebinde bulunmuşsa, söz konusu buluşun yabancı bir ülkede de korunması için başvuruda bulunma hakkına da sahiptir. Bu durum bir yükümlülük değil haktır. Yükseköğretim kurumu, buluşu yapanın talebi üzerine patent almak istemediği yabancı ülkeler için buluşu serbest bırakacak ve bu ülkelerde buluşu yapana patent almak için talepte bulunma imkânını sağlayacaktır.

Yükseköğretim kurumunun hak talebine karşılık, buluşun serbest buluş olduğunu değerlendiren öğretim elemanları, stajyer ya da öğrenci, kararın bildirim tarihinden itibaren iki ay içinde, ilgili belgelerle birlikte yükseköğretim kurumu tarafından belirlenen ilgili birime itiraz edebilir. İtirazları inceleyecek birim, buluşa ilişkin hak sahipliği kararı veren birimden farklı ve hiyerarşik olarak daha üst konumda olan, karar verici bir birim olmalıdır. Yükseköğretim kurumu itiraz için birim belirlemediyse, belirlenene kadar, itiraz rektörlüğe sunulur. İtiraz, bildirim tarihinden itibaren iki ay içinde karara bağlanmalıdır. Aksi takdirde buluş, serbest buluş niteliği kazanır. İtiraz kabul edilir ve buluş serbest nitelik kazanırsa, buluş üzerindeki haklar tekrar buluş yapana geri döner. İtirazın incelenmesi üzerine verilen karar, gerekçeleriyle birlikte, geciktirmeksizin buluşu yapana bildirilir. Bu bildirimin yapılmaması halinde yönetmelikte herhangi bir yaptırım öngörülmemesine karşın, makul bir süre içinde kararın itiraz yapana bildirilmemesi halinde buluşun serbest buluş niteliğini kazanacağı kabul edilmelidir. İtiraz edene kararın bildirilmemesi halinde, kararın verilip verilmediği, itiraz eden açısından bir anlam ifade etmeyecektir.

İtirazın reddedilmesi halinde, itiraz edenin dava açma hakkı bulunduğu değerlendirilmektedir. Ancak, konuya ilişkin olarak dava açılabilmesi için itiraz süreci işletilmeli ve sonucunun beklenmelidir. Bu konuda açılacak davalarda, itiraz süreç, dava şartı olarak kabul edilmelidir⁷²⁰.

4.4.4.1. Buluşu yapanın hakları ve gelir paylaşımı

Yükseköğretim kurumu buluşlarında, buluşu yapanın, teşvik ödülü ya da makul bedel alma hakkı bulunmamaktadır. Ancak buluştan elden edilen gelir, buluşu yapan ile hak talebi yapan yükseköğretim kurumu arasında paylaşılacaktır. Bunun nedeni bir yandan buluşu yapanın ödüllendirilmesi, diğer yandan üniversitenin araştırma ve geliştirme faaliyetlerine devam edebilmesi amacıdır. Ancak bunun için öncelikle buluşun ticarileştirilmesi ve buluştan gelir elde edilmesi gerekir⁷²¹. Üniversiteler, yükseköğretim kurumlarında yapılan bilimsel çalışmalar veya araştırmalar sonucunda gerçekleştirilen buluşları, Yükseköğretim Kurumları Teknoloji Transfer Ofisi Yönetmeliği⁷²² kapsamında kurulacak TTO'lar aracılığı ile ticarileştirecek ve gelir sağlayacaklardır. TTO, öğretim elemanları tarafından yükseköğretim kurumlarında üretilen bilgi ve buluşları ticarileştirmek amacıyla yükseköğretim kurumu yerleşkelerinde veya yükseköğretim kurumunun ortağı olduğu Teknoloji Geliştirme Bölgeleri içerisinde, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kapsamında sermaye şirketi statüsünde kurulur. TTO'nun görevleri arasında buluşları, fikri mülkiyet kapsamında koruma altına almak ve uygulamaya aktarmak, diğer bir anlatımla ticarileştirmek de bulunmaktadır. TTO sermaye şirketi statüsünde kurulacağı için üniversite tüzel kişiliğinden ayrı bir tüzel kişiliği olacaktır. Dolayısıyla, buluşun ticarileştirilmesi için buluşa dair haklar, TTO'ya devredilecektir.

Yükseköğretim kurumlarında meydana gelen buluşunun üniversite tarafından değerlendirilmesi yoluyla elde ettiği tüm değerler, gelir kavramına dâhil edilmelidir⁷²³.

⁷²⁰ İtiraz sürecinin, dava açmadan önce yapılması zorunlu idari başvuru niteliğinde olduğu yönündeki görüş için bkz. Abacioğlu Viskuşenko ve Karaca, "Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar", 16.

⁷²¹ Abacioğlu Viskuşenko ve Karaca, "Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar", 20, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 319, Uzunallı, "Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları", 182.

⁷²² RG 07.12.2017, 30263.

⁷²³ Abacioğlu Viskuşenko ve Karaca, "Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar", 20, Uzunallı, "Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları", 182.

Buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu ve buluşu yapan arasındaki paylaşımı, buluşu yapana gelirin en az üçte biri verilecek şekilde yükseköğretim kurumu ile buluşu yapan arasında, hak sahipliği talebinden sonra imzalanacak sözleşme veya benzeri bir hukuki ilişki hükümlerince belirlenir. Bu tarihten önce yapılan gelir paylaşımı sözleşmesinin mutlak butlanla geçersiz olacağı ileri sürülmüştür⁷²⁴. Bu hükmün, buluşu yapana koruma amacı olduğu, bu nedenle nispi emredici nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda önceden yapılan gelir paylaşımı sözleşmesi, buluşu yapanın yararına hükümler içeriyorsa, sözleşmenin geçerli olacağı kabul edilmelidir. Gelir paylaşım sözleşmesine, ayrı bir tüzel kişiliği olan TTO'ların da dâhil edilmesi, bürokratik işlemlerin ortadan kaldırılması ve buluşu yapanın gelir payını daha kolay alabilmesi açısından uygun olacaktır.

Yükseköğretim kurumu, gelirin üçte birinden fazlasını buluşu yapana verebilir ancak bu orandan daha az bir paylaşım modeli öngöremez⁷²⁵. Bu gelir hesaplanırken buluşun geliştirilmesi masrafları, patente ilişkin harcamalar gibi masraflar düşülmeyecektir⁷²⁶. Buluşu yapanın birden fazla olması durumunda, gelirin buluşu yapana düşen kısmı, buluş üzerindeki katkı payları oranında ortaklar arasında paylaştırılacaktır.

Buluşu yapan ve yükseköğretim kurumu, buluştan elde edilecek gelirin paylaştırılması ve ödenmesine ilişkin esaslar üzerinde, yükseköğretim kurumunun buluştan yararlanmaya başladığı tarihten itibaren iki ay içinde, anlaşamamaları halinde uyuşmazlık, tahkim marifetiyle değil mahkeme yoluyla çözümlenecektir. Buluşun paylaştırılması ve ödenmesine ilişkin sözleşmede aksi yönde bir düzenleme yoksa buluşu yapanın payına düşen miktar, her mali yılın sonunda hesaplanarak buluşu yapana ödenir. Buluşu yapana ödenecek pay, kanunda açıkça düzenlendiğinden gelir getirici faaliyetler kapsamında sınırlamalara tabi olmayacak, aksi sözleşmelerde

⁷²⁴ Abacıoğlu Viskuşenko ve Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 21.

⁷²⁵ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 632.

⁷²⁶ Abacıoğlu Viskuşenko ve Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 20, Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 633, Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2215, Polater, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği*, 89. Gelirin brüt miktarının en az üçte birinin buluş yapana aktarılması gerektiği SMK 121. Maddesinin gerekçesinde de ifade edilmiştir. Aynı şekilde, Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 35. maddesinin 4. fıkrasının son cümlesinde buluştan elde edilen gelirden yükseköğretim kurumuna kalan miktarının öncelikle, araştırma geliştirme ve buluşların başvuru, tescil ve ticarileştirilmesi faaliyetlerine ilişkin yapılan harcamaların finansmanı için kullanılması esas olduğu düzenlenmiştir.

düzenlenmedikçe, ücret hesaplanmasında dikkate alınmayacaktır⁷²⁷. Ancak payın, vergilendirilmesine ilişkin hükümler ayırdır.

Yükseköğretim kurumu, kusuru nedeniyle başvuru işlemlerinin veya patent hakkının sona ermesine sebep olursa, buluşu yapanın uğradığı zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Bu durumda buluşu yapanın uğrayacağı zarar, buluşun gelirinden kendi payına düşecek kısım kadar mahrum kalmasıdır. Yükseköğretim kurumu, buluştan elde edilecek muhtemel geliri ve buluşu yapanın alacağı payı hesaplayarak, buluşu yapanı tazmin etmelidir.

Yükseköğretim kurumu, hak talebinde bulunduğu buluş için yaptığı başvurudan veya patent hakkından vazgeçmek isterse, TÜRKPATENT nezdinde vazgeçme talebinde bulunmadan önce, başvuru veya patent hakkını devralmasına ilişkin teklifini buluşu yapana bildirmekle yükümlüdür. Buluşu yapanın, yükseköğretim kurumunun teklifini kabul etmesi durumunda haklar, buluşu yapana bedelsiz olarak devredilecektir. Buluşu yapan, kendisine yapılan teklife bildirim tarihinden itibaren bir ay içinde cevap vermezse veya teklifi kabul etmezse yükseköğretim kurumu patent başvurusu veya patent hakkından vazgeçebilir. Buluş, patent başvurusu yapıldıktan sonra serbest buluş niteliği kazanırsa, başvuru veya patent üzerindeki haklar, buluşu yapana bedelsiz olarak devredilecektir. SMK'deki bu durumlara ilişkin muğlak düzenleme, Çalışan Buluşları Yönetmeliği ile düzeltilmiş, konu belirtildiği şekilde açıklığa kavuşturulmuştur⁷²⁸.

Alman Çalışan Buluşları Kanununun 42. maddesinin iii. fıkrasında üniversitelerde meydana gelen buluşlar için hak sahipliği talebinde bulunulması durumunda buluşu yapana, eğitim ve araştırma faaliyeti çerçevesinde, hizmet buluşundan inhisari olmayan yararlanma hakkı tanınmıştır. SMK'de yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar için buluşu yapan lehine, bu yönde bir kullanım hakkı düzenlenmemiştir. Buluşun, yükseköğretim kurumunun malvarlığına dâhil olması halinde, o kurumda görevli öğretim elemanları buluşu araştırmalarında

⁷²⁷ Yükseköğretim kurumunda yabancı uyruklu öğretim elemanlarının ücretlerinin hesaplanmasında, buluş gelirinden alınacak payın dâhil edilip edilemeyeceğine dair tartışma için bkz. Gürbüz Güngör, “Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği”, 2495-2496.

⁷²⁸ Patent başvurusu veya patent hakkının devrine ilişkin SMK yerine Çalışan Buluşları Yönetmeliği hükümlerinin esas alınması gerektiğine ilişkin görüş için bkz. Abacıoğlu Viskuşenko ve Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 17 vd.

kullanabileceklerdir. Ancak buluşu yapanın kurumdan ayrılması ya da yükseköğretim kurumundan ayrı yapacağı araştırmada buluşu kullanması halinde üniversiteden izin talep etmek durumunda kalacaktır⁷²⁹.

4.4.4.2. Gizlilik yükümlülükleri

SMK 114. maddesinin 6. fıkrası yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar hakkında da uygulanacağından, buluşu yapan öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci, buluş serbest buluş niteliğini kazanana kadar gizli tutmakla yükümlüdür. Buluşu yapan bu süre içinde buluşu ile ilgili bilgileri kamuya açıklayamayacağı için konu hakkında bilimsel yayın da yapamayacaktır. Anayasanın 130. maddesinde; Devletin varlığı, bağımsızlığı, milletin ve ülkenin bütünlüğü, bölünmezliği aleyhinde olmamak üzere üniversite öğretim elemanlarının her konuda bilimsel araştırma yapabileceği, yaptığı bilimsel araştırmalarının sonuçlarını yayınlayabileceği şeklinde ifade olunan bilimsel yayın özgürlüğü, yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar açısından geçerli değildir⁷³⁰. Buluşa ilişkin bilgilerin gizliliği, buluş için patent alınması yönünden önemlidir. Patentlenebilirlik şartlarından birisi de buluşa ait bilgilerin yeni olmasıdır. Patent başvurusu tarihinden önceki on iki ay içinde veya rüçhan hakkı talep edilmişse rüçhan hakkı tarihinden önceki on iki ay içinde, buluşu yapan tarafından yapılan açıklamalar buluşa patent verilmesini etkilemeyecektir. Ancak bu on iki aylık sürenin aşılması halinde buluş yeni kabul edilmeyeceği için patent başvurusu da reddedilecektir. Böyle bir durumda yükseköğretim kurumunun, buluş nedeniyle elde edeceği kazançtan mahrum kalacağı açıktır. Yükseköğretim kurumu buluşun gizli tutulmaması nedeniyle zarara uğrarsa, elde edeceği muhtemel geliri, buluşu yapanın payı düşüldükten sonra ortaya çıkacak meblağı, gizlilik yükümlülüğüne riayet etmeyen buluşu yapandan talep edebilecektir.

Buluşun kamuya açıklanması, öğretimde⁷³¹ buluştan doğan manevi haklar kategorisi altında incelenmekle beraber, SMK bu hakkı çalışan buluşları ile yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar için buluşu yapana tanımamıştır. Buluşu yapan öğretim elemanı, stajyer ya da öğrenci, buluş serbest buluş

⁷²⁹ Uzunallı, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları”, 181.

⁷³⁰ Aydın, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, 628, Polater, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği*, 91.

⁷³¹ Ayhan v.dğr., *Sınai Mülkiyet Hukuku*, 265, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 522.

niteliğini kazanana kadar gizli tutmakla yükümlü olduğundan bu süre zarfından yaptığı araştırmalara ilişkin bilimsel yayın yapamayacaktır. Bu hakkın ters görünümü ise buluşun kamuya açıklanmamasıdır. Buluşu yapan, yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirdiği buluşunun gizli kalmasını talep ederek, patent başvurusu yapılmasını engelleyemez. Bu durumun Anayasanın 25. ve 130. maddelerine teminat altına alınan negatif yayın özgürlüğü hakkı ile çeliştiği ileri sürülmüştür⁷³². Gerçekten, SMK yükseköğretim kurumlarında meydana gelen buluşlar için buluşu yapan öğretim elemanına negatif yayın özgürlüğü tanımamıştır.

Alman Çalışan Buluşları Kanununun 42. maddesinin i. fıkrasına göre, buluşu yapan, işverene zamanında (kural olarak iki ay önceden) bildirmiş olması koşuluyla, hizmet buluşunu öğretim veya araştırma faaliyeti çerçevesinde açıklayabilecektir. Aynı maddenin ii. fıkrasına göre ise buluşu yapan, öğretim ve araştırma özgürlüğü nedeniyle hizmet buluşunun açıklanmasını reddederse, buluşu işverene (üniversiteye) bildirmek zorunda değildir. Alman Çalışan Buluşları Kanununa göre buluşun kamuya açıklama veya açıklamama hakkı üniversite buluşları için buluşu yapana tanınmıştır.

Buluştan elde edilen gelirin yükseköğretim kurumu hissesi, yükseköğretim kurumunun bütçesine özgelir olarak kaydedilerek başta bilimsel araştırmalar olmak üzere yükseköğretim kurumunun ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılacaktır. Dolayısıyla buluşun patent başvurusu yapılarak ticarileştirilmesinde, yükseköğretim kurumunun yeni bilimsel araştırmalar yapabilmesi açısından menfaati bulunmaktadır. Bu menfaatin Almanya için negatif bilimsel yayın özgürlüğü adına ortadan kaldırılması düşünülebilir ancak Türkiye için kaldırılmaması yerinde olmuştur⁷³³.

⁷³² Selin Özden Merhacı, “Amerika Birleşik Devletleri Bayh-Dole Yasası Ve Türk Hukukunda Öğretim Elemanlarının Buluşlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64. sy. 2, (2015), 418, Polater, Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği, 94, Uzunallı, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları”, 178 vd.

⁷³³ Almanya (DPMA) 2021 yılı patent başvuru sayısı 39.812 iken (https://www.dpma.de/docs/english/jahresberichte/dpma_jb2021_engl_nichtbarrpdf.pdf erişim tarihi Temmuz 16, 2024)

Türkiye (TÜRKPATENT) 2021 yılı patent başvuru sayısı 8071’dir. (<https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik> erişim Temmuz 16, 2024) 2021 Almanya 2021 yılı eğitim bütçesi 250,6 milyar avro iken (<https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Education-Research-Culture/Educational-Finance-Promotion-Education-Training/Tables/budget.html> erişim tarihi Temmuz 16, 2024) Türkiye’nin 2021 yılı eğitim bütçesi yaklaşık 212 milyar TL’dir (2021 yılı başlangıcı, 1 avro yaklaşık 9 TL) (<https://okullarhayatolsun.meb.gov.tr/mill-egitim-bakanligi-2021-yili-butcesi-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/haber/22162/tr> erişim tarihi Temmuz 16, 2024)

İşverenin, kendisine bildirimi yapılan ve tam hak talep etmediği buluşa ilişkin bilgileri çalışanın haklı menfaatlerinin devamı süresince gizli tutma yükümlülüğünü düzenleyen SMK 115. maddesinin 5. fıkrası, SMK 121. maddesinin 5. fıkrasındaki açık hüküm nedeniyle yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşlar hakkında uygulanamayacaktır. Ancak Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 29. maddesinin 1. fıkrası gereğince buluş bildirimi yapılan yükseköğretim kurumunun ilgili birimi, böyle bir birim belirlenmemişse rektörlük, buluşun gizliliğine ilişkin her türlü önlemi almakla yükümlüdür. Bu önlemlerin uygun şekilde alınamaması nedeniyle buluşun gizliliğine halel gelmesi halinde, buluşu yapan uğradığı zararların tazminini yükseköğretim kurumundan talep edebilecektir. Ancak yükseköğretim kurumu önlemlerin uygun ve yeterli şekilde alındığını ispatlarsa sorumluluktan kurtulacaktır.

4.5. Kamu Destekli Projelerde Geliştirilen Buluşlar

Kamu destekli projelerde geliştirilen buluşlarda, farklı ilişki katmanları bulunabilmektedir. Kamu desteğinden yararlanan gerçek kişi ise buluş üzerindeki hakkın tespitinde SMK 122. maddesi uygulanacaktır. Ancak kamu desteğinden yararlanan bir tüzel kişi ise buluşu meydana yapan ile işveren tüzel kişi arasındaki ilişkiye çalışan buluşlarına veya yükseköğretim kurumlarında meydana getirilen buluşlar hakkındaki hükümler, destekten yararlanan tüzel kişi ile desteği sağlayan kamu kuruluşu arasındaki ilişkiye SMK 122. maddesi uygulama alanı bulacaktır.

Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar, SMK'nin dördüncü kitabının "Çalışanların Buluşları" başlıklı beşinci kısmının son maddesi olan 122. maddede düzenlenmiştir. Her ne kadar çalışanların buluşları altında düzenlenmiş olsa da kamu destekli projelerde geliştirilen buluşlar, niteliği ve içeriği itibarıyla çalışan buluşlarından ayrı ele alınmalıdır.

Kamu destekli proje ile karşılıklı Ar-Ge sözleşmesi birbirinden farklı hukuki kavramlardır. Kamu destekli proje temel olarak bir Ar-Ge projesidir. Kamu destekli Ar-Ge projesinde, projeyi yapan ile kamu kurumu arasında karşılıklı Ar-Ge sözleşmesi değil, destekleme sözleşmesi bulunmaktadır. Diğer taraftan kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan karşılıklı Ar-Ge sözleşmeleri sonucunda bir buluş ortaya çıkarsa, bu buluş hakkında SMK 122. maddesi uygulanmayacak, buluş üzerindeki hak sahipliği karşılıklı Ar-Ge sözleşmesinin hükümlerine göre belirlenecektir.

4.5.1. Ar-Ge Projeleri

5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun⁷³⁴,da, araştırma ve geliştirme faaliyeti (Ar-Ge), araştırma ve geliştirme, kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmaları, çevre uyumlu ürün tasarımı veya yazılım faaliyetleri ile alanında bilimsel ve teknolojik gelişme sağlayan, bilimsel ve teknolojik bir belirsizliğe odaklanan, çıktıları özgün, deneysel, bilimsel ve teknik içerik taşıyan faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Aynı Kanunda Ar-Ge projesi; amacı, kapsamı, genel ve teknik tanımı, süresi, bütçesi, özel şartları, diğer kurum, kuruluş, gerçek ve tüzel kişilerce sağlanacak aynî ve/veya nakdî destek tutarları, sonuçta doğacak fikri mülkiyet haklarının paylaşım esasları tespit edilmiş ve Ar-Ge faaliyetlerinin her safhasını belirleyecek mahiyette ve bilimsel esaslar çerçevesinde gerçekleştirilen ve araştırmacı tarafından yürütülen proje olarak belirtilmiştir. Yine aynı Kanunun indirim, istisna, destek ve teşvik unsurları başlıklı 3. maddesinde Ar-Ge merkezlerinin sözleşme çerçevesinde siparişe dayalı olarak yürüttükleri Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin indirim, istisna, destek ve teşvik unsurlarından yararlanabileceği düzenlenmiştir. Ar-Ge sözleşmesi, 5746 sayılı Kanundaki bu düzenlemeler karşısında, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmalar kapsamında, bilimsel ve teknolojik gelişme sağlayan, bilimsel ve teknolojik bir belirsizliğe odaklanan, özgün, deneysel, bilimsel ve teknik içerik taşıyan çıktıların üretildiği sözleşmeler olarak tanımlanabilir.

Ar-Ge projeleri kapsamında yürütülen faaliyetler sonucunda buluş meydana gelebilir. Ar-Ge projesi, projeyi yapanın öz kaynakları ile yapılabileceği gibi bir sözleşme çerçevesinde de yapılabilir. Buradaki sözleşme destekleme sözleşmesi veya karşılıklı Ar-Ge sözleşmesi olabilir. Ar-Ge projesinin öz kaynaklara dayalı olarak yapılması halinde, proje sahibinin hukuki niteliğine⁷³⁵ göre buluş üzerindeki hak sahipliği belirlenecektir. Projenin karşılıklı Ar-Ge sözleşmesi dâhilinde yapılması

⁷³⁴ RG 12.3.2008, 26814.

⁷³⁵ Proje sahibi kendi adına proje yapan gerçek kişi, işletmesi için araştırma yaptıran işveren veya yükseköğretim kurumu olabilir.

durumunda, buluş üzerindeki hak sahipliği hususuna sözleşme hükümleri tatbik edilecektir. Projenin destekleme sözleşmesine dayalı olarak yapılması halinde ise SMK 122. maddesi uygulanacaktır.

4.5.2. Ar-Ge Sözleşmeleri

TBK 26. ve 27. maddelerine göre taraflar, kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olmayacak şekilde bir sözleşmenin içeriğini serbestçe belirleyebilirler⁷³⁶. Bu kapsamda taraflar arasındaki sözleşme, kanunlarda tanımlı sözleşmelerden olabileceği gibi, kanunlardaki düzenlemelere konu olmayan yeni bir sözleşme de oluşturabilirler⁷³⁷.

Ar-Ge sözleşmeleri, borç altına giren taraf sayısı bakımından karşılıklı veya bedelli Ar-Ge sözleşmesi ve ortak Ar-Ge veya Ar-Ge işbirliği sözleşmesi olarak ayrıma tabi tutulabilmektedir. Karşılıklı Ar-Ge sözleşmesi, bir tarafın belirli bir konuda yeni teknoloji üretmeyi veya üretmek için çalışmayı ya da teknik bir soruna çözüm bulmayı veya bulmaya çalışmayı taahhüt ettiği diğer tarafından da bunun karşılığında bedel ödeme yükümlülüğü bulunan sözleşmedir. Bu sözleşmelerde ortaya çıkacak yeniliğe ilişkin hak sahipliği, genelde, bedeli ödeyen tarafta kalmaktadır. Ortak Ar-Ge sözleşmesi ise belirli bir konuda yeni bir teknoloji üretmek veya teknik bir soruna çözüm bulmak için tarafların emek, mal veya sermayelerini bir araya getirmeyi taahhüt ettikleri sözleşmelerdir.⁷³⁸

İş görme sözleşmelerinden olan eser sözleşmesi, TBK 470. maddeye göre, yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşmedir⁷³⁹. Eser sözleşmelerinde iş sahibinin menfaati, meydana getirilmesi ve teslimi karşılığı bedel ödeneceği kararlaştırılan, maddi yahut gayri maddi varlığı olan bir eserdir. Diğer bir ifade ile eser sözleşmelerinde, eser maddi

⁷³⁶ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 9. Baskı, 2021), 18, Ahmet M. Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2019, 17,

⁷³⁷ Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 20, Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt I*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012), 4, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 18.

⁷³⁸ Faruk Dıvarcı, *Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Sözleşmeleri*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 12 vd., Kemal Erdoğan, *Araştırma-Geliştirme Sözleşmesi*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 40 vd.

⁷³⁹ Eser sözleşmeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 371 vd., Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 595 vd., Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt II*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 3. Bası, 2014), 1 vd., Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 442 vd.

varlığı olan bina gibi bir yapı olabileceği gibi buluş gibi gayri maddi varlığa sahip sınai hak da olabilir.

Geniş anlamda iş görme sözleşmesi olan vekâlet sözleşmesi, TBK 502. maddesine göre vekilin, vekâlet verenin menfaat ve iradesine uygun olarak belirli bir iş görmeyi veya bir işlemi yapmayı borçlandığı sözleşmedir⁷⁴⁰. Vekâlet sözleşmesi torba iş görme sözleşmesi niteliğinde olup, vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde TBK’de düzenlenmemiş olan isimsiz iş görme sözleşmelerine de uygulanır⁷⁴¹. Vekâlet sözleşmesinde, vekil, müvekkilinin teknik bir sorununun çözümü için çalışma vaadinde bulunabilir. Burada eser sözleşmesinden farklı olarak çıkacak sonuç garanti edilmez, sadece o konuda belirli şartlar altında çalışma taahhüdü verilir.

Ar-Ge sözleşmeleri TBK 26. maddesine göre sözleşme özgürlüğü kapsamında ortaya konan isimsiz sözleşmelerdendir⁷⁴². Ar-Ge sözleşmesi, sonucun taahhüt edilip edilmediğine göre esas olarak eser veya vekâlet sözleşmelerinin unsurlarını taşımakla beraber lisans ve know-how sözleşmelerinin de unsurlarını içeren geniş anlamda karma⁷⁴³ sözleşmelerdir⁷⁴⁴.

Ülkemizde Ar-Ge sözleşmeleri genelde 5746 sayılı Kanun ile TUBİTAK Proje Teşvik ve Destekleme Esasları kapsamında yürütülen Ar-Ge sözleşmeleri anlaşıldığından, Ar-Ge sözleşmeleri karşılıklı edimler içerdiğinden tam iki tarafa borç yükleyen sözleşme olarak nitelendirilmekte ancak Ar-Ge sözleşmesinde destek

⁷⁴⁰ Vekâlet sözleşmeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 447 vd., Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 717 vd., Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt II*, 121 vd., Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 530 vd.

⁷⁴¹ Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 447, Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 718, Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt I*, 5, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 536.

⁷⁴² TBK özel hükümlerde veya diğer kanunlarda özel bir şekilde, az veya çok ayrıntılı olarak düzenlenmemiş olan sözleşmelere isimsiz sözleşmeler denir. Bu sözleşmelerinde uygulamada ve öğretide isimleri bulunmaktadır. Bu sözleşmelere isimsiz denmesinin sebebi, kanunlarda ayrıntılı veya ayrıntısız düzenlenmemeleridir. Fahrettin Aral ve Hasan Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, (Ankara: Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 13. Baskı, 2020), 59, Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 947.

⁷⁴³ Karma sözleşme, tarafların kanunda düzenlenmiş isimli sözleşme türlerinden iki veya daha fazlasının içerdiği unsurları, özellikle asli edimleri, kanunun öngörmediği şekilde kısmen veya tamamen bir araya getirdikleri sözleşmeye karma sözleşme denir. Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 63, Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 953, Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt II*, 8, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 25.

⁷⁴⁴ Divaracı, *Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Sözleşmeleri*, 22, Erdoğan, *Araştırma-Geliştirme Sözleşmesi*, 161.

sağlayan tarafın yükümlülüğü, destek tutarını ödemeyi aksatmamak, gerekli ekipman ya da teknik desteği sağlamak, diğer tarafın yükümlülüğü ise sözleşme ile yüklendiği edimin yerine getirilmesi olarak da tarif edilmektedir⁷⁴⁵. Hâlbuki bu tanım aslında Ar-Ge destek sözleşmesini tariflemektedir. Ar-Ge sözleşmesinden farklı olarak Ar-Ge destek sözleşmesinde, Ar-Ge projesi destek verenin lehine veya yararına değil destek verilenin ya da üçüncü bir tarafın ihtiyacının çözümü için yapılmaktadır. Dolayısıyla proje hedefi olan fikri ve sınai haklar Ar-Ge projesini yürütene ait olmakta, proje süreci, sonuçları hakkında bilgilendirme ve ortaya çıkan bilgi ve haklardan uygun şekilde destekleyeni yararlandırma gibi bazı yükümlülükler düzenlenebilmektedir⁷⁴⁶. Ar-Ge destek sözleşmesi esas olarak bir Ar-Ge sözleşmesi değil, yüklemeli (mükellefiyetli) bağışlama sözleşmesi⁷⁴⁷ niteliğinde farklı bir sözleşmedir⁷⁴⁸. Diğer taraftan, ülkemizde karma sözleşme niteliğinde olan, bir tarafın bedel ödeme diğer tarafın ise yenilik ortaya koyma veya yeniliği ortaya koymak için çalışma yükümlülüğü bulunan, iş görme niteliğinde, iki tarafa borç yükleyen Ar-Ge sözleşmeleri uygulamaları mevcuttur. Özel sektörde Ar-Ge faaliyetleri, genelde işletme içi faaliyetler kapsamında yürütüldüğünden, karşılıklı Ar-Ge sözleşmelerine ekseriyetle kamu kurumlarında rastlanılmaktadır. Özellikle ülkemizde savunma sanayinin geliştirilmesi görevine sahip olan Savunma Sanayii Başkanlığı tarafından eser sözleşmesi niteliği ağır basan Ar-Ge sözleşmeleri bulunmaktadır. Bu sözleşmeler kapsamında yükleniciler belirli bir konuda, belirli bir sürede sanayide kullanılabilir yenilikler ortaya koyma yükümlülüğüne girerken, Savunma Sanayii Başkanlığı da sözleşme bedeli ödeme yükümlülüğü altına girmektedir.

Karşılıklı Ar-Ge sözleşmelerde her ne kadar yüklenicinin yenilik ortaya koyma taahhüdünden bahsedilse de aslında projenin başlangıcında yeniliğin ortaya konulup

⁷⁴⁵ Badur, Emel ve Gülmelahat Doğan. “Fikri Haklar Açısından Araştırma Geliştirme Sözleşmeleri”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26. sy. 3 (2022), 85.

⁷⁴⁶ Erdoğan, *Araştırma-Geliştirme Sözleşmesi*, 58.

⁷⁴⁷ Bağışlama sözleşmesinin bir türü olan yüklemeli (mükellefiyetli) bağışlama sözleşmesi, bağışlanın belirli bir edimde bulunma yükümü altına girdiği, bağışlayanın da mal varlığından bağışlayana karşılıksız olarak kazandırmada bulunmayı üstlendiği sözleşmedir. Mükellefiyet olarak öngörülen edim, bağışlayanın edimi ile karşılıklılık ilişkisi içinde değildir. Mükellefiyet üçüncü kişiler yararına da konulabilir. Yüklemeli (mükellefiyetli) bağışlama sözleşmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Aral ve Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, 249 vd., Eren, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 296 vd., Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt I*, 256, Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, 199-200.

⁷⁴⁸ Erdoğan, *Araştırma-Geliştirme Sözleşmesi*, 59.

konulamayacağı kesin değildir. Yeniliğin mutlaka ortaya konulacağına dair bir garanti verilmesi de uygun değildir. Buna karşın bu sözleşmelerde, yeniliğin değil ancak teknik bir edimin eser sözleşmesine konu olabileceği kabul edilmektedir⁷⁴⁹. Diğer bir ifade ile burada sözleşme dâhilinde yüklenicinin yükümlüğü, yeniliğin ya da buluşun ortaya konması için gerekli tüm teknik çalışmaların yapılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sözleşmeler kapsamında ortaya çıkan buluşların sahipliği, sözleşmenin hükümlerine göre belirlenecektir. Sözleşme sonunda ortaya çıkan buluşlar, Ar-Ge projesi yaptıran kamu kurumuna ya da şirkete ait olacaksa⁷⁵⁰, iş sahibine teslim edilmeden eser üzerinde iş sahibinin tasarruf hakkı olmayacağından, buluş sahipliği ilk olarak geliştirici yüklenicinin şahsında doğacaktır⁷⁵¹. Bu durumda, geliştiricinin gerçek kişi veya tüzel kişi olmasına göre serbest buluş ya da çalışan buluşu ortaya çıkabilecektir. Buluş gayri maddi mal niteliğinde olduğundan, buluşa ilişkin teknik veri paketinin devrinin teslim hükmünde olduğu kabul edilmelidir⁷⁵².

4.5.3. Kamu Destekli Proje ve Buluş

Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 36. maddesinde “*kamu destekli proje, kamu kurum ve kuruluşları tarafından finanse edilen, amacı ve kapsamı projede tanımlanan deneysel çalışmaları, araştırma ve geliştirme ve benzeri faaliyetleri kapsayan hibe, burs veya herhangi bir destek için imzalanan işbirliği anlaşması, protokol veya her türlü sözleşme yoluyla desteklenen gerçek ya da tüzel kişiler tarafından yürütülen faaliyetlerdir*” şeklinde tarif edilmiştir. Tanımda da belirtildiği gibi kamu destekli proje, proje bedeli ödeme yükümlülüğünden farklı olarak, kamu kurum ve kuruluşları tarafından finanse⁷⁵³ edilen ve hibe, burs veya herhangi bir destek için yapılan anlaşma ile desteklenen projelerdir. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılan karşılıklı

⁷⁴⁹ Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 61.

⁷⁵⁰ Bu sözleşmelerde genel olarak eser sözleşmesi niteliği ağır basmaktadır.

⁷⁵¹ Ayhan v.dğr., *Sinai Mülkiyet Hukuku*, 268, Ayiter, *İhtira Hukuku*, 61, Güneş, *Sinai Mülkiyet*, 69, Halpern, Nard and Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law*, 278, Hırş, *Fikri ve Sinai Haklar*, 89-90, Kılıçoğlu, *Fikri Haklar*, 97, Saraç, “Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, 524, Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 47-48, Suluk, Karasu ve Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, 7-8, Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 54, Tekinalp, *Fikri Mülkiyet*, 521 Tekinalp, “Yeni Patent Hukuku”, 129, Tüzüner, *Faydalı Modelin Korunması*, 114.

⁷⁵² Şehirli, *Patent Hakkının Korunması*, 62.

⁷⁵³ Finanse kelimesi Türkçe akçalamak anlamındadır. Akçalamak ise bir girişim için gereken parayı, krediyi sağlamak anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlükleri” <https://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi, Haziran 27, 2024.

veya bedelli Ar-Ge sözleşmeleri SMK 122. madde kapsamında kamu destekli proje sayılmayacaklardır. Kamu kurum ve kuruluşu ile yapılan sözleşmelerde, kamunun yükümlülüğünün sözleşme bedelini ödemek mi yoksa destek sağlamak mı olduğu belirlendikten sonra, destek sağlamak olduğu kanaat getirilirse, SMK 122. madde o proje kapsamında ortaya çıkan buluşlar hakkında uygulanabilecektir.

SMK 122. maddesi kapsamında destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, devlet tüzel kişiliği içindeki kamu kurum ve kuruluşları ile kamu tüzel kişiliğine sahip diğer kamu kurum ve kuruluşlarıdır.

5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında kurulan Ar-Ge veya tasarım merkezlerinde veya 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu⁷⁵⁴ kapsamında kurulan teknoloji geliştirme bölgelerinde kamu kurum ve kuruluşları desteğiyle bir sözleşme çerçevesinde yürütülmeyen çalışmalarda veya proje bazlı olmayan kamu desteklerinde ortaya çıkan buluşlar için SMK 122. madde hükmü uygulanmayacaktır. Dolayısıyla ortada bir kamu kurum ve kuruluşu ile yapılacak Ar-Ge projesinin desteklenmesine ilişkin sözleşme yoksa genel teşvik ve desteklere ilişkin olarak SMK 122. maddesi uygulama alanı bulmayacaktır. Örneğin, 5746 sayılı Kanun kapsamında, bir Ar-Ge merkezinin özel bir şirket ile yaptığı sözleşme çerçevesinde, siparişe dayalı olarak yürüttükleri Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine ilişkin programlarda, istihdam edilen Ar-Ge personeline verilecek teşvik hakkında⁷⁵⁵ SMK 122. maddesi uygulanmayacaktır. Aynı şekilde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında kurulan teknoloji geliştirme bölgelerinde, kamu kurum ve kuruluşları desteğiyle bir sözleşme çerçevesinde yürütülmeyen çalışmalarda kamu destekleri hakkında SMK 122. maddesi uygulama alanı bulmayacaktır. 6650 sayılı Kanun kapsamında kurulan araştırma alt yapılarında geliştirilen buluşlar hakkında da SMK 122. maddesinin uygulanmayacağı düşünülmektedir⁷⁵⁶. Her ne kadar, SMK 122. maddesinin 6. fıkrasında 6550 sayılı Kanun zikredilmese de, 6550 sayılı Kanunun 17. maddesinin “*Araştırma altyapısı tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesi sırasında ortaya çıkan eser, buluş,*

⁷⁵⁴ RG 06.7.2001, 24454.

⁷⁵⁵ Bu projelerde istihdam edilen en az lisans derecesine sahip Ar-Ge personelinin her birine ödenen aylık ücretin, o yıl için uygulanan asgari ücretin aylık brüt tutarı kadarlık kısmı, kamu personeli hariç olmak üzere iki yıl süreyle, Bakanlık bütçesine konulacak ödenekten karşılanır.

⁷⁵⁶ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 327-328.

endüstriyel tasarım, entegre devre topoğrafyaları ve teknik bilgi gibi her türlü fikrî ürün üzerindeki haklar araştırma altyapısına aittir” hükmü ve SMK 113. maddesinin 6. fıkrasında 6650 sayılı Kanuna çalışan buluşları açısından özel bir hukuki rejim öngörülmesi bu görüşü desteklemektedir.

SMK 122. maddesi anlamında kamu destekli projeden söz edebilmek için proje desteğinden faydalanan ile kamu kurum ve kuruluşu arasında bir destekleme sözleşmesi bulunmalıdır.

Kamu destekli proje kapsamında gerçekleştirilen deneysel çalışmalar, araştırma geliştirme ve benzeri faaliyetler sırasında ortaya çıkan buluş, kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluş niteliğindedir. Bu buluşlar hakkında SMK 122. maddesi ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 36 ila 40. maddeleri uygulanacaktır.

4.5.4. Proje Desteğinden Faydalanan ve Bildirim Yükümlüğü

SMK 122. maddesi anlamında kamu kurum ve kuruluşlarının desteğinden faydalanan, gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi de olabilir. SMK’de ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde, sadece maddenin uygulama alanı bakımından istisnalar düzenlenmiş ancak proje desteğinden faydalananın nitelikleri hususunda bir sınırlama getirilmemiştir. Proje desteğinden faydalanan, bir proje kapsamında gerçekleştirilen deneysel çalışmalar, araştırma geliştirme ve benzeri faaliyetler için kamu kurum ve kuruluşlarından destek almak için sözleşme imzalayan gerçek ve tüzel kişilerdir.

Proje desteğinden faydalanan, kamu destekli proje buluşunu, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşuna yazılı olarak ve geciktirmeksizin bildirmelidir⁷⁵⁷. Kamu kurum ve kuruluşlarının evrak sistemi olduğu için bildirim içeren yazının, kurum ve kuruluşun genel evrak birimine teslim edilmesi, evrak tarih ve numarasının alınması yeterli olacaktır. Destek için kamu kurum ve kuruluşunun hangi birimi ile sözleşme yapılmışsa, yazının da o birime hitaben yazılması önemlidir. Bu yazıda, buluşun konusu, teknik problem, bu problemin çözümü ve buluşun nasıl gerçekleştirilmiş olduğu açıklanacaktır. Buluşun daha iyi açıklanması bakımından başka bilgiler de gerekli ise bu bilgi ve belgeler de yazıya eklenecektir. Ancak daha önceki proje

⁷⁵⁷ ⁷⁵⁷. Kamu kurum ve kuruluşlarının evrak sistemi olduğu için bildirim içeren yazının, kurum ve kuruluşun genel evrak birimine teslim edilmesi, evrak tarih ve numarasının alınması yeterli olacaktır.

aşamalarında sunulan raporlarda⁷⁵⁸ bu bilgi ve belgeler var ise o raporlar atıf yapmak suretiyle de bilgi verilebilir.

Destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, buluş bildiriminde eksiklik tespit ederse, bildirimin teslim alındığı tarihten itibaren iki ay içinde buluşu yapana eksikliklerin giderilmesi için bildirimde bulunur. Destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, iki ay içinde düzeltme bildirimini yapmadığı takdirde, proje desteğinden faydalananın buluş bildirimini usulüne uygun olarak yaptığı kabul edilir.

Proje desteğinden faydalanan, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu tarafından buluş bildiriminde tespit edilen eksiklikleri, düzeltme bildiriminin kendisine ulaştığı tarihten itibaren bir ay içinde giderecektir. Bu süre içinde eksiklikler giderilmezse, proje desteğinden faydalanan tarafından yapılan buluş bildirimini usulüne uygun olarak yapılmamış sayılır ve buluş bildirimini yeniden yapılmak zorunda kalınır. Projede destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu yanında müşteri kurum da varsa, müşteri kurum, bildirimin usulüne uygun yapılıp yapılmadığı konusunda destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte hareket edecektir. Her ne kadar SMK ve Çalışan Buluşları Yönetmeliğinde öngörülmemişse de buluş bildiriminin, bilgi olarak, müşteri kuruma gönderilmesinde de fayda olacaktır.

Proje desteğinden faydalanan, kamu destekli proje buluşunu, usulüne uygun şekilde bildirmezse, bu nedenle destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu ve varsa müşteri kurum aleyhine doğan zararlardan sorumlu olacaktır.

4.5.5. Hak Talebi

Proje desteğinden faydalanan, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşuna yaptığı buluş bildiriminden itibaren bir yıl için kamu destekli proje buluşu üzerinde hak sahipliği talep edebilir. Proje desteğinden faydalanan bu süre içinde buluş üzerinde hak sahipliği talep etmez veya yazılı olarak talebini destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşuna bildirmezse destek sağlayan kamu kurum veya kuruluşu, buluş için hak sahipliğini bedelsiz alabilir. Proje desteğinden faydalananın hak sahipliği talep etmesi durumunda ise destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu herhangi bir bedel talep

⁷⁵⁸ Proje desteği sağlayan kamu kurumu, projenin ilerleyişini takip etmek, gelişmelerden bilgi almak adına proje süresince raporlama yükümlülükleri getirebilmektedir.

edemez. Proje desteğinden faydalanan, buluş bildirimi ile birlikte hak talebini de sunabilir.

Proje desteğinden faydalanan, hak sahipliği talebinin kamu kurum ve kuruluşuna bildirim tarihinden itibaren dört ay içinde, buluş için ulusal patent başvurusu yapmakla yükümlüdür. Bu süre, tarafların anlaşmaları halinde altı ay olarak uzatılabilir. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 39. maddesinin 2. fıkrasına göre bu süreler içinde, proje desteğinden faydalanan patent başvuru yükümlülüğünü yerine getirmezse, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, hak sahipliğini alabilir ve kendi adına patent başvurusunda bulunabilir. Çalışan Buluşları Yönetmeliğinin 39. maddesinin 3. fıkrasına göre ise bu sürelerin geçmesinden sonra proje desteğinden faydalanan patent başvurusu yapmışsa, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, buluş için hak sahipliğini alabilir. Bu durumda, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, proje desteğinden faydalanan tarafından yapılan patent başvurusunun kendi başvurusu olarak işlem görmesini TÜRKPATENT'ten talep edecektir. Her iki fıkra hükmü, SMK 122. maddesini aşan bir düzenleme getirmiştir⁷⁵⁹. Zira SMK'de sadece patent başvuru yükümlülüğü getirilmiş, bu yükümlülüğe aykırı davranışın hak kaybına yol açacağına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Bu iki fikanın başvurulması halinde iptal edilebileceği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan buluş için patent başvurusu yapılması yerine ticari sır olarak saklanması hususu mevzuatta düzenlenmemiştir. Kamu destekli projelerin, genel olarak kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaçlarının yurtiçinden temini maksadıyla yapıldığı⁷⁶⁰ düşünüldüğünde, buluşa ilişkin bilgileri gizli kalması da talep edilebilecektir. Destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu ile proje desteğinden faydalananın anlaşması halinde, özellikle kamu yararı var ise patent başvuru

⁷⁵⁹ Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 331.

⁷⁶⁰ SMK 122. maddenin 4. fıkrasının (b) ve (c) bentlerinde, “Proje desteğinden faydalanan kişi veya lisans alan tarafından üretilen patent konusu ürünün, kamu sağlığı veya millî güvenlik nedenleriyle ortaya çıkan ihtiyacı karşılayamaması, c) Proje desteğinden faydalanan kişi veya lisans alan tarafından üretilen patent konusu ürünün, kamu kurum veya kuruluşunun ihtiyacını karşılayamaması” ve “Proje desteğinden faydalanan kişi veya lisans alan tarafından üretilen patent konusu ürünün, kamu sağlığı veya millî güvenlik nedenleriyle ortaya çıkan ihtiyacı karşılayamaması” hallerinde kamu kurum veya kuruluşunun, patent konusu buluşu kullanma veya kullanılması için makul şartlarda üçüncü kişilere lisans verilmesini isteme hakkına sahip olacağına dair düzenleme bu durumu desteklemektedir. Düzenlemenin gerekçesinde “kamunun korunmasından” bahsedilmiştir.

yükümlülüğünün kaldırılabilmesi değerlendirilmektedir⁷⁶¹. Bu açıdan, kamu destekli projelerde patent başvuru yükümlülüğüne ilişkin düzenlemenin, kamunun korunması ve kamu yararı düşünülerek yapıldığı değerlendirildiğinden, kamu yararı açısından nispi emredici olduğu, kamu yararına değiştirilebileceği düşünülmektedir.

Yükseköğretim kurumu ile yapılan kamu destekli projelerde, destek veren ile üniversite arasındaki ilişkiler SMK 122. maddesi, üniversite ile buluşu geliştiren öğretim elemanı, öğrenci veya stajyer arasındaki ilişkiye SMK 121. maddesi uygulanacaktır⁷⁶². Ancak, desteği sağlayan kamu kurumu ile öğretim elemanı, öğrenci veya stajyer arasında doğrudan bir sözleşme varsa SMK 121. maddesinin 9. fıkrası hükmü gereğince, sözleşme hükümleri ve SMK 122. maddesi uygulama alanı bulacaktır. Proje desteğinden faydalanan gerçek kişiye ve buluş da kendi çalışmaları sonucunda meydana gelmişse, buluş üzerindeki haklar kendisine ait olacağından, SMK 122. maddesinin uygulanması gerçek kişinin hak taleplerine bağlı olacaktır. Ancak proje desteğinden faydalanan bir işverense veya yükseköğretim kurumu ise buluş üzerindeki haklar doğrudan kendisine ait olmayacaktır. Proje desteğinden faydalanan tam hak talep etmezse buluş, çalışan veya öğretim elemanı, öğrenci ya da stajyer açısından serbest buluş niteliğini kazanır. Patent başvuru yükümlülüğüne uyulmaması halinde de çalışan veya öğretim elemanı, öğrenci ya da stajyer açısından buluş serbest hale gelebilir. SMK 122. maddesinde proje desteğinden faydalananın yükseköğretim kurumu veya işveren olması halinde çalışan buluşları hakkındaki hükümlerin uygulanmayacağına dair bir düzenleme mevcut değildir. Buluşun çalışan veya öğretim elemanı, öğrenci ya da stajyer açısından serbest hale gelmesi durumunda, işveren veya yükseköğretim kurumunun buluş üzerinde hakkı kalmayacaktır. Proje desteğinden faydalanan ile kamu kurumu arasındaki sözleşme de sadece taraflar arasında hüküm ve sonuçlarını doğuracaktır. Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluş, proje desteğinden faydalananın hak talep etmemesi veya yükümlülüklerine uymaması nedeniyle, çalışan veya öğretim elemanı, öğrenci ya da stajyer açısından serbest buluş niteliğini kazanırsa, SMK 122. maddesi hükümlerinin uygulama alanı kalmayacaktır.

⁷⁶¹ Kamu destekli projelerde patent başvuru yükümlülüğünü düzenleyen hükmün emredici nitelikte olduğu değerlendirmesi ile yükümlülüğün bertaraf edilemeyeceği görüşü için bkz. Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 333.

⁷⁶² Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2218.

Proje desteğinden faydalanan tarafından yapılan patent başvurusunda, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşunun adı belirtecektir. Bu yükümlülüğün getirilmesindeki amacın, ileride patentin devredilmesi halinde, patente konu buluşun kamu destekli proje kapsamında meydana geldiğinin bilgilendirilmesi olabilir.

4.5.6. Bilgi Verme ve Gizlilik Yükümlülükleri

Destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, proje desteğinden faydalanan patent konusu buluşun kullanımına veya kullanım için giriştiği çabalarına ilişkin düzenli aralıklarla bilgi isteyebilir. Bilgi ve raporlamaya ilişkin hususlar ayrıca destek sözleşmesinde de düzenlenebilir. Destek sözleşmesinde bu yönde bir düzenleme mevcut değilse dahi SMK 122. maddesinin 3. fıkrası gereğince proje desteğinden faydalanan talep edilen bilgileri, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşuna sağlayacaktır.

Proje desteğinden faydalanan, buluş konusu üzerinde hak sahipliği talep edip etmediği konusundaki tercihini kamu kurum ve kuruluşuna bildirene kadar buluşa patent veya faydalı model verilmesini etkileyecek nitelikte açıklamalarda bulunamayacaktır. Proje desteğinden faydalananın hak talebinde bulunmaması halinde ise buluşa ilişkin bilgileri ifşa etmeme yükümlülüğü, usulüne uygun buluş bildirimini yaptığı tarihten itibaren bir yıldır. Proje desteğinden faydalanan bu süre zarfında, buluşa ilişkin bilgileri gizli tutmakla yükümlüdür.

Kamu kurum veya kuruluşu tarafından, SMK 122. maddesinin 3. fıkrası gereğince veya destek sözleşmesinde yer alabilecek bilgi ve raporlama yükümlülüklerine istinaden talep edilen, proje desteğinden faydalananana ait ticari ve finansal mahiyetteki bilgiler gizli tutulur. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşu ile varsa müşteri kurum, bildirim yapılan buluşa ilişkin bilgileri, proje desteğinden faydalanan kişinin haklı menfaatlerinin devamı süresince gizli tutmakla yükümlüdür. Bu hallerde, kamu kurum kuruluşu ile varsa müşteri kurum, bildirim yapılan buluşa ilişkin bilgileri hizmete özel gizlilik seviyesinde Gizlilik Dereceli Belgelerde Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik⁷⁶³'e uygun şekilde işleme koyacaklardır.

⁷⁶³ RG 26.4.2022, 31821.

4.5.7. Lisans Hakları

Destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşunun, proje desteğinden faydalananın hak talep ettiği buluş ile ilgili olarak ücretsiz lisans hakkı vardır. Ayrıca destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu bazı durumlarda kamu destekli proje buluş ile ilgili olarak üçüncü kişilere de lisans hakkı tanınmasını talep edebilir.

4.5.7.1. Ücretsiz lisans hakkı

Proje desteğinden faydalanan kişinin buluş üzerinde hak sahipliği talep etmesi hâlinde destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu, doğrudan kendi ihtiyaçları için buluşun kullanımına ilişkin bedelsiz bir lisans hakkına sahip olur. Bu lisans hakkının doğumu için destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşunun herhangi bir bildirim yapmasına gerek bulunmamaktadır. Bu lisans hakkı kanun kaynaklı olduğundan, buluş üzerindeki hak devredilse dahi devralanlara karşı da ileri sürülebilir. Ancak bu haktan feragat mümkündür. Destek sözleşmesinde, destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşunun kamu destekli proje buluşu üzerinde ücretsiz lisans hakkının olmayacağı düzenlenebilir.

Ücretsiz lisans hakkının niteliği, desteğin büyüklüğü ile ilişkilendirilmemiştir. Buna göre kamu kurumu projenin yüzde yüzüne destek verse ya da daha az bir kısmı için destek verse de SMK 122. maddesine göre kamu kurumu kendi ihtiyaçları için kullanımına ilişkin bedelsiz bir lisans hakkına sahip olacaktır. Bu düzenleme, madde gerekçesinde⁷⁶⁴ açıklanan durumlar ile uyumlu olmadığı gibi hakkaniyete de uygun değildir. Örneğin yüzde ellisi desteklenen bir projede ortaya çıkan buluş için kamu kurumunun bedelsiz bir lisans hakkına sahip olması, ticari firmaları teşvik etmeyeceği gibi hakkaniyete de uygun olmayacaktır. Ücretsiz lisans hakkının, destek oranı ile ilişkilendirilmesi yönündeki bir düzelemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu lisans hakkının kapsamı, kamu kurum ve kuruluşunun ihtiyaçları ile sınırlıdır. Bu anlamda buluş konusu ürünün destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu tarafından üretilmesi, ürettirilmesi, kullanılması veya ithal edilmesi, patent konusu

⁷⁶⁴ SMK 122. maddesinin gerekçesinde “Madde ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen projelerde ortaya çıkan buluşların teşvik edilmesi, bu şekilde ortaya çıkacak buluşlar için patent başvurusunun yapılmasının teşvik edilmesi, kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen araştırma ve geliştirme çalışmalarına yüksek seviyede katılımın özendirilmesi, kamu kurum ve kuruluşları ile ticari firmalar arasındaki işbirliğinin teşvik edilmesi amaçlanmıştır” denilmektedir.

olan bir usulse bu usulün kullanılması veya usul ile doğrudan doğruya elde edilen ürünlerin kullanılması lisans hakkının kapsamındadır.

Çalışan Buluşları Yönetmeliği, SMK 122. maddesinin hükümlerini aşarak, lisans hakkı kapsamının genişletilebileceğini düzenlemiştir. Çalışan Buluşları Yönetmeliği 40. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesine göre ücretsiz lisans hakkı kapsamındaki haklar, müşteri kurum dışında diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından ancak destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşunun mevzuatı uyarınca veya izniyle kullanılabilir⁷⁶⁵. Bu durum ise lisans hakkının sadece destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşunun ihtiyaçları için değil tüm kamunun ihtiyaçları için geçerli olabileceği anlamına gelmektedir. SMK 122'yi aşan bu düzenlemenin de iptal edilebileceği değerlendirilmektedir.

4.5.7.2. Üçüncü kişiler için lisans talebi

Kamu kurum veya kuruluşu, aşağıdaki durumlarda, patent konusu buluşu kullanma veya kullanılması için makul şartlarda üçüncü kişilere lisans verilmesini isteme hakkına sahip olur. Bu durumlar;

a) Proje desteğinden faydalanan kişinin SMK 130. maddesine uygun şekilde patent konusu buluşu kullanmaması veya kullanım için girişimde bulunmaması,

b) Proje desteğinden faydalanan kişi veya lisans alan tarafından üretilen patent konusu ürünün, kamu sağlığı veya millî güvenlik nedenleriyle ortaya çıkan ihtiyacı karşılayamaması,

c) Proje desteğinden faydalanan kişi veya lisans alan tarafından üretilen patent konusu ürünün, kamu kurum veya kuruluşunun ihtiyacını karşılayamaması

Üçüncü kişilere sağlanacak lisans zorunlu lisans uygulamasından farklı bir durumdur. Zira Üçüncü kişilere sağlanacak lisans zorunlu lisansa ilişkin hükümlerin uygulanmasını bertaraf etmeyecektir. Kanun koyucunun bu düzenleme ile amacı, buluşun patente bağlanması ile doğan tekелci niteliğinin kamu ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmaması olabilir.

Üçüncü kişilere sağlanacak lisans bedelsiz olmayacak, lisansın hükümleri makul şartlarda olacaktır. Makul şartların ne olduğu, tarafların menfaatleri açısından farklılık

⁷⁶⁵ Hükümün uygulanabilir olmadığı yönündeki görüş için bkz. Suluk, *Çalışan Buluşları Hukuku*, 334.

gösterecektir. Makul olma ölçüsü belirlenirken objektif bir değerlendirme yapılmalı, kamu yararı ilkesi tek başına esas alınmamalıdır. Bu şartlarda anlaşılabilmesi halinde hükümlerin mahkeme tarafından belirleneceği değerlendirilmektir⁷⁶⁶.

4.5.8. Kamu Destekli Proje Buluşundan Doğan Gelirin Paylaşımı

Kamu destekli proje buluşunun kullanımı kapsamında ortaya çıkacak gelirin ne şekilde paylaşılacağı, destek sözleşmesi yapılırken belirlenecektir. Gelir paylaşımına ilişkin hükümler, destek sözleşmesinde düzenlenebileceği gibi ayrı bir sözleşmede de belirlenebilir. Destek sağlayan kamu kurum ve kuruluşu bu gelirden hiç pay da almayabilir. Gelir paylaşımına ilişkin şartların baştan belirlenmesi, proje desteğinden faydalananın durumu önceden değerlendirebilmesine de olanak sağlayacaktır. Gelir paylaşımına ilişkin hükümleri ticari açıdan uygun görmemesi halinde, proje desteğinden faydalanan destek sözleşmesi yapmayabilecektir.

Destek sözleşmesi yapılırken, buluştan elde edilecek gelirin nasıl paylaşılacağı kararlaştırılmamışsa, bu düzenlemenin sözleşme değişikliği ile destekleme sözleşmesine eklenmesi veya ayrı bir sözleşme ile daha sonra yapılması önünde bir engel bulunmamaktadır.

4.5.9. Yabancı Ülkelerin Kurum Ve Kuruluşlarıyla Yapılan İşbirliği

Kamu kurum ve kuruluşlarının teknik bir soruna çözüm geliştirme için destekledikleri çalışmalar ülke içi ile sınırlı olmayabilir. Yabancı ülkelerin kurum ve kuruluşları ile kamunun ihtiyacı olan çözümler için işbirliği anlaşmaları ve bu çerçevede araştırma proje destekleri olabilir. Kanunlar ihtilafı doğmamasını teminen yabancı ülkelerin kurum ve kuruluşlarıyla yapılan işbirliği çerçevesinde yürütülen ortak projeler sonucunda ortaya çıkan buluşlara ilişkin hak sahipliğinin belirlenmesinde, ilgili projeyi yürüten ortakların kendi aralarında yaptıkları sözleşme veya özel düzenlemeler esas alınacaktır.

Yabancı ülkelerin kurum ve kuruluşlarıyla yapılan işbirliği çerçevesinde yürütülen ortak projelerde SMK hükümleri uygulanmayacaktır. Bu nedenle işbirliği anlaşmalarında boşluğa yer verilmemeli, kamunun sahip olmak istediği haklar açık şekilde düzenlenmelidir.

⁷⁶⁶ Balcıoğlu, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi”, 2225.

5. GIZLİ PATENTE KONU BULUŞLAR

Buluş üzerindeki hakların serbestçe kullanımı bazı durumlarda devlet tarafından kısıtlanmaktadır. Bu durumlardan biri de buluş üzerindeki hakların milli güvenlik nedeniyle kısıtlanmasıdır. Böyle bir kısıtlanma durumunda, buluşu yapan haklarını sadece devletin belirlediği sınırlar ve izinler dâhilinde kullanabilmektedir.

Buluş üzerindeki hak sahipliği, buluş konusunun milli güvenliği ilgilendirdiği durumlarda da buluşu yapanın şahsında doğmaktadır. Buluş ticari sır olarak saklanmak istenirse hak sahipliğinde herhangi bir kısıtlama oluşmamaktadır. Buluş için patent başvurusu yapıldığında ise buluş üzerindeki haklar milli güvenlik gerekçesi ile sınırlanmaktadır. Bu sınırlama karşılığında da buluş sahibinin tazminat talep etme hakkı doğmaktadır.

5.1. Gizli Patente Konu Buluş Üzerinde Hak Sahipliği

Buluşlar, ticari sır olarak saklanmak istenmesi hariç, korunmak için patent başvurularına konu olurlar. Patent, her ne kadar sahibine buluşu tekel biçiminde kullanma hakkı bahsetse de buluşun kamuya açıklanması sonucunu doğurur. Buluşun konusu, milli güvenlik veya kamu güvenliğini ilgilendiriyorsa devletler bu buluşların kamuya açıklanmasını istememektedir. Bu nedenle patente ilişkin mevzuatlar, gizli patent veya patent başvurusunun gizli kalmasına ilişkin hükümler de içermektedir⁷⁶⁷.

PCT'nin ulusal gerekleri düzenleyen 27. maddesinin 8. fıkrasına göre PCT ve buna bağlı olarak çıkarılan yönetmelik, bir Antlaşma Devletinin ulusal güvenliğinin korunması için gerekli önlemleri alması amacıyla kendi yurttaşlarının veya bu devlette ikametgâhı bulunan kişilerin uluslararası başvurularda bulunma haklarını kısıtlama özgürlüğünü etkileyecek şekilde yorumlanamaz. Diğer bir deyişle PCT'ye üye ülkeler ulusal güvenlik gerekçesiyle yurttaşlarının veya ülkesinde ikametgâhı olan kişilerin uluslararası patent başvurusu yapmasını kısıtlayabilir ve böyle bir kısıtlama PCT'ye aykırılık teşkil etmeyecektir.

EPC 77. maddesinin 2. fıkrasına göre konusu gizlilik arz eden herhangi bir Avrupa patent başvurusu, Avrupa Patent Ofisine gönderilmeyecektir.

⁷⁶⁷ Gizli patent veya patent başvurusunun gizli kalmasına ilişkin hükümler, Fransa'da Fikri Mülkiyet Kanunun Article L 612, L614 ve L615'in ilgili fıkralarında, ABD'de Title 35 Chapter 17'de düzenlenen Buluş Gizlilik Kanunu (1951) da, İngiltere'de 1977 Patent Kanunun 22 ve 23. maddelerinde, Almanya'da Patent Kanunun 50 ile 56. maddelerinde düzenlenmiştir

Ülkemizde milli güvenlik gerekçesi ile buluş üzerindeki hakların kullanımını askıya alan düzenleme SMK 124. maddesinde düzenlenmiştir. Gizli Patent başlıklı madde metni incelendiğinde gerçekte ortada bir patent olmadığı, sadece gizli patente konu olan başvuru hakkında ne işlem yapılacağına düzenlendiği görülmektedir. Madde başlığı her ne kadar “Gizli patent” olsa da bir patent belgesi düzenlenmemektedir. Dolayısıyla ortada bir patent olmadığından buluşun patente bağlı bir korumasından da söz edilememektedir.

Patent başvurularının gizli kalması ve yayınlanmasına ilişkin hükümleri içeren bu kanuni metinler, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ülkemizde gizli patent hükümlerine aykırı davranmanın kanuni bir yaptırımı olmamasına karşın, ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere’de para ve hapis cezaları öngörülmüştür. Ayrıca patent başvuruları hakkında gizlilik kararı verilmesine ilişkin prosedürler ve sonrasındaki işlemler açısından da farklılıklar mevcuttur. Patent başvuruları hakkında gizlilik kararı verilmesi açısından en kapsamlı düzenleme ABD’dedir.

ABD’de patentlerde gizlilik kararı uygulaması 2022 itibari ile 6057 iken 2023 yılı itibariyle 6155’tir⁷⁶⁸. Patent başvuruları hakkında gizlilik kararı verilmesi aslında savunma sanayiinin ülkedeki gelişmişliği ile de ilgilidir. ABD’de belirli buluşlara ilişkin patent başvuruları hakkında gizlilik talimatı verilmesini düzenleyen ilk kanun, Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1917 yılında çıkartılmıştır.⁷⁶⁹ Bu kanun kapsamındaki buluşlar, savaş sırasında ABD devletine yararlı olacak ancak diğer taraftan düşmana verilmesi veya düşman tarafından bilinmesi halinde onlar için de yararlı olacak olan buluşlardı. Kanun, ABD’nin bir savaşa girmesi halinde patent komiserine, patent verilmesi suretiyle buluşun yayımlanmasının toplum güvenliğine, savunmaya zarar verebilecek ya da düşmana yardımcı olabilecek veya savaşın başarılı bir şekilde sürdürülmesini tehlikeye atacak hallerde savaşın bitimine kadar buluşu gizli tutma ve patent belgesi düzenlenmesini askıya alma yetkisi veriyordu⁷⁷⁰. Ayrıca bu

⁷⁶⁸ <https://sgp.fas.org/othergov/invention/stats.html> erişim tarihi, Kasım 15, 2023.

⁷⁶⁹ Richard J. Birch, “The Legislative History of Sections 184 and 185 - A Preventative Medicine against Sudden Death to Patents”, *Journal of the Patent Office Society*, 48. no. 2 (1966), 76-77, Doruk Utku, “ABD Patent Hukukunda Savunma Teknolojilerine İlişkin Gizlilik Kararları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3. sy.1, (2016), 100, Sabing H. Lee, "Protecting the Private Inventor under the Peacetime Provisions of the Invention Secrecy Act", *Berkeley Technology Law Journal*, 12. no. 2 (1997), 348.

⁷⁷⁰ Birch, “The Legislative History”, 77, Lee, "Protecting the Private Inventor", 348.

uygulamadan kaçmak isteyerek buluşunu doğrudan yabancı ülkelerde patent başvurusuna konu edecek olan buluş sahipleri için müeyyide öngörülmüştü. Kanun, bir buluş için uygun şekilde izin alınmaksızın, yabancı ülkelerde patent başvurusu yapılması halinde ABD’de patent alma hakkının tamamen kaybedileceği yaptırımını da düzenlemişti⁷⁷¹. Buna karşılık olarak gizlilik kararı verilen buluş sahiplerine ancak buluşun ABD devleti tarafından kullanılması halinde tazminat ödeneceği de düzenlenmişti⁷⁷². ABD devleti tarafından buluşun kullanılmaması halinde, buluş sahibinin tazminat hakkı da olmayacaktı. Kanun sadece ABD’nin savaşa girdiği zaman dilimi için 1917 yılında çıkarıldığından ve savaş da 1918 yılında bittiğinden uygulama süresi sadece bir yıl ile sınırlı kalmıştır.

ABD’de ikinci dünya savaşı sırasında 1917 tarihli Kanun yenilenerek 1940 yılında, henüz 2. dünya savaşına resmen girmeden önce, 700 sayılı Kanun çıkarılmıştır. Kanunla, patent komiserine önceki kanun ile aynı yöndeki yetkiler verilirken, yapılan değişikliklerle cezai müeyyideler arttırılmış ve patent komiserliğinden izin alınmaksızın yabancı bir ülkede patent başvurusu yapılması halinde, sadece ABD’de patent alma hakkının kaybedilmesini değil 10.000 ABD doları ceza ve iki yıla kadar hapis cezasına ilişkin müeyyideyi de düzenlenmiştir⁷⁷³. Devamında ise ABD’de buluşlar üzerinde gizlilik kararının verilmesini ilişkin yürürlükteki düzenlemenin temeli olan “Invention Secrecy Act of 1951” kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun 1952 tarihli patent kanununa bazı küçük değişiklikler ile aktarılmıştır⁷⁷⁴.

Patentin ulusal güvenlik gerekçeleri ile gizli kalmasına ilişkin hükümlerde, buluş sahiplerinin de hakları düşünülerek denge gözetilmelidir. Bu denge gözetilmezse buluş sahipleri patent başvurusu yapma ile buluşu bir ticari sır olarak saklama arasında sıkışabilir⁷⁷⁵. Buluşun ticari sır olarak saklanması halinde ise, konusu milli güvenliğe ilişkin olsa da, devletin herhangi bir denetim ve gözetim mekanizması olamayacaktır.

⁷⁷¹ Birch, "The Legislative History", 77, Kenneth L. Cage, "Foreign Filing License Procedure - The Invention Secrecy Act of 1951," *Journal of the Patent Office Society*, 66. no. 9 (1984), 498.

⁷⁷² Lee, "Protecting the Private Inventor", 349.

⁷⁷³ Birch, "The Legislative History", 77-78, Utku, "ABD Patent Hukuku", 102, Lee, "Protecting the Private Inventor", 349-350.

⁷⁷⁴ Birch, "The Legislative History", 80 vd., Utku, "ABD Patent Hukuku", 104.

⁷⁷⁵ James Maune, "Patent Secrecy Orders: Fairness Issues in Application of Invention of Secrecy Act," *Texas Intellectual Property Law Journal*, 20. no. 3, (2012), 474.

Ülkemizde milli güvenliğe ilişkin buluşlara yönelik ilk düzenleme, 1879 tarihli İhtira Beratı Kanun Muvakkatinde yer alan ve 1918 yılında yapılan değişik ile yürürlüğe konulan, ülke savunmasına ilişkin olan buluşlara, ancak Osmanlı Hükümetinin bedeli mukabilinde kullanmasına buluş sahibinin izin vermesi koşuluyla buluşa berat verileceği yönündeki düzenlemedir. Ancak aynı yıl “Müdafai Memleket veya İdare-i Harp ile Alakadar Olan İhtiraatın Mektumiyetine Dair Kararname” çıkarılarak ülke savunması ile ilgili buluşların yayınlanması ve ilan edilmesi seferberliğin sonuna kadar yasaklanmıştır. Bu kararname ile Sanayi İdaresi Başkanlığında, Ticaret Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığının görevlendirdiği kişilerden oluşan bir komisyon kurulmuş, bu komisyona ülke savunması ve savaş ile ilgili buldukları buluşları yasaklama görevi verilmiştir. Komisyonun yasaklama kararına uymayanlar hakkında hapis ve para cezaları da kararname ile öngörülmüştür. Lozan Barış Antlaşması ile bu Kararname yürürlükten kaldırılmıştır.⁷⁷⁶

Gizli patentin ülkemizde uygulaması fazla olmadığından, gizli patente ilişkin hükümlerde de gelişme gözlemlenmemiştir. Mülga 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’de gizli patent 125 ila 128. maddelerde düzenlenmiştir. Her ne kadar tam ve ayrıntılı olmasa da, SMK 124. madde ile kıyaslandığında 551 sayılı KHK’nin maddelerinin daha kapsamlı ve ayrıntılı olduğu görülmektedir.

Gizli patent asıl olarak savunma sanayi ve nükleer enerji alanları ile ilgilidir⁷⁷⁷. Nükleer enerji özellikli bir konu olmakla beraber savunma sanayi alanı geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun savunma sanayinin tanımını dolaylı olarak yapmıştır. Kanuna göre harp araç ve gereçleri ile silâh, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalar ve patlayıcı maddeleri üretecek kuruluşların kurulması ve işletilmesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle Millî Savunma Bakanlığının iznine bağlıdır. 5201 sayılı Kanun gereğince kontrole tâbi tutulacak harp araç ve gereçleri ile silah, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalar, askerî patlayıcı maddeler, bunlara ait teknolojilere ilişkin liste; her

⁷⁷⁶ Canbolat, *İşçi Buluşları*, 12-13.

⁷⁷⁷ ABD’de gizlilik kararına ilişkin görüş sadece savunma sektörü ya da devletin savunma ilgili bölümüne değil Atom Enerji Komisyonuna da gönderilmektedir. Hâlbuki ülkemizde gizli patente konu buluşlar nükleer enerji ile ilgili olması bakımından, Nükleer Düzenleme Kurumuna gönderilmemektedir.

yıl ocak ayında veya gerektiğinde yılı içerisinde, Dışışleri Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile ihtiyaç duyulan kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alındıktan sonra, Millî Savunma Bakanlığı tarafından tespit ve ilan olunmaktadır. Savunma sanayi özünde, kontrole tabi liste kapsamında faaliyet gösteren sanayidir. Savunma sanayi ve bu sanayiye ilişkin teknoloji, dolayısıyla buluşlar doğal olarak milli güvenlik açısından önem arz etmektedir. 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu⁷⁷⁸ ise savunma sanayiine ait gizlilik dereceli her türlü anlaşma ile bilgi, belge, proje, malzeme veya hizmetlerin alımını, satımını, üretimini, araştırma ve geliştirmesini, muhafazasını ve depolanmasını düzenlemektedir. Gizli patent başlıklı SMK 124. maddesi, milli güvenlik açısından önem taşıyan dolayısıyla savunma sanayine ilişkin buluşlara gizlilik kararı verilmesine ilişkin olmasına karşın ne 5201 sayılı Kanun ne de 5202 sayılı Kanun ile ilişkilendirilmiştir. Hâlbuki 5202 sayılı Kanuna göre gizlilik dereceli belgeler ile ilgili olarak gerekli güvenlik önlemleri almayanlar, izinsiz işlem yapanlar hakkında cezai müeyyideler bulunmaktadır. Uygulamada eş güdümün sağlanmasını teminen kanunlar arasında ilişkilendirmeyi sağlayacak düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

5.2. Patent Başvurusunun Gizli Olması Gerektiğine İlişkin Karar

TÜRKPATENT, patent başvurusuna konu bir buluşun SMK 124'e göre millî güvenlik açısından önem taşıdığına karar verirse, Milli Savunma Bakanlığı'na durumu bildirerek patent başvurusunun bir suretini gönderir. TÜRKPATENT ayrıca patent başvuru sahibine de durumu bildirir. Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü, Bakanlığın ilgili birimlerinin ve Savunma Sanayii Başkanlığının görüşlerini alarak, buluşun milli güvenlik açısından önem taşıyıp taşımadığına, başvurunun gizli patent başvurusu olarak kabul edilip edilmemesine karar verir. Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü kararını üç ay içinde vermelidir. Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü başvurunun gizli patent başvurusu olmaması gerektiğine karar verirse ya da kararını bildirim tarihinden itibaren üç ay içinde TÜRKPATENT'e bildirmezse, patent başvurusuna ilişkin işlemler devam edecektir. Bu durumda buluşun milli güvenliğe ilişkin olmadığına karar verilmiş olur.

⁷⁷⁸ RG 03.7.2004, 25511.

TÜRKPATENT, başvuru yayınlanmadan önce herhangi bir zamanda, başvuru konusunun milli güvenlik açısından önem taşıdığı değerlendirilmesinde bulunursa, o aşamada da başvuruyu değerlendirmek üzere Milli Savunma Bakanlığı'na gönderebilir.

Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü, patent başvurusunun gizli patent başvurusu olmasına karar verirse, durumu TÜRKPATENT'in bildirim tarihten itibaren üç ay içinde TÜRKPATENT'e bildirecektir. Gizlilik kararının süresine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından verilen gizlilik kararı, kararda aksi belirtilmedikçe, süresiz olacaktır. Bu bildirim üzerine TÜRKPATENT başvuruyu başka bir işlem yapmadan gizli patent başvurusu olarak sicile kaydeder. 551 sayılı KHK'da ise gizlilik kuralına uyularak verilen patent, gizli tutulan bir patent siciline kayıt edileceği düzenlenmiştir.

Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te gizli patente ilişkin hükümlerin nasıl uygulanacağına dair bir bölüm bulunmamaktadır. Hâlbuki gizli patentin uygulama sayısının yüksek olduğu ABD'de patentlerin Patent İnceleme Prosedürü El Kitabı'nın⁷⁷⁹ 120 Gizlilik Talimatı bölümü, buluşların gizlilik kararlarının nasıl alınacağını düzenlemiştir. Gizlilik kararına ilişkin işlemler Lisans ve Değerlendirme Ofisi⁷⁸⁰ tarafından yürütülmektedir. ABD'de her patent başvurusu, (ulusal ya da uluslararası patent başvurusu) ulusal güvenlik ile ilişkili olup olmadığı hususunda değerlendirilir. Ayrıca ABD dışında patent başvurusu yapılması için izin verilmeden önce de ulusal güvenlik incelemesi yapılmaktadır. Değerlendirme sonucunda buluşun ulusal güvenlikle ilişkili olmadığı kararı verilmeden diğer işlemlere başlanmaz.

ABD uygulamasında gizlilik talimatının verilmesi prosedürü, buluşun devlete veya özel mülkiyete ait olmasına göre değişmektedir⁷⁸¹.

⁷⁷⁹ Manual of Patent Examining Procedure (MPEP) Ninth Edition, Revision 07.2022, Published February 2023.

⁷⁸⁰ The Office of License and Review (L&R).

⁷⁸¹ Cage, "Foreign Filing License Procedure", 502, Lee, "Protecting the Private Inventor", 359, Scott D. Locke, "The Invention Secrecy Act: The USPTO as a Gatekeeper of National Security", *IP Theory*, 8. no. 1, (2018), 72-73, Thomas L. Kundert, "Invention Secrecy Guide: Foreign Filing Licenses, Secrecy

Özel mülkiyete ait olan buluşlar hakkında gizlilik talimatının verilmesine ilişkin usulde, Lisans ve Değerlendirme Ofisi tarafından açıklanması ulusal güvenliğe zarar vereceği değerlendirilen, devletin sahip oldukları hariç olmak üzere, patent başvuruları, Atom Enerjisi Komisyonunun, Savunma Sekreterliğinin ve ABD Başkanı tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nin savunma kurumu olarak görevlendirilen devletin diğer herhangi bir dairesi veya kurumunun görüşü alınmak üzere gönderilir⁷⁸². İlgili kurum, buluşun yayınlanmasının ulusal güvenliğe zarar verebileceği kanaatine varırsa, patent komiserine gizlilik talimatı verilmesini tavsiye eder.

Devletin sahip olduğu ulusal güvenliğe ilişkin buluşlar ile ulusal güvenlik seviyelerine sahip buluşlara ilişkin başvurulara (özel, gizli ve çok gizli) doğrudan gizlilik talimatı verilir. Devlet işçilerinin⁷⁸³ buluşları ve Federal olarak finanse edilen buluşlar⁷⁸⁴, ortak araştırma ve geliştirme projeleri kapsamında ortaya çıkan buluşlar ve diğer iş görme ya da teknoloji finansmanı anlaşmaları altında ortaya çıkan buluşlar devlet buluşu olarak kabul edilmektedir. Patent komiserinin bu durumda gizlilik talimatı verilmesi hususunda takdir yetkisi bulunmamaktadır. Ancak dokümanı düzenleyen diğer bir ifade ile gizlilik derecesini veren yetkili tarafından gizlilik derecesi kaldırılırsa gizlilik talimatı da kaldırılabilir.

Ülkemizde, gizlilik dereceli başvurunun nasıl yapılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Hâlbuki 5202 sayılı Kanun ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan yönetmeliğe göre savunma sanayinde bilmesi gereken kişiler dışındakilere açıklanması veya verilmesi, millî güvenlik ve ülke menfaatleri bakımından sakıncalı görülen bilgi, belge ve malzemenin, haiz olduğu önem derecelerine göre “ÇOK

Orders and Export of Technical Data in Patent Applications,” *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, 88. no. 8 (2006), 670, Maune, “Patent Secrecy Orders”, 474.

⁷⁸² Kundert, “Invention Secrecy Guide”, 670, Lee, “Protecting the Private Inventor”, 362, Maune, “Patent Secrecy Orders”, 476-477, Utku, “ABD Patent Hukuku”, 106.

⁷⁸³ Devlet işçisi, devletin herhangi bir birimi için çalışan herhangi bir memur veya işçi ya da 18 USC 202’de tanımlandığı şekilde özel devlet görevlisi yahut Intergovernmental Personnel Act (IPA), 5 USC 1304 and 3371-3376’da tanımlandığı şekilde Federal bir kurum için çalışan bireyler veya Teknoloji hakkında Ticaret Müsteşarlığı tarafından onaylanan yönetmelikte aksi belirtilmedikçe 29 USC 2101(a)(8) tanımlandığı şekilde yarı zamanlı çalışan danışmanlar ve işçiler anlamına gelmektedir. Devlet işçisinin çalışma saatlerinde ya da görevi nedeniyle kullandığı ekipman, hammadde veya devlete ait bilgiyi kullanarak ya da devletin finansmanı ile ortaya çıkardığı ya da görevi ile doğrudan ilişkili veya görevinin sonucu olarak ortaya çıkan buluşlar üzerinde ABD devleti, mülkiyet hakkına sahip olabilmektedir. Kundert, “Invention Secrecy Guide”, 671-672.

⁷⁸⁴ Buluş, devlet ile yapılan bir istisna, hibe ya da işbirliği sözleşmesi kapsamında ortaya çıkarılmışsa federal olarak finanse edilen buluş olarak kabul edilebilir. Kundert, “Invention Secrecy Guide”, 672.

GİZLİ”, “GİZLİ”, “ÖZEL” veya “HİZMETE ÖZEL” şeklinde sınıflandırılması ve adlandırılması yapılmaktadır⁷⁸⁵. Gizli, gizlilik derecesine ait bir proje dâhilinde ortaya çıkan buluşun başvurusunun da aynı gizlilik derecesini taşıması gerekir. Ancak bu durumda başvurunun nasıl yapılacağı konusunda sorun bulunmaktadır. Milli güvenlik açısından önem arz ettiği açık olan savunma sanayi alanında gizlilik dereceli bilgilere, sadece gizlilik derecesine uygun kişi güvenlik belgesine⁷⁸⁶ sahip şahıslar tarafından, bilmesi gereken prensibine göre, nüfuz edilebilir. Ayrıca; bahse konu proje, uygun seviyeli kişi güvenlik belgesi bulunmayan şahıslara ya da tesis güvenlik belgesi⁷⁸⁷ olmayan kuruluşlara verilemez ve açıklanamaz.

⁷⁸⁵ Savunma Sanayii Güvenliği Yönetmeliğinde savunma sanayine ilişkin bilgi, belge ve malzeme, yer ve projelerin gizlilik dereceleri düzenlenmiştir. Buna göre;

Millî gizlilik derecesi, bilmesi gereken kişiler dışındakilere açıklanması veya verilmesi, millî güvenlik ve ülke çıkarları bakımından sakıncalı görülen ve millî olan bilgi, belge ve malzemenin aşağıda ayrıntılı olarak dört grupta belirtilen gizlilik dereceleridir.

ÇOK GİZLİ: İzinsiz açıklanması durumunda devletimizin güvenliğine, milletimize, ulusal varlık ve bütünlüğümüze, iç ve dış menfaatlerimiz ile müttefiklerimize hayati bakımdan son derece büyük zarar verebilecek, yabancı bir devlete fayda sağlayabilecek ve güvenlik bakımından olağanüstü sonuçlar doğurabilecek evrak, araç, gereç, bilgi, belge, proje, malzeme, tesis ve yerler için kullanılan gizlilik derecesini,

GİZLİ: İzinsiz açıklanması durumunda devletimizin güvenliğine, milletimize, ulusal varlık ve bütünlüğümüze, iç ve dış menfaatlerimize ciddi şekilde zarar verebilecek, saygınlık ve çıkarlarımızı sarsacak, yabancı bir devlete fayda sağlayabilecek nitelikte olan evrak, araç, gereç, bilgi, belge, proje, malzeme, tesis ve yerler için kullanılan gizlilik derecesini,

ÖZEL: İzinsiz açıklanması durumunda, devletimizin çıkar ve prestijini sarsacak, bir şahsın zarar görmesine neden olacak veya yabancı bir devlete fayda sağlayabilecek nitelikte olan evrak, araç, gereç, bilgi, belge, malzeme, tesis ve yerler için kullanılan gizlilik derecesini,

HİZMETE ÖZEL: Kapsadığı bilgiler bakımından “ÇOK GİZLİ”, “GİZLİ” veya “ÖZEL” gizlilik dereceleriyle korunması gerekmeyen ancak, bilmesi gereken kişiler dışındaki şahıslar tarafından bilinmesi istenmeyen evrak, araç, gereç, bilgi, belge, proje, malzeme, tesis ve yerler için kullanılan gizlilik derecesini,

NATO gizlilik derecesi: NATO ile ilgili uygulamalarda “COSMIC TOP SECRET”, “NATO SECRET”, “NATO CONFIDENTIAL”, “NATO RESTRICTED” şeklinde; Türk makamları veya kuruluşları arasında NATO ile ilgili yapılacak yazışmalarda ise sırasıyla “KOZMİK ÇOK GİZLİ”, “NATO GİZLİ”, “NATO ÖZEL”, “NATO HİZMETE ÖZEL” şeklinde Türkçe karşılıkları kullanılan gizlilik derecelerini,

İfade etmektedir.

⁷⁸⁶ Kişi Güvenlik Belgesi, savunma sanayi alanında görev yapan personelin, gizlilik dereceli bilgi, belge, malzeme veya projeye, bilmesi gereken prensibi çerçevesinde nüfuz edebilmesini veya bunların muhafaza edildiği gizlilik dereceli yerlere giriş iznini sağlayan, başvuru üzerine gerekli incelemeler sonucunda Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen belgedir.

⁷⁸⁷ Tesis Güvenlik Belgesi, savunma sanayi alanında faaliyet gösteren bir tesiste bulunan veya bulunabilecek gizlilik dereceli bilgi, belge, proje ve malzemenin fiziki güvenliklerinin sağlanması için, tesisin bulunduğu yer ve çevre şartları ile maruz kalabileceği dış ve iç tehditler göz önüne alınarak projelendirilmiş olan koruma önlemlerinin uygun bulunduğu yapılacak denetimler sonucunda tespiti sonucunda Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen belgedir.

5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu, savunma sanayii gizlilik dereceli her türlü anlaşma ile bilgi, belge, projenin araştırma ve geliştirmesini, muhafazasını ve depolanmasını yapacak veya yaptıracak bütün kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişileri ve bunların faaliyet gösterecekleri tesisleri kapsar. Türk Silahlı Kuvvetleri kadro ve kuruluşlarında bulunan askerî tesisler ile personeli bu Kanunun kapsamı dışındadır. TÜRKPATENT 5202 sayılı Kanunun kapsamı dışında değildir. Savunma sanayi alanında yapılan ve gizlilik derecesine sahip bir proje kapsamında ortaya çıkan gizlilik derecesi ihtiva eden buluşa ilişkin bilgiler, uygun seviyeli kişi güvenlik belgesi bulunmayan şahıslara ya da tesis güvenlik belgesi olmayan kuruluşlara verilemez ve açıklanamaz. Bu hükme aykırı olarak gizlilik dereceli bilgi veya belgeyi açıklayanlar, eylemleri başka bir suç teşkil etmediği takdirde altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. TÜRKPATENT’te çalışanların kişi güvenlik belgesi ya da TÜRKPATENT’in tesis güvenlik belgesi olmadığı değerlendirildiğinden, gizlilik dereceli bilgi içeren bir buluş için patent başvurusu yapılması halinde yukarıda bahsedilen cezai müeyyide ile karşı karşıya gelinebilecektir. Zira kişi güvenlik belgesine sahip olmayan bir kişiye, kamu görevlisi bile olsa, savunma sanayii gizlilik dereceli bilgi veya belgeyi vermek 5202 sayılı Kanunun 6. maddesindeki “...*Bu belgeler temin edilmeden, ilgililere, gizlilik dereceli bilgi, belge, proje veya malzeme açıklanamaz ve verilemez*” hükmüne aykırılık teşkil edecektir. Aynı Kanunun 12. maddesine göre 6. madde hükümlerine aykırı davrananlar, eylemleri başka bir suç teşkil etmediği takdirde altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Gizlilik dereceli bir proje kapsamında ortaya çıkan bir buluşa ilişkin patent başvurusunun, 5202 sayılı Kanunun ve alt mevzuatını ihlal etmeden nasıl yapılacağı konusunda boşluk bulunmaktadır. Hâlbuki ABD uygulamasında bu tür “özel”, “gizli” ve “çok gizli” gizlilik dereceli olan buluşlar için başvurunun nasıl işlem göreceği düzenlenmiştir⁷⁸⁸. Bu kapsamda yapılacak başvurular ve dilekçeler el ile taşınacak ya da posta yolu ile Lisans ve Değerlendirme Ofisine gönderilecektir. Ayrıca gizlilik dereceli başvurularda, üç durum söz konusu olacaktır. Bu düzenleme kapsamında ABD’de gizlilik dereceli patent başvurularının ne şekilde

⁷⁸⁸ 120 Secrecy Orders [R-07.2022], 37 CFR 5.1 Correspondence, (c), Maune, "Patent Secrecy Orders", 475.

yapılacağı belirlendiğinden, bu düzenlemeye uygun hareket edildiğinde, güvenlik mevzuatı açısından herhangi bir ihlal durumu da yaşanmayacaktır.

Türkiye’de savunma sanayi alanında birçok Ar-Ge projesinin varlığı bilinmektedir. Milli Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Arge ve Teknoloji Daire Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı Sanayileşme ve Stratejik Planlama Başkan Yardımcısına bağlı olarak Ar-Ge ve Teknoloji Yönetimi Daire Başkanlığı bulunmaktadır. Bu başkanlıklarda yürütülen Ar-Ge projeleri gizlilik derecesine sahip olmalıdır. 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun istisnaları düzenleyen 3. maddesinin (b) bendi kapsamındaki projelerin *“Savunma, güvenlik veya istihbarat alanları ile ilişkili olduğuna veya gizlilik içinde yürütülmesi gerektiğine...”* karar verilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu projeler kapsamında ortaya çıkacak buluşların gizli patent uygulaması dâhilinde olacağı söylenebilir. Bu projeler kapsamında ortaya çıkacak buluşların hak sahipliği, sözleşme hükümlerine göre belirlenecektir. Genel uygulamaya göre devlet tarafından yaptırılan Ar-Ge projeleri kapsamında ortaya çıkan buluşlar, daha geniş ibare ile fikri ve sınai mülkiyet hakları devlete ait olmaktadır. Devletin sahip olduğu ve gizli patentin konusuna giren buluşlarda, başvurunun nasıl yapılacağı, gizlilik kararı alınıp alınmayacağı ile ilgili olarak bir düzenleme bulunmamaktadır. Hâlbuki ABD uygulamasında, devletin sahip olduğu ve ulusal güvenlikle ilişkisine ait olduğu kurum tarafından karar verilen buluşlara, başkaca bir değerlendirme yapılmaksızın, doğrudan gizlilik kararı verileceği düzenlemesi mevcuttur⁷⁸⁹.

Gizlilik talimatı ABD uygulamasında, savaş ve ulusal acil durum halleri saklı olmak üzere, en fazla bir yıllık süre için verilebilir⁷⁹⁰. Gizlilik talimatı süresi sonunda, kararın verilmesini tavsiye eden kurum tarafından durum tekrar değerlendirilir. Buluşun açıklanmasının ulusal güvenliğe zarar verme tehlikesinin devamı yönünde kanaat devam ederse, gizlilik talimatının süresi, tekrar bir yıla kadar uzatılır. Savaş durumunda ise gizlilik kararları, savaş süresi ve savaşın bitmesinden sonra bir yıl kadar yürürlükte kalmaya devam edecektir. ABD Başkanı tarafından ulusal acil durum ilan edilmesi durumunda da gizlilik talimatı, bu durumun devam etmesi ve sonrasındaki

⁷⁸⁹ 115 Review of Applications for National Security and Property Rights Issues, Lee, "Protecting the Private Inventor", 361.

⁷⁹⁰ 35 U.S.C. 181 Secrecy of certain inventions and withholding of patent.

altı ay kadar yürürlükte kalmaya devam edecektir. Gizlilik talimatının yenilenmesinde herhangi bir sınır bulunmamaktadır.

ABD uygulamasında gizlilik kararlarına karşı, Ticaret Sekreterliğine itiraz başvurusu yapılabilir. Ancak ülkemizde bu itirazın nasıl yapılacağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bir buluşla ilgili olarak gizli patent kararının verilmesi halinde SMK'nin 100. maddesine göre buluşu yapan, iki ay içinde itirazda bulunabilir. Bu madde gizli patente ilişkin işlemlere özgü bir madde olmayıp, buluş sahiplerinin patent işlemlerine ilişkin yapacakları itirazları düzenleyen genel bir düzenlemedir. Bu durumda itirazı Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu karara bağlayacaktır.

ABD uygulamasında, gizlilik talimatı Silahlı Kuvvetler Patent Danışma Kurulu (Armed Service Patent Advisory Board) tarafından talep edilmektedir. Silahlı Kuvvetler Patent Danışma Kurulu gizlilik talimatının incelenmesine yardımcı olmak üzere patent güvenlik kategorileri inceleme listesini kullanmaktadır. Bu liste farklı güvenlik kurumlarına ait güvenlik ihtiyaçlarına yönelik yirmi iki buluş kategorisini ihtiva etmektedir⁷⁹¹. Bu şekilde tavsiye edilecek gizlilik talimatının üç türü bulunmaktadır;

Tip I gizlilik talimatı, ABD ile karşılıklı güvenlik anlaşması olan ülkelerde⁷⁹² buluş için patent başvurusu yapılabilecek gizlilik talimatıdır. DoD Directive 5230.25 “Tasnıfdışı Teknik Bilgilerin Kamuya Açıklanmasının Kısıtlanması” ve 10 USC 130 “Bazı Teknik Verilerin Kamuya Açıklanmasını Saklama Yetkisi” kapsamında askeri ve uzay uygulamaları ile ilişkili kritik teknolojilerin açıklanmasına Tip I gizlilik kararı uygulanabilecektir. Bu tür gizlilik talimatının amacı, teknik bilginin, hukuk dışı ihracatı sonucunu doğuracak şekilde açıklanması ya da yayınlanmasının kontrol altına alınmasının yanında geniş kullanım yetkisinin verilmesidir⁷⁹³. Gizlilik talimatı, ihracat kontrolünde kullanılan resmi listelere dayalı olarak verilir ve buluşu yapanın patent

⁷⁹¹ Maune, “Patent Secrecy Orders”, 476.

⁷⁹² Mevcut durum itibarıyla ABD ile karşılıklı teknik işbirliği anlaşması yapan ülkeler, Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Kore Cumhuriyeti, İspanya, İsveç, Türkiye ve İngiltere’dir. Locke, “The Invention Secrecy Act”, 79.

⁷⁹³ Locke, “The Invention Secrecy Act”, 79, Utku, “ABD Patent Hukuku”, 113, 37 CFR 5.5 Permit to disclose or modification of secrecy order.

başvurusunda bulunabileceği ülkeler kararda açık olarak belirtilir⁷⁹⁴. Ülkemiz ile ABD arasında 18 Mayıs 1956 tarihinde imzalanan ve 2 Nisan 1957 tarihinde yürürlüğe giren “Müdafaa Maksatları için İhtira Beratı Haklarının ve Teknik Malumatın Mübadelesinin Kolaylaştırılmasına Dair Anlaşma”⁷⁹⁵ bulunmaktadır. Ayrıca aynı yönde Kuzey Atlantik Antlaşmasına taraf ülkeler ile imzalanan 21 Eylül 1960 tarihli “Savunma İle İlgili Ve İhtira Beratı İsteklerine Konu Teşkil Eden İhtira Sırlarının Karşılıklı Korunmasına İlişkin Anlaşma” da bulunmaktadır⁷⁹⁶. Bu anlaşmalar kapsamında Tip I gizlilik kararı verilmiş bir buluş başvurusuna konu ürünler üretilerek ABD’den Türkiye’ye ihraç edilebilir. Türkiye’de gizli patent kararı verilmiş bir buluş için Millî Savunma Bakanlığının izni ile yabancı ülkelere patent başvurusu yapılabilir. Bununla birlikte buluş ile üretim yapılması ve ihracatı veya buluşa ilişkin bilginin yabancı ülkeler ile paylaşılmasına ilişkin açık bir düzenleme SMK’de yer almamaktadır. Diğer taraftan Anayasanın 90. maddesine göre usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bu bakımdan gizlilik kararı verilmiş buluşa ilişkin bilginin, ABD veya NATO üyesi ülkelere verilmesi hakkında, yukarıda belirtilen antlaşma hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Ancak her halükarda 5201 sayılı Kanun kapsamında Milli Savunma Bakanlığından izin alınması gerekecektir.

Tip I gizlilik talimatı altında her ne kadar belirli ülkelerde patent başvurusu yapılabilir olsa ve bu ülkelerin çoğu EPC üye devleti olsa da EPO kapsamında patent başvurusu yapılamayacaktır. Ancak ABD ile aralarında güvenlik anlaşması olan EPC üye ülkelere doğrudan patent başvurusu yapılabilmektedir.

Tip II gizlilik talimatında, patent başvurusuna konu olan bilgi, başvurusu sahibinin DoD ile arasındaki mevcut güvenlik anlaşması bulunması halinde, güvenlik kılavuzuna göre gizlilik derecelendirilmiş veya gizlilik derecelendirilebiliyorsa kullanılabilir. Patent başvurusunun gizlilik derecelendirilebilir olması durumunda, tip II gizlilik talimatı, teknik bilgilerin Ulusal Endüstriyel Güvenlik Programı Kullanım Kılavuzunda belirtildiği şekilde sınıflandırılmış bilgiler gibi işlem

⁷⁹⁴ Utku, “ABD Patent Hukuku”, 109.

⁷⁹⁵ Anlaşmanın metni için bkz. 23.02.1957 tarih ve 9543 sayılı Resmi Gazete.

⁷⁹⁶ Anlaşmanın metni için bkz. 19.09.1961 tarih ve 10910 sayılı Resmi Gazete

görmesine olanak sağlamaktadır⁷⁹⁷. Diğer bir ifade ile tip II gizlilik talimatı altındaki patent başvurusuna ilişkin bilgiler, gizlilik dereceli bilgiler hangi mevzuata tabi olarak ve hangi koşullarda işlem görüyorsa aynı şekilde işlem görecektir. Ulusal Endüstriyel Güvenlik Programı Kullanım Kılavuzu, 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu kapsamında çıkarılan Savunma Sanayii Güvenliği Yönetmeliğine benzetilmektedir. Ulusal Endüstriyel Güvenlik Programı Kullanım Kılavuzu kapsamında gizlilik derecelendirilmiş bilgiler nasıl saklanması veya verilmesi gerekiyorsa tip II gizlilik talimatı altındaki patent başvuruları da aynı şekilde saklanacak veya verilecektir. Ülkemizde de savunma sanayi alanındaki buluşlar için aynı yönde bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sayede savunma sanayindeki gizlilik dereceli bilgileri içeren buluşlar, 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu ve alt mevzuatı çerçevesinde tesis güvenlik belgesine sahip tesislerde kullanılabilecek ve bilmesi gereken prensibi çerçevesinde kişi güvenlik belgesine sahip personele açıklanabilecektir. Mevcut durumda ise bu hususta boşluk bulunmaktadır. ABD Tip II gizlilik talimatı bilmesi gereken prensibine uygun şekilde ve gizlilik derecesine uygun güvenlik kurallarına göre işlem görmektedir. Buluşa konu teknik bilginin gizlilik seviyesinin kaldırılması halinde, doğrudan gizlilik talimatı kaldırılmış olmamaktadır, ancak hak sahibi durumu gizlilik talimatının kaldırılması için yetkili mercilere bildirebilir⁷⁹⁸. Yetkili merci gizlilik talimatını kaldırırsa, buluş da buna göre işlem görecektir.

Tip III gizlilik talimatı, patent başvurusu dâhilindeki bilgilerin, DOD ile patent başvuru sahibinin güvenlik anlaşmasının olmadığı durumda, güvenlik kılavuzuna göre gizlilik derecelendirilebilir nitelikteki bilgiler dâhil olmak üzere, açıklanmasının veya yayınlanmasının ulusal güvenliğe zarar verebileceği düşünüldüğü durumlarda verilmektedir. Bu durumda patent komiserinin yazılı izni olmaksızın tip III gizlilik talimatı altındaki patent başvurusuna ilişkin bilgiler açıklanamaz. Ancak tip III gizlilik talimatı, patent başvurusu dâhilindeki bilgilerin hangi kapsamda kullanılabileceğine dair bir izin durumunu da içermektedir⁷⁹⁹. Tip III gizlilik talimatı, tip I ve tip II gizlilik

⁷⁹⁷ Locke, “The Invention Secrecy Act”, 79, Utku, “ABD Patent Hukuku”, 110, 37 CFR 5.5 Permit to disclose or modification of secrecy order.

⁷⁹⁸ Utku, “ABD Patent Hukuku”, 113.

⁷⁹⁹ Locke, “The Invention Secrecy Act”, 79, Utku, “ABD Patent Hukuku”, 113, 37 CFR 5.5 Permit to disclose or modification of secrecy order.

talimatının uygulanamadığı ve gizlilik talimatı önerisinin DoD dışındaki bir ABD devlet kurumu tarafından verildiği hallerde uygulanmaktadır. Tip III gizlilik talimatı, en üst seviye gizlilik talimatıdır.

ABD uygulamasındaki bu gizlilik talimatları, patent başvurusu kapsamındaki buluşların ABD devleti tarafından kabul gördüğü veya kabul göreceği anlamına gelmemekte, buluşun değeri hakkında bir gösterge niteliğinde olmamaktadır.

Ülkemizdeki gizli patent uygulaması tip III gizlilik talimatına benzemektedir. Ancak aralarındaki fark, ABD’de tip III gizlilik talimatı genellikle savunma sanayi gizlilik mevzuatı uygulaması dışında kalan ve savunma bakanlığı dışındaki bir kurumun önerdiği durumlarda uygulanırken, ülkemizde gizli patent önerisi sadece Milli Savunma Bakanlığı tarafından verilebilmektedir. Ayrıca ülkemizde patent başvurusuna konu olan buluşun milli güvenlik ile ilişkili olup olmadığı değerlendirilmektedir ABD uygulamasında ise buluşun kendisinin değil, buluşa ilişkin bilgilerin kamuya açıklanmasının veya yayınlanmasının milli güvenliğe zarar verme tehlikesi açısından bir değerlendirme yapılmaktadır.

Almanya uygulamasında, patent başvurusuna konu olan buluşa ilişkin bilgiler devlet sırrı olarak değerlendirilirse, başvuru hakkında gizlilik talimatı verilebilir. Almanya’da patent başvurularına verilen gizlilik talimatları birer yıllık periyotlarla tekrar incelenmektedir⁸⁰⁰. İnceleme sonucunda gizlilik talimatları verilmesine neden olan durum ortadan kalkarsa veya en yüksek federal otorite gizlilik talimatının kaldırılmasını isterse gizlilik talimatı kaldırılmaktadır. Gizlilik talimatı süresince patent başvuruları yayınlanmamaktadır. Ancak en yüksek federal otoritenin izni ile başka ülkelerde başvuru yapılabilir.

İngiltere uygulamasında, patent başvurusuna konu buluşa ilişkin bilgilerin yayınlanması ulusal güvenliğe ya da kamu güvenliğe zarar verebilecek nitelikteyse üç ay boyunca yayınlanması yasaklanır. Bu süre zarfında, başvuru Avrupa Patent Ofisine, Uluslararası Büroya ya da uluslararası araştırma otoritesine gönderilmez. Bu üç aylık süre içinde durum Milli Güvenliğe ilişkin Bakanlığına gönderilir. Milli Güvenliğe ilişkin Bakanlık patent başvurusuna konu buluşa ilişkin bilgilerin yayınlanmasının ulusal güvenliğe ya da kamu güvenliğe zarar verebilecek nitelikte olduğuna karar

⁸⁰⁰ Almanya Patent Kanunu § 50.

verirse, gizlilik durumunun devamına hükmedilir. Durum ilk başvuru tarihinden itibaren 9 ay sonra ve takip eden her on iki ayda bir tekrar değerlendirilir. Patent başvurusuna konu buluşa ilişkin bilgilerin yayınlanmasının ulusal güvenliğe ya da kamu güvenliğe zarar verebilme ihtimalinin ortadan kalması halinde, başvuru normal şekilde değerlendirmeye tabi tutulur. Patent başvurusuna konu olan buluşa ilişkin bilgiler atom enerjisinin üretimi veya kullanımı veya bu üretim veya kullanımla bağlantılı konuların araştırılması ilişkin ise incelenmesi için bu konuda yetkili olan devlet dairesine gönderilir. Devlet dairesinin konuya ilişkin raporu Milli Güvenliğe ilişkin Bakanlığa sunulur ve Bakanlığın görüşlerine göre gizlilik talimatı verilebilir.⁸⁰¹

Fransa uygulamasında, tüm patent başvurularını gizlilik prensiplerine uygun şekilde milli savunma bakanlığı inceleyebilir. Patent başvuruları, izin alınmadıkça, beş ay geçmeden açıklanamaz, araştırma raporuna gönderilemez. Bu izin fikri mülkiyetten sorumlu bakanlık tarafından milli savunma bakanlığının görüşü alındıktan sonra verilebilir. Milli savunma bakanlığı tarafından bu açıklanmama durumu birer yıllık periyotlarla uzatılabilir⁸⁰².

5.3. Gizli Patent Başvurusunun Patentlenebilirlik Açısından İncelenmesi

Bir buluşun patent alabilmesi için yeni olması, buluş basamağı içermesi, sanayiye uygulanabilir olması ve buluş olarak kabul edilmeyen veya buluş olarak kabul edilmekle beraber patentlenemeyen konular dâhilinde olmaması gerekmektedir. Buluşun diğer şartları taşıması ancak buluş basamağı içermemesi halinde ise faydalı model belgesi alabilecektir.

Bir buluşun milli güvenliğe ilişkin olduğu değerlendirilse, herhangi bir işlem yapılmadan gizli patent başvurusu olarak sicile kaydedilir. Bu aşamada buluşun yeniliği, buluş basamağını içerip içermediği veya sanayiye uygulanabilir olup olmadığına bakılmamaktadır. Buluşun gizliliğe tabi olması için sadece Milli Savunma Bakanlığı tarafından, buluş konusunun milli güvenlik ile ilişkili olduğu yönünde görüş bildirilmesi yeterlidir.

⁸⁰¹ Birleşik Krallık 1977 Patent Kanunun 22 ve 23. maddeleri.

⁸⁰² Fransız Fikri Mülkiyet Kanunu L 608-610.

ABD uygulamasında ise gizlilik talimatı altındaki buluşlar, mühürlenmiş buluşlar hariç olmak üzere diğer buluşlar gibi patentlenebilirlik şartları açısından denetlenecektir⁸⁰³. Ancak bu buluşlar araştırma için uluslararası otoritelere herhangi bir şekilde gönderilemez. Gizlilik kararı altındaki başvurular hakkında nihai ret kararı verilmesi halinde, buluş yapan bu karara karşı Patent Muhakeme ve İtiraz Kuruluna (Patent Trial and Appeal Board) itiraz edebilir. Ancak bu itiraz, patent komiseri tarafından özellikle farklı bir şekilde talimatlandırılmadıkça, gizlilik talimatı kaldırılincaya kadar Patent Muhakeme ve İtiraz Kurulu tarafından görüşülmeyecektir. Kural bu olmakla birlikte, ABD Patent Kanunun 181. maddesinin 3. fıkrasına göre gizlilik kararının verilmesini talep eden devlet kurumunun veya ajansının başkanı, gerekçelerini de belirtmek suretiyle, ABD patent ofisinden buluşun incelenmesinin dahi ulusal güvenliğe zarar vereceğini belirterek inceleme yapılmamasını isteyebilir. Bu durumda buluş incelemeye de kapalı şekilde gizli ve mühürlenmiş şekilde tutulur ve durum başvuru sahibine bildirilir⁸⁰⁴. Buluşun yayınlanması ise gizlilik talimatının kaldırılmasına kadar askıya alınmaktadır.

Fransa uygulamasında açıklanmama hükmü altındaki patent başvuruları, araştırma raporu olmaksızın patentlenebilirlik şartları açısından incelemeye tabidir⁸⁰⁵.

Almanya uygulamasında da gizlilik kararı verilmiş patent başvuruları, patentlenebilirlik şartları açısından incelenir ve patent verilmesi halinde özel sicile kaydedilir⁸⁰⁶.

İngiltere uygulamasında da gizlilik talimatı verilmiş bir patent başvurusu, patentlenebilirlik şartları açısından incelemeye tabi tutulur ancak yayınlanmaz, Avrupa Patent başvurusu ise Avrupa Patent Ofisine gönderilmez, uluslararası patent başvurusu ise Uluslararası Büroya gönderilmez⁸⁰⁷.

⁸⁰³ 130 Examination of Secrecy Order Cases [R-11.2013], Lee, "Protecting the Private Inventor", 363, Locke, "The Invention Secrecy Act", 79, Kundert, "Invention Secrecy Guide", 683, Maune, "Patent Secrecy Orders", 478.

⁸⁰⁴ Kundert, "Invention Secrecy Guide", 684, Utku, "ABD Patent Hukuku", 106.

⁸⁰⁵ Açıklanmama hükmünü düzenlenen Fransız Fikri Mülkiyet Kanunu'nun L 612-9. maddesi patent başvurusunun patentlenebilirlik şartları açısından incelenmesini düzenleyen L 612-12 maddesinden istisna tutmamış, sadece araştırma raporunu düzenleyen L612-14 ve L612-15 maddelerinden istisna tutmuştur.

⁸⁰⁶ Almanya Patent Kanunu § 54.

⁸⁰⁷ İngiltere Patent Kanunu 22 (3), Bainbridge, *Intellectual Property*, 436.

Ülkemizde bu yönde bir inceleme ve değerlendirme yapılacağına ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yönde bir inceleme ve değerlendirme yapılmayacağından, patente ya da faydalı modele uygun olmayan buluşlar için de gizli patent kararı verilebilecektir. Böyle bir durumda, buluşu yapana gizlilik kararı nedeniyle tazminat ödenmesi halinde, bu tazminatın akıbetinin ne olacağı hususu tartışmaya açıktır. Zira patent veya faydalı model belgesine bağlanamayacak bir buluş için tazminat ödenmesi kamu zararı olarak değerlendirilebilir.

ABD uygulamasında, yapılan inceleme sonucunda, gizlilik kararı dışında, buluşun patentlenebilirlik şartlarını taşıdığı sonucuna ulaşırsa, gizlilik kararının verilmesini tavsiye eden kurum ile buluşu yapan bilgilendirilir⁸⁰⁸. Ancak bu bilgilendirme, buluşun normal durumda patentlenebilirlik şartlarının taşıdığına ilişkin bir bilgilendirme değildir. Gizlilik kararı kalkınca, normal bilgilendirme yapılır.

Ülkemizde yukarıda açıklandığı üzere patentlenebilirlik şartlarının taşınıp taşınmadığı gizlilik kararı verilen buluşlar için yapılmadığından, bu kapsamdaki bir bilgilendirme de yapılmayacaktır.

5.4. Gizlilik Kararının Sonuçları

Patent başvurusu, gizli olarak sicile kaydedildikten sonra buluş üzerindeki hak sahipliği bu karar kaldırılıncaya kadar bir nevi askıya alınır. Diğer bir ifade ile buluş üzerindeki hak sahipliğinin, sahibine tanıdığı haklar bu süre zarfında kural olarak kullanılamaz. Buluşun hak sahibine tanıdığı, buluşu kamuya açıklama, bir başkasının izinsiz kullanımını engelleme, başkalarına kullandırma, patent veya faydalı model belgesine başvurma haklarını kullanamaz. Kullanma hakkı da kural olarak ortadan kalkar.

5.4.1. Buluş için Patent Verilmemesi

Patent başvurusunda gizlilik kararı verilince gizli olarak sicile kaydedilir ancak patent belgesi düzenlenmez. Buluş patent belgesi düzenlenmesiyle birlikte kamuya açık hale gelecektir. Gizli patent uygulaması ile patent başvurusuna gizlilik kararı verilmesinde asıl amaç milli güvenliği ilgilendiren buluş konusu bilginin kamunun ve yetkisiz kişilerin erişimine açılmak istenmemesidir. Patent verilmesi halinde ise gizlilik ortadan kalkacak ve patent başvurusu konusu buluşa ilişkin bilgiler tekniğin

⁸⁰⁸ 37 CFR 5.3 Prosecution of application under secrecy orders; withholding patent (c).

bilenen durumuna dâhil olacaktır. Bu nedenle hakkında gizlilik kararı verilen başvuru konusu buluş için patent, bu süre zarfında verilmeyecektir. Her ne kadar maddenin başlığı gizli patent olsa da aslında ortada bir patent bulunmamaktadır. Bu açıdan madde başlığının doğru olmadığı değerlendirilmesinde de bulunulabilir.

ABD⁸⁰⁹ ve Fransa⁸¹⁰ uygulamalarında da aynı şekilde gizlilik kararının verildiği süre boyunca başvuru konusu buluş için patent verilmemektedir.

Almanya uygulamasında gizlilik kararı altında bulunan patent başvuruları için patent verilmekte ancak bu patent özel bir sicile kaydedilmektedir⁸¹¹.

İngiltere uygulamasında gizlilik talimatı altındaki patent başvurularına patent verilebileceği, ancak bu süre zarfında yenileme ücreti alınmayacağı düzenlenmiştir⁸¹².

5.4.2. Bilgilerin Kamuya Açıklanamaması

Buluşun millî güvenlik açısından önem taşıdığına Milli Savunma Bakanlığı tarafından karar verilirse, başvuru, patentlenebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın ve başkaca bir işlem yapılmaksızın gizli patent başvurusu olarak sicile kaydedilir. Sicilin, gizli patent başvurularının kaydedildiği bölümün 5202 sayılı Kanuna uygun olarak işleme tabi tutulup tutulmadığı hakkında SMK ve alt mevzuatında açıklık bulunmamaktadır. ABD uygulamasında, gizlilik talimatı altındaki patent başvuruları, özel güvenlik önlemleri alınmış bir bölümde tutulmakta ve uygun kişi güvenlik belgesine sahip personel tarafından incelenebilmektedir⁸¹³. Bu açıdan gizlilik kararı sadece ilgili patent başvurusu hakkında değil, aynı zamanda başvurunun konusu olan buluşa ilişkin teknik bilgiler hakkında da uygulanır. Gizlilik kararı, başvuru sahibi, mirasçılar, bu başvuruyu devralan ya da lisans ile kullanım hakkını elde edenler, yasal temsilciler ve vekilleri için buluşun yayınlanmamasını veya özel izin verilmedikçe herhangi bir şekilde yetkisiz kişiler ile paylaşılmasını kapsamaktadır⁸¹⁴. Fransa uygulamasında, mahkeme başkanının uzman incelemesi talep etmesi halinde, uzmanın savunma güvenlik sınıflandırmasına sahip dosyalarda,

⁸⁰⁹ 35 USC § 181 (3)

⁸¹⁰ Fransız Patent Kanunu L612-9

⁸¹¹ Almanya Patent Kanunu § 54.

⁸¹² İngiltere Patent Kanunu 22 (8).

⁸¹³ Manual of Patent Examining Procedure, 130 Examination of Secrecy Order Cases [R-11.2013].

⁸¹⁴ Utku, “ABD Patent Hukuku”, 111-112.

incelemeden kaçınması gerekmektedir⁸¹⁵. Almanya ve İngiltere uygulamasında da gizlilik kararı verilmiş patent başvuruları kamuya açıklanmamaktadır. 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanun ve alt mevzuatına göre uygun gizlilik derecesine sahip kişi güvenlik belgesine sahip olmayan kişilerin savunma sanayii gizlilik dereceli belgelere, hizmete özel gizlilik derecesine sahip olsa dahi, erişim yetkisi, askeri personel haricinde bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile TÜRKPATENT personelinin de 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu ve alt mevzuatına uygun hareket etme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Patent başvurusu hakkında gizlilik kararı verilmesi halinde, durum başvuru sahibine de bildirilecektir. Patent başvurusu sahibi, bu bildirimi aldığı andan itibaren patent başvuru konusu buluşu, yetkisi olmayan kişilere açıklayamaz. SMK ve alt mevzuatında yetkili kişinin tanımı yapılmamıştır. Patent başvurusu sahibi, açıklama yapacağı kişilerin yetkili olup olmadığını hangi ölçütlere göre karar vereceğine dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca izin alınarak açıklama yapılıp yapılmayacağı, izin alınacaksa bunun hangi makamdan alınacağına dair bir düzenleme de mevcut değildir.

ABD uygulamasında, gizlilik talimatı altındaki patent başvurusu sahiplerinin açıklama yetkisi öncelikle gizlilik talimatının tipine göre tayin edilmektedir⁸¹⁶. Ancak her durumda gizlilik talimatı sadece patent başvurusunun kendisini değil, buluşun konusunu da kapsamaktadır⁸¹⁷. Buluşu yapan her ne şekilde olursa olsun, patent başvurusunu ya da patent başvurusuna konu olan buluş hakkındaki bilgileri gizlilik talimatının tipine aykırı şekilde üçüncü kişilere açıklayamaz. Aynı şekilde gizlilik talimatının tipine bağlı kalmaksızın, gizlilik talimatı kapsamında bilgilere verilen gizlilik derecesine uygun kişi güvenlik belgesine sahip olmayan kişilere açıklama yapamayacaktır. Başvuru öncesinde bilginin verildiği kişiler kapsam dışında kalmaktadır. Gizlilik talimatı verildikten sonra, işçilerine dahi gizlilik talimatı kapsamı dışında ve uygun kişi güvenlik belgesi olması haricinde bilgileri açıklayamayacaktır. Normal durum dışında bilgi vermek gerektiğinde, başvuru sahibi, durumu, bilgi vereceği kişileri ve sahip oldukları belgeleri de açıkladığı bir dilekçe ile izin alabilir.

⁸¹⁵ Fransız Fikri Mülkiyet Kanunu L 615-10.

⁸¹⁶ 37 CFR 5.5 Permit to disclose or modification of secrecy order, Lee, "Protecting the Private Inventor", 364.

⁸¹⁷ Maune, "Patent Secrecy Orders", 477, Utku, "ABD Patent Hukuku", 111-112.

Ayrıca, sürekli işlem yapılan organizasyonlara ilişkin olarak genel izin de alınabilmektedir. Bilginin verileceği kişilerin, buluş başvurusu ve buluştaki bilgilerden en yüksek seviyeli gizlilik derecesine uygun kişi güvenlik belgelerine sahip olmaları beklenmektedir. Başvuru sahibi ayrıca başvurusu ve buluşa ait bilgileri gizlilik gereklerine uygun bir yerde muhafaza etmekle de yükümlü olmaktadır.

Ülkemizde de patent başvurusu sahibi, gizlilik kararı verilmiş sadece başvurusunu değil, buluşa ilişkin bilgileri de yetkisiz üçüncü kişilere açıklamayacaktır. Yetkili kişi duruma uygun şekilde belirlenmelidir. Üretim izni verilmişse, bilgiler sadece o üretim ile ilgili personele verilebilmelidir. Buluşun genel olarak savunma sanayi ile ilgili olacağı değerlendirildiğinden, üretim izni olmadan faaliyete başlanamayacaktır. 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun kapsamında harp araç ve gereçleri ile silâh, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalar ve patlayıcı maddeleri üretecek kuruluşların kurulması ve işletilmesi Millî Savunma Bakanlığının iznine bağlıdır. Dolayısıyla gizlilik kararı verilmiş buluş konusu muhtemelen harp araç ve gereçleri ile silâh, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalar ve patlayıcı maddeler dâhilinde olacağından, buluş konusu bilgilerin kısmen veya tamamen kullanılması da 5201 sayılı Kanun kapsamına girecektir. Gizlilik kararı verilmiş buluş kapsamındaki bilgilerin kullanılması onun üretilmesi veya yeni bir araştırma geliştirme projesinde kullanılması anlamına geleceğinden, hem SMK 124. madde hem de 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun kapsamında Millî Savunma Bakanlığından izin almak gerekecektir. İzin Millî Savunma Bakanlığı Teknik Hizmetler Daire Başkanlığı tarafından verilmektedir. Bu kapsamda izin alan kuruluşlar aynı zamanda 5202 sayılı Sanayii Güvenliği Kanunu kapsamına da girmektedir. Bu durumda ise SMK 124. madde 4. fıkrasındaki yetkili kişilerin tanımı ortaya çıkmış olacaktır. Gizlilik kararı verilmiş buluş başvurusu ve buluşa ait bilgiler, uygun kişi güvenlik belgesine sahip olmayan kişilere verilmeyecek ve bilmesi gereken prensibine uygun olarak işlem görecektir.

5.4.3. Buluşun Kullanılabilmesi

Gizlilik kararı verilmiş buluşu, buluşu yapan doğrudan kullanamaz. Bunun için Millî Savunma Bakanlığından izin talep edecektir. Bu iznin verilebilmesi için buluşu

yapan, 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun ve alt mevzuatındaki gerekleri yerine getirmelidir. Aynı zamanda 5202 sayılı Sanayii Güvenliği Kanunu ve alt mevzuatındaki gereklilikleri de yerine getirmekle yükümlü olacaktır.

ABD uygulamasında ise gizlilik talimatının tipine uygun şekilde buluşlar kullanılabilir⁸¹⁸. Ancak bu kullanım sırasında gizlilik kurallarına uygun önlemler alınacak ve uygun kişi güvenlik belgesi olan personel kullanılacaktır. Fransa uygulamasında gizlilik talimatı altındaki buluşlar izin alınmadıkça serbestçe kullanılamamaktadır⁸¹⁹. Buluşların yapılması arkasındaki temel güdü teknik bilginin gelişimidir. Buluşların kullanılamaması sonucunu doğuracak işlemler, bu güdünün bastırılması sonucunu doğurabilir. Bu nedenle milli güvenliği ilgilendirse dahi buluşların kullanılması teşvik edilmelidir. ABD patent hükümleri hakkında kongrenin yetkilendirilmesi arkasındaki ekonomik felsefe; kamu refahının artırılmasının en iyi yolunun bilim alanındaki buluşlar yoluyla bireysel kazançla yönelik kişisel çabanın teşvik edilmesidir⁸²⁰. Ancak doğal olarak milli güvenliği ilgilendiren konularda özel güvenlik tedbirleri alınmalıdır. SMK bu tedbirlerin alınarak gizli patentin kullanılabilmesine yönelik güncellenmelidir.

SMK’de gizli patent konusu olan buluş kapsamındaki bilgilerin sadece başvuru sahibi tarafından mı kullanılabileceği, lisans verilme suretiyle başkalarına da kullandırılıp kullandırılmayacağı hususunda da açıklık bulunmamaktadır. SMK 124. madde 5. fıkrasında geçen “*kullanılmasına*” ibaresi geniş anlamda yorumlanmalıdır. Buluşun kullanılması sadece sahibinin ondaki teknik bilgiyi kullanarak üretim yapmasını değil aynı zamanda üçüncü kişiye hakkını kullandırarak (lisans sözleşmesiyle) üretim yaptırmasını da kapsamaktadır. Buluş, bu şekilde, lisans sözleşmesi vasıtasıyla kullanılmak istenirse, aynı şekilde Milli Savunma Bakanlığından izin alınması gerekecektir. Üretim yapılmak istenen tesis 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun ve alt mevzuatı kapsamında kurulmuş ya da kurulacaksa ve 5202 sayılı Sanayii Güvenliği Kanunu ve alt mevzuatına uygun

⁸¹⁸ 37 CFR 5.5 Permit to disclose or modification of secrecy order.

⁸¹⁹ Fransa Fikri Mülkiyet Kanunu L 612-9.

⁸²⁰ Maune, "Patent Secrecy Orders", 474.

güvenlik önlemleri alınmışsa, uygun kişi güvenlik belgesine sahip personel ile üretim yapılması için lisans sözleşmesi yapılmasına yönelik izin verilebilir.

5.4.4. Tazminat Talep Hakkı

Patent başvurusuna gizlilik kararı verilmesi ile birlikte buluşu yapanın hakları genel olarak askıya alınmaktadır. Bu dönem için patent belgesi düzenlenmediğinden başvuruyu yapan patentin kendisine sağlayacağı hakları kullanamayacaktır. Patent başvurusuna ulusal güvenlik nedeniyle gizlilik kararının verilmesine ilişkin uygulamaların tarihçesinde, buluş sahiplerinin patent başvurusunda bulunmaktan kaçınmasını önlemek adına devletin tazminat ödemesi sistemi benimsenmiştir⁸²¹. Gizlilik kararının uygulanması nedeniyle buluş üzerindeki hakların askıya alınması nedeniyle tazminat ödenmesi, bu uygulamayı yapan devletler tarafından da benimsenmiştir⁸²². SMK 124. maddesi 6. fıkrasına göre patent başvurusu sahibi, patent başvurusunun milli güvenlik gerekçesi ile gizli tutulduğu süre için Devlettten tazminat talep edebilecektir. Tazminatın hangi devlet kurumunda talep edilebileceği açık şekilde düzenlenmemiştir. Tazminat, genel uluslararası uygulamaya uygun olarak Milli Savunma Bakanlığı'ndan talep edilmelidir. ABD uygulamasında gizlilik talimatının verilmesini hangi kurum talep etmişse, tazminat taleplerinin de o kuruma yöneltileceği açıkça düzenlemiştir⁸²³.

Tazminat, gizlilik kararı verilmiş olan buluşun önemi ve patent başvurusu sahibinin onu serbestçe kullanabilmesi hâlinde elde edeceği muhtemel gelirin miktarı göz önünde tutularak hesaplanacaktır. Buluşun öneminin tazminat miktarı hesaplanırken dikkate alınmasında, buluşun sanayiye uygulanabilirliği açısından önemi anlaşılmalıdır. Buluşun önemi, patent başvurusu sahibine sağlayacağı maddi katkının büyüklüğü ile orantılıdır.

Patent başvuru sahibinin, buluşu izin almak suretiyle kullanması veya kullandırması halinde tazminat talep edip edemeyeceği mevzuatta düzenlenmemiştir. Sadece gizli tutulduğu süre için tazminat talep edilebileceği düzenlenmiştir. ABD,

⁸²¹ Lee, "Protecting the Private Inventor", 367.

⁸²² Gizlilik karar nedeniyle tazminat ödenmesi, Alman Patent Kanununun 55. maddesinde, ABD'de 35 U.S.C. 183'de, İngiltere Patent Kanunu 22. maddesinde ve Fransa'da Fikri Mülkiyet Kanununun L612-10'da düzenlenmiştir.

⁸²³ 37 CFR 5.2 Secrecy order (b).

İngiltere, Fransa ve Almanya uygulamasında, zararlarının tazmini şeklinde düzenleme bulunmaktadır. Mahkemeler de gerçek zararın ortaya konmasını istemekte, ortada bir zarar yoksa tazminat da talep edilememektedir⁸²⁴. Bir görüşe göre ABD uygulamasında zararın, gizlilik talimatı verilmesi nedeniyle oluşan zarar ve devletin kullanımı nedeniyle ortaya çıkan zarar olmak üzere iki tipi bulunmaktadır⁸²⁵. Diğer bir görüşe göre ise buluşun pazarlanmasının engellenmesi ve gelecek pazarın kaybı nedeniyle ortaya çıkan zarar olmak üzere iki türü olmaktadır⁸²⁶. ABD mahkemeleri zararı dar yorumlamamakta, adil bir tazminatın belirlenmesinde zarara neden olabilecek faktörlere geniş bir açıdan yaklaşmaktadır⁸²⁷. Ancak her halükarda talep edilen tazminata neden olacak zarara kanıtlayacak delillerin sunulması beklenmektedir. Tazminat talebinde, zararın oluştuğunu gösterecek yeterli kanıtın sunulmaması halinde ise tazminat talepleri reddedilmektedir⁸²⁸. Bu kapsamda açılan davalarda çeşitli zararlara karşılık tazminat talep edilebilmektedir⁸²⁹.

Türk Hukukunda tazminat talep edilebilmek için ortada bir zararın bulunması gerekmektedir. Zararın üzerinde tazminat talep edilemez. Buluş üzerinde SMK 124. maddeye göre gizlilik kararı verilirse ancak patent başvuru sahibi, izin almak suretiyle buluşu kullanırsa ancak gizlilik kararı olmasaydı daha fazla gelir elde edebileceğini ispatlamak suretiyle aradaki farkı tazminat olarak talep edebilecektir.

Ödenecek tazminat öncelikle Milli Savunma Bakanlığından talep edilecektir. Ancak gizlilik kararı verilen patent başvuru sahibi ile Milli Savunma Bakanlığı arasında anlaşma sağlanamazsa, ödenecek tazminat miktarı mahkeme tarafından

⁸²⁴ Gerçek zararın ispatına yönelik gerekliliğin kaldırılmasının uygun olacağına yönelik görüş de bulunmaktadır. Bu görüşe göre bu gerekliliğin kaldırılması her ne kadar devlet tarafından ödenecek tazminat miktarını arttıracak olsa da patent sistemine vereceği katkı sayesinde toplum açısından toplam faydası da büyük olacaktır. Maune, "Patent Secrecy Orders", 491.

⁸²⁵ Locke, "The Invention Secrecy Act", 80.

⁸²⁶ Maune, "Patent Secrecy Orders", 486.

⁸²⁷ Lee, "Protecting the Private Inventor", 368.

⁸²⁸ Maune, "Patent Secrecy Orders", 486 vd.

⁸²⁹ Constant v. United States, 1 Cl. Ct. 600, 601-02 (Cl. Ct. 1982) davasında davacı, otomatik araç tanımlama (AVI) sistemi için verilen ve 15 ay süren gizlilik talimatı nedeniyle (sonrasında buluşu için patent alınmıştır), gizlilik talimatı nedeniyle iş fırsatlarında kapsamındaki kar kaybı, gizlilik talimatının kaldırılması için yapılan masraflar, AVI piyasasında rekabet etme hakkına müdahale nedeniyle ortaya çıkan zarar ve yabancı ülkelerde patent başvurusundaki gecikme nedeniyle ortaya çıkan zararı talep etmiştir. Ancak Mahkeme, gerçek zarara ilişkin kanıtların ortaya konmadığı ve başvurunun kaldırılması için yapılan avukatlık masraflarının da kanunda açık bir hüküm olmadığı için talep edilemeyeceği nedeniyle talepleri kabul etmemiştir. Maune, "Patent Secrecy Orders", 483-485.

belirlenecektir. Mahkeme, SMK 156. madde gereğince fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesidir. Yargılama 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu⁸³⁰'nun 28. maddesine göre gizli olarak yapılmalıdır. Gizlilik kararı verilmiş patent başvurusu sahibi davasını açarken, davanın gizli olarak yürütülmesini talep etmelidir. Hâkim böyle bir talep olmasa dahi davanın gizli olarak yürütülmesine resen karar vermelidir. Patent başvurusuna gizlilik kararı, buluşun milli güvenlik açısından önem taşıdığı ve açıklanmasının uygun görülmemesinden verildiğinden, durum doğrudan kamu güvenliğini ile ilişkilidir. Patent başvurusu sahibi dilekçesinde gizlilik kararı verilmesini talep etmemişse ve hâkim de gizlilik kararını resen vermemişse buluş alenileşebilir. Patent başvurusu sahibinin kusuruyla gizli patente konu buluş açıklanmışsa tazminat isteme hakkı ortadan kalkabilecektir Bu nedenle tazminatın miktarı hususunda Milli Savunma Bakanlığı ile anlaşma sağlanamadığından, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemesi nezdinde tazminat miktarının belirlenmesi için dava açan patent başvurusu sahibinin ilk dilekçesinde duruşmaların gizli yapılmasına yönelik olarak 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 28. maddesine göre talepte bulunması önemlidir.

Gizlilik kararının kaldırılması sonrasında yapılan inceleme sonucunda başvurunun patent alamaması halinde verilen tazminatın akıbeti hakkında da düzenleme bulunmamaktadır. ABD uygulamasında gizlilik talimatı verilen buluş hakkında patentlenebilirlik incelemesi devam ettiğinden böyle bir sorunun oluşması beklenemez. Almanya uygulamasında da Patent Kanunun 55. maddesinin 1. fıkrasına göre gizlilik kararı nedeniyle tazminat talebi patent verilinceye kadar ileri sürülemeyecektir. Tazminat ancak bir yıla aşan gizlilik kararları için ve geçmişe dönük olarak talep edilebilecektir. Gizlilik kararının kaldırılması sonrasında yapılan inceleme sonucunda başvurunun patent alamaması halinde verilen tazminatın sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre geri alınabileceği değerlendirilmektedir. Zira buluşa patent verilmemesi halinde tazminat ödenen zaman dilimi için aslında başvuru sahibinin uğradığı bir zarardan söz edilemeyecektir. Gizlilik kararı ile aslında patent başvurusu sahibinin askıya alınan bir hakkı da olmayacaktır. Patent başvuru sahibinin gizlilik kararı nedeniyle askıya alınan hakları, patent verilmesi halinde sahip olacağı ve kullanmadığı için tazminat ödenecek olan haklarıdır. Sebepsiz zenginleşmeyi

⁸³⁰ RG 04.2.2011, 27836.

düzenleyen TBK 77. maddesinde göre haklı bir sebep olmaksızın, bir başkasının malvarlığından zenginleşen, bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür. Tazminatın geri istenmesi durumuna 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun⁸³¹ hükümleri uygulanamayacaktır. 6183 sayılı Kanunun 1. maddesine göre haksız iktisaptan doğan kamu alacakları kapsam dışında kalacaktır. Hakkında gizlilik kararı verilmiş olan patent başvuru sahibinin, patent alamaması halinde kendisine verilen tazminat haksız olarak kazanılmış olacaktır. SMK'de haksız olarak alınan gizlilik tazminatının geri ödenmesine ilişkin bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer taraftan, patent alınamamasının nedeni, gizlilik sürecinde başvuru sahibinin kusuru olmaksızın buluşun yeniliğini kaybetmesiye tazminat da geri talep edilememelidir.

Tazminatın hesaplanmasında esas alınacak azami süre, patentin koruma süresi olan başvuru tarihinden itibaren 20 yıl olmalıdır. Bu süre sonunda patent konusu buluş topluma ait hale gelir. Dolayısıyla yirmi yıllık koruma süresinin nihayete ermesinden sonra hakkında gizlilik kararı verilmiş olan patent başvuru sahibinin kısıtlanan bir hakkı da ortada kalmayacaktır. Hakkında gizlilik kararı verilmiş olan patent başvurusu sahibi, gizlilik süresi boyunca hakları kısıtlandığı için tazminat aldığından, koruma süresi olan başvuru tarihinden itibaren yirmi yılın sonunda artık tazminat talep hakkı da ortadan kalkacaktır.

Gizli patent başvuru konusu olan buluş, patent başvurusu sahibinin kusuruyla açıklanmışsa tazminat isteme hakkı ortadan kalkar. Başvuru sahibi gerekli güvenlik önlemlerini almamışsa ve buluş bu nedenle açıklanmışsa veya patenti yetkisiz kişilere açıklamışsa tazminat isteme hakkını kaybedecektir. Gizli patent başvuru konusu olan buluşa ilişkin bilgiler ayrıca 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanununa göre gizlilik dereceli ise ve bu bilgiler patent başvurusu sahibinin kusuruyla açıklanmışsa başvuru sahibi sadece tazminat isteme hakkını kaybetmeyecek aynı zamanda cezai müeyyideler ile karşı karşıya kalacaktır.

5.4.5. Gizlilik Süresi

Patent başvurusu konusu buluşun millî güvenlik açısından önem taşıdığına Milli Savunma Bakanlığı tarafından karar verilmesi halinde bu gizlilik kararının ne kadar

⁸³¹ RG 28.7.1953, 8469.

süre için geçerli olacağına dair SMK’de düzenleme bulunmamaktadır. Mevzuatta açık bir düzenleme olmadığından gizlilik kararı süresiz verilebileceği gibi belirli bir süre ile sınırlı olmak üzere de verilebilir.

Patent başvurusuna gizlilik kararının belirli süreli verilmesi halinde bu süre, patent başvurusu sahibine yapılacak bildirimde de yer almalıdır. Sürenin dolması halinde gizlilik kararı yenilenebilir. Buluşun konusunun milli güvenliği ilgilendirdiği süre boyunca gizlilik kararı yenilenebilir. Süre konusunda mevzuatta bir sınırlama olmadığı için yenileme kararındaki süreler de farklılık gösterebilir.

Patent başvurusuna gizlilik kararının süresiz verilmesi halinde ise kullanamama nedeniyle ödenecek tazminatın hesaplanmasında sorun yaşanabilir. Tazminat hesaplanırken dikkat edilecek hususlardan bir tanesi de hakkında gizlilik kararı verilen buluşun kullanılamaması nedeniyle muhtemel gelirden ne kadarlık bir süre mahrum kalındığıdır. Bu sürenin belirsiz olduğu durumlarda tazminatın hesaplanmasında da güçlük yaşanacaktır. Almanya uygulamasında da olduğu gibi gizlilik kararı nedeniyle tazminat talebinin patent verilinceye kadar ileri sürülemeyeceğine ve geçmişe dönük olarak talep edilebileceğine yönelik bir düzenlemenin yapılması bu tartışmaları ortadan kaldıracaktır.

Milli Savunma Bakanlığının talebi üzerine patent başvurusu için verilen gizlilik kararını kaldırabilir. Milli Savunma Bakanlığı, patent başvurusu konusu buluşa ait bilgilerin artık milli güvenliğe ilgilendirmedikçe ya da önem taşımadığına kanaat getirirse bunu yazılı olarak TÜRKPATENT’e bildirecektir. Bu durumda TÜRKPATENT gizlilik kararını kaldıracaktır.

Gizlilik kararının kaldırılması halinde, patent başvurusu gizliliği kaldırıldığı tarihten itibaren normal patent başvurusu olarak işlem görecektir. Patent koruma süresi, başvuru tarihinden başlamak üzere, yirmi yıldır. Gizlilik kararı boyunca bu süre de askıya alınacaktır. Diğer bir ifade ile bu yirmi yıllık süre, gizlilik kararı boyunca işlemeyecek ve askıya alınacaktır. Gizlilik kararının kaldırılması ile birlikte bu süre tekrar işlemeye başlayacaktır.

ABD uygulamasında gizlilik talimatı, savaş ve ulusal acil durum hariç olmak üzere, azami bir yıllık süre için verilir⁸³². Savaş durumunda ise gizlilik kararları savaş

⁸³² 35 U.S.C. 181 Secrecy of certain inventions and withholding of patent.

süresi ve savaşın bitmesinden sonra bir yıl kadar yürürlükte kalmaya devam edecektir. ABD Başkanı tarafından ulusal acil durum ilan edilmesi durumunda da gizlilik talimatı, bu durumun devam etmesi ve sonrasındaki altı ay kadar yürürlükte kalmaya devam edecektir. Bir yıllık süre sonunda gizlilik talimatı, patent başvurusu konusu buluşun açıklanmasının veya yayınlanmasının ulusal güvenliğe zarar vermesi tehlikesinin devamında tekrar uzatılabilir. Gizlilik talimatının uzatılması da azami bir yıllık süre için geçerli olacaktır. Gizlilik talimatının yenilenme suretiyle süresinin uzatılması halinde patent başvurusu sahibi bilgilendirilecektir. Patent başvurusu konusu buluşun açıklanmasının veya yayınlanmasının ulusal güvenliğe zarar vermesi tehlikesinin ortadan kalması halinde, diğer bir deyişle gizlilik talimatı verilmesine neden olan durumun artık geçerli olmaması halinde gizlilik talimatı kaldırılır. Bazı gizlilik talimatlarının toplam süresi yirmi yılı aşmakta, nadiren olmakla beraber bazılarının toplam süresi 40 yılı aşmaktadır⁸³³.

ABD’de gizlilik talimatının kaldırılmasının, buluşa ait bilgilerin gizlilik dereceleri kaldırılmadıkça tabi oldukları gizlilik gerekliliklerine ilişkin mevzuata uygun hareket etme yükümlülüklerini kaldırmayacağı düzenlemiştir⁸³⁴. Ülkemizde de konu hakkında bir düzenleme olmamasına karşın, gizlilik kararının kaldırılması, buluşun 5202 sayılı Savunma Sanayii Güvenliği Kanunu kapsamında gizlilik dereceli bilgileri içermesi halinde mevzuata uygun olarak korunması ve işleme tabi tutulması zorunluluğunu ortadan kaldırılmayacaktır. Ancak buluşa ait bilgilerin gizlilik dereceleri mevzuata uygun şekilde kaldırılır ve bilgiler “tasnif dışı” hale gelirse serbestçe işlem görebilecektir. Bu durumda patent başvurusu normal bir başvuru gibi değerlendirilecektir.

ABD’de başvuru sahibi aynı zamanda gizlilik talimatının kaldırılmasını ya da türünün değiştirilmesini dilekçe ile talep edebilmektedir. Dilekçe her ne kadar Patent Ofisine sunulsa da gizlilik kararının verilmesini tavsiye eden devlet kurumunun görüşü doğrultusunda hareket edilecektir. Ülkemizde konu hakkında bir düzenleme olmamasına karşın patent başvurusu sahibi, buluşun millî güvenlik açısından artık önem taşımadığını ileri sürerek gizlilik kararının kaldırılması talep edilebilir. Gizlilik kararının kaldırılmasını talebini içeren dilekçe TÜRKPATENT’e hitaben yazılmalıdır.

⁸³³ Maune, "Patent Secrecy Orders", 477.

⁸³⁴ 37 CFR 5.5 Permit to disclose or modification of secrecy order, VII. EXPIRATION.

TÜRKPATENT, bu yönde bir dilekçe aldığında, Milli Savunma Bakanlığı ile yapacağı yazışma sonucunda, buluşun millî güvenlik açısından artık önem taşımadığı sonucuna ulaşırsa gizlilik kararı kaldırılabilir.

5.4.6. Yıllık Ücret Ödenmemesi

Normal durumda, patent başvurusu veya patentin korunması için gerekli olan yıllık ücretler, başvuru tarihinden itibaren ikinci yılın sona erdiği tarihte ve devam eden her yıl vadesinde ödenir. Yıllık ücretlerin ödenmemesi patent hakkının sona ermesine yol açabilir.

Yıllık ücretlerinin ödenmemesi patent hakkının kaybı bakımından ağır sonuçlara yol açtığından ve patent başvurusuna gizlilik kararı verilmesi halinde başvuru sahibinin hakları askıya alındığından, kanun koyucu gizlilik kararı süresi boyunca yıllık ücretlerin ödenme yükümlülüğünü kaldırmıştır. Yıllık ücretlerin ödenme yükümlüğü, başvuru tarihinden itibaren ikinci yılın sona erdiği tarihten başlamaktadır. Bu süre gizlilik kararının verilmesi ile askıya alınmış olacaktır. Gizlilik kararının kaldırılması ile birlikte ise yeniden işlemeye başlayacaktır.

İngiltere uygulamasında da gizlilik talimatı süresi boyunca yenileme ücretinin alınmayacağı düzenlenmiştir⁸³⁵.

5.4.7. Başka Bir Ülkede Patent Başvurusu Yapılamaması

Türkiye’de meydana gelen buluşa yabancı ülkelerde patent başvurusu yapmak için kural olarak herhangi bir makamdan izin alma mecburiyeti bulunmamaktadır. Türkiye’de meydana gelen buluş için patent başvurusunun öncelikle Türkiye’de yapılmasına yönelik bir zorunluluk da yoktur.

PCT’nin ulusal gerekleri düzenleyen 27. maddesinin 8. fıkrasına göre PCT Antlaşması ve buna dayalı olarak çıkarılan Yönetmelik, bir Antlaşma Devletinin ulusal güvenliğinin korunması için gerekli önlemleri alması amacıyla kendi yurttaşlarının veya bu devlette ikametgâhı bulunan kişilerin uluslararası başvurularda bulunma haklarını kısıtlama özgürlüğünü etkileyecek şekilde yorumlanamamaktadır. Diğer bir ifade ile Antlaşma Devletleri ulusal güvenliğinin korunması için kendi yurttaşlarının

⁸³⁵ İngiltere Patent Kanunu 22 (8).

veya kendi devletlerinde ikametgâhı bulunan kişilerin uluslararası başvurularda bulunma haklarını kısıtlayabilir ve bu yönde kanunlarında hükümler düzenleyebilir.

Patent komiserinden yazılı bir izin alınmadıkça, ABD’de yapılan bir buluşla ilgili olarak ABD’de başvuruda bulunduktan sonra altı ay geçmeden herhangi bir yabancı ülkede patent, faydalı model belgesi, endüstriyel tasarım veya model için başvuruda bulunulamaz, hak sahibi tarafından bu kapsamda başkalarına izin verilemez⁸³⁶. Ancak bu altı aylık inceleme süresi geçtikten sonra başvuru sahibine yabancı ülkelerde buluşu ile ilgili olarak başvuru yapmasına izin verilebilir⁸³⁷. Hakkında gizlilik talimatı verilmiş başvurular ile ilgili olarak ise izin alınmadıkça yabancı ülkelerde patent başvurusu yapılamaz. Diğer bir ifade ile ABD yapılan buluşlar ile ilgili olarak patent, faydalı model belgesi, endüstriyel tasarım veya model için öncelikle ABD’de başvuru yapılmak zorundadır. Uluslararası başvuru için ise ya ABD’de yapılan başvuru üzerinden altı ay geçmiş olmalı ve o başvuru için gizlilik talimatı verilmemiş olmalı ya da yabancı ülkede yapılacak veya yaptırılacak başvuru için patent komiserinden yazılı bir izin alınmalıdır. Bu durum ulusal güvenliği ilgilendirsin ya da ilgilendirmesin tüm buluşlar için öngörölmüş bir zorunluluktur.

SMK 124. madde 9. fıkrasına göre Türkiye’de gerçekleştirilen bir buluş milli güvenlik açısından önem taşıyorsa, söz konusu buluş için yabancı ülkelerde patent başvurusunda bulunulamaz. Bu hükmün uygulanması için iki şart vardır. Birinci şartın ise iki durumu vardır, birincisi buluş Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde gerçekleştirilen bir faaliyet sonucunda ortaya çıkmış olmalıdır. Buluşun hangi ülke vatandaşı tarafından bulunduğu düzenleme karşısından önem arz etmemektedir. İkinci durum, buluşu yapanın yerleşim yeri Türkiye’deyse aksi ispat edilinceye kadar, buluşun Türkiye’de yapılmış olduğu kabul edilme halidir. Türkiye’de ikametgâhı olanların yaptıkları buluşun Türkiye’de yapıldığı yönünde adi kanuni karine mevcuttur. Buluşu yapan, buluşun farklı bir ülkede yapıldığını kanıtlarsa bu hüküm uygulanmayacaktır. İkinci şart buluşun milli güvenlik açısından önem taşımasıdır. Buluş konusunun, milli güvenlik açısından önem taşıdığına kimin karar vereceği düzenlenememiştir. Patent başvurusunu yapan hak sahibi, Türkiye’de başvuru

⁸³⁶ 35 U.S.C. 184 Filing of application in foreign country, Cage, "Foreign Filing License Procedure", 504 vd.

⁸³⁷ Bu altı aylık sürenin geçmesinden sonra herhangi bir işlem yapılmaz ise başvuru sahibi yine yabancı ülkelerde başvuru yapma hakkını elde etmiş olur. Locke, "The Invention Secrecy Act", 73-74.

yapmadan doğrudan yabancı ülkeye başvuru yapacağından, herhangi bir kurumla da muhatap olmayacak veya hukuki ilişki içine girmiş bulunmayacaktır. Türkiye’de başvuru yapmadan doğrudan yabancı ülkede patent başvurusu yapılması durumunda, buluş konusunun milli güvenlik açısından önem taşıyıp taşımadığına başvuru yapmaya hakkı olan kişi, kendisi karar vermek zorunda kalacaktır. Bu konuda 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat Ve Patlayıcı madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun kapsamında Milli Savunma Bakanlığı tarafından resmi gazetede yayınlanan “5201 Sayılı Kanun Gereğince Kontrole Tâbi Tutulacak Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Bunlara Ait Yedek Parçalar, Askerî Patlayıcı maddeler, Bunlara Ait Teknolojilere İlişkin Liste⁸³⁸” yardımcı olabilir. Bu liste kapsamına giren malzeme ve bunlara ait teknolojiler milli güvenlik açısından önem taşımaktadırlar.

Türkiye’de gerçekleştirilen bir buluş için TÜRKPATENT’e yapılan bir başvurusu hakkında gizlilik kararı verilmiş ise Millî Savunma Bakanlığının izni olmadan, söz konusu buluş için yabancı bir ülkede patent başvurusu yapılamaz. Hakkında gizlilik kararı verilmiş olan bir buluşun yabancı bir ülkede patent başvurusu yapılmasına doğrudan yasak konmamıştır. Milli Savunma Bakanlığının izin vermesi halinde yabancı ülkelerde de patent başvurusunda bulunulabilir. Bu durumda ABD ile olduğu gibi karşılıklılık esasına göre, arada anlaşma bulunan ülkelerde, başvuru için izin verilebilecektir. Zira yabancı ülkede yapılan başvuruya da anlaşmaya uygun olarak gizlilik kararı verilmesi gerekmektedir.

Bu maddeye aykırı olarak yabancı ülkelerde patent başvurusunda bulunulması halinde herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir. Diğer bir ifade ile Türkiye’de gerçekleştirilen ve Türkiye’nin milli güvenliği açısından önem taşıyan bir buluş için yabancı ülkelerde patent başvurusu yapılması halinde, başvuruyu yapana karşı herhangi bir cezai ya da hukuki müeyyide uygulanmayacaktır. Dolayısıyla hükmün uygulanması, özellikle de ekonomik çıkarın hedef olduğu ticari hayatta, kişilerin inisiyatifinde kalmaktadır.

⁸³⁸ 2023 yılına ait kısa adı Kontrole Tabi Malzeme Listesi olan liste 03.12.2022 tarih ve 32032 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır.

ABD uygulamasında ise geçerli bir izin almadan ABD’de yapılan bir buluşla ilgili olarak yabancı bir ülkede patent veya faydalı model, endüstriyel tasarım veya modelin tescili için başvuruda bulunmuş veya başka birinin başvurusuna izin vermişse ABD’de o buluş için patent alamayacaktır⁸³⁹. Bahse konu buluş için verilmiş olan patentler ise, böyle bir iznin alınamamasının hatadan kaynaklandığı ispat edilemedikçe geçersiz olacaktır. Ayrıca geçerli bir izin alınmadan almadan ABD yapılan bir buluşla ilgili olarak yabancı bir ülkede patent veya faydalı model, endüstriyel tasarım veya modelin tescili için başvuruda bulunmuş olanlar hakkında 10.000 ABD Dolarına kadar para cezasına ya da iki yıla kadar hapis cezasına veya her ikisine birden hükmedilebilir⁸⁴⁰. Görüldüğü üzere ABD’de yapılan bir buluşun, hükümetin incelemesi olmaksızın yabancı bir ülkede patent başvurusuna konu edilmesi sıkı şekilde yasaklanmış, hukuki ve cezai müeyyideler öngörülmüştür.

İngiltere uygulamasında da İngiltere’de ikamet eden kişiler, bir buluşla ilgili olarak, İngiltere’de patent başvurusu yapılmasından itibaren altı hafta geçmedikçe veya yazılı olarak patent kontrolöründen izin almadıkça yurtdışında patent başvurusu yapamaz⁸⁴¹. Bu hüküm, ulusal güvenliği ilgilendiren ya da askeri teknoloji taşıyan buluşlarla ilgili başvurulara ve toplum güvenliğine zarar verebilecek bilgileri içeren buluşlarla ilgili başvurulara uygulanacaktır. Bu hükme aykırı hareket edilmesi halinde ise, aykırı hareket edenler hakkında 1.000 pound ya da iki yıla kadar hapis cezasına veya her ikisine hükmedilebilir.

⁸³⁹ 35 U.S.C. 185 Patent barred for filing without license, Kundert, "Invention Secrecy Guide", 684-685.

⁸⁴⁰ 35 U.S.C. 186 Penalty, Lee, "Protecting the Private Inventor", 373.

⁸⁴¹ İngiltere Patent Kanunu 23.

6. SONUÇ

Buluş, medeniyetin gelişmesinde anahtar yapı taşıdır. Buluşun hukuk düzenleri tarafından korunması, buluşçuya belirli hakların tanınması, hukukun da gelişmesiyle başlamıştır. Buluşun korunması, onu meydana getirene süreli veya süresiz olarak kullanma ve yararlanma hususunda tekel hakkı tanınması ile ortaya çıkmıştır. Buluşun korunmasına ilişkin hukuki düzenlemelerin evrimleşmesi sonucunda patent ve faydalı model belgesi ile buluşun korunması mevcut hukuk düzenleri tarafından genel kabul görmüş bir durumdur.

Her buluş, hukuk düzeni tarafından korunmamaktadır. Buluşun korunması onun patent veya faydalı model belgesi ile korunması ile ilişkilidir. Buluşun patent ile korunması için yeni olmalı, tekniğin bilinen durumuna dâhil olmamalı, sanayiye uygulanabilir olmalı, buluş basamağını içermeli ve buluş olarak kabul edilmeyen ve patentlenemeyen konulara dâhil olmamalıdır. Buluş diğer şartları sağlamakla beraber buluş basamağını içermiyorsa, daha kısıtlı bir koruma sağlayan faydalı model belgesi ile de korunabilir.

Buluş üzerinde maddi ve manevi haklar bulunmaktadır. Buluş üzerindeki tüm haklar, mutlak hak özelliğini göstermez. Buluşun patent veya faydalı model belgesine bağlanması halinde üzerindeki haklar belirli bir süre ile sınırlıdır. Bu süre sonunda ise buluş kamuya ait hale gelir. Ayrıca patent veya faydalı model başvurusu yapılmadan buluşun kamuya açıklanması halinde, istisnalar saklı olmak üzere, buluş yeni olma özelliğini kaybedecektir. Gerçek buluşçu prensibi gereğince, buluşun üzerindeki bu haklar, meydana getirilmesi ile birlikte ipso iure olarak buluşu yapanın şahsında doğar. Ancak, temel kural gerçek buluşçu prensibi olsa da, aynı anda, aynı konuda, iki farklı kişi tarafından buluşun meydana getirilmesi halinde, hak sahipliğinin tespitinde, ilk başvuru prensibi esas alınacaktır. Buluşu için patent veya faydalı model başvurusu yapan ilk buluşu yapanın hakları korunacak, diğer buluşu yapan ise, şartları mevcutsa, ancak önceki kullanımdan doğan hak kapsamında buluşu sınırlı şekilde kullanabilecektir.

Sınai Mülkiyet Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 107. maddesi çerçevesinde, buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkından feragatini geçerli saymak gerekir. Ancak, buluş ortaya çıkmadan, özellikle çalışan buluşlarını meydana getirenler ile yapılan sözleşmelerde, buluşu yapanın adının belirtilmesi hakkından

vazgeçmenin geçersiz olacağı söylenebilir. Manevi haklardan buluşu kamuya açıklama hakkının serbest buluşlar için geçerli olduğu, çalışan ve yükseköğretim kurumu buluşu ile kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda bu hakkın buluşu yapana tanınmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Buluş üzerindeki maddi haklar, devredilebilir, mirasa konu olabilir ve cebri icra ile satılabilir. SMK 148. maddesinin 4. fıkrasındaki “devir sözleşmelerinin geçerliliği, ancak noter tarafından onaylanmış şekilde yapılmış olmalarına bağlıdır” hükmünün tescil edilmiş sınai mülkiyet hakları açısından geçerli olduğu değerlendirilmektedir. Henüz herhangi bir tescil işlemine konu olmamış buluş üzerindeki maddi hakların devri, yazılı bir sözleşme ile yapılabilecektir.

Yapay zekâ, otonom olarak karar alabilen, kendini geliştiren, işlem yapabilen yazılım ve donanımlardır. Yapay zekâlar hakkında birçok hukuki tartışma bulunmakla beraber yapay zekâlara henüz kişilik tanıyan gelişmiş hukuk sistemleri bulunmamaktadır. Yapay zekâyâ kişilik tanınması, insanlık tarihi açısından devrim niteliğinde olacaktır. Farazi kişilik olan tüzel kişilerde dahi kontrol insandadır. Yapay zekâlara kişilik tanınması, insanın kontrolünde olmayan, insandan farklı zeki bir varlığa kişilik verilmesi anlamındadır ki bu durum insanlık tarihinin kırılma noktası olabilir. İnsan tarafından meydana getirilmeyen buluş veya eserler hukuk düzenlerince korunmamaktadır. Yapay zekâ tarafından meydana getirilen buluşlara ilişkin başvurular, buluşçunun yapay zekâ olarak gösterilmesi nedeniyle reddedilmektedir. Buluşun meydana getirilmesinde makine ve bilgisayarlardan yararlanılmaması gerektiğine dair de bir düzenleme mevcut değildir. Yapay zekâyâ kişilik tanınmadığı için hala eşya, mal hükmündedir. Yapay zekâ tarafından ortaya çıkarılan buluşlar, o yazılımı kullanarak buluşun ortaya çıkarılmasına fırsat veren kullanıcı tarafından sahiplenilebilir. Yapay zekâlar tarafından meydana getirilen buluşlarda, kullanıcı buluşu yapan olarak kabul edildiğinde, buluşu yapan işçi ise hizmet buluşu, değilse kullanıcıya ait bir buluş olduğu ve buluş üzerindeki hak sahipliğinin de buna göre belirleneceği söylenebilir.

Hizmet buluşu, iş sözleşmesi süresi içinde, iş görme borcundan kaynaklanan işlemler sırasında ya da büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayalı olarak ortaya çıkan buluşlardır. Çalışan, buluşun hizmet buluşu olarak sayılmaması adına iş sözleşmesi sona erdikten sonra buluşu tamamlarsa dahi buluş, hizmet buluşu

sayılacaktır. Buluşun birden fazla işveren için çalışırken ortaya çıkması halinde hak sahipliği, çalışılan süre ile işletmenin deneyim ve çalışmalarının buluşa katkı oranına göre objektif olarak belirlenecektir. Çalışanın iş görme borcu, iş sözleşmesinden veya halin icabından çıkarılabilir. Çalışması yasak olan kişilerin iş ilişkisi dâhilinde meydana getirdikleri buluşlar da hizmet buluşu olacaktır.

Çalışan buluşu meydana getirirken işletmenin maddi unsurlarına veya gayri maddi unsurlarına büyük ölçüde dayanmışsa ortada bir hizmet buluşu vardır. Çalışanın faaliyet alanı ile çalışanın meydana getirdiği buluş arasında maddi bağlantının kurulması halinde buluşun büyük ölçüde işletmenin deneyim ve çalışmalarına dayandığı kabul edilecektir.

Buluş birden fazla çalışan tarafından meydana getirilmişse, buluş bildirimi çalışanlar tarafından birlikte yapılabilir. Buluş bildirimi ile hizmet buluşundan işverenin haberdar olması ve haklarını kullanabilmesi amaçlandığı göz önüne alındığında, buluşu yapan çalışanlardan birinin, buluşun tamamı ilgili bildirimi ile diğer çalışanların bildirim yükümlülüğünden kurtulacağı kabul edilmelidir.

Çalışan buluşlarında, buluş üzerinde maddi ve manevi haklar buluşun meydana getirilmesi ile çalışanın kişiliğinde doğmuş olsa da çalışan bu haklarını hemen kullanamaz. Maddi haklardan hangilerinin çalışanın üzerinde kalacağına, hangilerinin işverene geçeceğine işverenin irade açıklaması ve eylemleri (ya da eylemsizliği) belirleyecektir. Bu açıdan çalışan buluşlarında, buluş üzerindeki maddi haklar kime ait olacağının belirlenmesine kadar askıdadır. İşverenin tek taraflı bir irade beyanı olan tam hak talebinin çalışana ulaşması ile birlikte, çalışanın şahsında doğan buluş üzerindeki maddi haklar yasal temlik ile çalışana geçer. İşverenin tam hak talebi, yeni bir hukuki durum oluşturduğundan kurucu yenilik doğuran hak niteliğindedir.

Hizmet buluşu için tam hak talep etmesi halinde işverenin, TÜRKPATENT'e patent veya faydalı model başvurusu yapma yükümlülüğü doğacaktır. Ancak çalışan, açık veya zımni şekilde vereceği rıza ile işvereni bu yükümlülüğünden kurtarabilir. Hizmet buluşu için işverenin TÜRKPATENT'e patent başvurusu yapmadığını öğrenen çalışanın, makul bir süre içinde işverene SMK 116. maddesinin 4. fıkrası gereğince iptarda bulunmazsa, başvurunun yapılmamasına rıza gösterdiği kabul edilmelidir. Tarafların çalışan buluşlarına ilişkin sözleşme yapma serbestliği, hizmet buluşlarında patent verilmesi için yapılacak başvurudan sonra başlayacaktır. Ancak

çalışanın başvuru yapılmaması rıza göstermesi doğal olarak bundan önce olmalıdır. Çalışanın tam hak talebi kendisine ulaşmadan, işverenin patent başvurusunda bulunma yükümlüğünü ortadan kaldıracak yönde sözleşme yapamayacağı kabul edilmelidir. Çalışan, başvuru yapılmamasına ancak işverenin tam hak talebine ilişkin bildirimin kendisine ulaştıktan sonra rıza gösterebilmelidir.

İşverenin hizmet buluşu için patent başvurusu yapma yükümlülüğüne uymaması ve çalışanın belirleyeceği ek süre içinde de başvuru yapmaması halinde buluş, serbest nitelik kazanacak ve işverene geçen buluş üzerindeki maddi haklar çalışana herhangi bir işleme gerek olmaksızın geri dönecektir. Bu durumda da çalışan kanuni iktisap ile buluş üzerindeki maddi hakları tekrar kazanacaktır. Makul bedel ve kullanım bedeli alacakları, SMK kapsamında doğduğundan, tam hak talebinde makul bedel alacağı işverenin talebinin çalışana ulaşması, kısmi hak talebinde kullanım bedeli alacağı buluşun kullanılmaya başlanmasından sonra 10 yıl geçmekle zamanaşımına uğrayacaktır.

SMK ile birlikte yükseköğretim kurumunda meydana gelen buluşların serbest buluş sayılmasından vazgeçilmiş, yükseköğretim kurumunun talep ederse hak sahibi olabileceği düzenlenmiştir. Yükseköğretim kurumunda öğretim elemanlarının, öğrencilerin ve stajyerlerin gerçekleştirdikleri buluşlar Yükseköğretim kurumu buluşu sayılacak ve bunun için kurum ile sayılanlar arasında iş ilişkisi de aranmayacaktır. Hangi buluşların yükseköğretim kurumu buluşu sayılacağı konusunda SMK ile Çalışan Buluşları Yönetmeliği arasında uyumsuzluk bulunmaktadır. Çalışan Buluşları Yönetmeliği, SMK'deki düzenlemeyi genişleterek alt normun üst norma uyumsuzluğuna sebebiyet vermiştir. Bu açıdan iptal edilebileceği değerlendirilmektedir. Yükseköğretim kurumunun hak talep etmesi halinde, buluşu yapanın teşvik ödülü ya da makul bedel gibi bir talep hakkı bulunmamaktadır. Üniversiteler sahip oldukları buluşları TTO'lar aracılığı ile buluşu ticarileştirecek ve gelir sağlayacaklardır. Buluştan elde edilecek gelir buluşu yapana gelirin en az üçte biri verilecek şekilde paylaştırılacaktır. Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen ve kurumun hak sahibi olduğu buluşlar açısından bilimsel yayın özgürlüğünü SMK kabul etmemiştir. Bu anlamda buluşun gizli tutulması gereken süre boyunca buluşu yapan, buluşu ile ilgili bilimsel yayın da yapamayacaktır. Aynı şekilde negatif yayın

özgürlüğü anlamında buluşu yapan, buluşunun kamuya açıklanmasını da engelleyememektedir.

Kamu destekli projeler ile kamu kurumları ile yapılan karşılıklı Ar-Ge projeleri farklı hukuki durumlardır. Kamu kurumları ile yapılan karşılıklı Ar-Ge projelerinde ortaya çıkan buluşların hak sahipliğine ilişkin olarak sözleşme hükümleri uygulanacak, SMK 122. maddesi uygulanmayacaktır. Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşların, çalışan buluşu veya yükseköğretim kurumu buluşu olması halinde hak sahipliğinin ne şekilde olacağına ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Özellikle kamu destekli projede, proje desteğinden faydalananın işveren veya yükseköğretim kurumu olması ve çalışana veya öğretim elemanına hak sahipliği talebinde bulunmaması ya da buluşun diğer nedenlerle serbest buluş olması halinde, destek veren kamu kurumunun nasıl hak sahibi olabileceği hususunda boşluk bulunmaktadır. Çalışan veya öğretim elemanı için buluşun serbest buluş olması halinde destek veren kamu kurumunun hak sahipliğinin düzenlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlarda kamu kurumuna sağlanan ücretsiz lisans hakkı ile destek oranının ilişkilendirilmemesi eleştiri konusudur. Yüzde yüzden daha düşük oranda projenin desteklenmesi halinde ücretsiz lisans hakkının da bu orana göre belirlenmesi yönünde hakkaniyete uygun bir düzenleme yapılması uygun olacaktır.

Buluş üzerindeki haklar milli güvenlik gerekçesiyle devletler tarafından askıya alınabilmektedir. Buluş üzerindeki hakların askıya alınabilmesi ancak patent veya faydalı model başvuru yapılması halinde ortaya çıkmaktadır. Buluşun kamuya açıklanması ve belli durumlarda kullanılmasının da kısıtlanmasına ilişkin gizlilik talimatları veya kararlarına ilişkin uygulama özellikle ABD’de gelişmiştir. Ülkemizde patent başvurusuna konu buluşun millî güvenlik açısından önem taşıdığı kanısına varılırsa, Milli Savunma Bakanlığı’na görüş sorulmakta, Bakanlığın cevabına göre gizlilik kararı verilebilmektedir. Milli güvenliği ilişkin sanayi ürünlerinin ne olduğu, 5201 sayılı Kanun kapsamında yayınlanan kontrole tabi malzeme listesi esas alınarak belirlenebilir. Bir buluşun milli güvenliğe ilişkin olduğu, Milli Savunma Bakanlığı tarafından değerlendirilse, herhangi bir işlem yapılmadan gizli patent başvurusu olarak sicile kaydedilir. Bu aşamada buluşun yeniliği, buluş basamağını içerip içermediği veya sanayiye uygulanabilir olup olmadığına bakılmamaktadır. Gizlilik kararı altındaki buluş kamuya açıklanamamakta, kullanımı izne tabi olmaktadır. Bu

engelleme karşılığında devlet tazminat ödemekle yükümlü olacaktır. Gizlilik kararının kaldırılması sonrasında yapılan inceleme sonucunda başvurunun patent alamaması halinde verilen tazminatın akıbeti hakkında da düzenleme bulunmamaktadır. Gizli patente ilişkin SMK hükümleri, gizliliğe riayet edilmemesi, yabancı ülkelerde de başvuru yapılması gibi durumlarda yaptırımlar içermemesi, uygulamada tereddüde yol açacak muğlak ifadeler içermesi açısından eleştirilebilir. Ayrıca Gizli patent başlıklı SMK 124. maddesi, milli güvenlik açısından önem taşıyan dolayısıyla savunma sanayine ilişkin buluşlara gizlilik kararı verilmesine ilişkin olmasına karşın ne 5201 sayılı Kanun ne de 5202 sayılı Kanun ile ilişkilendirilmiştir. Ülkemizde gizli patente ilişkin mevzuatın, uygulamada eş güdümün sağlanmasını teminen son dönemde savunma sanayii alanındaki gelişmeler de dikkate alınarak, ABD'deki mevzuat ve uygulamalar ışığında yenilenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abacıoğlu Viskuşenko, Melis ve Osman Umut Karaca, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşların ve Tasarımların Sınai Mülkiyet Kanunu Kapsamında Hukuki Rejimi”, *Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 22. sy. 23, (2021): 1-29.
- Abbott, Ryan, “I Think, Therefore I Invent: Creative Computers and the Future of Patent Law”, *Boston College Law Review*, 57. no. 4 (2016): 1079-1126.
- Abraham, Sherly Elizabeth. “Software patents in the United States: A balanced approach.” *Computer Law & Security Review*, 25. no. 6 (2009): 554-562.
- Akçaal, Mehmet, *Eşya Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Akipek, Jale G., Turgut Akıntürk ve Derya Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku* 6098 Sayılı Yeni Borçlar Kanununa Uyarlanmış Birinci Cilt, İstanbul: Beta Basım, 10. Bası, 2013.
- Akkurt, Sinan Sami, “Yapay Zekânın Otonom Davranışlarından Kaynaklanan Hukukî Sorumluluk” *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 7. sy. 13 (2019): 39-59.
- Antalya, O. Gökhan ve Murat Topuz, *Medeni Hukuk Giriş Temel Kavramlar Başlangıç Hükümleri Cilt: I*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Genişletilmiş 4. Baskı, 2021.
- Aral, Fahrettin ve Hasan Ayrancı, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri*, Ankara: Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 13. Baskı, 2020.
- Arf, Cahit, “Makine Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir”, *Atatürk Üniversitesi 1958-1959 Öğretim Yılı Halk Konferansları*, I. (1959): 91-103.
- Aslan, Engin, “Yapay Zekâ Resimleri ve Sanatın Başkalaşan Mecrası Üzerine”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 42 (2019):231-242.
- Ayan, Mehmet, *Eşya Hukuku, II, Mülkiyet*, Ankara: Adalet Yayınevi, 10. Baskı, 2020.
- Aydın, Sema, “Yükseköğretim Kurumlarında Gerçekleştirilen Buluşlar”, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, (2022): 605-639.
- Ayhan, Rıza, Hayrettin Çağlar, Burçak Yıldız ve Dilek İmirlioğlu, *Sınai Mülkiyet Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Ayiter, Nuşin, *İhtira Hukuku*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1968.
- Badur, Emel ve Gülmelihat Doğan. “Fikri Haklar Açısından Araştırma Geliştirme Sözleşmeleri”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26. sy. 3 (2022): 77-118.
- Bainbridge, David I, *Intellectual Property*, Harlow: Pearson Education Limited, sixth edition, 2007.
- Bak, Başak, “Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 35 (2018): 211-232.
- Balcıoğlu, Gökçen Ayçin, “Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliğinin Belirlenmesi Ve Buna Bağlı Taraf Hak Ve Yükümlülükleri”, *Banka ve Finans Hukuku Dergisi, Prof. Dr. Ali Necip Ortan'a Armağan*, 8. sy. 32, (2019): 2153-2230.
- Bar, Avron and Edward A. Feigenbaum, *The Handbook of Artificial Intelligence Volume I*, California: Heuritech Press, 1981.
- Baş, Erdal, *Buluşun Faydalı Model Belgesi ile Korunması*, Ankara: Yetkin Basımevi, 2013.
- Bayramlıoğlu, Emre, “Akıllı Yazılımlar ve Hukuki Statüsü: Yapay Zekâ ve Kişilik Üzerine Bir Deneme”, *Uğur Alacakaptan’a Armağan*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2008): 131-140.

- Bently, Lionel and Brad Sherman, *Intellectual Property Law*, New York: Oxford University Press, Third Edition, 2009.
- Biagioli, Mario, "From Print To Patents: Living On Instruments In Early Modern Europe", *History of Science*, 44 (2006): 139-186.
- Birch, Richard J., "The Legislative History of Sections 184 and 185 - A Preventative Medicine against Sudden Death to Patents", *Journal of the Patent Office Society*, 48. no.2 (1966): 75-90.
- Bolayır, Nur, "Fikrî Mülkiyet Haklarında Cebrî İcra Sistemi" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan PEKCANITEZ'e Armağan, 16. Özel Sayı, (2014): 2513-2570.
- Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru, "Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 6. sy. 11, (2018): 585-622.
- Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru, Sera Reyhani Yüksel, Kemale Aslanova, ve Başak Bak, *Futurist Hukuk*, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018.
- Brown, Nina I., "Artificial Authors: Case for Copyright in Computer-Generated Works", *Columbia Science and Technology Law Review*, 20. no. 1 (2018): 1-41.
- Buz, Vedat, *Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar*, Ankara: Yetkin Basımevi, 2005.
- Bülbül, Yaşar ve Rahmi Özbay, "Sanayi Devrimi'nin Tartışmalı Bir Kurumu Olarak Patent Ve Osmanlı'da İhtira Beratı Kanunu" *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28. sy. 1 (2015): 37-55.
- Cage, Kenneth L., "Foreign Filing License Procedure - The Invention Secrecy Act of 1951," *Journal of the Patent Office Society*, 66. no. 9 (1984): 497-513.
- Caldwell, Peter, "Employment Agreements for the Inventing Worker: A Proposal for Reforming Trailer Clause Enforceability Guidelines" *Journal of Intellectual Property Law*, 13. no. 2, (2006): 279-303.
- Canbolat, Talat, *İşçi Buluşları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2007
- Canbolat, Talat, "Patent ve Faydalı Model Kanunu Tasarısının İşçi Buluşlarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", *Prof. Dr. Ali Güzele Armağan*, Cilt-1, (2010): 91-109.
- Canbolat, Talat, "Fikri ve Sınai Haklar Yönünden İşçi Kavramı", *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı*, (2011), 31-72.
- Colston, Catherine and Kirsty Middleton, *Modern Intellectual Property Law*, Abingdon: Cavendish Publishing Limited, 2006.
- Çağlar, Hayrettin, "Patent Hukukunda Ön Kullanım Hakkı", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10.1-2 (2006): 77-92.
- Çelik, Nuri, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat ve Ercüment Özkaraca, *İş Hukuku Dersleri*, İstanbul: Beta Basım Yayım, Yenilenmiş Otuzaltıncı Bası, 2023.
- Davies, Colin R., "An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights - Artificial Intelligence and Intellectual Property", *Computer Law & Security Review*, 27, (2011): 601-619.
- de Cock Buning, Madeleine, "Autonomous Intelligent Systems as Creative Agents under the EU Framework for Intellectual Property," *European Journal of Risk Regulation (EJRR)* 7. no. 2 (2016): 310-322.
- Divarçı, Faruk, *Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) Sözleşmeleri*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Dutfield, Graham, "Collective Invention and Patent Law Individualism: Origins and Functions of the Inventor's Right of Attribution", *The WIPO Journal*, 5. no. 1, (2013): 25-34.

- Ercan, Cannur, “Robotların Fiillerinden Doğan Hukuki Sorumluluk Sözleşme Dışı Sorumluluk Hallerinde Çözüm Önerileri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11. sy. 40, (2019): 19-51.
- Erdoğan, İhsan ve Dilşad Keskin, *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Gazi Kitabevi, Genişletilmiş Üçüncü Baskı, 2020.
- Erdoğan, Kemal, *Araştırma-Geliştirme Sözleşmesi*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Eren, Fikret, *6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Yetkin Yayınları, 16. Baskı, 2014.
- Eren, Fikret, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Yetkin Yayınları, 9. Baskı, 2021.
- Eren, Fikret, *Mülkiyet Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 6. Baskı, 2021.
- Eren, Selahattin, "Roma Hukukunda Köle Mülkiyetinin Sınırları", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 23 (2017): 283-322.
- Erten, Ali, “Sendikaların Mahiyeti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, (1971): 323-340.
- Esener, Turhan, Güven, Kudret, *Eşya Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 8. Baskı, 2019.
- Fraser, Erica, "Computers as Inventors - Legal and Policy Implications of Artificial Intelligence on Patent Law," *SCRIPTed: A Journal of Law, Technology and Society* 13. no. 3 (2016): 305-333.
- Gellers, Jashua C., *Rights for Robots Artificial Intelligence, Animal and Environmental Law*, New York: Routledge, 2021.
- Geven, Zeki, “Fikri Mülkiyet Hukukunda Yenilik Ve Orijinallik”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2. 2, (2011): 327-401.
- Guntersdorfer, Michael, "Software Patent Law: United States and Europe Compared." *Duke Law & Technology Review* 2. no. 1 (2003): 1-12.
- Güçlü, Hasan Ali, “Yapay Zekânın Hukuki Niteliğinin Değerlendirilmesi”, *Bilişim Hukuku Güncel Sorunlar II*, Yetkin Yayınları (2021): 445-481.
- Gümüş, Mustafa Alper, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt I*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2012.
- Gümüş, Mustafa Alper, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt II*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 3. Bası, 2014.
- Gündüz, F. Ebru, “Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri Ve Yargısal Denetimleri”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11. sy. 1-2, (2007): 753-776.
- Gürbüz Güngör, Esin, “Yükseköğretim Kurumlarında Öğretim Elemanları Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Hak Sahipliği Ve Gelirin Paylaşımı”, *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 16. sy. 189, (2020): 2467-2504.
- Güneş, İlhami, “Çalışanların Buluş Sahipliği ve Uygulama Sorunları”, *Yargıtay Dergisi*, 41. sy. 1-2, (2015): 41-60.
- Güneş, İlhami, *Sinai Mülkiyet Kanunu Işığında Uygulamalı Patent ve Faydalı Model Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Güncellenmiş 3. Baskı, 2020.
- Güriz, Adnan, *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 18. Baskı, 2017.
- Güven, Ercan ve Ufuk Aydın, *Bireysel İş Hukuku*, İstanbul/Eskişehir: Nisan Kitabevi, Altıncı Baskı, 2020.
- Halpern, Sheldon W., Craig Allen Nard and Kenneth L. Port, *Fundamentals of United States Intellectual Property Law: Copyright, Patent and Trademark*, Hague: Kluwer Law International, 1999.

- Hattenbach, Ben and Joshua Glucoft, "Patents in An Era of Infinite Monkeys and Artificial Intelligence," *Stanford Technology Law Review*, 19. no. 1, (2015): 32-51.
- Hirş, Ernst Eduard, *Fikrî ve Sinaî Haklar*, Ankara: Ar Basımevi, 1948.
- Hirş, Ernst Eduard, "Eser Sahipliği Fikri Ve Sinaî Hakların Mahiyeti Hakkında Yeni Bir Görüş" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1. sy. 3, (1944): 330-342.
- Hristov, Kalin, "Artificial Intelligence and The Copyright Dilemma", *The Journal of the Franklin Pierce Center for Intellectual Property*, 57. no. 3, (2017): 431-454.
- Hubbard, F. Patrick, "Do Androids Dream: Personhood and Intelligent Artifacts", *Temple Law Review*, 83. no.2 (2011): 405-474.
- Kaesling, Katharina, "The European Patent with Unitary Effect - A Unitary Patent Protection for a Unitary Market," *UCL Journal of Law and Jurisprudence*, 2, (2013): 87-111.
- Kara Kılıçarslan, Seda, "Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Hukuki Kişiliği Üzerine Tartışmalar" *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 4 (2019): 363-390.
- Karaman Odabaşı, Fatma, *Uygulamada Fikri Mülkiyet Haklarının Haksız Rekabete Konu Olması*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.
- Kaku, Michio, *Geleceğin Fiziği*, Ankara: Odtü Yayıncılık, 2013.
- Katyal, Sonia K., "Private Accountability in the Age of Artificial Intelligence," *UCLA Law Review* 66, no. 1 (January 2019): 54-141.
- Kaya, Arslan, "Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar", *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55. sy. 4 (2011): 173-200.
- Kaya, Ece, "Türk ve Alman Hukukundaki Düzenlemelere Göre Çalışanların Hizmet Buluşları", *Terazi Hukuk Dergisi*, 15. sy.163, (2020):583-596.
- Kayatekin, Deniz, *Patentin Hükümsüzlüğü*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Kaynak Balta, Büşra, "Yapay Zekâ Ürünlerinin Hukuki Niteliği Ve Fikri Eser Kavramı" *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 3 (2020): 205-230.
- Kemp, Richard, *Legal Aspects of Artificial Intelligence*, Kemp IT Law, v.2.0, 2016, <http://www.kempitlaw.com/white-papers/legal-aspects-of-artificial-intelligence-3/?id=75>. Accessed April 17, 2022.
- Keskin, Dilşat, *Objektif Manevi Zarar Teorisi Açısından Manevi Zarar*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.
- Keskinci, Derya, "Hizmet Buluşları", *Prof. Dr. A Ergun Önen'e Armağan*, (2003): 205-216.
- Kılıçoğlu, Ahmet M., *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Turhan Yayınevi, 16. Bası (İlave Bası), 2012.
- Kılıçoğlu, Ahmet M., *Fikri Haklar*, Ankara: Turhan Kitabevi, 5. Baskı, 2019.
- Kılıçoğlu, Ahmet M., *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.
- Koçak, Hakan, "Türk Patent Hukuku Açısından Çalışan Buluşlarında Hak Sahipliği Ve Çalışanın Bedel Hakkı", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9. sy. 2 (2019): 489-532.
- Kundert, Thomas L., "Invention Secrecy Guide: Foreign Filing Licenses, Secrecy Orders and Export of Technical Data in Patent Applications," *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, 88. no. 8 (2006): 667-698.

- Küçükali, Canan, “Bilgisayar Programlarının Fikri Mülkiyet Kapsamında Korunması”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 Bahar (Özel Ek): 104-127.
- Küçükali, Canan, “Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku’nda Çalışanların Buluşları ve Patentlenmesi”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 14. sy. 152 (2019): 759-774.
- Lashbrooke, E. C. Jr., “Legal Reasoning And Artificial Intelligence”, *Loyola Law Review*, 34. no. 2, (1988): 287-310.
- Lee, Sabing H., “Protecting the Private Inventor under the Peacetime Provisions of the Invention Secrecy Act”, *Berkeley Technology Law Journal*, 12. no. 2 (1997): 345-412.
- Locke, Scott D., “The Invention Secrecy Act: The USPTO as a Gatekeeper of National Security”, *IP Theory*, 8. no. 1, (2018): 71-87.
- Maune, James, "Patent Secrecy Orders: Fairness Issues in Application of Invention of Secrecy Act," *Texas Intellectual Property Law Journal*, 20. no. 3, (2012): 471-494.
- Nomer, Halûk Nami ve Mehmet Serkan Ergüne, *Eşya Hukuku*, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 8. Bası, 2020.
- Noto La Diega, Guido, “Internet Of Things and Patents: Towards The IoT Patent Wars?”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 3. sy. 2, (2017): 47-66.
- Noyan, Erdal, *Patent Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Baskı, 2015.
- Nowik, Pawel, “Electronic personhood for artificial intelligence in the workplace”, *computer law & security review*, 42 (2021): 105584.
- Oğuzman, Kemal, Barlas, Nami, *Medeni Hukuk*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, Yirmibeşinci Bası, 2019.
- Ortan, Ali Necip, *İşçi Buluşları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1987.
- Öz, Turgut, “Türk Patent Hukukunda Çalışan Buluşları”, *Prof. Dr. M. İlhan Ulusan’a Armağan Cilt III*, (2016): 589-603.
- Özden Merhacı, Selin, “Amerika Birleşik Devletleri Bayh-Dole Yasası Ve Türk Hukukunda Öğretim Elemanlarının Buluşlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64. sy. 2, (2015): 405-434.
- Öztürk, Özgür, *Türk Hukukunda Patent Verilebilirlik Şartları*, İstanbul: Arıkan Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 2008.
- Özyörük, Mukbil, *Hukuka Giriş*, Ankara: Ege Matbaası, 1959.
- Pıla, Justine, *The Requirement for an Invention in Patent Law*, New York: Oxford University Press, 2010.
- Polater, Salih, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları ve Hak Sahipliği*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Prager, Frank D., “Standards of Patentable Invention from 1474 to 1952”, *The University of Chicago Law Review*, 20 No. 1 (1952): 69-95.
- Russell, Stuart J. and Peter Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, New Jersey: 3. Edition, Pearson, 2010.
- Saraç, Tahir, “551 Sayılı KHK’nın 11. maddesine Göre Patent İsteme Hakkı ve Hakkın Sahibi”, *Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı*, 1, (2001): 517-546.
- Saraç, Tahir, “Çalışanlar Tarafından Gerçekleştirilen Buluşlarda Patent Kime Verilecektir?”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9. sy. 2, (2004): 257-578.
- Schuster, Michael W., “Artificial Intelligence and Patent Ownership” *Washington and Lee Law Review*, 75. no.4, (2018):1945-2004.

- Schwein, Rachel L., "Patentability and Inventorship of AI-Generated Inventions" *Washburn Law Journal*, 60. no. 3, (2021): 561-604.
- Schwap, Klaus, *The Fourth Industrial Revolution*, World Economic Forum, 2016.
- Senyen-Kaplan, E. Tuncay, *Bireysel İş Hukuku*, Ankara: Gazi Kitabevi, Yenilenmiş 10. Baskı, 2019.
- Sirmen, Lâle, *Eşya Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 9. Baskı, 2021.
- Solmaz Bilici, Meryem, "Türk Hukuku Kapsamında Hizmet Buluşlarında Hak Sahipliği", *Fikrî Ve Sınai Haklar Dergisi*, 16. sy. 60, (2020): 409-433.
- Solum, Lawrence B., "Legal Personhood for Artificial Intelligences," *North Carolina Law Review*, 70. no. 4 (1992): 1231-1288.
- Suluk, Cahit, Rauf Karasu ve Temel Nal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, Yenilenmiş 4. Baskı, 2020.
- Suluk, Cahit, "6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun Getirdiği Yenilikler", *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 4 (2018): 91-109.
- Suluk, Cahit, *Çalışan Buluşları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Suluk, Cahit, "Çalışan Buluşları Hukukunda Teşvik Ödülü", *Banka ve Finans Hukuku Dergisi, Prof. Dr. Ali Necip Ortan'a Armağan*, 8. sy. 32 (2019): 2611-2620
- Surden, Harry, "Artificial Intelligence and Law: An Overview," *Georgia State University Law Review* 35. no. 4 (2019): 1305-1338.
- Süzek, Sarper, *İş Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayım, Yenilenmiş Onsekizinci Baskı, 2019.
- Swanson, Kara W., "Race and Selective Legal Memory: Reflections on Invention of a Slave", *Columbia Law Review*, 120. no. 4, (2020): 1077-1118.
- Şehirali, Feyzan Hayal, *Patent Hakkının Korunması*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1998.
- Takenaka, Toshiko, "Serious Flow of Employee Invention Ownership under the Bayh-Dole Act in Stanford v. Roche: Finding the Missing Piece of the Puzzle in the German Employee Invention Act", *Texas Intellectual Property Law Journal*, 20. no. 2, (2012): 281-326.
- Tekinalp, Ünal, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, Dördüncü Bası, 2005.
- Tekinalp, Ünal. "Yeni Patent Hukukunda 'Buluş Sahibi İlkesi' Ve Gasp Davalarına İlişkin Bazı Sorunlar", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 55. sy. 4, (2011): 129-36.
- Tull, Susan Y. and Paula E. Miller, "Patenting Artificial Intelligence: Issues of Obviousness, Inventorship, and Patent Eligibility," *RAIL: The Journal of Robotics, Artificial Intelligence & Law*, 1. no. 5, (2018): 313-326.
- Tunçomağ, Kenan, Centel, Tankut, *İş Hukukunun Esasları*, İstanbul: Beta Basım Yayım, Dokuzuncu Baskı, 2018.
- Tüzüner, Özlem, *Faydalı Modelin Korunması ve Faydalı Modelin Korunmasına Uygulanacak Hukuk*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2011.
- Usta, Oğuz, *Kişilik Hakkı Bağlamında Unutulma Hakkı*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Utku, Doruk, "ABD Patent Hukukunda Savunma Teknolojilerine İlişkin Gizlilik Kararları", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3. sy.1, (2016): 99-148.
- Utku, Doruk, "İşçi Buluşları", *Haluk Konuralp Anısına Armağan*, III. Cilt, (2009): 969-1010.
- Ustahaliloğlu, Mustafa Kenan, *İnsan Dışı Varlıkların Hukuki Kişiliği*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2022.

- Uzunallı, Sevilay, “Üniversite Öğretim Elemanlarının Buluşları Üzerinde Patent Hakkı”, *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 1. sy.1, (2015): 171-184.
- Yıldız, Şükrü, “551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Hükümlerine Göre Üniversite Mensuplarının Buluşları”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6. sy.1-4, (2002): 247-254.
- Yılmaztekin, Hasan Kadir, *Yapay Zekânın Eser Sahipliği*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Yusufoğlu, Fülürya, *Patent Verilebilirlik Şartları*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014.
- Zimmerman, Evan J., "Machine Minds: Frontiers in Legal Personhood", SSRN 2563965, 2015. Accessed March 23, 2020, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2563965
- Zorlu, Mustafa, “Yapay Zekâ ve Telif Hakkı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 142, (2019): 305-356.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : GÜLER, Muhammet Ali

Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti

Eğitim

	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Derece		
Yüksek lisans	A.Ü.. Sosyal Bilimler Enstitüsü	2011
Lisans	A.Ü Hukuk Fakültesi	1997
Lise	Atakum A. Teknik Lisesi	1993

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1998-2001	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2001-2006	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	S.S. Uzman Y.
2006-2012	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	S.S. Uzmanı
2012-2014	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	Müdür
2014-2016	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	Daire Başkanı
2016-	Savunma Sanayii Başkanlığı	S.S. Uzmanı

Yabancı Dil

İngilizce çok iyi

